

Стела Дончева

МЕДАЛИОНИ
ОТ СРЕДНОВЕКОВНА БЪЛГАРИЯ

Стела Дончева

**МЕДАЛИОНИ
ОТ
СРЕДНОВЕКОВНА
БЪЛГАРИЯ**

Фабер
2007

Гл. редактор:

Проф. д.и.н. Тотю Тотев

Рецензенти:

Проф. д.и.н. Тотю Тотев

Ст.н.с. д-р Стойчо Бонев

© Стела Дончева – автор, 2007

© Издателство “Фабер”, 2007

ISBN-10: 954-775-699-0

ISBN-13: 978-954-775-699-1

СЪДЪРЖАНИЕ

<i>ВЪВЕДЕНИЕ</i>	7
Глава I. ТРАДИЦИЯ И ПРИЕМСТВЕНОСТ	11
Глава II. ТИПОЛОГИЯ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ОЛОВНИТЕ МЕДАЛИОНИ	18
Глава III. СЕМАНТИКА НА ИЗОБРАЗИТЕЛНИТЕ МОТИВИ	54
Глава IV. НАПРАВА И ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ НА ОЛОВНИТЕ МЕДАЛИОНИ	68
Заключение.....	84
Използвана литература.....	87
Съкращения	95
Каталог.....	99
Албум	161

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящото проучване е посветено на група интересни и предизвикващи вниманието предмети на дребната металопластика от раннохристиянската епоха в Средновековна България, чиито брой значително нарасна в последно време. Те привличат най-вече с тяхното отражение, изявяващо някои уникални страни от мирогледа и усещането за религиозна принадлежност на новопокръстеното население от втората половина на IX до началото на XI в. Това е време на преход, когато старите езически представи се съчетават в сложно единство с новата християнска вяра. Доказателство за този синкретизъм са именно тези предмети, в чиято украса са съчетани кръстният знак и соларният символ, заменяни на редица места с растителни и геометрични мотиви или с други символични изображения.

На пръв поглед тези паметници изглеждат съвсем обикновени и недотам атрактивни, защото са изработени предимно от олово и нямат блясъка на благородния метал. По-подробното вглеждане обаче ни открива едно богатство от разнообразие на форми, мотиви и семантика, които оправдано заслужават своето внимание. Изследването на тези разнообразни техни страни са именно и мотивите, които породиха желанието ми за проучването на този вид паметници – на тяхното разпространение, производство, украса и значение. Последващото изложение няма претенциите да даде изчерпателен отговор на всички въпроси, които те поставят. Това е само един опит да се докоснем до някои от най-интригуващите страни на атмосферата, която поражда около себе си тези оловни предмети и тяхното отражение върху раннохристиянската ни култура.

Медалиони, амулети или просто накити? Какво са били тези предмети, каква е била тяхната функция и значение? Къде и как са били произвеждани? Къде се разпространяват и защо? Има ли символика в тяхната украса? Това са само някои от въпросите, на които ще се опитаме да дадем отговор. Той естествено ще бъде съобразен с етапа и нивото на досегашните проучвания, като с това оставяме изследователското поле отворено за нови идеи и интерпретации при едни бъдещи изследвания.

Предложената класификация се основава на общо 376 предмета, които са разделени в 12 типа и общо 24 подтипа. Тяхното разпределение се основава на няколко показателя, като водещи са видът, формата и украсата. Тази

класификация не е условна и не е единствено за улеснение при обработката на предметите. Тя е свързана, както с хронологията, така и с местата на разпространение на този вид паметници. В настоящото изложение приемаме условното наименование “медалион”, което е семантически по-неутрално от “амулет” и в същото време носи знаковия характер на предмет, свързан с култа, а едновременно и на такъв, използван за украса. При това естествено се запазват всички уговорки, които произтичат от това. Накрая са включени и някои оловни луници, които са открити в комплекси заедно с медалиони и такива, намирани в близост до тях. Общото им представяне е свързано и с предлаганите опити за реконструкция на накитите, съставна част от които са и двата вида предмети.

Композицията се основава на акцентите върху няколко основни въпроса:

- традиция и приемственост
- типология и разпространение
- семантика
- производство и предназначение

Изложението включва Каталог, който се състои от графична и текстова част. В графичната част са представени изображения на всички медалиони, както и фото снимки на тези от тях, на които имаше възможност да бъдат направени. Част от медалионите нямат фотозаснемане поради това, че те са ползвани от техните първични публикации (на тези намерени при археологически разкопки) или са притежание на частни колекции. Текстовата част на каталога се състои от пълно и подробно описание на всеки един предмет, като освен характерните му особености като форма, украса, състояние на предмета са дадени размерите, както и информация за неговия произход (ако е известен) и местонахождение в момента. Ако предметът е открит при системни археологически проучвания е упомената средата, където е намерен и нейното хронологическо определение. В текста на изложението с “Обр.” и арабска цифра се упоменават образите в него, а с “Табло”, римска цифра и “Кат.No”, арабска цифра се посочва мястото на изображението и номера му в каталога. Водещ принцип при съставянето на класификацията е лицевото изображение на предмета, което се подразбира от прецизността при нанасяне на мотивите и самата изработка. При много от медалионите се наблюдава съчетание на орнаменти от няколко типа, което само потвърждава многообразието на изобразителната схема и нейната символика.

Една част от паметниците, включени в настоящото проучване са намечени при археологически разкопки в страната и на територията на Северна Добруджа (Румъния). Другата по-многобройна част произхожда от ранно-средновековни селища и крепости в Североизточна България. За събирането и обработката на този многоброен материал съдействие ми оказаха немалко хора. В тази връзка искам да изкажа своята признателност и дълбока благодарност на тези, които ме подпомогнаха в процеса на моята работа. Това са ст.н.с. д.и.н. Георги Атанасов – ИМ Силистра; Боян Тотев – ИМ Добрич; Георги Майсторски – ИМ Преслав; Христина Стоянова – НИАР Плиска; Георги Дзанев – ИМ Разград; Димитър Станчев – ИМ Русе; Георги Атанасов и Станимир Стойчев – Античен отдел при ИМ Шумен; проф. д.и.н. Т. Тотев – Шуменски университет “Еп. Константин Преславски”, Николай Николов, Георги Димитров и Илиян Върбанов.

Трябва да изкажа и своята лична благодарност на г-жа Донка Иванова – зам. кмет по култура, просвета и образование към Община Шумен за оказаното съдействие при реализирането на изданието.

ТРАДИЦИЯ И ПРИЕМСТВЕНОСТ

Още в зората на човешката история магическите ритуали и заклинания и свързаните с тях предмети са първият опит да бъде овладяна и контролирана околна жизнена среда. Това, което се нарича култ към природата е в основата на тотемите, обожествяването на животните и растенията и в използването на амулети и талисмани. Амулетите са концентрация на вяра и носител на свръхестествени сили, чиито възможности се инвокират с цел закрила на притежателя му. Не случайно и думата амулет идва от латинската *amuletum*, който според Плиний представлява “предмет, който защитава даден индивид от беди”¹. За амулет можел да се приеме всеки предмет – метал, минерал, растение, животно или част от тях, за който се вярвало, че носи някаква магическа сила. Това показва голямото разнообразие на достигналите до нас предмети, произхождащи от различни места и култури, които отразяват най-общо необходимостта на човека да вярва в свръхестественото и то не защото не може да намери реално обяснение на света около себе си, но поради вродения си стремеж да се възприема като част от великата магия на хармонията и порядъка.

Немалко езически амулети от късната античност са намерени и по българските земи. В по-голямата си част изработени от олово или оловно – калаена сплав те отразяват силно египетско-сирийско влияние². Предпочитането на оловото за изработването на амулети с апотропейни функции не е случайно. За носените още от дълбока древност оловни пластинки се вярвало, че предпазват от зловредни сили, от чародейства и особено от демонични любовни магии. Известно е, че оловото е земното съответствие на планетата Сатурн и като такова алхимията го смята за близък родственик на златото, което се получавало с помощта на философския камък. Така оловото започва да се възприема като олицетворение на пречистването на първоначално земно-материалния човек в някаква “по-слънчева” духовност, което лежи в основата на неговото приложение за изготвянето на

¹ Гонзалес – Уиплър, М. Амулети и талисмани. С., 2003, с. 13 сл.

² Марков. Н. По следите на античната магия. (55 късноантични амулета от няколко частни сбирки). С., 2005.

Обр. 1. Амулет. Олово. Лицева страна – Сол, Луна и Юпитер. III в. Арчар.

Обр. 2. Амулет. Олово. Лицева страна – петел. II–III в. Североизточна България.

предмети със защитни и предпазващи функции³.

Сред най-разпространените антични сюжети са образите на Сол като конник, седналата срещу него Луна и Юпитер Долихен с тях, както и релефните изображения на конник в ход с двойна брадва и лъчиста корона⁴ (Обр. 1)*. За последния се смята, че е Светия и Справедлив Бог, чиито култ бил разпространен предимно в Мала Азия⁵. Често срещани са и амулетите със изображения на птици като орел и петел, придружени със соларни символи и звезди – първите като символ на Юпитер, а вторите – на малоазийското лунно божество Мен⁶ (Обр. 2). Известни са апотропеи и с митични персонажи, като слънчевия герой Белерофонт, яздещ крилатия кон Пегас и победител на митичното същество Химера, както и на Еквитиас, държаща везни и рога на изобилюето⁷ (Обр. 3). Интересно е да се отбележи, че героят Белерофонт побеждава Химера именно след като запраща парче олово в устата на чудовището, при което то се стопява от огнения дъх на Химера и изгаря тялото ѝ.

Една голяма група амулети с установена традиция и широко разпространение са т.нар. гностически амулети. Гностиците са членове на различни групи от религиозни общности, съществували не малко време – от III в.пр.Хр. до края на IV в. Основно вярвали, че материята е зло и

³ Бидерман, Х. Речник на символите. С., 2003, с. 294.

⁴ Илюстрациите в тази първа част от No 1 до No 8 са по Н. Марков. По следите на...

⁵ Пос. съч., с.36.

⁶ Марков, Н. Амулет с изображение на петел от времето на късната античност. – Минало, 1, 2002, 9–12.

⁷ Марков, Н. По следите..., с. 45.

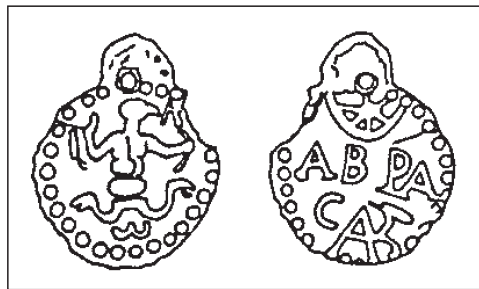
* Илюстрациите в първа част – от No 1 до No 7 са по Н. Марков. – В: Марков, Н. По следите на античната магия. (55 късноантични амулета от няколко частни сбирки). С., 2005.

освобождаването на човека може да настъпи само с помощта на “гносиса” – знанието, получено чрез поредица откровения, идващи направо от Бога към достойните хора, които били подготвени да ги получат. От религиозните им представи става ясно, че гностиците са силно повлияни от редица магически вярвания и в частност от учението на Зен-Авеста, култа към Митра, манихейството, еврейската и християнската литератури. Върху гностичните амулети са гравирани предимно египетски символи, за които се смятало, че осигуряват на притежателя си здраве, сила, богатство и защита против злото. Изображенията често са придружавани от надписи с гръцки унициален шрифт, представляващи имената на Бога и на архангелите транслитерирани от еврейски на гръцки⁸. Известните до този момент подобни амулети от територията на българските земи са немалък

брой и представят най-разпространените за типа си иконографски сюжети⁹. Това е резултат от процеса на религиозно проникване, започнал през епохата на елинизма и проявяващ се с пълна сила през първите векове на римското господство на Балканите. За разлика от малоазийските култове, които добиват широка популярност в Мизия и Тракия, египетските вярвания проникват с посредничеството на Мала Азия и Гърция, където те са на особена почит¹⁰. Върху група оловни медалиони от III–IV в. се среща фронталното изображение на главното божество Абракас, предста-

Обр. 3. Амулет. Олово. Лицева страна – Белерофонт върху Пегас. Обратна страна Еквитас с везни и рога на изобилието. III–IV в. Северозападна България.

Обр. 4. Амулет. Олово. Лицева страна – Абракас. Обратна страна – надпис. III–IV в.

⁸ W. Budge. Amulets and Superstitions. N.Y. 1978.

⁹ Марков, Н. По следите на ..., 49–78.

¹⁰ Тодоров, Я. Към въпроса за културното влияние на стария Изток върху Римската империя. – ГСУ ИФФ, XXVIII, 1932, с. 13; Димитрова, А. Геми – амулети с гностически изображения. – Археология, 3, 1968, 24–28;

вляващо човешко тяло с глава на петел или лъв със змийски крака, които завършвали със скорпиони (Обр. 4). В дясната си ръка държал тояга, а в лявата кръгъл или овален щит¹¹. Абракас символизира 365-те еона или еманации от Първопричината и се приемал за “Целият Бог”. Наричали го с всички имена на бог Йехова – Йа, Адонай, Саваот¹². Друг персонаж, срещан се върху някои гностически паметници, открити на територията на България е на войн върху кон в ход, държащ в ръката си копие, с което пронизва повален женски демон. Конникът е популярният юдейски цар Соломон, който според юдео-християнската традиция е възприеман като повелител на демоните и като светец, притежаващ силата за тяхното прогонване¹³. Не са малко и зооморфните изображения, като кон, паяк, жаба, лъв и змия, където фигурата на коня в ход наляво или надясно олицетворявала коня на египетския бог Хор, възприеман като символ на победата над злото, подобно и на образа на паяка. От своя страна появата на жабата върху амулетите символизира прераждането, обновлението и победата над демоничните сили, а на лъва и змията – предпазването от зловредни влияния¹⁴.

След официалното приемане на християнството през IV в. амулетите не изчезват, а по-скоро намалява тяхното многообразие. То се заменя с наложилите се християнски символи – кръстният знак и образите на Христос, Богородица, апостолите, светците и ангелите, нанесени върху различни по форма и материал пандантиви. В този период се създават и утвърждават немалко иконографски теми, които стават традиционни и популярни за християнското изкуство. Сред тях е темата за триумфиращия император-конник и светец-драконоборец, възприета от римското изкуство в лицето на популярната конна статуя на Марк Аврелий в Рим и изображението на самия Константин Велики като конник и драконоборец в Константинопол¹⁵. Не по-малко популярна е иконографията “Слава на кръста”, която

¹¹ **Марков, Н.** Новооткрит гностичен амулет от България. – Археологически вестник, 2, 1999, 24–26.

¹² **Bonner, C.** *Studies in Magical Amulets Chiefly Graeco-Egyptian*. London, 1950, p. 54.

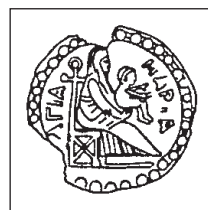
¹³ **Марков, Н.** Ранновизантийски амулет за предпазване от болест. – Нумизматика и сфрагистика, 1, 2000, 85–87.

¹⁴ **Марков, Н.** По следите..., с. 59 сл.

¹⁵ **Grabar, A.** *L'Empereur dans l'art byzantin*. London, 1971, p. 43–48; **Атанасов, Г.** Оловен медальон от ранновизантийската крепост до Войниково, Добричко. – Добруджа, 10, 1993, 47–53.

Обр. 5. Амулет. Олово. Лицева страна – Св. Сисиний. Обратна страна – Етимасия. VI в. Варненско.

Обр. 6. Амулет. Олово. Лицева страна – Богородица с Младенеца. V–VI в. Поповско.

заедно със сюжетите “Даниил в ямата с лъвовете” и “Жертвоприношението на Авраам” идват от Сирия и стават популярни най-вече след V–VI в.¹⁶. Постепенно се налагат и утвърждават много други иконографски сцени, които са свързани с възприетата обрядност. Такива са Дванадесетте Велики празника на християнската година, някои от които като сюжета “Влизането в Ерусалим” например са познати от IV в. и имат палестински произход¹⁷.

До настоящия момент са известни една немалка група оловни ранновизантийски медалиони, които произхождат предимно от Северна България и върху които намират отражение споменатите популярни иконографски схеми в техните най-разнообразни съчетания. Едновременно представяне на сюжетите на “триумфиращия император и драконоборец” и “два ангела се покланят и славят кръста” се наблюдава върху оловен медалион от ранновизантийската крепост до Войниково, Добричко¹⁸. Разпространен е и сюжетът “конник – демоноборец”, в чийто образ се представя най-често Св. Сисиний с полумесец и слънце, който е съчетан със сцената Етимасия (Тронът Христов, приготвен за Страшния съд) между две колони или с “прослава на кръста”¹⁹ (Обр. 5). Друг популярен тип оловни амулети са тези с Богородица, представена седнала на стол и държаща Младенеца или в сцената Благовещение, която най-често е съчетана с образа на кон-

¹⁶ Кондаков, Н. Археологическое путешествие по Сирии и Палестине. СПб., 1904, 297 сл.

¹⁷ Марков, Н. Поклоннически медальон от средновизантийския период в сбирките на Националния исторически музей. – Минало, 2, 2004, 93–95.

¹⁸ Атанасов, Г. Пос. съч., с. 49, Таб. 1, 1–2.

¹⁹ N. Markov. Two Recently Discovered Early Christian Amulets With the Images of St. Sisinois and the Demon Gyllou. – Archaeologia Bulgarica, 3, 2004, 63–70.

Обр. 7. Амулет. Олово. Лицева страна – Влизане в Ерусалим. IV в. Северозападна България.

ник-войн, символизиращ самия Бог²⁰ (Обр. 6). Не са малко примерите на подобни предмети с изображение на Дванадесетте Велики празника, сред които най-популярни са сюжета на “Рождество Христово”, добил широко разпространение след IV в., както и този на “Влизане в Ерусалим”, произлязъл от изображенията на императорските *Adventus* от езическия период²¹ (Обр. 7). Предпочитани са и евангелски сцени – например “Победата на Христос над смъртта” с голготския кръст и бюст на триумфиращия Христос, сочен от два ангела. Разпространен е сюжетът на “Данийл в ямата

с лъвовете”, който се утвърждава още в ранните християнски векове, като символ на спасението и възкресението²². От различни райони на страната са известни и оловни амулети с главата на Горгона Медуза с виещи се около нея седем змийски тела, която най-често е придружена от кръстно изображение²³. Смята се, че образът на Медуза от многобройните средновековни амулети е асимилиран от този на египетското божество Хнубис, който добил широка популярност сред гностиците, отъждествявали го с образа на Христос²⁴.

От направения кратък обзор върху традициите при използването на амулети (медалиони), изработени предимно от олово във вид на апотропеи, предпазващи и защитаващи своя приносител от зловредни влияния и лоши сили е ясно видима тяхната широка популярност и повсеместно разпространение сред населението по тези земи още преди създаването на българската държава. Сред многобройните култови предмети от този период откривани тук, амулетите със своите символични изображения доказват съществуването на една силна християнска общност, концентрирала и съчетала в себе си многобройните влияния на утвърдената след IV в. образност с вярванията и практиките на местната култура. Създадената духовна атмосфера, силно повлияна от късната римска и византийска цивилизация се превръща в основата, върху която се създава новата синкретична

²⁰ Марков, Н. По следите на..., с. 85–91.

²¹ Марков, Н. Поклоннически амулет от IV в. в една частна сбирка. – Археология, 4, 2003, 51–53.

²² Марков, Н. По следите..., с. 98, 103–104.

²³ Пос. съч., с. 106–110.

²⁴ A. Delatte, Ph. Derchein. *Les intailles magiques gréco-égyptiennes*. Paris, 1964, 54–58; C. Bonner. *Amulets Chiefly in the British Musum*. – *Hesperia*, 4, 1951, p. 309.

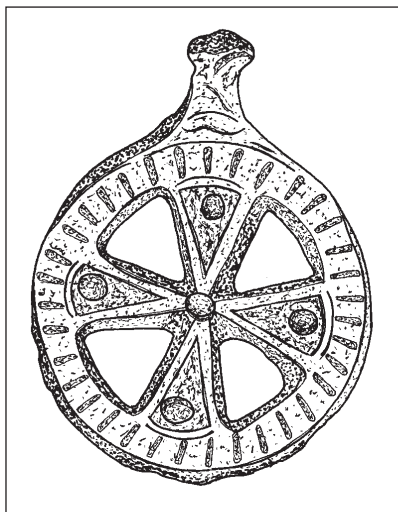
българска култура. Съчетанието на установените във времето традиции с пантеона на прабългарската митологична образност ще определя задълго пътя на духовното развитие по тези земи. Представените в настоящото проучване оловни медалиони от по-късния период (IX–XI в.) са само едно доказателство за тази многообразна атмосфера и богат синкретизъм, които ще се превърнат в неизменна част от същността на българската културна общност.

ТИПОЛОГИЯ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ОЛОВНИТЕ МЕДАЛИОНИ

Едни от най-атрактивните представители на оловните медалиони са групата на ажурните медалиони, наречени така заради своята форма и начин на изработка. Те представляват ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, който по периферията е обиколен с пояс от радиални насечки. В зависимост от това дали само върху едната или върху двете страни има декорация ажурните медалиони биват едностранни или двустранни. Тъй като това не е толкова характерен белег, то в настоящото изложение ажурните медалиони са разделени по своята допълнителна украса. Така се оформят четири групи:

А. Ажурни медалиони.

А. I. Ажурни медалиони с един пояс от насечки.

Обр. 8. Ажурен медалион с един пояс от насечки – тип А. I.

Тук е представена група от 30 медалиона с преобладаващо двустранно изображение на “малтийски” кръст с релефен точковиден орнамент в средокръстието и рамената, по периферията на които минава пояс от радиални насечки (Обр. 8). Имат кръгла форма, ухо за окачване, а размерите им съответно са в границите 1,9–2,3 см в диаметър, дебелина – 0,15–0,2 см и ухото за окачване (ако е запазено) е 0,5–1,1 см. Повечето от медалионите са намерени в района на Шуменско, като някои тях – тези от с. Мировци (Кат. No АI–4, Табло II, С) и с. Пет могили (Кат. No 12, Табло IV–12,

СII-12) са открити с материали от X в²⁵. Близко една трета от медалионите са намерени при редовни археологически проучвания. Такъв е медалиона от разкопките на крепостта Скала, до с. Кладенци, Тервелско хронологически определен в първата половина на X в²⁶ (*Кат. No AI-13, Табло IV-13*). Едни от тях са и медалионите съответно от района на Брадвари (*Кат. No AI-14, Табло V-14*) и от разкопките на крепостта Картал кале до с. Руйно, Силистренско (*Кат. No AI-15, Табло V-15*), както и този намерен в Добричко (*Кат. No AI-16, Табло V-16*). Всички те са датирани в първата половина на X в²⁷. В културен пласт от началото на IX в. при разкопки на Голямата базилика е намерен друг един медалион от групата²⁸ (*Кат. No AI-21, Табло VI-21*). Извън страната с подобна датировка – IX в. е медалиона от некропола до Чимбруд, Румъния²⁹ (*Кат. No AI-17, V-17*). В XI в. е датиран само един от медалионите – този намерен при крепостта “Калето” в гр. Средец, Бургаско³⁰ (*Кат. No AI-29, Табло VIII-29*).

А. II. Ажурни медалиони с един пояс от насечки и линейна украса.

Този подтип включва 10 медалиона и се отличава от предходната по линейната украса по рамената на “малтийския кръст” (Обр. 9). Повечето от предметите са от частни колекции и имат общ ориентир на местонамиране

²⁵ **Дончева, С.** Ранносредновековни амулети – медалиони с ажурни и релефни кръстове. – В: Сборник в чест на проф. Р. Рашев, (под печат); **S. Doncheva.** The Lead Medallions – Amulets Or Elements of Decoration (About Some New Finds From Bulgaria). – In: Prinos liu Petre Diaconu la 80 de Ani, Braila, 2004, pp. 375–404, Fig. 7, Tab.1c – 7.

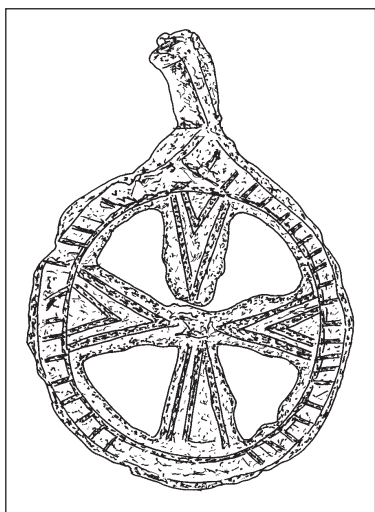
²⁶ **Йотов, В., Г. Атанасов.** Скала. Крепост от X–XI век. до с. Кладенци, Тервелско. С., 1998, с. 97, обр. 74–1; Табло С, No 332.

²⁷ **Атанасов, Г.** Християнски медалиони от ранносредновековни крепости в Южна Добруджа. – Добруджа, 9, 1992, с. 152, Таб. I–7, Таб. II–7; **Атанасов, Г.** Доростолската епархия през Късната античност и Средновековието (IV–XIV в.). История, археология, култура, изкуство. С., 2005, Таб. XXXVII, No 193, 202, (Под печат).

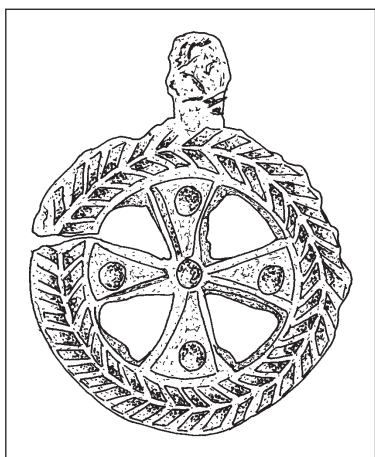
²⁸ **Георгиев, П.** Мартириумът в Плиска и началото на християнството в България. С., 1993, с. 34, обр. 31.

²⁹ **A. Dankanits, I. Ferenczi.** Săpăturile archeologice de la Cimbrud. – MCA, VI, 1959, p. 608, fig. 3.

³⁰ **Балболова – Иванова, М.** Дребни метални предмети от късноантичната и средновековна крепост “Калето” в град Средец, Бургаска област. – ИМЮИБ, XXI, 2004 / 2005, с. 99, обр. 11.

Обр. 9. Ажурен медалион с един пояс от насечки и линейна украса – тип А.ІІ.

Обр. 10. Ажурен медалион с два пояса от насечки – тип А.ІІІ.

– Североизточна България. Има и такива, разбира се, които са точно ситуирани – това е медалиона от Плиска (*Кат. No АІІ-1, Табло ІХ-1, СVІ-1*), този от района на Шуменско (*Кат. No АІІ-3, Табло ІХ-3, СVІ-3*) и намереният извън територията на страната медалион от селището Дриду, Румъния, който хронологически се отнася към третата четвърт на X в³¹.

А. ІІІ. Ажурни медалиони с два пояса от насечки.

Тук са събрани 13 медалиона чиято декорация се изразява в едностранно или двустранно изображение на “малтийски кръст”, най-често с кръгли орнаменти по рамената и в средокръстието му и с два пояса от коси насечки – тип “рибъ” кост по очертанието (Обр. 10). Една част от медалионите са намерени в Шуменско (*Кат. No АІІІ-4, Табло ХІІІ-4, СХ-4*), Варненско (*Кат. No АІІІ-5, Табло ХІІІ-5, СХ-5*), Търговищко (*Кат. No АІІІ-6, Табло ХІІІ-6, СХ-6*), Преслав (*Кат. No АІІІ-13, Табло ХV-13, СХІ-13*). От археологически проучвания в сигурно датирана среда произхождат два предмета – този от разкопките в южната част на Дворцовия център в Преслав (*Кат. No АІІІ-7, Табло ХІV-7*) и този от с. Брадвари, Силистренско (*Кат. No АІІІ-8, Табло ХІV-8*), като първият е датиран в ІХ–Х в, а вторият само в Х в³².

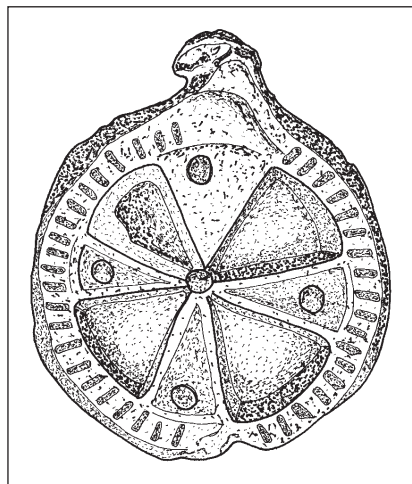
³¹ Е. Zaharia. Săpăturile de la Dridu. București, 1967, p. 94–95, fig. 53–7.

³² Витлянов, Ст. Медалиони – пандантиви от Велики Преслав. – В: Трудове на Катедрите по История и Богословие. Т. 4, Шумен, 2001, с. 45–48, фиг. І–2; Витлянов, Ст. Военноадминистративни сгради от двореца във Велики Преслав ІХ–Х век. С., 2004, 34–38, фиг. 14; Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Таб. XXXVII, No 204.

А. IV. Ажурни медалиони – преизползвани.

Безспорно най-голям интерес заслужава този подтип, който макар и малоброен – само три предмета, е от особена важност, защото ни дава възможност да прецизираме датировката на ажурните медалиони и да проследим тяхната продължителна употреба (Обр. 11). От тези три медалиона единият е намерен в района на Шуменско (Кат.№ АIV-1, Табло XVI-1, CXII-1), а другият произхожда от околностите на Плиска (Кат.№ АIV-3, Табло XVII-3, CXII-3).

Разгледаните четири групи ажурни оловни медалиони ни дават основание да направим някои изводи относно разпространението и датировката им. Преобладаващото количество предмети са намерени в североизточните предели на страната, а сигурната археологическа среда на една немалка част от тях хронологически обхваща началото на IX в. и достига до XI в. Най-широко разпространение те имат обаче през първата половина на X в., както отбелязва и разкопвача на по-голямата част от тях Г. Атанасов³³. Намереният в културен пласт от началото на IX в. при Голямата базилика в Плиска медалион дава основание на проучвателя П. Георгиев да допусне ранната поява на този тип³⁴. От същото време е и медалиона, намерен в некропола при Чимбрут (Румъния)³⁵. Срещането им в началото на IX в. не е случайно и изолирано явление поради факта, че тяхната употреба е засвидетелствана още при ранния комплекс Неволينو (VI–VII в.)³⁶ и при Канеевския

Обр. 11. Ажурен медалион преизползван вторично – тип А.IV.

³³ Атанасов, Г. Доростолската епархия..., с. 227.

³⁴ Георгиев, П. Плиска – първи християнски култов център в средновековна България. – В: България 1300. Институции и държавни традиции, 2. С., 1982, 246–247.

³⁵ A. Dncanits, I. Ferenczi. Sapaturile archeologice de la Ciumbrud. – MCA, VI / 1959, p.608, fig. 3.

³⁶ I. Erdélyi, E. Ojtozi, W. Gening. Das Gräberfeld von Nevolino. Budapest, 1969, Taf. VI–6; XXX – 9.

некропол на Горна Кама (VII–VIII в.)³⁷. Амулети с кръгла форма и ажурни равнораменни кръстове, съчетани с четирилистници или представени поединично и обхванати от кант с коси насечки са намерени при проучването на некропола от VII–VIII в. в Чир-Юрт, Дагестан³⁸. Тяхната широка употреба е обаче през X в., за което свидетелстват медалионите, намерени при проучванията на крепостите при Скала, Руйно и Брадвари. Подобните паметници от Пъкуюл луй Соаре³⁹ и Дриду⁴⁰ също се отнасят към X–XI в. От това време са откритите на територията на Древна Русия сходни амулети⁴¹. В границите на X в. попадат и ажурните медалиони от византийския център Коринт⁴².

Разпространената практика да се носят подобни ажурни медалиони има своята дълга история в центровете на Югоизточна Европа и в това отношение българските земи не остават изолирани от нея. Докато медалиона, намерен при Голямата базилика е единствен засега от това време, то към края на IX и първата половина на X в. може да се говори за една популярна и утвърдена практика в употребата на тези предмети. Към XI в. те престават да се срещат на територията на страната и по всяка вероятност ажурният медалион намерен при крепостта в Средец е преизползван и е от по-ранно време. Потвърждение на тази хронологическа рамка са и преупотребените ажурни медалиони, превърнати в плътни, при които върху едното им лице се очертава характерната за типа композиция на малтийския кръст, а върху другото е пресъздаден слънчевия диск – разпространено изображение за двустранните плътни медалиони.

³⁷ **Голдина, Р.** Могильники VII–IX вв. На Верхней Каме. – В: Вопросы археологии Урала, вып. 9, 1969, Табл. 27–1.

³⁸ **Ковалевская, В.** Проблемы математической обработки археологического материала VI–IX вв. (по материалам Кавказа). – В: Культуры евразийских степей второй половиной I тыс. н.э. Самара, 1996, с.17, Рис. 3_{4,5}.

³⁹ **P. Diaconu, L. Vilceanu.** Păcuiul lui Soare, II. București, 1977, p. 144 – 145.

⁴⁰ **E. Zaharia.** Săpăturile de la Dridu. București, 1967, p.94, fig. 53.

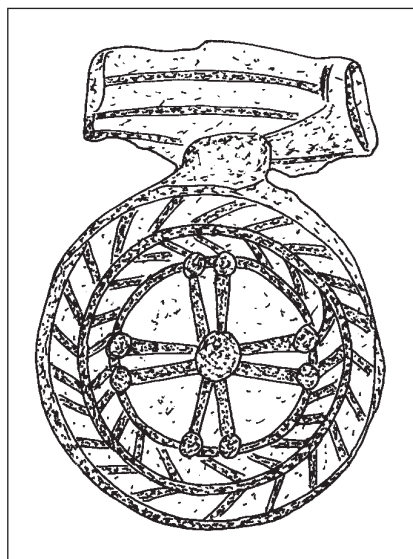
⁴¹ **Рыбаков, Б.** Ремесло Древней Руси. М., 1948, с. 448, Рис. 121.

⁴² **G. Davidson.** Corinth, XII: The minor Objects. Princeton, 1952, p. 259, pl. 110: 2087, 2088.

В. Медалиони с изображение на разцъфнал кръст.

Този тип медалиони включва група от 20 предмета и се характеризира със своята кръгла форма, ухо за окачване и изображение на разцъфнал кръст върху лицевата страна, с рамена от релефни линии и точковидни орнаменти в края (Обр. 12). Наблюдават се и някои особености, като тази кръстът да е разположен върху цялата повърхност или да е обикновен от два пояса от насечки. Върху обратната страна разнообразието е по-голямо – от изображение на равнораменен кръст, очертан с тънка релефна линия до соларно изображение от три концентрични окръжности и радиални лъчи или от точковидни орнаменти – “птиче око”. Размерите варират от 1,4 до 2,2 см за диаметър и 0,4–0,9 за ухо за окачване;

дебелината е обикновено – 0,2 см. Половината от тези медалиони имат точно местонамиране – четири са от района на Шумен – един от с. Велино (Кат. No B-3, Табло XVII-3, CXIII-3) и един от с. Пет могили (Кат. No B-12, Табло XIX-12, CXV-12); два медалиона са от района на Плиска (Кат. No B-13,20, Табло XX-13, XXI-20, CXV-13, CXVI-20); толкова са и от Преслав (Кат. No B-9,16, Табло XVIII-9, XX-16; CXVI-16)⁴³; един е от Русенско (Кат. No B-7, Табло XVIII-7) и един от крепостта до с. Окорш, Силистренско⁴⁴ (Кат. No B-14, Табло XX-14). От всички медалиони при редовни археологически проучвания са намерени тези при Окорш, Преслав (при проучването на Южната част на Дворцовия център) и медалиона от с. Пет могили, Шуменско. Първите два попадат в среда от IX–X в., докато третия предимно в X в. Всичко това хронологически определя разпространението на този тип медалиони в самия край на IX и предимно в X в.

Обр. 12. Медалион с разцъфнал кръст – тип В.

⁴³ Витлянов, Ст. Медалиони – пандантиви..., с. 47, фиг.4; Витлянов, Ст. Военноадминистративни сгради ...,34–38, фиг. 4.

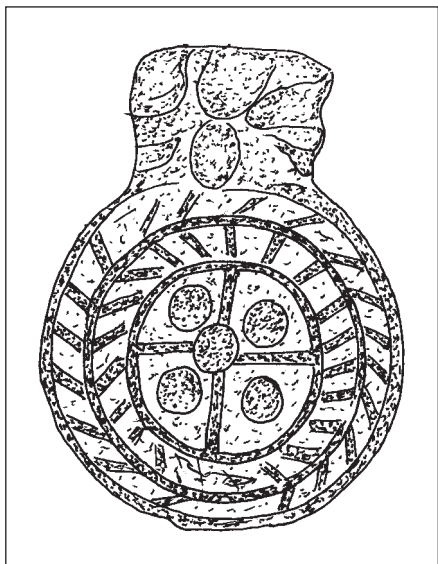
⁴⁴ Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Табл. XXXVII, 198.

С. Медалиони с изображение на равнораменен (гръцки) кръст.

Голямото многообразие от декоративни мотиви и тяхното съчетание, както и немалкият им брой са в основата на разделянето на този тип на три подтипа, както следва:

С.І. Медалиони с изображение на равнораменен кръст с четири точки в междурамията.

Този подтип медалиони са 13 на брой и се отличават със специфичната си и константно повтаряща се иконографска схема по едната или двете страни на изобразителните полета (Обр. 13). Тя се състои от релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в средокръстието, края на рамената и междурамията. Около него върви един или два пояса от коси насечки. Има и разбира се разновидности на този подтип, които са отбелязани в каталога.

Обр. 13. Медалион с равнораменен кръст с четири точки в междурамията – тип С.І.

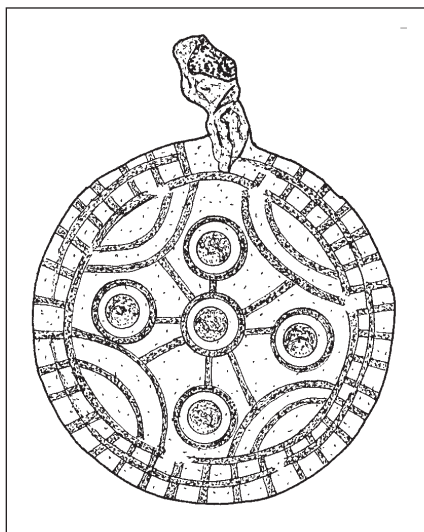
Размерите варират от 1,5–1,9 см за диаметър и 0,4–1,1 см – ухо за окачване. Половината от медалионите имат точно местонамиране, а останалата част, за която нямаме точни данни за произхода се определя най-общо в Североизточна България. Два от предметите произхождат от Шуменско (Кат. No CI-8,9, Табло XXIII-8, XXIV-9, CXVIII-8, CXIX-9) и по един има от района на Плиска (Кат. No CI-13, Табло XXIV-13), от Разградско (Кат. No 10, Табло XXIV-10, CXIX-10), от Силистренско и от с. Нова Черна, Русенско (Кат. No CI-1, Табло XXII-1, CXVII-1). Подобни пандантиви, произхождащи от по-късно време (XII в.) са намерени и в Новгород. Те са отляти от олово в двустранни каменни калъпи⁴⁵.

⁴⁵ Седова, М. Ювелирные изделия Древнего Новгорода (X–XV вв.). М., 1981, с. 38, рис. 12–4,5.

С.ІІ. Медалиони с изображение на равнораменен кръст от кръгли орнаменти.

Тук са включени 12 медалиона, отличаващи се от останалите по своята декоративна украса по лицевата повърхност (Обр. 14). Тя се състои от равнораменен кръст, съставен от точковидни орнаменти за рамената и средокръстието. В междурамията са нанесени релефни дъги или други геометрични мотиви, а по периферията минават няколко пояса от радиални насечки. От тях 4 медалиона имат точно местонамиране – от Плиска, Преслав (*Кат. N CII-11, 12, Табло XXVII-11, XXVII-12, CXXII-11, CXXII-12*) и от разкопки при крепостта Картал кале до с. Руйно, Силистренско⁴⁶ (*Кат. No CII-5, Табло XXVI-5*), хронологически отнасяща се в края на IX – първата половина на X в. Извън страната – подобен медалион е намерен при проучването на некропола при Обършия–Олт (*Кат. No CII-3, Табло XXV-3*) от VIII–IX в.⁴⁷. Ситуираните в конкретна среда предмети ни дават основание да определим втората половина на IX в., като време на по-широката популярност на този тип медалиони, които обаче продължават да съществуват и през X в.

По-късно тяхното разпространение основно се свързва с територията на Древна Русия⁴⁸. За разлика от представените тук, които са изработени от олово – намерените в Русия са едностранни и са направени от бронз или от сребро. Подобни на нашите предмети са открити при проучването на некрополи по поречието на Буг от X–XI в., срещащи се главно при женските погребения⁴⁹. Сходни на посочените са открити и в некрополи от XI–XII в. по поречието на

Обр. 14. Медалион с равнораменен кръст от кръгли орнаменти – тип С.ІІ.

⁴⁶ **Атанасов, Г.** Християнски паметници от ранносредновековната крепост до с. Руйно, Дуловско. – В: Добруджа, 8, 1991, с. 31, Таб. II-5.

⁴⁷ **О. Топору, О. Стоика.** La Nécropole préféodale D'Obirşia – Olt. – Dacia, XVI, 1972, p. 170, fig. 7-1.

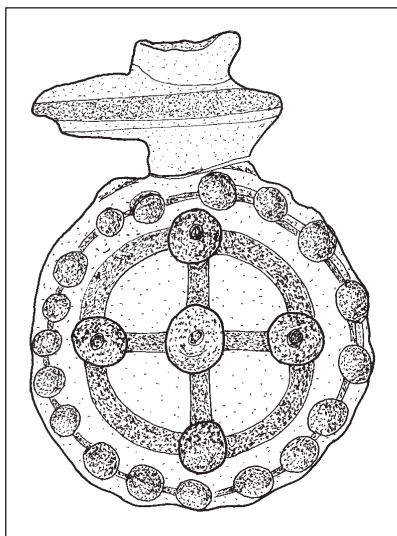
⁴⁸ **Рыбаков, Б.** Ремесло Древней Руси. 1948, с.152, рис. 27.

⁴⁹ **Седов, В.** Пос. съч., с. 101, табл. XXVI, 19-21.

Волга⁵⁰, както и в смоленските некрополи от XI в. в Бочарово, Волочек и Колчино⁵¹.

С.ІІІ. Медалиони с изображение на вписан равнораменен кръст.

Броят на този тип медалиони е най-голям и достига до 39 предмета. Това до голяма степен се дължи на широката популярност на равнораменния кръст, изобразен върху лицевата повърхност (Обр. 15). Тук той е подчертан с релефни точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието, като символът на кръста е разположен в центъра на изобразителното поле. Около него минава пояс от перлен ред или насечки. Върху обратната страна има релефен кръст, образуван или от точковидни орнаменти, или от прави линии, засечени в края на рамената; върху някои се наблюдава и по-опростено подобие на лицевата страна. От всички тях половината са с точно местонахождение и сигурна датировка (21 броя). Три от медалионите са намерени при разкопки на крепостта до с. Руйно,

Обр. 15. Медалион с вписан равнораменен кръст – тип С.ІІІ.

Силистренско и са хронологически определени в края на IX – първата половина на X в.⁵² (Кат. No CIII–6,23,24, Табло XXIX–6, XXXIII–23,24). Два медалиона са намерени при проучвания на крепостта до с. Цар Асен, Силистренско и също са датирани в този период (Кат. No CIII–22,32, Табло XXXIII–22, XXXV–32)⁵³. Три предмета са намерени в околностите на Плиска (Кат. No CIII–4,37,38, Табло XXIX–4, XXXVII–37, XXXVII–38). Пет медалиона произхождат от Шуменско – Драгоево, Вехтово, (Кат. No CIII–1,16,17,28, Табло XXVIII–1, XXXI–16,17, XXXIV–28, CXXIII–1, CXXVI–16,17, CXXIX–28) и близките околности, като Тушовица, Върбишко, (Кат. No CIII–11, Табло XXX–11, CXXV–11). Три медалиона са намерени в Разградско (Кат. No CIII–

⁵⁰ Пос. съч., с. 190, табл. LIX, 18–20.

⁵¹ Пос. съч., с. 163 сл.

⁵² **Атанасов, Г.** Доростолската епархия..., Табл. XXXVII, 191, 186, 194, (под печат).

⁵³ Пос. съч., Табл. XXXVI, 179, 180.

19, 21, 23, Табло XXXII–19, XXXIII–21,23, CXXVII–19, CXXVIII–21). Четири медалиона има и от Русенско, като три от тях са намерени в сигурна археологическа среда – при разкопки на ранносредновековния некропол при с. Батин, Русенско (гроб No 3)⁵⁴. (Кат. No CIII–34, 35, 36, Табло XXXVI–34–36). По интересното тук е, че трите медалиона са открити нанизани на огърлица заедно с мъниста в гроб на дете.

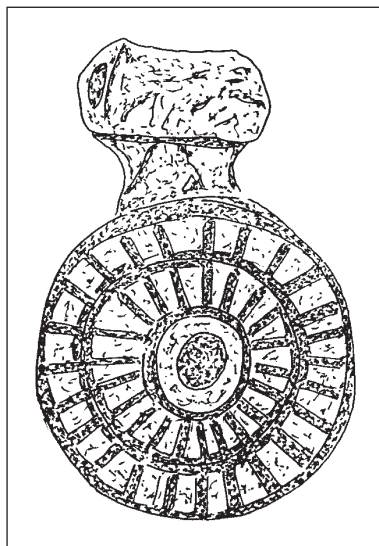
Всички посочени медалиони се отнасят от края на IX – до средата на X в., когато е периода на тяхната най-интензивна употреба. Изключение прави един от тях, намерен при разкопки на крепостта Скала до с. Кладенци, Тервелско, който се датира в малко по-късно време – към края на X – началото на XI в.⁵⁵. (Кат. No CIII–30, Табло XXXV–30).

D. Медалиони със соларни изображения.

В този раздел са включени две групи медалиони, в основата на декоративната система на които стои соларния символ, пресъздаден в няколко варианта, като най-често срещани са предимно два от тях – този при който преобладават лъчите и този, по лицевата повърхност на който превес имат концентричните окръжности.

D.I. Медалиони със соларни изображения от радиални лъчи.

Към този подтип принадлежат 42 медалиона, като повечето от тях имат точно местонамиране (27 на брой) – от селище или от археологически разкопки (Обр. 16). Прави впечатление, че представители на този тип медалиони са открити в почти всички позначими центрове в североизточните части на страната. Декорацията им се състои от релефно соларно изображение от радиални лъчи, през които минават концентрични

Обр. 16. Медалион с радиални лъчи – тип D.I.

⁵⁴ Станчев, Д. Ранносредновековен некропол до с. Батин, Русенски окръг. – ГМСБ, XI, 1985, с. 52, табл. VI.

⁵⁵ Йотов, В., Г. Атанасов. Скала..., с. 97, обр. 74, табл. С – 336.

кръгове. Има и няколко предмета на лицевата повърхност, на които е нанесена сложна система от геометрични фигури, които също съставят соларно изображение. Обратната им страна най-често е заета от релефен кръст или подобно на лицевата страна изображение. Представители на този тип са открити при археологическите проучвания на крепостите Цар Асен⁵⁶ (*Кат. No DI-9,19, Табло XL-9, XLII-19*), Руйно⁵⁷ (*Кат. No DI-2, Табло XXXVIII-2*) и Ветрен⁵⁸ (*Кат. No DI-17, Табло XLII-17*) Силистренско, на крепостта Скала до с. Кладенци, Тервелско⁵⁹ (*Кат. No DI-14,20,21, Табло XLI-14, XLIII-20-21*), на северната крепостна стена на Дръстър⁶⁰ (*Кат. No DI-13, Табло XLI-13*), на ранносредновековното селище Ятрус – Кривина, Русенско⁶¹ (*Кат. No DI-12, Табло XL-12*). От района на Брадвари, Силистренско също произхождат два предмета⁶² (*Кат. No DI-8,15, Табло XXXIX-8, XLI-15*), а от Шуменско техният брой достига до девет (Велино, Мировци). Подобни медалиони са намерени в Плиска (*Кат. No DI-37, XLVIII-37, CXXXVII-37*), Преслав (*Кат. No DI-33,36, Табло XLVII-33,36, CXXXVI-33*), в околностите на Разград (*Кат. No DI-6,35, Табло XXXIX-6, CXXXVII-6, XLVII-35*), Добрич (*Кат. No DI-38, Табло XLVIII-38, CXXXVII-38*), Русе (*Кат. No DI-23, Табло XLIII-23, CXXXIII-23*).

Всички посочени паметници хронологически се отнасят към края на IX – първата половина на X в. Има едно единствено изключение и то е от крепостта Ветрен (края на X – началото на XI в.). От казаното до тук може да се счита, че този подтип медалиони е бил популярен най-вече в първата половина на X в.

⁵⁶ **Атанасов, Г.** Доростолската епархия..., Табл. XXXVI, 182, 178, (под печат).

⁵⁷ **Атанасов, Г.** Християнски паметници..., с. 31, Табл. II-4.

⁵⁸ **Атанасов, Г., И. Йорданов.** Средновековният Ветрен на Дунав. Шумен, 1994, с. 30, Таб. VIII-81.

⁵⁹ **Йотов, В., Г. Атанасов.** Скала..., с. 299, табл. С – 334, 335; **Атанасов, Г.** Доростолската епархия..., Табл. XXXVI, 175.

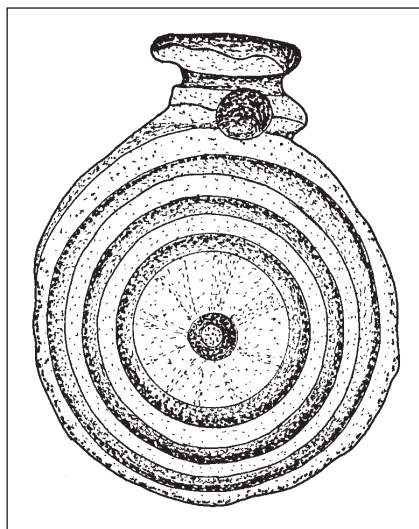
⁶⁰ **Атанасов, Г.** Ранносредновековни амuleти от Дръстър. – ИНМВ 24 (39), 1988, с. 79, табл. I-4, II-4.

⁶¹ **Iatrus – Krivina.** Spätantike Befestigung und frühmittelalterliche Siedlung an der unteren Donau, III (= Schriften zur Geschichte und Kultur der Antike, 17). 1, Berlin, 1986, S. 182-183, Taf. 71-690.

⁶² **Атанасов, Г.** Доростолската епархия..., Табл. XXXVI, 185; Табл. XXXVI, 201.

D.II. Медалиони със соларни изображения от концентрични кръгове.

Групата на тези медалиони достига до 15 на брой. Те се характеризират с едностранно соларно изображение, съставено от различен брой концентрични окръжности, които са или релефни непрекъснати линии или такива, съставени от кръгли орнаменти (Обр. 17). Върху обратната страна на медалионите има релефен равнораменен кръст, разположен в средата или изместен немного от нея. Повечето от предметите имат точно местонахождение (11 броя), като най-много произхождат от Разградско и Силистренско – крепостите при Окорш⁶³ (*Кат. No DII-5, Табло LI-5*) и Руйно⁶⁴ (*Кат. No DII-6, Табло LI-6*). Няколко има от Преслав (*Кат. No DII-12, LII-12, CXLI-12*) и Добричко (*Кат. No DII-13, 14; Табло LIII-13, 14, CXLI-13, 14*), един е от Шуменско (*Кат. No DII-15, Табло LIII-15, CXLI-15*). Подобен медалион е открит и извън територията на страната ни – при проучването на некропола при Обършия Олт⁶⁵ (*Кат. No DII-7, Табло LI-7*). Датировката на всички тези предмети се определя в края на IX – първата половина на X в., което се приема и за времето на най-широката им употреба на територията на страната ни. По-късно те се срещат в земите на Древна Русия. Аналогична е например украсата върху медалионите, намерени при проучването на некрополите с трупополагане от XI–XII в. на племената, населявали Днепровското Правобережие, като драговичите например⁶⁶. Сходни предмети за украса са намерени сред поселенията на племената на югоизток и най-вече сред северяните⁶⁷. Няколко пандантива произхождат и от Стария Рязань⁶⁸.

Обр. 17. Медалион с концентрични кръгове – тип D.II.

⁶³ Пос. съч., Табл. XXXVII, 197.

⁶⁴ Пос. съч., Табл. XXXVII, 189.

⁶⁵ О. Топору, О. Стоика. Опр. cit., fig. 7–5.

⁶⁶ Седов, В. Восточные славяне..., с. 118, табл. XXIX, 24–25.

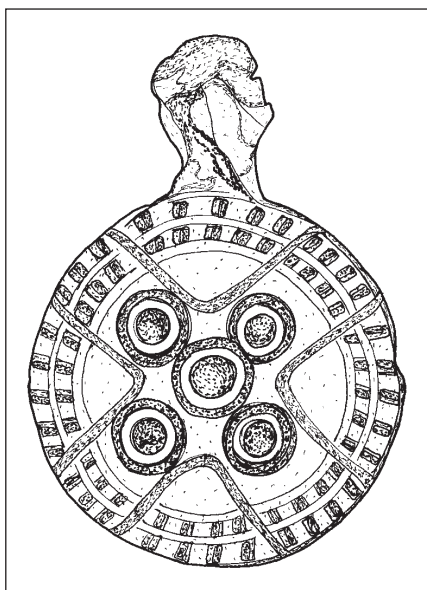
⁶⁷ Пос. съч., с. 133 сл., табл. XXXVII, 3.

⁶⁸ Монгайт, А. Старая Рязань. – МИА, 49, 1955, рис. 138–22, 26.

Е. Медалиони с изображение на χ – кръст (Андреевски кръст).

Към този интересен тип медалиони спадат 15 предмета, повечето от които нямат точен произход и най-общо се определят в североизточните части на страната⁶⁹ (Обр. 18). Те са кръгли по форма, имат ухо за окачване, а върху лицевата им страна релефно е представен χ – образен (Андреевски) кръст, изобразен с плътни прави или начупени линии, с кръгли орнаменти или фестониран изрез по очертанието. Обратната им страна е орнаментирана с подобно изображение, с равнораменен кръст или Христов монограм.

За една трета от предметите има сведения за точното им местонамиране. Един от медалионите е от разкопки на крепостта до с. Цар Асен, Силистренско⁷⁰ (*Кат. No E-10, Табло LVI-10*); от района на града произхожда друг такъв (*Кат. No E-13, Табло LVII-13*). Подобни паметници са намерени в Преславско (*Кат. No E-14, Табло LVII-14*) и Разградско (*Кат. No E-15, Табло LVII-15, CXLV-15*). Извън територията на страната аналогичен медалион е открит при проучването на некропола Обършия Олт, Румъния⁷¹ (*Кат. No E-12, Табло LVII-12*). Датировката на предметите, постъпили в резултат на редовни археологически разкопки, която обхваща периода от края на IX – първата половина на X в. се приема за времето, когато този тип медалиони са най-популярни и предпочитани сред една значителна част от населението на североизточните български земи, а очевидно и извън техния обхват.

Обр. 18. Медалион с Андреевски кръст – тип Е.

⁶⁹ S. Doncheva. The Lead Medallions..., p. 383, Fig. 13, Tab.2в – 5; Дончева, С. Ранносредновековни амулети..., Фиг. 4, Таб. II-1, Таб. III-2.

⁷⁰ Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Табл. XXXVI, 181.

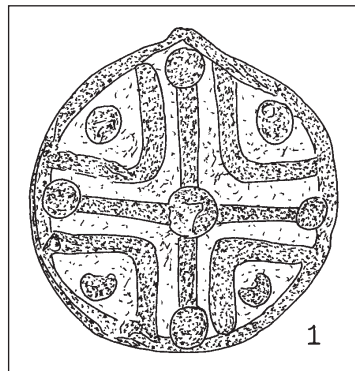
⁷¹ O. Toropu, O. Stoica. La Nécropole..., p. 170, fig. 7-2.

Ф. Медалиони с изображение на γ – кръстове (гамадии).

Медалионите от този тип са немалко на брой и се отличават с многообразието на изобразителните мотиви, които представят релефен кръст – “гамадии”, наречен така, защото наподобява гръцката буква γ и различни геометрични орнаменти. Често изображенията са стилизирани и нанесени около равнораменен кръст с рамена завършващи с кръгли орнаменти. Многообразието от тези съчетания предопределят и условното им разделяне на три подтипа.

Ф.І. Медалиони с изображение на γ – кръст от три успоредни рамена.

Към този подтип се отнасят 18 медалиона, които са обединени от своите иконографски особености (Обр. 19). Те се изразяват в едностранно изображение на γ – кръст върху лицевата повърхност, в централната част на която има равнораменен кръст с точковидни орнаменти в средокръстието и края на рамената. По периферията най-често минава релефен ръб, но не са малко и примерите, когато очертанието на медалиона е от един или повече пояси коси насечки. Върху обратната страна обикновено е нанесен равнораменен кръст с кръгли орнаменти по него и в междурамията или релефно е представено соларно изображение. Най-много медалиони с точен произход има от района на Шуменско⁷² – общо шест на брой; един от тях е от землището на с. Белокопитово (Кат. No FI-1,2,9,10,12,13, Табло LVIII-1,2, LIX-9, LX-10,12, LXI-13, CXLVI-1,2, CXLVII-9, CXLVIII-10,12, CXLIX-13); останалите произхождат от археологическите проучвания при с. Топола, Добричко⁷³ (Кат. No FI-14, LXI-14), от околностите на Плиска (Кат. No FI-5, LVIII-5, CXLVI-5) и Разград (Кат. No FI-15,16, Табло LXI-15,16, CXLIX-15,16). Времето на тяхното разпространение се определя в периода от края на IX – началото на X в. По-късно те се появяват в земите на Древна Русия, но вече отляти от бронз. Такива пан-

Обр. 19. Медалион с γ – кръст от три успоредни рамена – тип FI.

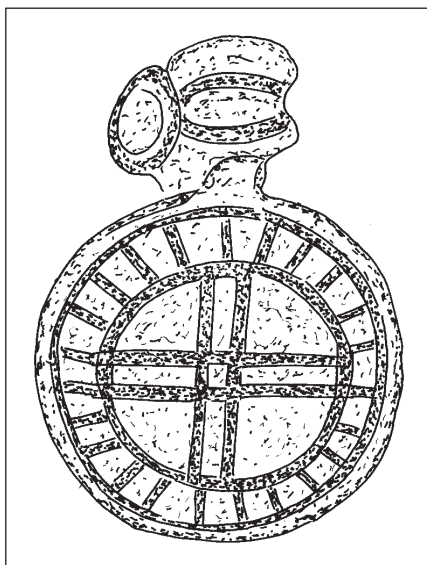
⁷² Дончева, С. Ранносредновековни амулети..., Фиг. 9, 13; Таб. III-1,5.

⁷³ Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Табл. XXXVII, 195.

дантиви, хронологически определени в средата на XII в. са намерени в Новгород⁷⁴.

Ф.II. Медалиони с изображение на γ – кръст от две успоредни рамена.

Тази група медалиони са по-малко на брой – само 7, но пък пресъздават една точно определена композиция (Обр. 20). Върху лицевата им страна има изображение на гамацион, съставен от четири букви γ , които оформят в средата квадрат. По периферията минава пояс от радиални насечки. Обратната страна е заета от равнораменен кръст със засечки или кръгли

Обр. 20. Медалион с γ – кръст от две успоредни рамена – тип F.II.

орнаменти в края на рамената. Наблюдават се и някои разновидности, при които е изобразен X – образен (Андреевски) кръст или соларен символ. Повечето от медалионите имат точно местонахождение. От датираната в края на IX – началото на X в. крепост до с. Окорш, Силистренско произхожда един от тях⁷⁵ (Кат. No F.II-4, Табло LXII-4). От района на Шуменско (Кат. No F.II-1, Табло LXII-1, CL-1), Преславско (Кат. No F.II-5, Табло LXIII-5) и Разградско (Кат. No F.II-6, Табло LXIII-6, CLI-6) също е намерен по един медалион. Всичко до тук потвърждава тяхното разпространение в посочените хронологически граници на открития при разкопки предмет – края на IX – началото на X в.

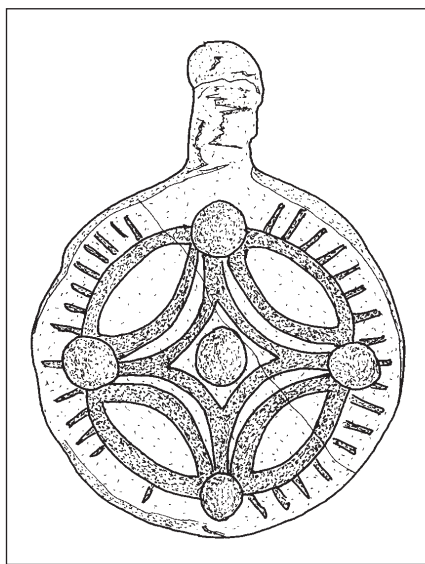
Ф.III. Медалиони с изображение на γ – кръст от дъги.

Медалионите от тази група представят γ – кръстовете с една или две дъги, оформящи в средата ромб, чиито краища са обозначени с по един точковиден орнамент (Обр. 21). Обикновено по периферията минава пояс от радиални насечки. Обратната страна е украсена или с кръгли орнаменти или с равнораменен кръст, образуван от такива. Към този подтип се включ-

⁷⁴ Седова. М. Ювелирные изделия..., с. 40, рис. 14-3.

⁷⁵ Пос. съч., Табл. XXXVII, 199.

ват 12 медалиона, повечето от които нямат точно местонамиране. Има няколко от тях обаче, които са открити в археологическа среда. Един от тях е намерен при разкопки в Южната част на Дворцовия център на Преслав⁷⁶ (*Кат. No FIII-9, Табло LXVI-9*), а други три са намерени в околностите на Плиска (*Кат. No FIII-10, Табло LXVI-10, CLIV-10*), в района на Търговищко (*Кат. No FIII-11, 12, Табло LXVI-11,12, CLIV-11,12*) и с. Нова Черна, Русенско. Един произхожда и от Шуменско (*Кат. No FIII-4, Табло LXIV-4, CLII-4*). Датировката на средата, в която са открити се определя в IX–X в., което може да се приеме и за време на тяхното разпространение.

Обр. 21. Медалион с у – кръст от дъги – тип F.III.

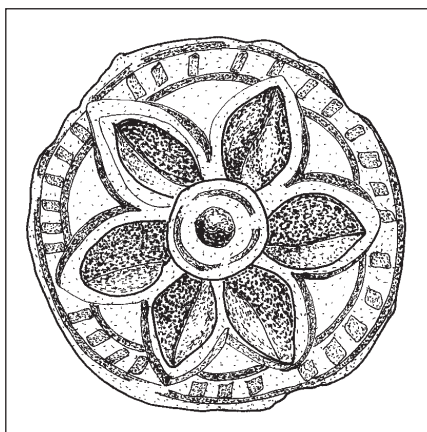
Г. Медалиони с растителна украса.

Това е една от най-големите и разнообразни с оглед на декоративната си украса група медалиони, които са обединени в два подтипа. При тяхната класификация водещо е изображението на растителния мотив – както симетричното разположение на листата около пъпката в центъра, така и техния брой и вид. Това разделяне е условно поради факта, че някои от розетите могат да бъдат определяни като многолистници, особено онези, които представят вариант на изображението.

Г.І. Медалиони с изображения на розети.

Към този подтип се причисляват 31 медалиона с едностранно изображение на шестлистна розета с копиевидни листа, очертани с релефен ръб и пъпка в средата (Обр. 22). По периферията минава пояс от радиални насечки. Наблюдават се и някои разновидности, като например розета със заоблени листа или такива във форма на кръгли орнаменти, при които листата могат и да са повече от шест. Изображенията са обикновено едностранни,

⁷⁶ **Витлянов, С.** Медалиони – пандантиви..., с. 47, фиг. 3; **Витлянов, Ст.** Военноадминистративни сгради..., 34–38, фиг. 14.

Обр. 22. Медалион с розета – тип G.I.

но там където има украса и по обратната страна – тя се състои от равнораменен кръст с трилистници или триъгълници в края на рамената или пък с точки в междурамията. Наблюдава се и украса от геометрични орнаменти (успоредни линии, точки), както и такава от растителни мотиви. От голямо значение е обстоятелството, че повечето от медалионите имат точен произход – точни сведения има за 21 от тях. Една значителна част произхождат от района на Шуменско⁷⁷ (Кат. No GI-1,4,10,12,13,22,31; Табло LXVII-1,4, LXIX-10,12, LXX-13,

LXXII-22, LXXIII-31, CLV-14, CLVI-10,12,13, CLVIII-22, CLIX-31), при което един е намерен в землището на с. Кюлевча (Кат. No GI-30, Табло LXXXIII-30, CLIX-30). От Търговищко и Разградско има също по един медалион, а от Преслав – два, като единият е намерен при археологически проучвания на югозападния край на Дворцовия център в Преслав, заедно с монета на Йоан Цимисхий (969–976)⁷⁸. Останалите медалиони са намерени в Силистренско и Добричко и почти всички са резултат на редовни археологически проучвания. При крепостта Картал кале до с. Руйно, Силистренско са намерени три такива предмета⁷⁹ (Кат.No GI-8,9,10, Табло LXIX-8,9,10, CLVI-10), при крепостта до с. Ветрен – един⁸⁰ (Кат.No 16; фиг. GI-16), толкова са и от околностите на Силистра (Кат.No GI-18, Табло LXXI-18, CLVII-18). От района на Добричко произхождат три медалиона, като единият от тях е намерен при проучването на некропола при с. Одърци в гроб на момиче (No 204) заедно с други накити⁸¹ (Кат.No GI-29, Табло LXXIII-29). От поречието на Дунав произхождат два медалиона – единият е намерен при с. Бутан, Оряховско (Кат.No GII-24, Табло LXXII-24), а другият – при разкопки на

⁷⁷ S. Doncheva. The Lead Medallions..., p. 385, Fig. 16, Tab.2c – 8.

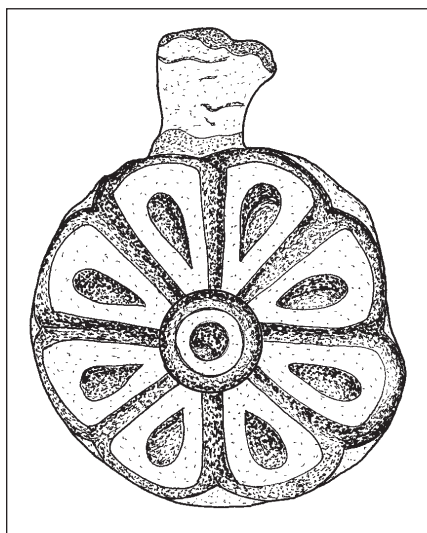
⁷⁸ Тотев, Т. Прабългарски метални амулети от Преслав. – В: Плиска – Преслав, Т.2, 1981, с. 183–184, обр. 1, 4а-б.

⁷⁹ Атанасов, Г. Християнски паметници от ранносредновековната крепост до село Руйно, Дуловско. – Добруджа, Т. 8, 1991, Таб. II-7, 8, 9; VII-7, 8, 9.

⁸⁰ Атанасов, Г., И. Йорданов. Средновековният Ветрен на Дунав. Шумен, 1994, с. 30, Таб. VIII-80.

⁸¹ Дочева – Петкова, Л. Одърци. Некрополи от XI век. Т. 2, С., 2005, с. 96, обр. 204–10, Таб. XXVII.

крепостта Пъкуял луй Соаре, Румъния (*Кат. No GI-21, Табло LXXII-21*). От особено значение е и медалиона, намерен при археологическите проучвания на производствения център за метало-пластика при Новосел, Шуменско, датиран в рамките на 30–60-те години на Х в. Археологическата среда, в която са намерени повечето от медалионите определят и хронологичните граници на разпространение на този тип паметници. Тяхната най-голяма популярност се определя в Х в., като началото на тяхното разпространение е от края на IX в. (крепостта до с. Руйно, Силистренско) и достига до XI в. (некропола при с. Одърци). Подобни медалиони са открити при проучването на некропола при Исакача⁸², както и в некропола при Хотин, Словакия (втората половина на Х – първата половина на XI в.)⁸³. По-късно те стават популярни и в Древна Русия. В слоеве от XIII в. при археологическите проучвания на древния Новгород са намерени отлети от бронз пандантиви, по чиято лицева повърхност релефно са предадени осемлистни розети. По очертанието на кръглите медалиони минава пояс с радиални насечки⁸⁴. От същото време произхожда и аналогичен медалион от Полоцк⁸⁵. Продължителният период от време на тяхното съществуване и активна употреба се дължи не само на атрактивната им външност, но и на богатата символика, която те носят.

Обр. 23. Медалион с многолистници – тип G.II.

G.II. Медалиони с изображения на многолистници.

Групата на този подтип включва 14 медалиона, като почти всички са с точен произход (Обр. 23). От проучванията на северната крепостна сте-

⁸² Mănucu – Adameşteanu, G. Descoperiri mărunte de la Isaccea. (sec. X – XIV). – PEUCE, 1984, p. 636, Pl. III–23.

⁸³ Dušek, M. Kostrové pohřebiště z X. a XI. století v Chotíně na Slovensku. SIA, 3, 1955, p. 162, tabl. I–68.

⁸⁴ Седова, М. Ювелирные изделия Древнего Новгорода (X–XV вв.). М., 1981, с. 40, рис. 14–9, 12.

⁸⁵ Штыхов, Г. Древний Полоцк. Минск, 1975, рис. 34–14.

на на Дръстър и околностите на града произхождат два медалиона (*Кат. No GII-4,10, Табло LXXVI-4, LXXVII-10*), от разкопки на южната част на Дворцовия център в Преслав – един (*Кат.No GII-6, Табло LXXVII-6*), също толкова и от с. Нова Черна, Русенско (*Кат.No GII-7, Табло LXXVI-7, CLXI-7*). В района на Шуменско има намерени два (*Кат.No GII-8,9, Табло LXXVII-8,9, CLXI-8, CLXII-9*) а в Разградско – четири медалиона (*Кат.No GII-11-14, Табло LXXVIII-11-14, CLXII-13,14*). При проучвания на крепостта при о. Пъкуюл луй Соаре, Румъния са открити два подобни медалиона (*Кат.No GII-3,5, Табло LXXV-3, LXXVI-5*). Приведените примери определят и времето на тяхната най-широка употреба – от края на IX до първата половина на X в. Извън територията на страната, освен при Пъкуюл луй Соаре те се откриват и в некропола Мокрая Балка, Кавказ, датиран във втората половина на IX в.⁸⁶.

Н. Медалиони с антропоморфни и зооморфни изображения.

Към тази група се отнасят 10 медалиона, всеки от които имат свои специфични черти, отличаващи го от останалите (Обр. 24). Те основно се проявяват в изобразителния мотив върху лицевата повърхност. Въпреки

Обр. 24. Медалион с антропоморфно изображение – тип Н.

това повечето от предметите имат точен произход. В района на Търговищко (*Кат. No H-1,4, Табло LXXIX-1, LXXX-4, CLXIII-1,4*) са намерени два медалиона, а около Разград (*Кат.No H-5, Табло LXXX-5, CLXIX-5*) – един. При археологическите разкопки в Дръстър (*Кат.No H-3, Табло LXXIX-3*), на Карнобатската крепост (*Кат.No H-8, Табло LXXXI-8*) и с. Одърци, Добричко (*Кат.No H-9, Табло LXXXI-9*) също са намерени подобни медалиони, като последните два могат да се определят и като нагръдни иконки. Така може да бъде определен и медалиона от околностите на Кубратско, върху

⁸⁶ Ковалевская, В. Проблемы математической обработки археологического материала VI–IX вв. (по материалам Кавказа). – В: Культуры евразийских степей второй половины I тыс. н.э. Самара, 1996, с. 22, рис. 6в.

който са изобразени Св. Константин и Св. Елена (*Кат. No H-10, Табло LXXXI-10*)⁸⁷.

Началото на разпространението на този тип медалиони, предимно със зооморфни изображения, трябва да се отнесе към края на IX – началото на X в. Това е средата, в която са намерени тези в Дръстър и околностите на Търговишко. Употребата на подобни оловни предмети, но с изображения на литургични персонажи продължава и по-късно – през XI–XII в., което се потвърждава както от находките при Карнобатската крепост⁸⁸, така и тези от некропола до с. Одърци, Добричко⁸⁹.

През VIII – първата половина на IX в. медалиони с фигури на животни, но отлети от бронз са често срещани на територията на разпространение на салтово-маяцката култура (Салтовски и Димитровски некрополи, Саркел)⁹⁰. Подобна трактовка на образа на коня и конника, каквато наблюдаваме при медалиона от Търговишко има и при некропола от Скалистое, Крим датиран в VIII–IX в.⁹¹. Медалиони с ловни сцени, представящи конник и други зооморфни композиции (птица, куче) заедно със соларни символи са известни от Стария Рязан⁹², Волжка България и повечето поселения на източнославянските племена⁹³.

Близки по иконография на по-късните медалиони – иконки представени тук са кръглите и кръстовидни паметници с изображения на Христос, Богородица, Йоан Кръстител и Архангели от Киев датирани също в XII–XIII в.⁹⁴. Сходна с тях е и бронзова иконка от XII намерена в Херсон⁹⁵.

⁸⁷ **Дончева, С.** Оловен медалион с изображение на Св. Константин и Св. Елена от ранносредновековна България. – В: Сборник в чест на проф. Т. Тотев и столицата Велики Преслав. С., 2006, 134–141.

⁸⁸ **Аладжов, Ж.** Оловен медалион от Карнобатската крепост. – Нумизматика и Сфрагистика, V, 1998, кн. 1, 102–103.

⁸⁹ **Дочева – Петкова, Л.** Одърци. Некрополи от XI век. Т. 2, С., 2005, с. 96, обр. 235–3, Таб. XXVII.

⁹⁰ **Плетнева, С.** Салтово – маяцкая культура. – В: Степи Евразии в эпоху средневековья. М., 1981, с. 75; 151, рис. 37; 181, рис. 64.

⁹¹ **Айбабин, А.** Могильники VIII – начала X вв. в Крыму. – В: Материалы по археологии, истории с этнографии Таврии. Симферополь, 1993, с. 370, рис. 5, 15.

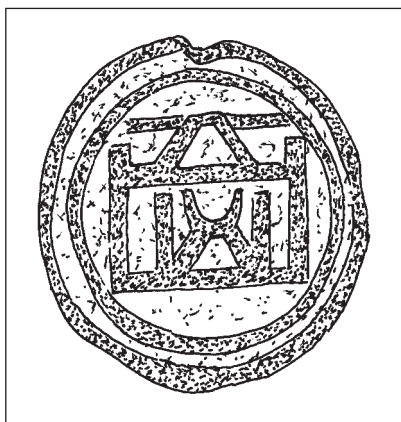
⁹² **Монгайт, А.** Старая Рязань. – МИА, 49, 1955, с. 179, рис. 138–12

⁹³ **Лещенко, В.** Бляхи с охотничьими сценами из Поволжья. – СА, 1970, 3, с. 140, рис. 8; **Журжалина, Н.** Древнерусские привески-амулеты и их датировка. – СА, 2, 1961, с. 128, рис. 1.

⁹⁴ **Каргер, М.** Древний Киев, т. I, М., Л., 1958, табл. XCIX.

⁹⁵ **Искусство** Византии в собраниях СССР, II, М., 1977, обр. 574.

К. Медалиони с изображения на архитектурни съоръжения.

Обр. 25. Медалион с архитектурно съоръжение – тип К.

Към този тип се отнасят само три медалиона, за които обаче се знае точно-то място на тяхното намиране (Обр. 25). Единият произхожда от разкопки при крепостта Скала до с. Кладенци, Тервелско⁹⁶ (*Кат. No K-1, Табло LXXXII-1, CLXV-1*), другият е намерен на о. Пъкюл луй Соаре⁹⁷ (*Кат. No K-2, Табло LXXXII-2*), а третият който е малко по-различен по форма от останалите – на крепостта до с. Руйно, Дуловско (*Кат. No K-3, Табло LXXXII-3*). От това следва, че хронологичните рамки на тяхното съществуване трябва да се определят в X в. Върху лицевите страни на медалионите, макар и схематично, е представена оригинална композиция – сграда с двускатен покрив и декорация по фасадите. Обратната страна е заета от концентрични пояси и точковидни орнаменти, някои от които образуват и кръст (при медалиона от о. Пъкюл луй Соаре). Върху третия медалион има кръст, даващо основание да се смята, че стилизираните изображения са на християнски храм, които обаче не представят конкретна постройка (църква или мартириум). Това е обобщен израз на религиозното чувство на техния притежател и изразяват неговото отношение към външния израз на вярата – белязано от нескрит синкретизъм, за който говорят соларните изображения по обратната страна на предметите.

L. Медалиони с врязана украса.

Групата на този тип медалиони също не е голяма и се състои само от 3 предмета, единият от които е намерен в околностите на Шумен (*Кат. No L-1, Табло LXXXIII-1, CLXV-1*) (Обр. 26). Причината да се отделят тези находки в отделна група е начина на изпълнение на тяхната декорация. За разлика от останалите медалиони, изображенията на които са релефни,

⁹⁶ Йотов, В., Г. Атанасов. Скала..., с. 97, обр. 74, таб. С – 333.

⁹⁷ P. Diaconu, L. Vilceanu. *Opp. cit.*, p. 144, fig. 58-1.

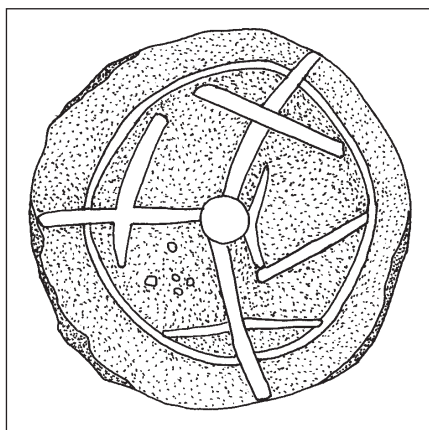
то тези тук са врязани. Композициите включват равнораменен гръцки кръст с разширяващи се краища върху едната страна и символични изображения върху другата (колело със спици и знак). Единият медалион е с изображение на ипсилон с части ГΥΙ и знак – X с хаста в долната половина.

М. Медалиони с геометрична форма и украса.

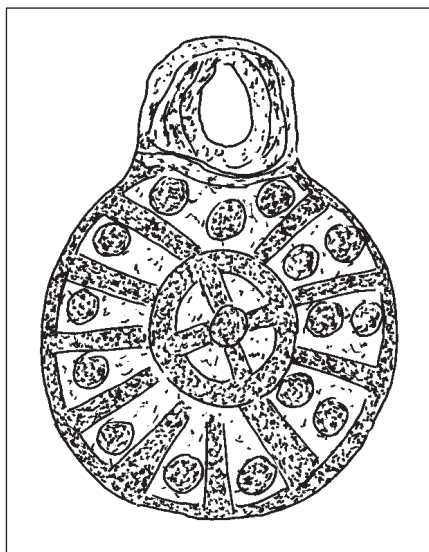
Този тип медалиони се отличава с разнообразие както на формата, така и на украсата. Предметите са разпределени в три подтипа, като определяща е формата. В зависимост от това дали тя е полусферична, четириъгълна или елипсовидна се наблюдават няколко такива.

М.І. Медалиони с полусферична форма.

Към този подтип се отнасят 16 предмета (Обр. 27). Те са с кръгла форма и са съставени от две полусферични части, по края на които минава релефен ръб или перлен ред. Обикновено върху двете повърхности е изобразен равнораменен кръст с точковиден орнамент в средокръстието или соларен символ включен в кръг. За повечето от предметите няма конкретни сведения за техния произход поради което те се определят най-общо в Североизточна България. Една част от тях обаче са по-точно ориентирани – три са от Разградско (Кат. No MI-10, 11, 12, Табло LXXXVI-10, 12, LXXXVII-11, CLXVIII-10), един от района на Плиска (Кат. No MI-13, Табло LXXXVII-13, CLXVIII-13), а един е намерен при археологическите проучвания на ранносредновековния некропол

Обр. 26. Медалион с врязана украса – тип L.

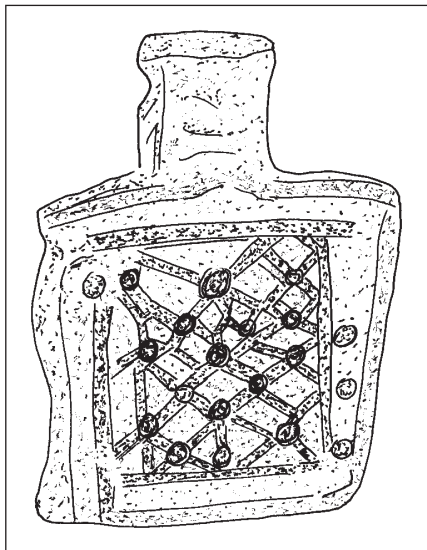

Обр. 27. Медалион с полусферична форма – тип М.І.

при гара Табачка, Русенско⁹⁸ (*Кат. No MI-16, Табло LXXXVIII-16*), хронологически отнасящ се към края на IX – началото на X в. Това е и времето на разпространение на този вид медалиони. Извън територията на страната подобни предмети не са намерени до този момент, което идва да ни покаже, че те по всяка вероятност са местно произведение.

М.II. Медалиони с четириъгълна форма.

Тази група включва 13 предмета, които насочват вниманието най-вече с разнообразната си форма (Обр. 28). Едни са с правоъгълно очертание и едностранна релефна украса от разположени в различни позиции кръгли орнаменти (*Кат. No MII-1,2*), други са с релефна украса от триъгълници (*Кат. No MII-3,4*). Интерес представлява

Обр. 28. Медалион с четириъгълна форма – тип М.II.

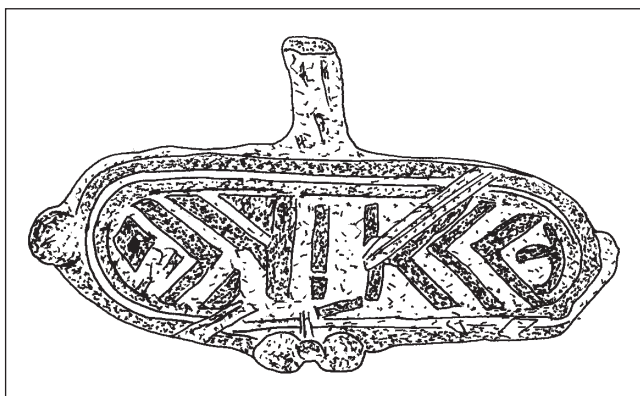
и оловния медалион с изображение на Андреевски кръст (*crux decussata*) и ипсилон с хасты (YI) (*Кат. No MII-6*). Има и такива, чиято форма е квадрат или ромб, а украсата им е мрежовидна (*Кат. No MII-5-10*). Близко половината от предметите са с точен произход. Една част от тях са намерени в Шуменско (*Кат. No MII-1,7, Табло LXXXIX-1, LXXXX-7, CLXX-1, CLXXI-6*), други са от районите на Плиска (*Кат. No MII-5, Табло LXXXIX-5, CLXX-5*) и Преслав (*Кат. No MII-12, Табло XCI-11, CLXXII-11*). Подобен медалион е намерен и в Добричко (*Кат. No MII-13, Табло XCI-12, CLXXII-12*). Хронологично могат да бъдат отнесени към X в.

М.III. Медалиони с елипсовидна форма.

Този подтип включва 3 предмета, но пък за два от тях има сведения за местонамирането им (Обр. 29). Единият е от района на Търговищко (*Кат. No MIII-1, Табло XCII-1, CLXXIII-1*), а другият – от Разградско (*Кат. No MIII-3, Табло XCII-3, CLXXIII-3*). Медалионите от групата имат специфич-

⁹⁸ Станчев, Д. Ранносредновековен некропол до гара Табачка. – ГМСБ, X, 1984, с. 38, обр. 5а.

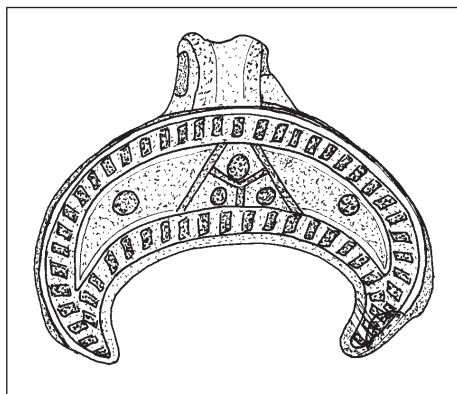
на елипсовидна форма и едностранно изображение от насечки, образуващи различни фигури – кръст, стилизирано изображение на “дървото на живота” или просто украса тип “рибна кост”.

Обр. 29. Медалион с елипсовидна форма – тип М.ІІІ.

N. Лунарни украшения (луници).

Този тип медалиони са сравнително рядко срещани на територията на страната ни за един доста продължителен период от време което се потвърждава, както от тяхното разнообразие предимно в декорацията на лицевата повърхност, така и от значителното количество на откритите до момента предмети. Като се има предвид това те са разделени на два подтипа, в основата на което стои тяхната форма.

Обр. 30. Лунарно украшение с два рога – тип N.I.

N. I. Лунарни украшения с два рога.

Към този подтип се отнасят 29 предмета, от които 22 имат точно местонамиране (Обр. 30). Повечето от тях са открити при археологическите проучвания на некрополите при кв. Трошево, Варненско⁹⁹ (Кат. No NI-24,

⁹⁹ Кузев, А. Раннесредневековий некропол под Варной. – In: Rapports du III-e Congrès International d'Archéologie Slave. – Bratislava, 1980, 256–263; Йотов, В., В. Павлова. Българите и техните съседи през V–X в. Каталог на изложба. Варна, 2004, с. 52, обр. 27,8.

Табло ХСVI–24), с. Одърци, Добричко¹⁰⁰ (Кат. No NI–25, Табло ХСVII–25), на крепостта до Средище, Силистренско¹⁰¹ (Кат. No NI–6, Табло ХСIV–6), при Дръстър¹⁰² (Кат. No NI–5, Табло ХСIV–5), на о. Пъкуял луй Соаре¹⁰³ (Кат. No NI–7–18, Табло ХСIV–7–9, ХСV–10–18), при Диногечия¹⁰⁴ (Кат. No NI–26, ХСVII–26) и при Радучанени до Яш, Румъния¹⁰⁵ (Кат. No NI–20, 21, Табло ХСVI–20, 21). Друга част са намерени в околностите на Добричко (Кат. No NI–5, Табло ХСIV–5) и Драгоево, Шуменско (Кат. No NI–4, Табло ХСIII–4, CLXXIV–4), като един от тях е открит при проучването на производствения център при с. Новосел, Шуменско, хронологично отнасящ се към 30–40 години на Х в. (Кат. No NI–19, Табло ХСVI–19, CLXXIV–19). При проучването на крепостта при Червен също са намерени две луници (Кат. No NI–28, 29, Табло ХСVII–28, 29)¹⁰⁶. Медалионите от некрополите, крепостта Средище и Радучанени до Яш се датират в IX–Х в., а тези от Одърци и о. Пъкуял луй Соаре – в XI в. От по-късно време (XII–XIII в.) са луниците, намерени при крепостта Червен.

Н. II. Лунарни украшения с три рога.

Групата на този подтип е по-малобройна, но това не означава, че те са били по-малко разпространени. В настоящото изложение е включена само една част от тях. Не са малко и тези в музейните сбирки и частните колекции. Самите предмети имат луновидна форма и едностранно изображение на полумесец с три рога, украсен с геометрични орнаменти – насечки, точки, ромбове, триъгълници (Обр. 31). От наличните 8 медалиона 6 са точно определени – по един е намерен в околностите на с. Вехтово, Шуменско (Кат. No NII–1, Табло ХСVIX–1, CLXXVII–1), Разградско (Кат. No NII–5, Табло ХСIX–5, CLXXVII–5), при разкопки на крепостта Скала до

¹⁰⁰ Дочева – Петкова, Л. Одърци..., с. 96, обр. 235–3, Таб. XXVII.

¹⁰¹ Атанасов, Г. Християнски медалиони от ранносредновековни крепости в Южна Добруджа. – Добруджа, Т. 9, 1992, с. 156, Таб. I–8, II–8.

¹⁰² Атанасов, Г. Ранносредновековни амулети..., с. 85, Табл. I–5, II–5.

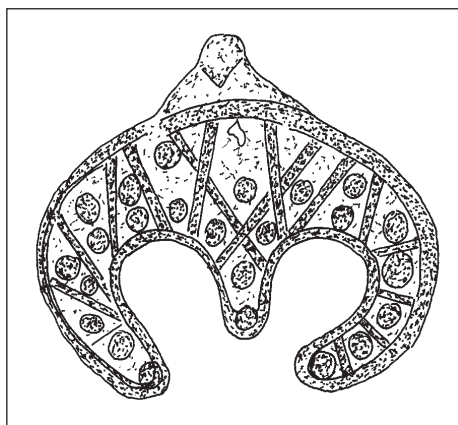
¹⁰³ P. Diaconu. Parures du XIe siècle découvertes à Păcuiul-lui Soare. – Dacia, IX, 1965, p. 6, fig. 3; I. Barnea, Ș. Ștefanescu. Bizantini, Romani și Bulgari la Dunarea de Jos. – In: Din Istoria Dobrogei, Vol. III, 1971, fig. 104–2, 3, 7.

¹⁰⁴ I. Barnea, Ș. Ștefanescu. Opp. cit., p. 309, fig. 105–5.

¹⁰⁵ D. Teodor. Spațiul carpato – dunăreano – pontic în mileniul marilor migrații. Buzău, 2003, s. 191, fig. 4–1, 2.

¹⁰⁶ Средновековният Червен. Т. I, С., 1985, с. 190, обр. 49, 50.

с. Кладенци, Тервелско¹⁰⁷ (*Кат. No VII-6, Табло ХСХ-8, CLXXVII-5*), както и при проучването на крепостната стена на Вътрешния град на Преслав (*Кат. No VII-8, Табло ХСIX-8*). Медалион с луновидна форма е намерен и в некропола Чимбруд, Румъния – датиран в IX в.¹⁰⁸ (*Кат. No VII-4, Табло ХСVIII-4*). Сребърен медалион е намерен при Байчени (Băiceni), също Румъния и е отнесен към IX–X в. Границите на разпространение на този подтип пандантиви е идентична с тази на предходната група и това е естествено, като се имат предвид сходните места на намиране.

Обр. 31. Лунарно украшение с три рога – тип N.II.

Някои от немалкото изследователи, които отделят специално внимание на луниците ги приемат за славянски накити, които са били разпространени предимно през X–XIII в.¹⁰⁹ По Среден и Долен Дунав обаче луници се срещат още в бронзовата епоха¹¹⁰ и са популярни през цялото това време в различни варианти до XII–XIII в., както сред авари и моравци, така и сред сърби и византийци¹¹¹. Луници с два рога са намерени при проучванията на некрополите от VII–IX в. при Горна Кама¹¹². Тяхното разпространение обхваща огромна територия – от Средна Азия до Западна Европа. Отворени луници се откриват в унгарски гробове през X–XI в.¹¹³. Характерни са и

¹⁰⁷ **Йотов, В., Г. Атанасов.** Скала..., с. 120, обр. 86–2, таб. CVI–363.

¹⁰⁸ **A. Dankanits, I. Ferenczi.** Săpăturile arheologice de la Cimbrud. – MCA, VI, 1959, p. 608, fig. 2.

¹⁰⁹ **Kralovánsky, A.** Adatok a Kárpát-Medencei X–XI századi féléhold alakú csüngők kérdéséhez. – AE, 86, 1959, p. 76–82; **T. Arne.** La Suède et L'Orient. Uppsala, 1914, p. 107–110; **Седов, В.** Восточные славяне в VI–XIII вв. – Археология СССР, М., 1982, с. 267; **L. Niderle.** Slovanské starožitnosti (Život starých slovani), V. Praha, 1921, p. 255–257.

¹¹⁰ **A. Tallgren.** Collection Zaoussaïlov au Musée National de Finlande á Helsingfors, 11. Helsinki, 1918, p. 37.

¹¹¹ **Kralovánsky, A.** Opp. cit., p. 82.

¹¹² **Голдина, Р.** Могильники VII–IX вв. на Верхней Каме. – В: Вопросы археологии Урала, вып. 9, 1969, табл. 48–19, 20.

¹¹³ **Kiss, A.** Baranya megye X–XI. Századi sírlelei. Budapest, 1983, p. 321, tabl. 13–53, 18–108, 46–533, 59–681, 70–760.

за културата Бело Бърдо, разпространена от втората половина на X до средата на XI в¹¹⁴. На територията на Карпатския басейн са открити и луници с кръстове¹¹⁵. Немалка част от тях са намерени в гробове на жени, хронологически отнасящи се към X–XI в¹¹⁶. Луница определена в X–XII в. е намерена и във византийския център Коринт¹¹⁷, а такива с два рога са открити в пласт от XI–XII в. при Стария Рязан¹¹⁸. От същото време са някои луници с два и три рога, подобни по украса на представените, които произхождат от Киевска Русия (района на с. Зелениче до Львов)¹¹⁹.

Всичко това очертава широките хронологични граници на съществуването на този тип паметници на територията на страната ни (IX–XII в.), което не е изолирано явление от общата картина на разпространение на територията на Древна Русия¹²⁰, по поречието на Среден и Долен Дунав и в земите на византийската империя. Широката популярност на лунарните украшения във времето и в такъв широк ареал не е случайност. То е резултат на утвърдена и традиционна символика, носена от формата и украсата на тези предмети.

Изследването на вида и разпространението на оловните медалиони показва тяхната значимост и определено място, което те са заемали в бита и вярванията на населението в ранносредновековна България. Голямото им разнообразие се потвърждава от тяхното разпределение в 12 типа, повечето от които имат по няколко подтипа (Табл. I) Включените в изложението паметници съвсем не изчерпват тяхното многообразие, определяно от разнообразната им форма и украса. Вероятно има немалко подобни предмети, извън тази класификация, които биха могли да поставят началото на

¹¹⁴ **Giesler, J.** Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo-Brdo-Kultur. Ein Beitrag zur Archäologie des 10. und 11. Jahrhunderts im Karpatenbecken. – *Praehistorische Zeitschrift*, 56, 1981, Taf. 53.

¹¹⁵ **Kralovány, A.** Opp. cit. 82, tab. XIV–11, XVI–6.

¹¹⁶ **Giesler, J.** Opp. cit., S. 132, Abb. 16.

¹¹⁷ **C. Davidson.** Corinth. The Minor Objects. New Jersey, 1952, p. 261, pl. 111–2117.

¹¹⁸ **Монгайт, А.** Пос. съч., рис. 138–17, 18.

¹¹⁹ **Власова, Г.** Бронзовые изделия XI–XIII вв. из села Зелениче. – *МАСП*, 4, 1962, с. 257, рис. 7, 9–11.

¹²⁰ **Журжалина, Н.** Древнерусские привески-амулеты и их датировка. – *СА*, 2, 1961, 122–140.

нова такава. Това се предполага от многообразното съчетание на мотиви и форми, участващи в изграждането на декоративната им система – част от които станаха обект и на нашето внимание. Макар и с ясното съзнание, че е направен само опит да се обхване техният широк кръг може определено да се смята, че тук оригинално се съчетава наследената във времето изобразителност със специфичната за епохата религиозна символика. Едновременно съчетание на кръстния знак със соларното изображение носи дълбок смисъл и лежи в основата на тези култови паметници. По лицата на медалионите се срещат почти всички известни и популярни изображения на кръста – малтийския, Андреевския, гамадиона и разбира се класическото начертание на равнораменния гръцки кръст. Съчетаването на всички тези разновидности на Христовия символ с растителни и геометрични мотиви обогатява изобразителното поле и носи определени послания.

Изобразяването на различни геометрични елементи като кръгове, точки, четириъгълници, насечки, лъчи намира израз и върху немалкото и разнообразни по вид предмети на дребната пластика (апликации, токи, ремъчни краища). Богатството от растителни мотиви – розети, многолистници, повлечи е също често срещан и предпочитан декоративен мотив по тези и много други представители на металопластичното изкуство. Съчетанието на изобразителните похвати в различни степени на стилизация се среща и по паметниците на каменната пластика (капители, корнизи, рамки). Това идва да ни покаже, че декоративната украса по медалионите не е изолирано явление от общоустановените традиции в изобразителното изкуство на средновековна България, а едно от сполучливите проявления на част от тях. Уникалното в случая е техният израз точно върху подобен вид паметници, добили широка популярност и разпространение в епохата след официалното приемане на християнската вяра.

Още от пръв поглед прави впечатление, че медалионите са предимно оловни и са намерени най-вече в североизточните части на страната и в тези по поречието на Дунав. Някои единични предмети, произхождащи от други места са по скоро изключения от общоустановената практика и по всяка вероятност са попаднали случайно. Известно е, че постъпилите от археологически разкопки предмети са от особена важност, защото са открити в точно определена в хронологическо отношение среда. От всички медалиони представени тук една голяма част – 85 предмета са намерени при разкопки и теренни обхождания на споменатите обекти (Табл. I). Благодарение на проучванията на ранносредновековните крепости до Окорш, Руйно, Средище и Цар Асен, Силистренско, при Скала, Тервелско, при

Ветрен и Дръстър, както и при селището в Топола и Ятрус-Кривина става ясно, че този вид паметници са популярни и разпространени предимно там, където пребивава по-многобройно население и тяхното намиране по тези места не е случайност. Голям е броят и на намерените медалиони в околностите на днешните по-големи центрове – Шуменско, Добричко, Разградско, Русенско, околностите на Плиска и Преслав. Известно е, че в тези райони има не едно и две селища и укрепления. Това допълва картината на тяхното разпространение и показва, че за един не много продължителен период от време тези предмети се превръщат в предпочитани и търсени култови предмети. Намирането им в ранносредновековните некрополи при Батин и Табачка, Русенско, и при Одърци, Добричко има своята различна позиция, на която ще отделим специално внимание. Не е без значение и фактът, че откриването на подобни паметници в трите некрополя не е масово явление. Сред толкова голям брой погребения са намерени едва няколко предмета (при Батин – 3, при Табачка – 1, при Одърци – 2).

Произходът на медалионите обаче е важен и ни ориентира за времето на тяхното разпространение (Табл. II). Оказва се, че най-общо хронологичните граници могат да бъдат определени от IX до XI в., а за някои като лунниците и до XII–XIII в. В повечето случаи има възможност тази датировка да бъде прецизирана. Ажурните медалиони (тип А) се появяват още в началото на IX в. (при Голямата базилика в Плиска) и се срещат до XI в. (Средец, Бургаско). Времето на най-голямото им разпространение обаче е X в. Паралелно с тях се налага и типът на плътните медалиони с изображение на разцъфнал кръст (тип В), който става популярен в края на IX и е в употреба през целия X в. (Табл. III).

При медалионите с равнораменен кръст (тип С) се наблюдава известна постъпателност в употребата им в зависимост от вида на изображението. Тези по чиито лица е изобразен кръст с кръгли орнаменти (С II) са по-популярни през втората половина на IX в., докато останалите – с вписан равнораменен кръст (С III) и кръст с кръгли орнаменти в междурамията (С I) се срещат предимно в края на IX – до средата на X в. По същото време се налагат и медалионите със соларни изображения (тип D) в техните две разновидности – соларни изображения от радиални лъчи (D I) и от концентрични кръгове (D II), като първите са по-разпространени (Табл. III).

Медалионите с изображение на Андреевски кръст (тип Е) се налагат в края на IX и началото на X в. При тези със стилизирани гамадioni (тип F), както и при медалионите с равнораменни кръстове (тип С) има последователност в употребата им. Най-широко използвани са медалионите с у

– кръстове от три успоредни рамена (F I), затова и техният брой е по-голям. Те се срещат от края на IX – до края на X в., докато останалите два подтипа с γ – кръстове от две успоредни рамена (F II) и с γ – кръстове от дъги (F III) са известни най-вече от края на IX до средата на X в.

Медалионите с изображения на растителни орнаменти (тип G) са едни от най-предпочитаните и поради това имат по-широки хронологически граници на разпространение и употреба. Наблюдават се известни различия между групата на розетите и тази на многолистниците. Докато първите (G I) са популярни предимно в X и XI в., то вторите (G II) са най-използвани във времето от края на IX и първата половина на X в. (Табл. II), (Табл. III).

При изследването на интересната група медалиони със зооморфни и антропоморфни релефни композиции (тип H) прави впечатление, че животинските изображения върху тях са предпочитани преди всичко от края на IX и през целия X в., докато тези върху чиято повърхност са пресъздадени литургически персонажи стават популярни във времето след X в., т.е. в XI–XII в. Последните могат да се възприемат и като малки иконки, но те са включени тук – първо, защото са изработени от олово и със същата техника на останалите медалиони и второ, защото бележат по-нататъшното развитие на тези предмети.

Рядък тип медалиони също са и тези с изображения на архитектурни съоръжения (тип K) – най-вероятно храмови постройки, които както стана дума, не представят конкретен обект, а са обобщен образ, явяващ се израз на по-конкретна религиозна идея. Малка е групата и на медалионите с врязана украса (тип L), които са отделени самостоятелно, поради разликата в начина на тяхната изработка. И двата типа са характерни най-вече за X в., когато християнската образност се обогатява с нови изразни средства и символни значения (Табл. III).

Впечатляваща и многобройна е групата на медалионите с различна от кръг геометрична форма (тип M), в която се наблюдават известни хронологични разминавания при отделните разновидности. Така например медалионите с полусферична форма са най-често срещани предимно в края на IX до началото на X в., докато тези с четириъгълна форма са широко разпространени в самия X в. За последната група медалиони с елипсовидна форма не може да се каже категорично кога точно са били по-популярни, поради малкият им брой и случайния характер на намирането им. По всяка вероятност обаче, те едва ли са изключение от останалите (Табл. I), (Табл. III).

Най-широки са хронологичните граници на медалионите – луници. Това се дължи на тяхната голяма популярност в културното развитие на

различни народи и етноси във времето. Както беше отбелязано тяхното съществуване се наблюдава още от бронзовата епоха и достига до късното средновековие, като обхваща териториите от Средна Азия до Западна Европа. Намерените в земите на Средновековна България предмети, както и тези открити в съседство с нея обхващат периода от края на IX в. и достигат до XII в. (Табл. II), (Табл. IV). Останалите подобни паметници излизат извън обхвата на настоящото изследване, което е и причината да не бъдат включени в настоящото изследване.

Всичко казано до тук ни дава основание да заключим, че времето на разпространение и употреба на оловните медалиони обхваща периода от края на IX и достига до XI в., докато за някои, като луниците то достига и до XII в. (Табл. II). Териториалният обхват на тяхното разпространение обхваща земите, влизащи в границите на Първото българско царство, както и тези в съседство с тях – предимно Северна Добруджа (Румъния). Затова не е случаен факта, че повечето от тях се срещат в североизточните части на страната (Табл. I), (Табл. IV), където са съсредоточени по-голямата част от селищата и укрепленията през този период.

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА МЕДАЛИОНИТЕ ПО ТИПОВЕ

Таблица 1

Място на намиране	А				В	С			D		Е	F			G		Н	К	Л	М			N		Общ брой
	I	II	III	IV	I	I	II	III	I	II	I	I	II	III	I	II	I	I	I	I	II	III	I	II	
Плиска	1+1*	1	-	1	2	1	1	3	1	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	16
Преслав	-	-	1+1*	-	1+1*	-	1*	-	2	1	1*	-	1	1*	1+1*	1*	-	-	-	-	1	-	-	1*	16
Дръстър	-	-	-	-	-	-	-	-	1*	-	-	-	-	-	-	2*	1	-	-	-	-	-	1*	-	5
Скала	1*	-	-	-	-	-	-	1*	3*	-	-	-	-	-	-	-	-	1*	-	-	-	-	-	1*	7
Руйно	1*	-	-	-	-	-	1*	3*	1*	1*	-	-	-	-	3*	-	-	1*	-	-	-	-	-	-	11
Цар Асен	-	-	-	-	-	-	-	2*	2*	-	1*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Окорш	-	-	-	-	1*	-	-	-	-	1*	-	-	1*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Брадвари	1*	-	1*	-	-	-	-	-	2*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Ветрен	-	-	-	-	-	-	-	-	1*	-	-	-	-	-	1*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Силистренско	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1*	-	5
Батин	-	-	-	-	-	-	-	3*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Табачка	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1*	-	-	-	-	1
Русенско	2	-	-	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	2*	-	13
Топола	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Одърци	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1*	-	-	-	-	-	1*	-	2

Добричко	1	–	–	–	–	–	–	–	1	2	–	–	–	–	2+1*	–	–	–	–	–	1	–	1	–	9
Ятрус – Кривина	–	–	–	–	–	–	–	–	1*	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
Разградско	1	–	1	–	2	2	1	3	2	4	1*	2	1	–	1	4	2	–	–	3	–	1	–	1	31
Шуменско	8+1*	1	1	1	3+1*	2	–	4+1*	9	1	1	6	1	1	8	2	1	–	1	–	2	–	2*	1	58
Търговищко	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	2	1	–	2	–	–	–	–	1	–	–	8
Варненско	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1*	–	2
Бургаско	1*	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1*	–	–	–	–	–	–	–	2
Североизточна България	10	7	6	1	7	6	7	18	15	4	7	6	3	6	9+1*	2	4	–	2	11	7	1	5	2	146
Пъкюл луй Соаре	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1*	2*	–	1*	–	–	–	–	12*	–	16
Чимбруд	1*	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1*	2
Обършия Олт	–	–	–	–	–	–	1*	–	–	1*	1*	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	3
Дриду	–	1*	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1
Диногоция	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1*	–	1
Радучанени	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2*	–	2
Байчени	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1*	1
Общ брой	30	10	13	3	20	13	12	39	42	15	15	17	7	12	32	14	10	3	3	16	12	3	29	8	376

* – медалион намерен при археологически разкопки

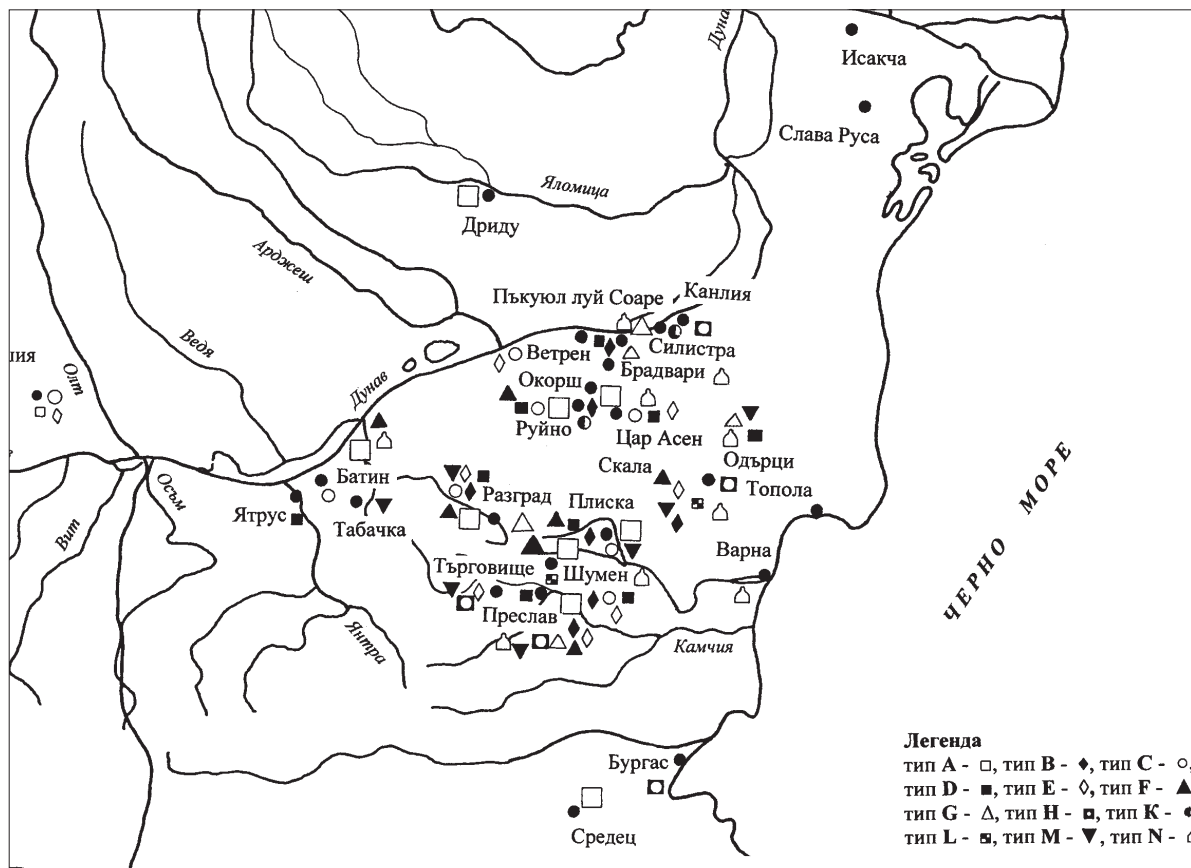
ХРОНОЛОГИЯ НА МЕДАЛИОНИТЕ

Място на намиране	IX в.	втора пол. на IX в. – нач. на X в.	първа пол. на X в.	X в.	втора пол. на X в. – нач. на XI в.	XI в.	XII в.	Общ брой
Плиска	1	9	2	4	–	–	–	16
Преслав	–	9	3	4	–	–	–	16
Дръстър	–	2	–	3	–	–	–	5
Скала	–	–	4	1	2	–	–	7
Руйно	–	8	2	1	–	–	–	11
Цар Асен	–	3	2	–	–	–	–	5
Окорш	–	3	–	–	–	–	–	3
Брадвари	–	–	3	1	–	–	–	4
Ветрен	–	–	–	2	–	–	–	2
Силистренско	–	2	1	2	–	–	–	5
Батин	–	3	–	–	–	–	–	3
Табачка	–	1	–	–	–	–	–	1
Русенско	–	4	4	3	–	–	2	13
Топола	–	1	–	–	–	–	–	1
Одърци	–	–	–	–	–	2	–	2
Добричко	–	2	–	7	–	–	–	9
Ятрус–Кривина	–	–	1	–	–	–	–	1
Разградско	–	11	10	10	–	–	1	32
Шуменско	–	23	13	22	2	–	–	58
Търговищко	–	3	1	4	–	–	–	8
Варненско	–	1	–	1	–	–	–	2
Бургаско	–	–	–	–	–	2	–	2
Североизточна България	–	68	22	55	–	–	1	146
Пъкуюл луй Соаре	–	–	–	3	1	12	–	16
Чимбруд	2	–	–	–	–	–	–	2
Обършия Олт	1	2	–	–	–	–	–	3
Дриду	–	–	–	1	–	–	–	1
Диногоция	–	1	–	–	–	–	–	1
Радучанени	–	2	–	–	–	–	–	2
Байчени	–	1	–	–	–	–	–	1
Общ брой	4	159	68	124	5	16	4	376

ТИПОХРОНОЛОГИЯ НА МЕДАЛИОНИТЕ

[illegible]

ТЕРИТОРИАЛНО РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА МЕДАЛИОНИТЕ

СЕМАНТИКА НА ИЗОБРАЗИТЕЛНИТЕ МОТИВИ

Изследването на оловните медалиони ще бъде непълно, ако не обърнем внимание на изобразителните мотиви и тяхното семантично отражение в представите на хората през това време. Опитът за приближаване до душевността на тази отминала атмосфера привлича и буди немалък интерес. Следите от различните поверия, каквито и да са те, предизвиква вниманието на всеки воден от желанието да се докосне до тази вътрешна страна на човешката природа. Мистиката на култа, обвързан с вярата пък го кара да се чувства приобщен, макар и за кратко, към многообразния душевен мир на даденото време.

Още от пръв поглед е видно, че повечето от разглежданите паметници съчетават основно два символа – кръста и слънчевия диск. Тяхната интерпретация е многопосочна – и в техния външен вид, и в присъщата им семантика. Голямата разновидност на медалионите дава възможност да се проследи развитието на цялата композиция. Известно е, че медалиони със соларни изображения на кръг с лъчи в кръгла рамка или пъпковиден орнамент в средата, от който излизат осем лъча са известни още от ранните некрополи (II–III в.) в Падурени и Бутнарести, Румъния. Там те са изпълнявали магико – апотропейни функции, а разнообразието в тяхната композиция е било знак за родова принадлежност¹²¹. Подобен оловен медалион, датиран в VI–VII в. е намерен и в България¹²². Изображенията на кръст или розета, вписани в кръг се запазват чак до Възраждането (втората половина на XVIII в.), когато ги наблюдаваме в кръговидните оброчни и надгробни паметници в Западна България¹²³.

¹²¹ **Ch. Bichir.** Manifestations de Caractère Magique et Cultuel chez les Carpes. – Dacia, XVII, 1973, p. 245, Fig. 2₁₋₂, 3₁₋₃.

¹²² **T. Goppel.** Die Welt von Byzanz Europas Östliches Erbe. Glanz, Krisen und Fortleben einer tausendjährigen Kultur. München, 2004, S. 316, No 579.

¹²³ **Петров. П.** Кръговидни паметници в Западна България. – Археология, 2, 1962, 17–24.

Относно семантиката на изображение, представящо съчетанието на соларния символ с кръстния знак са изказани няколко предположения. Едно от тях е за наличието на религиозен синкретизъм между езически и християнски символи, засилен в годините след покръстването¹²⁴, когато развитият култ към слънцето в езическа България се съчетава с най-силния апотропей на новата религия – кръста¹²⁵. Аргументирано е становището, което насочва и към чисто християнската символика на тези паметници, при което изображенията могат да се тълкуват като кръст, излъчващ светлина или като символ на победилата християнска религия¹²⁶. Взаимопроникването на християнските и традиционните представи, промените в съдържанието на познатите символи и изображения или появата на нови става в един преходен период, който подготвя мига на “официалното отричане от езичеството”¹²⁷.

Всички представени медалиони и изображенията върху тях – от двойния кръст (съставен от равнораменен кръст и гръцката буква “X” или “γ”, (тип А, С, Е, F) до древното езическо слънчево колело, интерпретирано от християните като Христов монограм¹²⁸ (тип D, MI) са потвърждение за синкретизма в религиозните вярвания на българите през ранното средновековие, който е бил и си е останал неделима съставна част от неговата душевност до наши дни. Не случайно Йоан Екзарх и Теофилакт Охридски отбелязват през X–XI в., че сред населението продължава традицията да се обожествява слънцето¹²⁹. Климент Охридски се опитва да примири двете страни, като пише, че слънцето е подходяща съпоставка с божествеността¹³⁰. Понякога това се оказва не толкова трудно, тъй като самият християнски символ на кръста произлиза от соларните знаци. Съществуването на някои рунически начертания с кръстен елемент предполага по-лесното

¹²⁴ **Атанасов, Г.** Средновековни амулети от Силистра. – ИНМВ, 22 (37), 1986, 77–78.

¹²⁵ **Овчаров, Д.** За прабългарските амулети. – МПК, XVII, 1, 1977, 11–14; **Тотев, Т.** Прабългарски метални амулети от Преслав. – В: Плиска – Преслав, Т. 2, 1981, 182–185; **Мусакова, Е.** Към въпроса за възприемането на християнската символика в старобългарската култура. – Археология, XXIX, 2, 1987, 13–15.

¹²⁶ **Атанасов, Г.** Ранносредновековни оловни медалиони от Североизточните български земи. – Нумизматика, XII, 2, 1988, 21–25.

¹²⁷ **Мусакова, Е.** Към въпроса за ..., с. 10.

¹²⁸ **Кох, Р.** Книга на знаците. В. Търново, 2001, с. 31.

¹²⁹ **Екзарх, Й.** Шестоднев. С., 1981, с. 151.

¹³⁰ **Охридски, К.** Събрани съчинения, Т. I, С., 1970, 280–283.

възприемане на кръста, тъй като повечето от тях символизируют присъствието на висшето божество.

Равнораменният кръст, вписан в кръг е широко разпространен и сред германските народи, като е наричан слънчев кръст или кръстът на Водан¹³¹. Този равнораменен кръст е един от най-използваните от езичниците в предхристиянската епоха. Примери за този кръст се срещат върху керамични съдове, вази и бронзови оръжия от Скандинавия, Германия, Франция¹³². В началото този кръст символизира небето и неговите творчески сили. По-късно се превръща в амулет, за който се вярва, че осигурява на своя притежател защита от небето, благополучие, богатство и дълъг живот. Символиката на кръга припокрива символиката на вечността или на вечното начало. От кръга и представата за времето възниква и изображението на колелото със спици, което наблюдаваме върху някои от медалионите.

Изобразяването на слънцето като кръг или няколко концентрични кръга с кръст в тях, съставен от две или три тънки паралелни линии е свидетелствано още в космологията на земеделските народи през енеолита. По отношение на слънчевия знак наблюденията се свързват и с далечните паралели в египетската и китайската писменост. Идеограмата “Ра” от египетското писмо е напълно идентична със слънчевия знак (кръг с точка в средата), като основното ѝ значение е “слънце” и конкретно се свързва с името на бога – слънце Ра¹³³. Китайската идеограма “и”, означаваща в горната си част слънце, а в долната – луна, конкретно съдържа понятията “слънце – луна”¹³⁴. Съчетанията на кръстове, свастики и концентрични окръжности се срещат и при изображенията по сарматските огледала от първите векове на новата ера¹³⁵. По-късно знакът на слънцето се появява във вид на колело с шест спици, така нареченото “колело на Юпитер”¹³⁶. За развит соларен култ сред древните общества свидетелстват и храмовете на слънцето в Централна Азия¹³⁷. Планът на храма Улут – Хорум (IV в. пр. Хр.) представлява гигантски кръг с 32 “спици” – лъчи. Колелото е не само обозначение на са-

¹³¹ **Кох, Р.** Пос. съч., с. 101.

¹³² **Гонзалес – Уиплър, М.** Амулети и талисмани. С., 2003, с. 233 сл.

¹³³ **H. Brugsch.** Die Aegyptologie. Amsterdam, 1970, pp. 188, 236 ff.

¹³⁴ **Шахнович, А.** Происхождение философии и атеизм. М., 1973, с. 437.

¹³⁵ **Драчук, В.** Зеркало с загадочными знаками из Ольвии. – СА, 1, 1971, с. 227, рис. 4.

¹³⁶ **Рыбаков, Б.** Космогония и мифология земледельцев энеолита. – СА, 1, 1965, с. 30, Рис. 7.

¹³⁷ **Грач, А.** Древние кочевники в Центре Азии. М., 1980, 62–66.

мото слънце, но и символ на неговото движение. Наличието на “слънчеви” храмове при номадските народи потвърждава широкото разпространение на религиозната идеология, свързана със слънчевия култ, макар като форма на система от вярвания той да се изявява сравнително късно в историческото развитие на човечеството – епохата на разпадането на родовата община (бронзовата епоха)¹³⁸.

Кръстът вписан в кръг, който разделя кръга на четири се възприема като междинен между кръга и квадрата, между Небето и Земята. Според Св. Мартин това е емблема на центъра, на огъня (слънцето), на разума, на Принципа¹³⁹. Центърът на кръста отговаря на празното пространство в главината на колелото, на невъздействащата централна част. Разделеният кръг е колело и емблема на излъчването от центъра – соларен и божествен. Отъждествяването на слънцето с кръст, вписан в кръг датира от V–VII в., когато трайно навлиза в християнската иконография и започва да се отъждествява едновременно с Христовата слава и целият Универсум сътворен от Бог¹⁴⁰. Изображението се свързва с годишните цикли, с кръговрата и освобождаването от реална обвързаност. Четирите спици тук оформят кръст, който е символ на слънцето, на цялата Вселена и нейното циклично развитие. Композицията представя самия Бог¹⁴¹ и Неговото господство на земята. В Старият завет пламтящи колела се явяват около главата Божия (Дан. 7:9), а във видението на Йезекиил се говори за пълните с очи наплати на всичките четири колела (Йез. 1:18), които едновременно стоят и вървят.

Повечето медалиони, включени в настоящото изследване са с форма на кръг, както стана дума по-горе, но има и една неголяма, но разнообразна група от медалиони, които имат четириъгълна (квадрат, ромб, правоъгълник) форма. Тя също носи определен семантичен заряд и предпочитанието ѝ не е случаен факт. Квадратът е един от четирите основни символа, редом с центъра, кръга и кръста. Той е символ на земята в противовес на небето и като антидинамична фигура символизира спирането или задържания миг¹⁴². Платон смята квадрата и кръга за абсолютно красиви сами по себе си, а евреите привързат Тетраграмата в непроизносимото име на Божеството

¹³⁸ Овчаров, Д. Български средновековни рисунки – графити. С., 1982, с. 64.

¹³⁹ Шевалие, Ж., А. Геербрант. Речник на символите. С., 1995, с. 567.

¹⁴⁰ Grondijs, L. Le Soleil et la Lune dans les Scènes de Crucifixion. – ИАИ, IX, 1935, р. 250.

¹⁴¹ Бидерман, Х. Речник на символите. С., 2003, с. 185.

¹⁴² Елиаде, М. Образи и символи. С., 35–42, 48–52; Сакралното и профанното. С., 1998, 25–32.

(Jhvl)¹⁴³. Известно е, че теориите на питагорейците свързват четворното с материализацията на идеята, а тройното – със самата идея. Четворното изразява феномените и материята, а тройното – същностите и духа¹⁴⁴. Тройното спада към символиката на вертикалата, докато четворното принадлежи към символиката на хоризонталата. Едното обединява трите свята, другото ги разделя, разглеждайки всеки един на собственото му равнище, като разгръщането започва от неподвижния център и следва кръста, образуван от посоките на света. Тези значения съчетани с християнската традиция са в основата на избора на тази форма за изготвянето на култови предмети, каквито са разглежданите медалиони. Защото при тази традиция квадратът също символизира космоса, като от време-пространството се озоваваме в небето на вечността. Така кръгът и квадратът символизират двата основни аспекта на Бог – единството и божественото проявление¹⁴⁵. Кръгът изразява небесното, а квадратът – земното, но като сътворено, а не като противопоставено на божественото.

Кръстът и кръгът са универсални емблеми на слънчевото божество, а розетата е израз на слънчевите лъчи, която често пъти, както и самият кръст е вписана в кръг¹⁴⁶ – медалиони (тип GI). В митраизма розетата се определя като слънчев символ и тази роля се запазва до средновековието, когато изборът на този мотив не е случаен¹⁴⁷. В християнската иконография розата (розетата) е или съдът, приел кръвта на Христос, или преобразяването на капките от тази кръв, или символ на Христовите рани¹⁴⁸. Той е “светлина на света” (Йоан 8,12) и затова изображенията върху паметниците розети се тълкуват като негови символи. Така червената роза се явява символ на мъченичеството, а бялата на чистотата. Червената роза в ръцете на мъченик символизира мъченическата му смърт, а бялата – обет на безбрачие. Според Св. Амвросий шиповете на розата напомнят за смъртността и

¹⁴³ Платон. Диалози, Т.2, 1982, 324–336; Шиваров, Н., С. Вълчанов. Вечното в двата библиейски завета. В. Търново, 1993, 17–24.

¹⁴⁴ Евклид. Начала. Т. I–IV. М., 1948.

¹⁴⁵ Фергюсън, Д. Християнски символизъм. М., 1998, с. 255; Фрай, Н. Великият код. С., 1993, 175–206.

¹⁴⁶ Равдоникас, В. Элементы космических представлений в образах наскальных изображений. – СА, 4, 1937, 11–32.

¹⁴⁷ Даркевич, М. Символы небесных светил в орнаментах Древней Руси. – СА, 4, 1960, 56–67.

¹⁴⁸ Шевалие, Ж., А. Геербрант. Речник на символите. С., 1996, с. 308.

греховността на човека, докато розата без бодли е символ на Дева Мария¹⁴⁹. Така розетите имат предпазно значение от зли сили и в тях може да се види загатнатото изображение на колелото в образа на цвете, като символ на земния живот. Постепенно църковната иконопис превръща розата в олицетворение на небесната царица Мария и на целомъдрието. Така през средновековието носенето на венчета от рози било позволено само на девизи, а Божията майка често била изобразявана “сред розови храсти”¹⁵⁰.

От друга страна денят на почитането на паметта на Йоан Богослов носел названието ‘родіоѡс (розалии)’¹⁵¹, т.е. празник с употребата на пролетни рози. Тази традиция идва още от езическите времена, където тържеството било свързано с погребналните церемонии в чест на Адонис и розата се възприемала като кръвта на героя и символизирала възраждането му. В деня на Йоан Богослов с рози било обсипвано мястото на неговото погребение и олтара на посветената му църква в Ефес. Така изображението на розети било широко разпространено върху ампулите-евлогии и пряко се свързвало с тази церемония¹⁵².

Зооморфните изображения по лицата на някои медалиони подсказват определени тотемистични вярвания, които олицетворяват горния (небесен) свят. Това налага присъствието на слънчевите символи (слънчев диск, животни) редом с характерните атрибути при изображението на шамани¹⁵³. Показателно в това отношение е изображението на изправена човешка фигура с корона на главата в орантна поза върху лицевата повърхност на оловния медалион (тип Н-2), на обратната страна на който има слънце. Подобна е и символиката на релефната композиция, представляваща конска фигура в ход наляво и антропологична маска над нея, от която излизат лъчи (тип Н-3). Близко до това са две рисунки – едната от западната крепостна стена на Плиска, представляваща две човешки фигури, слънчев диск и конник, а другата – от Преслав, изпълнена върху керемидата, на която са изобразени конник от чиято глава, подобно на слънце излизат радиални лъчи¹⁵⁴. Това

¹⁴⁹ **Апостолос – Кападона, Д.** Словарь христианского искусства. Пермь, 2000, с. 191; **Фергюсон, Д.** Христианский символизм. Москва, 1998, с. 40.

¹⁵⁰ **Бидерман, Х.** Речник на символите. С., 2003, с. 370.

¹⁵¹ **Залеская, В.** Пос. съч., 188–189.

¹⁵² **Дончева, С.** Ампули – евлогии от раннохристиянския период (IV–VI в.). (Колекция от РИМ – Шумен.) – ИИМШ, 13, 2006, (под печат).

¹⁵³ **Овчаров, Д.** Култът към слънцето в езическите религиозни представи на българите. – Векове, 1, 1978, с. 36.

¹⁵⁴ **Овчаров, Д.** Български ..., с. 64.

се свързва с култа към слънцето и определеният символизъм, в който основно място заема графичното антропоморфно изобразяване под формата на слънчев диск или слънчев конник.

Съчетанието на кръста с образа на ездач върху кон при оловните медалиони носи определено значение, чиято основа е отново соларната символика (тип Н-1). Като ездач върху грифон или кон са представяли обоженостеното слънце тюркските и тюркоезичните народи, влизащи в състава на хазарския хаганат¹⁵⁵. През VIII – първата половина на IX в. слънчевите амулети, отлети от бронз с ездачи са често срещани на територията на разпространение на салтово-маяцката култура (Салтовски и Димитровски некрополи, Саркел)¹⁵⁶. Релефни изображения на крилат кон в ход наляво са известни от Тиганския некропол до р. Кама, датиран в края на VIII – и началото на IX в.¹⁵⁷. Подобен на нашия медалион е открит при проучване на некропола от VIII–IX в. при Скалистое, Крим¹⁵⁸. Медалиони с ловни сцени, представящи конник и други зооморфни изображения (птица, куче) в съотношение със соларни символи (слънце, лъчи, луна) са известни и от Волжка България¹⁵⁹. В повечето от погребенията в некропола Сухая Гомолша, Харковска област са намерени амулети-конници, чиято цел е била да предпазват духа на починалия от вредни посегателства¹⁶⁰. Много от племената на територията на Древна Русия (фино-угрите) приписвали на образа на коня пророчески качества, като смятали, че по неговите действия може да се предсказва съдбата¹⁶¹. При това освен слънцето конят символизирал водата и нейната сила. В езическата епоха той бил принасян в жертва на водните божества, а неговите изображения охранявали съдовете за вода. Тази двойствена природа на коня се свързва с пътя на слънцето – “Сутрин слън-

¹⁵⁵ Плетнева, С. От кочевий к городам. М., 1967, с. 178.

¹⁵⁶ Плетнева, С. Салтово-маяцкая культура. – В: Степи Евразии в эпоху средневековья. М., 1981, с. 75; 151, рис. 37; 181, рис. 64.

¹⁵⁷ Халикова, Е. Больше – Тиганский могильник. – СА, 2, 1976, с. 163, рис. 4, 8–9; 171, рис. 12.

¹⁵⁸ Айбабин, А. Могильники VIII – начала X вв. в Крыму. – В: Материалы по Археологии, Истории и Этнографии Таврии. Симферополь, 1993, с. 370, рис. 5–15.

¹⁵⁹ Лещенко, Б. Бляхи с охотничными сценами из Поволжья. – СА, 3, 1970, с. 140, рис. 8.

¹⁶⁰ Михеев, В.К. Коньковые подвески из могилника Сухая Гомолша. – СА, 2, 1982, 156–167.

¹⁶¹ Рябинин, Е. Зооморфные украшения Древней Руси X–XIV вв. – САИ, Е1–60, Л., 1981, с. 56.

цето се възкачва на колесница, теглена от златогриви коне; вечер слънцето продължава своя път под земята, по вода, като колесницата му е теглена от лебеди”¹⁶².

Ритуалната роля на коня се налага още през II хил. пр. Хр. в Централна Азия и се явява отражение на соларния култ, свързан с представата за слънчевия или небесния кон, който се проявява в няколко сюжетни линии – “клон и дървото на живота”, “кон и слънчевите колесници” и “кон с вълшебни юзди”¹⁶³. В тази връзка може да се говори за образа на епичния герой, свързан с конник и ездач върху него, които са съществували в понятията на българското население. Това личи от изображенията на конници в изкуството като рисунките-графити, врязаните фигури върху предметите на дребната пластика (печатчета, токи, коланни накрайници) и дори самият Мадарски релеф. Не са малко и примерите на изображение на коня без ездач. При два от представените медалиони тук има подобни композиции (тип Н-6, 7).

Очевидно е, че конят със или без ездач е предпочитан мотив в изкуството на много народи. Тези амулети например представляват около 15% от всички намерени в Северен Кавказ. По-интересното е, че повечето от тях представляват соларни кръгли амулети, соларно-лунарни и соларни с четири глави на соколи¹⁶⁴. Връзката на коня със соларния култ обаче се открива там, където конят, ездачът или крилатия кон са вписани в кръг, както е и при изображенията върху представените тук медалиони. Отражение на важната роля на коня и птиците в системата от вярвания при различните народи се явява тяхната предпазна и защитна роля. С това се обясняват обичаите при различните области на територията на Древна Русия да се принася в жертва кон при строежа на ново жилище. В Новгород например не са малко примерите, когато под жилища от X–XIV в. са намерени черепи на коне с цел да се премахнат злите духове от дома. Много жилищни постройки в Северна Русия и до днес са украсени с изображения на коне и птици, като живи свидетелства за тяхната охранителна роля във време-

¹⁶² **Рыбаков, Б.** Искусство древних славян. – В: История русского искусства. М., т. I, 1953, 63–64.

¹⁶³ **Несторов, С.** Конь в культах тюркоязычных племен Центральной Азии в эпоху средневековья. Новосибирск, 1990, 117–120.

¹⁶⁴ **Ковалевская, В.** Изображение коня и всадника на средневековых амулетах Северного Кавказа. – В: Вопросы Древней и Средневековой археологии Восточной Европы. М., 1978, с.118.

то¹⁶⁵. Тук се появява и особена форма зооморфен сюжет – “кон-птица”, съчетаващ в себе си особеностите на различните семантични представи за животинския свят. Постепенно ритуалните и семантични функции на коня и ездача загубват своето първоначално значение и се налагат и утвърждават в светското изкуство предимно като декоративен мотив и композиция, представяща най-вече ловни сцени¹⁶⁶.

Наличието на кръстен знак при тези паметници отразява библейската образност. В този свят конят и конниците са символ на силата на ангелите и небесните създания (IV Цар, 2:11; 6:17; Ав, 3:8; Зах. 1:8; Откр. 9:16–17; 19:14), както и на пратениците на Бога, изразяващи Неговите закони в човешката история (Зах. 6:2–6; Откр. 6:2–8). Св. Илия например се издига на небето в слънчева колесница, която е представена като огнена и теглена от коне. Възходящото развитие на образа се бележи от величествения бял кон, възсядан от героите, светиите и духовните завоеватели. Всички месиански фигури яздят такива коне. Така свързването на почитането на слънцето с християнската вяра и нейната образна система добива ново съдържание в годините след приемането на християнството.

Друга група медалиони със зооморфни изображения са тези, по чиято повърхност е представена фигурата на орел с кръст върху тялото, а върху обратната страна – равнораменен кръст (тип Н-4,5). Подобно е изображението при една композиция от Преслав, където до голям орел е нарисуван соларен знак – кръг с вписан в него кръст¹⁶⁷. На практика образът на едноглавия орел не е често срещана композиция в ранносредновековна България. Обикновено се предпочита фигурата на двуглавия орел, особено след приемането му за символ на императорската власт след XI в. във Византия¹⁶⁸. Едно от ранните изображения е върху мраморен релеф от Преслав, където е изобразен орел в хералдична поза с разперени криле¹⁶⁹. Подобна композиция е открита в Плиска върху глинен съд с образи на орли¹⁷⁰. Тук,

¹⁶⁵ **Седов, В.** К вопросу о жертвоприношениях в древнем Новгороде. – КСИИМК, 1957, вып. 68, с. 21.

¹⁶⁶ **Бочаров, Г.** Черниговская чаша. – В: Древнерусское искусство. Художественная культура X–XIII вв. М., 1988, с. 297.

¹⁶⁷ **Овчаров, Д.** Български средновековни..., с. 68.

¹⁶⁸ **Дончева – Петкова, Л.** Митологични изображения от българското средновековие. С., 1995, 96–107.

¹⁶⁹ **Аладжов, Ж.** Старобългарски мраморен релеф от Велики Преслав. – Археология, 4, 1980, 36–44.

¹⁷⁰ **Георгиев, П.** Глинен съд с изображения на орли и знак от Плиска. – Археология, 3, 1978, 30–39.

както и при медалионите фигурите са в профил, което също е по-рядко срещано. Близки до тези са и недовършените рисунки на орли от стените на Кръглата църква в Преслав¹⁷¹.

Подобни изображения се срещат в Западен и Южен Сибир, а също в Средна Азия и Кавказ, където култът към орела се ползва с голяма популярност. Тук той се почита като господар на небето, слънцето и огъня. В Сибир изображението на животното-тотем или на част от неговото тяло изпълнява ролята на онгон, предпазващ от зли сили и вредни влияния притежателя си¹⁷². Култът към водоплаващите птици, заедно с този на орела, е засвидетелстван многократно сред сибирските народи до най-ново време¹⁷³. Като соларна птица орелът е заместител на слънцето в азиатската митология, а в Армения изображението на орел кацнал върху главата на елен или сърна се възприема едновременно като символ и на слънцето и на луната¹⁷⁴. Характерна особеност за фино-угрите се оказва силно развитото почитание на птиците, в това число и на орела, който има ярко изразено космогонично значение¹⁷⁵.

Интерпретацията на образа на орела се доразвива в християнското изкуство, където митологичното ниво се явява основа на християнската образност и обхваща всички измерения на средновековното мислене. Често темата за орела служи за сравнение при описанието на представата за Бог. Мистиците сравняват молитвата с крилете на устремения към светлината орел. Той е пратеник на върховното небесно божество и на небесния огън – слънцето, символ на прякото възприемане на светлината на разума¹⁷⁶. Като цар на птиците е символ на ангелите (Йез. 1:10–12). В Откровението на Йоан Богослов (Откр. 4:7) “четвъртото животно приличаше на хвърчащ орел”. Орелът се възприема и като символ на неизменно определеното време на Божия съд (Мат. 24:28; Лука 17:37). В много от произведенията на средновековното изкуство орелът се отъждествява с Христос и изразява неговото

¹⁷¹ **Рашев, Р.** Знаци и рисунки по стените на Кръглата църква в Преслав. – ИНМШ, VI, с. 208, табл. I–8,9.

¹⁷² **Зеленин, Д.** Култ онгонов Сибири. М.-Л., 1936, с. 97.

¹⁷³ **Кызласов, Л.** Таштыкская эпоха в истории Хакаско-Минусинской котловины. М., 1960, 144–145.

¹⁷⁴ **Аракелян, Б.** Очерки по истории искусства Древней Армении. Ереван, 1976, 78–79.

¹⁷⁵ **Рябинин, Е.** Зооморфные украшения..., с. 57.

¹⁷⁶ **Малевская, М., П. Раппопорт.** Декоративные керамические плитки Древнего Галича. – Slovenska Archeologia, XXVI, 1, 1978, с. 136.

възнесение и царственост. Като орел е изобразяван и Ев. Йоан. В Псалмите – той е символ на духовно прераждане и надежда за нов живот. По такъв начин важната култова роля на коня и птиците се проследява при всички етнически обединения в Североизточна Европа през Средновековието.

Изображението на вписан равнораменен кръст в кръг самостоятелно или в съчетание с растителни и зооморфни изображения показва мястото и значението на култа към слънцето в раносредновековна България. Проучванията показват, че соларният култ се появява по тези земи още през IV хил. пр.н.е., когато в украсата на някои зооморфни съдове, намерени в Кождадерменската могила до Шумен се изобразяват концентрични кръгове с точка в средата и лъчи, излизащи от тях¹⁷⁷. Използването по-късно на тези символи при клеймата върху керамични съдове се е приемало като нещо задължително. Тяхната употреба тук имала магическо значение и символизирала силата на огъня, чиято роля била определяща при изготвянето на продукцията¹⁷⁸. Кръговидните знаци и най-вече кръстът в кръг и многолъчевото колело запазват своята устойчивост и сред знаците от християнските некрополи от края на IX – началото на X в. по българските земи¹⁷⁹. Показателен в това отношение също така е големият брой графитни изображения от Плиска и Преслав, където слънцето най-често е изобразено под формата на слънчев диск¹⁸⁰. Съчетанието на кръг с кръст е символ на разпятието на Христос, а наличието на пет точки в украсата на някои от християнските паметници, като повечето от медалионите тук е образ на неговата святост, (тип CI). Подобно е изображението на нимба на Христос в много негови иконни образи¹⁸¹.

Немалка част от включените в настоящото изложение паметници принадлежи на лунарните украшения (тип N). Споменато беше за тяхната голяма популярност през всички исторически периоди – от бронзовата епоха до XVIII в, както и за разпространението им в широкия ареал на почти всички

¹⁷⁷ **Георгиев, П.** Нови данни за култа към слънцето в българските земи през IV хил. пр.н.е. – Векове, 3, 1976, 74–77.

¹⁷⁸ **М. Comşa.** Cu privire la semnificația mărcilor de olar din epoca feudală timpurie. – SCIV, 2, 1961, p. 202–203, Fig. 5–1, 5, 6; **U. Fidler.** Studien zu Gräberfeldern des 6. bis 9. Jahrhunderts an der unteren Donau. T. 1, 1992, Bonn, S. 159, Abb. 37.

¹⁷⁹ **Аладжов, Ж.** Проучвания върху старобългарските знаци (в търсене на закономерности). – РП, кн. XXII, С., 1991, 84–88.

¹⁸⁰ **Овчаров, Д.** Култът към слънцето в езическите религиозни представи на българите. – Векове, VII, 1, 1978, 30–36.

¹⁸¹ **Банк, А.** Прикладное искусство Византии. Л., 1978, обр. 52, 198.

културни общности – от Средна Азия до Централна и Западна Европа. Това не е случайно явление и се дължи на семантичната образност, която тези предмети носят. В повечето случаи луниците принадлежат към накитите на девойките, които са покровителствани от Луната. Не е случаен фактът, че се откриват предимно в женски погребения. Наложило се е мнението, че лунарните украшения са преди всичко езически култови амулети, свързани с плодородието, защото луната ражда дъжда и се съотнася с първичните води, с които действа проявлението¹⁸². Луната е вместилището на кълновете на цикличното възраждане, на потира, който съдържа напитката за безсмъртие – наречена Сомата в древноиндийската митология. Тази символика преминава и в християнската образна система, където Христос е Слънцето, а Богородица – Луната и девичеството. Това тълкование се свързва с пророчеството на Малахия (4:2) – “А за вас, благоговеещите пред Моето име, ще дойде Слънцето на правдата и изцелението на неговите лъчи”. Слънцето и Луната често присъстват в сцените на разпятието – тук те изразяват скръбта на всичко сътворено за смъртта на Христос¹⁸³. Отсъствието на Луната за три нощи и последващото ѝ появяване символизира тридневната кръстна смърт на Христос и възкресението за вечен живот. Божията майка често е изобразявана изправена или седнала на лунен сърп, защото според “Откровението на Св. Ев. Йоан Богослов” – “Жена, облечена в слънце и под нозете ѝ месечина” е символ на победата над враждебните сили. В християнската традиция Луната реализира и идеята за Христовата църква, като символ на добрината, мъдростта и могъществото на Бога. През средновековието лунарните украшения съществуват паралелно с релефните изображения на Божията майка по много оловни пандантиви (правоъгълни оловни иконки, кръстовидни медалиони¹⁸⁴), (тип Н- 8, 9).

Сред множеството паметници, включени в настоящото изложение попада и един медалион с изображения на ипсилон (YI) и X с хаста от средата надолу (тип L-3). Има немалко изследвания, посветени на тези зна-

¹⁸² Даркевич, М. Символи..., с. 56–67; Седов, В. Восточные славяне..., с. 267 и пос. лит.; Рыбаков, Б. Язычество Древней Руси. М., 1987с. 535 и пос. лит.

¹⁸³ Фергюсън, Д. Християнски символизъм. М., 1998, с. 77; Бидерман, Х. Речник на символите. С., 2003, 237–239; Влайков, С. Книга на символите. В. Търново, 2003, 127–130.

¹⁸⁴ Атанасов, Г. Ранносредновековен енкалпион със Св. Георги-войн и Св. Теодор Стратилат от Апиария. – ГНИМ, X, 1994, 67–73; Тотев, К., А. Пейков. Кръстовидни оловни медалиони от България. – ИНМВ, (38–39), 2002–2003, 406–415; Бонев, Ст. Творби на металопластиката със светци от Преслав. – В: Преславска книжовна школа, Т. 7, С., 2004, 407–411, обр. 3.

ци, затова няма да се спираме на всичко изказано до тук. Безспорно е, че в много случаи най-разпространеният прабългарски знак е съответствал на християнския кръст. Това се потвърждава от участието на двата знака в първобългарски надписи, показващо близката степен на сакрализация при тяхната употреба¹⁸⁵. След приемането на християнството подобни амулети – апотропеи продължават да битуват редом с новата символна образност, докато не настъпи времето, когато някои от тях ще изчезнат, а други ще се претопят в синкретизма на приетите норми.

Не на последно място трябва да се спрем и на материала, от който са изработени почти всички включени в настоящото изследване паметници. Прави впечатление, че те са направени предимно от олово. Неговата лесна обработка и невисока стойност, за които стана дума, обаче не са единствените причини за използването на този материал. Известно е, че оловото се възприема като защитен символ и носи символичен и знаков характер в културната история през вековете¹⁸⁶. Според Парацелз оловото е водата на всички метали и символизира най-скромната възможна основа, откъдето би могло да започне едно възходящо развитие¹⁸⁷. В библейския текст оловото е еднозначен символ на греха, който се отъждествява с тежестта на този материал и за разлика от златото и среброто (символи на духовния живот в Бога) оловото не може да устои на пречистващата сила на Божествения огън и се разтопява в него. Както оловото изгаря в пещта и от него остава само шлака, така и греха не може да издържи изпитанието на Божия съд за разлика от истинската вяра и праведност дарени от Христос на онези, които се упоават на Него (Изм. 15:10; Йер. 6:29; Йез. 22:18, 20; 27:12; Зах. 5:7, 8).

Свързването на почитанието на слънцето с християнската вяра и нейната образност добива ново съдържание в годините след официалното приемане на християнството. Няма съмнение обаче, че една част от езическите обряди и символи не било възможно да бъдат премахнати след акта от 865 г., и дори във времето след края на IX и през X в. са били особено силни. Известно е, че соларните и астрални култове имат определено значение сред българското население. Показателен в това отношение е диалога между пленения византийски ерей Кинам и хан Омуртаг от “Житие на 15–

¹⁸⁵ **Бешевлиев, В.** Първобългарски амулети. – ИНМВ, IX (XXIV), 1973, 53–63;

¹⁸⁶ **Влайков, С.** Книга на символите. В. Търново, 2003, с. 171; **Шиваров, Н.** Речник на библейските символи. С., 1992, 134–135.

¹⁸⁷ **Залеская, В.** Ампулы – эвлогии из Малой Азии (IV–VI вв.). – ВВр. 47, 1986, 130.

те Тивериуполски мъченици” от Теофилакт Охридски. “Ако ми изтъкваш – казал Кинам – слънцето и луната и ме принуждаваш да се чудя на великолепието им, слушай – и аз им се чудя, но ги имам за творения и слуги и подвластни само на бога, но и на нас човеците”, на което Омуртаг отговаря: “Не унижавай нашите богове, че тяхната сила е голяма, за доказателство служи това, че ние, като им се кланяме, покорихме цялата ромейска държава”. Има немалко примери за запазването на езически обичаи и вярвания, при които използването на повечето знаци е в ролята на магически символи на предпазващата и закрляща сила¹⁸⁸.

Интерпретацията на символната система върху медалионите в настоящото изследване трябва да се приобщи към едно такова възприемане. Извън съмнение е, че съчетаването на соларния знак с кръстното начертание представлява синтез на тази двупластовост във възприятията на основната част от българското население. При нея паралелно съществуват основно две направления – вярност към религията на предците и съпричастност и желание за приобщаване към новата християнска вяра. Това се потвърждава и от 79-и отговор на папа Николай по запитванията на българите: “Вие заявявате, че у вас има обичай немошните да носят някакъв амулет, окачен на шията, за да си възвърнат здравето”¹⁸⁹. Приведеният текст показва от една страна устойчивостта на езическите вярвания, а от друга – лесното приспособяване на езическите символи към новия култ, свидетелство за което са представените медалиони. Самата традиция, която възприема повечето християнски символи като атрибути на властта, подпомага утвърждаването на новите норми. Съществуването на външни форми, съответстващи на наложилите се изисквания, но със съдържание по-близо до утвърдените официални до скоро разбирания е проява на част от атмосферата на това време. Потвърждение намираме във всички изяви на ранно-средновековната култура, сред които се нарежда и изкуството на дребната пластика. Негова успешна проява са оловните медалиони с присъщите им апотропейни и защитни функции и именно на този синкретизъм се дължи тяхната широка популярност и продължителна употреба във времето след средата на IX в.

¹⁸⁸ **Овчаров, Д.** За прабългарските амулети. – МПК, 1, 1977, 10–12; **Овчаров, Д.** Магически практики у прабългарите. – Минало, 3, 2004, с. 31.

¹⁸⁹ **ИБАИ**, VII, 113, гл. 79

НАПРАВА И ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ НА ОЛОВНИТЕ МЕДАЛИОНИ

Отделните технологични етапи през които минава изработването на този вид предмети каквито са оловните медалиони се оказват важна част от настоящия опит за по-цялостното им изследване. Отговорите на въпросите как, с помощта на какво и къде са произвеждани биха допринесли както за изясняването на тяхното предназначение, така и за отделни страни от бита и вярванията на техните притежатели. В тази връзка ще се подчертае мястото им сред останалите култови предмети и тези с чисто декоративни функции, което би обогатило представите ни за ролята на тези паметници в ранносредновековната българска култура.

Не по-маловажна страна от проучването на оловните медалиони е тяхната употреба. Всичко до тук, като вид, украса, семантика, производство имат една цел и тя е приложението им на практика като елемент, който изразява определена духовност и конкретна религиозна насоченост. От значение в случая са начините по които тези предмети са били използвани – дали са били съставна част от отделни нанизии или са се носили самостоятелно. Къде са поставяни и имат ли отношение към останалата част от костюма? Кой ги е носил и кога? Отговорите на тези въпроси ще допълним с няколко опита за реконструкция на вида и начина на употреба на тези пандантиви. При това за основа ще ни послужат резултатите от археологическите проучвания в страната и извън нея, както и аналозите с подобни паметници.

До настоящият момент на територията на България няма точно локализирани работилници за производство на оловни медалиони, но има доста разнообразна продукция от оловни предмети, по които се наблюдават следи от такава дейност – оловни заготовки, незавършена продукция, бракувани изделия. Разкрити са останките на работилница при северната врата на Пъкуюл луй Соаре – намерени са арковидни и кръстовидни катарамии, апликации, астрагали и много незавършени оловни кръстове. Важно е наличието на листове от олово, както и множеството заготовки за печати¹⁹⁰. Това дава основание на П. Дякону да приеме съществуването

¹⁹⁰ **O. Damian.** Despre un atelier pentru confectionat piese din plumb de la Păcuiul lui Soare. – Pontica, 25, 1994, 309–321.

на работилници на о. Пъкюул луй Соаре, в които се изготвяли предимно оловни предмети¹⁹¹. Подобните находки, които свидетелстват за наличието на производствена дейност при ранносредновековните крепости като Руйно, Цар Асен, Скала, както и намирането на немалко паметници от Шуменско, Разградско, Добричко, съхранявани понастоящем в музейните сбирки, предполагат съществуването на работилници в тези райони. Резултатите от проучванията показват, че при всяко населено място е имало такива малки центрове, които са били специализирани в производството на оловни предмети. Твърдението, че в тези работилници не е била произвеждана друга продукция се налага от проучванията на други производствени центрове, където се изготвят предимно предмети от бронз. Така например при разкопките на ранносредновековния център при с. Новосел, Шуменско, датиран в разглеждания период са намерени много предмети със следи от производство – заготовки, лееци, оловни и бронзови слитъци¹⁹². Тук обаче се откри само един оловен медалион и то като случайна находка. Оловните предмети са основно модели и са част от производството предимно на бронзови предмети на малката пластика. По тях са отливани главно апликации, накрайници и друга подобна продукция. Интересно е, че се намери фрагмент от луница, но от бронз, която е включена в настоящото изследване. Наблюденията насочват към възприемането на предположението за съществуването на специализирани центрове, произвеждащи оловни предмети при всяко едно по-голямо населено място. Те обаче са били разположени на различни места от тези, където се изготвяла продукция от други метали. В подкрепа на това са свидетелствата на Йоан Камениат за обработката на металите, като непосредствено свързано с производството и търговията, описани детайлно в съчинението му за превземането на родния град Солун от арабите през 904 г¹⁹³. Разказвайки за оживената търговия на Тесалоника, Камениат назовава различните занаяти на градските производители, специализирани в обработката на мед, желязо, калай, олово и изготвянето на стъклени изделия. В същото време той описва необичайно големия размах на тези отрасли на производството: “За медта, желязото и калая, за оловото и стъклото, при обработката на които с помощта на огъня се придава живот – аз считам за излишно и да споменавам – пише Камениат – още пове-

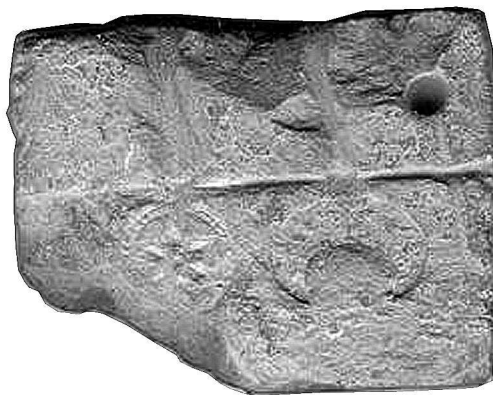
¹⁹¹ **P. Diaconu.** Parures du XIe ..., p. 314.

¹⁹² Проучванията в с. Новосел, Шуменско се провеждат под ръководството на ст.н.с. Ст. Бонев и н.с. С. Дончева и продължават до настоящия момент.

¹⁹³ **Наследова, Р.** Ремесло и търговия Фессалоники конца IX – начала X в. по данным Иоанна Камениаты. – ВВр., VIII, 1956, 61–84.

Обр. 32. Каменен калъп за медалиони и украси от Плиска.

Обр. 33. Каменен калъп за медалиони и луници от Преслав.

че, че благодарение на тях може да се построи друг град... Количеството на медните и железни изделия попаднали в ръцете на арабите били толкова много, че военачалниците били принудени да забранят пренасянето им на корабите, за да може да остане повече място за най-ценните вещи¹⁹⁴.

Ниската температура на топене на оловото (327,4°С), голямата му ливкост и относителна плътност (11,3) са качества, които правят неговата обработка бърза и лесна. След стопяването на оловото течната маса е наливана в каменни калъпи, от които са намерени немалко цели екземпляри. Калъп, изработен от варовик е открит при проучването на сграда в Плиска (Обр. 32)¹⁹⁵. Върху него е издълбано гнездо за отливане на медалиони със соларни изображения от концентрични окръжности (тип DII) и такива с γ-кръстове (гамациони) от две успоредни рамена (FII).

Два калъпа са намерени и в Преслав. Единият има правоъгълна

форма, отчупен е от едната страна и върху добре загладената лицева част са изрязани в негатив две гнезда – на луница с два рога, украса от коси насечки (тип NII) и на медалион с изображение на шестлисна розета (GI) (Обр. 33)¹⁹⁶.

¹⁹⁴ Пос. съч., с. 69.

¹⁹⁵ **Станчев, Ст.** Разкопки и новооткрити материали в Плиска през 1948 г. – ИАИ, XX, 1965, с. 194, обр. 12.

¹⁹⁶ Размерите на калъпа са: дължина – 8,0 см, ширина – 6,4 см, дебелина – 1,7 см. Инв. No 1280. ИМ – Преслав.

И при двете форми има перпендикулярно издълбани гнезда, в които се поставяли оловни или дървени щифтове за получаване на отворите на самото ухо. Изображенията са свързани с общ канал по който се е движило оловото, за да достигне всички места във формата. Самият разтопен метал е наливан през по-широки канали – литници, разположени в горната част над ушите за окачване. Вторият калъп от Преслав¹⁹⁷ е открит в югозападната част на Двореца и е изработен от по-различен камък – не от варовик, както предходните два, а от тъмно-зелен шифер (Обр. 34)¹⁹⁸. В него има оформено само едно негативно изображение на медалион от типа на соларните с радиални лъчи (тип DI). Продължение на ухото му е канала – литника, откъдето се е наливало разтопеното олово.

И при трите калъпа са оформени кръгли гнезда в краищата им, които са служели за точно фиксиране на двете части на двустранните калъпи. Това, че медалионите са отливани не в едностранни, а в двустранни форми се доказва от самата им направа описана по-горе. Наличието на отвеждащи канали за разтопения метал, както и направата на гнезда за щифтове, които да скрепят двете половини са потвърждение на това. Дали върху другите части е имало някакви изображения или са били гладко оформени не бихме могли да кажем. Готовата продукция, обаче ни показва, че при формите на медалионите със соларните изображения и с гамационите е имало такива. Единствено при първия калъп от Преслав, който е предназначен за отливането на луници и на медалиони с изображения на розети може да се предполага, че втората част е била гладко оформена.

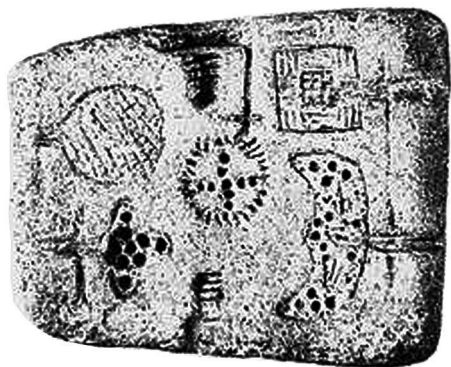
Обр. 34. Каменен калъп за медалиони от Преслав.

Обр. 35. Каменен калъп за медалиони от Канлия (Canlia).

¹⁹⁷ Михайлова, Т. Нови данни за производството на накити в Преслав. – В: Приноси към българската археология. Т. I, С., 1992, с. 216, обр. 3.

¹⁹⁸ Размерите на калъпа са: дължина – 4,0 см., ширина – 3,2–3,4 см, дебелина – 0,4–0,5 см. Инв. No 2922. ИМ – Преслав.

Обр. 36. Каменен калъп за медалиони и украси от Остров до Калараш.

Обр. 37. Каменен калъп за медалиони и украси от Водянското градище по Долното Поволжие.

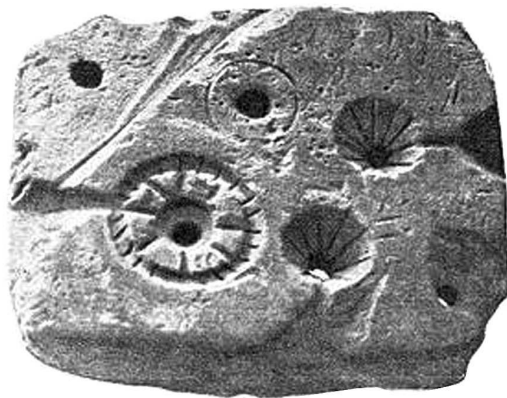
Извън територията на страната – в земите на съседна Румъния също са открити калъпи за отливане на подобни пандантиви. Един такъв калъп е намерен на 6–7 км от о. Пъкуйол луй Соаре до селището Канлия (Canlia) (Обр. 35)¹⁹⁹. Той също е част от двустранен калъп, в добре загладената повърхност на който прецизно е изрязано негативното изображение на медалион с изображение на Х-кръст (Андреевски), съставен от кръгли орнаменти и равнораменен гръцки кръст от тънки линии (тип Е). По периферията минава пояс от радиални насечки. Разтопеният метал е изливан през улей, издълбан като продължение на ухото за окачване, чиито отвор е оформен от щифт. Датиран е в X–XI в.

Друг подобен калъп за отливане на оловни медалиони е намерен в околностите на Калараш, при с. Остров на брега на Дунава (Обр. 36)²⁰⁰. Върху него са нанесени негативните изображения на пет пандантива. Едно от тях е на луница с три рога и украса от кръгли орнаменти (тип NII), друго е на медалион с четириъгълна форма с декорация от успоредни линии и мрежовидна украса в центъра (тип MII). Останалите изображения са на кръгли медалиони, по повърхността на единия от

¹⁹⁹ I. Barnea, Ș. Ștefănescu. Bizantini, Romani și Bulgari la Dunarea de Jos. Din Istoria Dobrogei, vol. III. Biculești, 1971, s. 308, fig. 104–13.

²⁰⁰ Creștnismul pe teritoriul României. Primul mileniu. Muzeul National Cotroceni, București, mai, 1999, cat. No 69, (10,3 / 8,5 sm).

които има нанесени успоредни пресичащи се под ъгъл линии, а при другия – кръст от точковидни орнаменти и радиални насечки по периферията (тип СIII). Има и една фигура на пандантив с триъгълна форма и украса от кръгли орнаменти. Този калъп също е бил двустранен, което се потвърждава от издълбаните канали към отделните изображения за изливане на разтопения метал. Датиран е в IX–X в.

Обр. 38. Каменен калъп за медалиони и украси от Киев.

Немалко калъпи за отливане на подобни на описаните медалиони са известни от територията на Древна Русия. При Водянското градище по Долното Поволжие е намерен двоен калъп, изработен от бял дребнозърнест варовик (Обр. 37)²⁰¹. Сред различните предмети, отливани тук са и кръгли медалиони с изображение на шестлистна розета и луница, чиито край не е запазен. Към всяка форма водят тесни канали, които се събират при едно отверстие (литник) откъдето постъпвал метала.

При разкопки в Киев също са намерени немалко калъпи за отливане на различни предмети (техният брой надминава 60 броя), сред които се срещат и такива за изготвянето на т.нар. от руските изследователи “монетовидни” медалиони (Обр. 38). Те са с различни мотиви, сред които са изображение на равнораменен кръст с къси засечки в края на раменете и пояс от насечки по очертанието, както и медалион със соларно изображение от кръгли орнаменти и пояси от радиални насечки по края²⁰². Пак там е намерен калъп, подобен на този от Плиска с негативно изображение на кръгъл медалион със соларна украса от радиални лъчи и коси лъчи по периферията²⁰³. При Изборск и Камно също са намерени каменни калъпи за отливане на подобни пандантиви²⁰⁴. От Новгород произхождат около 45

²⁰¹ **Крымина, М.** Литейные формы из Золотоордынских городов Нижнего Поволжья. – СА, 3, 1977, с. 253, рис. 3.

²⁰² **Каргер, М.** Древний Киев. Очерки по истории материальной культуры древнерусского города. Т. I, М.- Л., 1958, таб. XLVIII.

²⁰³ Пос. съч. Табл. L.

²⁰⁴ **Седов, В.** Восточные славяне в VI–XIII. М., 1982, с. 279, таб. LXVI–2,5.

Обр. 39. Каменен калъп за медалиони от Новгород.

калъпа, в някои от които са отливани и луници (Обр. 39)²⁰⁵. Двустранен калъп за изготвянето на луници с два рога и равнорамнен кръст е намерен в околностите на Львов²⁰⁶. Всички посочени примери от територията на Древна Русия се отнасят в периода от края на X–XI в. до татарските нашествия (XIII в.).

За изготвянето на каменните калъпи е предпочитана мека порода камък – варовик, пясъчник, шифер. Приведените образци са направени от варовик и шифер (втория калъп от Преслав). Според своите физически свойства тези породи камък най-точно отговарят на изискванията за направата на един калъп. Те са дребнозърнести, достатъчно плътни, но меки, с което осигуряват добра и качествена отливка. В същото време тези видове камък са лесно податливи на обработка и опитният майстор лесно получава точните контури на търсената форма. Важно свойство е също и порестостта на материала²⁰⁷. Не по-маловажно за качествената отливка е устройството на системата на леечните канали и на самия литник. Горният подход на метала през литника увеличава количеството на навлизащия метал и повишава скоростта на заливката, в резултат на което той запълва всички по-малки детайли на формата. Тези канали служели не само да разпределят разтопеното олово, но също и да поемат газовете след изливането на метала. Порестата структура на камъка (варовик, шифер), от който се изготвяли калъпите не дава възможност всички газове да бъдат поети от самия материал и затова отвеждането им по издълбаните леечни канали е задължително условие за протичането на самия процес.

В каменните форми са отливани предимно оловни и бронзови изделия, което се доказва от големия брой подобни предмети, открити както на територията на ранносредновековна България, така и в съседните земи

²⁰⁵ **Древняя Русь.** Город, замок, село. – Археология СССР, М., 1985, с. 289, таб. 195,13.

²⁰⁶ **Власова, Г.** Бронзовые изделия XI–XIII вв. из села Зелениче. – МАСП, 4, 1962, с. 257, рис. 7, 1.

²⁰⁷ **Крымина, М.** Литейные формы..., с. 263; **Петриченко, А.** Книга о литье. Киев, 1972, с. 212.

по поречието на Дунав. Немалко са и паметниците в Древна Русия. Изследването на една немалка група от луници и кръгли медалиони, намерени в Новгород доказва тяхната направа чрез отливане предимно в двустранни каменни форми. Някои от тях са отляти в глинени форми по восъчни модели. По-малко са примерите, когато подобни изделия са изготвени чрез притискането на готовото изделие в едностранна глинена форма²⁰⁸. За изготвянето на по-сложните изделия в ювелирната техника се прилага споменатото леене по восъчни модели, широко разпространено през IX–XI в, както и това в имитационни форми, чиято поява се отнася към XII в²⁰⁹.

Обстоятелството, че медалионите разглеждани тук са отливани в двустранни каменни калъпи не буди съмнение. За това говорят, както намерените части от тях, така и самите предмети. Наличието на т.нар. леечни шевове по очертанието на някои от предметите показва, че двете части на калъпа не са били плътно прилепнали вследствие на което те и са се получили. При едностранните изображения, при които към едната част на калъпа с лицевото изображение се прилепвала плочка с гладка повърхност – тези шевове се появяват към задната плоска страна на предмета. При наличието на двустранно изображение – те минават по средата на очертанието. Друг признак за използването на каменни калъпи е преобладаването на поплоските предмети, украсени с тънък орнамент от релефни линии каквито са повечето от представените тук оловни медалиони²¹⁰. При отливането в двустранни каменни форми контурите на изделието имат наподобяващ на филигран орнамент. Той се отличава с плавен преход от фона към релефа на ухото за прикрепване и към този на орнамента, при което напречните ивици се преливат с повърхността на изделието. Това може да бъде само резултат от прорязванията в камъка на канала с очертанието на предмета и последващото напречно оформяне на фона, при което резеца навлизал в окръжаващия контур²¹¹.

Отливането на предметите в двусъставни калъпи проличава и от изрязаните в самите тях негативни изображения на предметите. Веднага прави впечатление, че леглата им не са достатъчно дълбоки и не съвпадат с дебелината на повечето от приведените тук примери. Това говори за наличието

²⁰⁸ **Рындина, Н.В.** Технология производства Новгородских ювелиров. – МИА, 117, 1963, с. 242, рис. 22.

²⁰⁹ **Корзухина, Г.** Киевские ювелиры накануне монгольского завоевания. – СА, XIV, 1950, с. 227 сл.

²¹⁰ **Рыбаков, Б.** Ремесло Древней Руси. М., 1948, с. 157.

²¹¹ **Рындина, Н.В.** Технология..., с. 201–202, рис. 1.

на втора част, в която е била оформена обратната страна на изображението. За точното съвпадане на двете части на калъпа са направени и кръглите отвори, забелязвани при всички разгледани примери, в които са поставяни щифтове (метални или дървени) за фиксиране на двете половини.

Не на последно място трябва да се вземе под внимание и напречното сечение на предметите. При отливане в каменни калъпи линиите на релефната украса трябва да са по-широки при основата и по-тесни в горната част, защото в противен случай изделието не е възможно да се отдели от формата²¹². Наблюденията над медалионите, включени в настоящото изследване показват, че всички те са с релефната украса, съставена от тънки орнаменти и има видима разлика при дебелината на релефа в основата и тази при върха на украсата. От всички технически способности за изготвянето на предмети чрез леене, този с използването на каменни калъпи с врязани изображения е най-прост и лесен за изпълнение. Това обаче не означава, че трябва да бъдат омаловажавани уменията на майсторите-ювелири. Напротив прецизната изработка на по-голямата част от включените в настоящото изследване медалиони е доказателство за техните значителни умения.

Изготвянето на калъпите също изисква немалко умения, защото от качеството на тяхната направа зависи и това на готовата продукция. Наличието на каменни калъпи показва широкото разпространение на оловните предмети, а оттам и за съществуването на регламентирано и добре организирано производство в ранносредновековните центрове на североизточните български земи и в съседните на тях в Румъния. Потвърждение на това е и големият брой предмети, намерени по тези места.

При внимателното вглеждане в една част от паметниците, включени в настоящото проучване прави впечатление, че те са видимо по-прецизно изработени от останалата част също качествени предмети. Към тази група могат да се причислят – CI-9,10; CII-1,2,11; DI-6,25,37; DII-1,4; E-2,3,4,5; FI-1,2,6,9,10; FII-1,2; GI-3,4,13; GII-9; NI-2,3; NII-1,4. Това разделяне, разбира се носи известна условност, защото определящ е преди всичко външният вид на предметите. Наличието все пак на известни различия може да се дължи от една страна на по-добрите умения на отделни майстори или на изготвянето на тези паметници извън страната, а тяхното попадане тук да е резултат на внос. Един от тези центрове без съмнение би могла да бъде самата Византия. Споменато беше вече за намирането на подобни предмети в един такъв голям византийски център, какъвто е Коринт. Напълно възможно е някои от бронзовите медалиони, представени тук и хроноло-

²¹² Рыбаков, Б. Пос. съч., с. 158.

гически определяни в по-късно време да са произведени в Русия. Известно е, че по-голямата част от намерените в руските земи такива предмети са направени от бронз или благороден метал. Това обаче не означава, че тази продукция е резултат от дейността на пътуващи майстори. Сигурно е, че са съществували работилници за изготвянето на оловни предмети и това се потвърждава от разкопките на Пъкюл луй Соаре и на останалите ранно-средновековни крепости в България. Едни бъдещи проучвания по местата на намирането им ще подпомогнат доизясняването на въпроса за наличието на такива специализирани центрове за производство на дребна пластика предимно от олово и ще ни дадат достатъчно основание да говорим за разделение и строга квалификация сред майсторите, изготвящи предмети на ювелирното изкуство.

Наред с въпросите, свързани с производството на оловни медалиони от значение за изясняване на мястото и ролята на тези предмети в бита и живота на техните притежатели е въпросът за тяхната употреба. За това къде и по какъв начин тези и подобните на тях паметници са били използвани получаваме сведения от проучванията на некрополите. В ранносредновековния некропол при с. Батин, Русенско към огърлицата от мъниста на погребаното в гроб No 3 дете са били нанизани три медалиона – амулети (Обр. 40)²¹³. Те принадлежат към тип СIII от настоящото изследване, което е групата на кръглите пандантиви с релефно изображение на равнораменен кръст с точковидни орнаменти в средокръстието и края на рамената. Освен това в 11

Обр. 40. Наниз от три медалиона с релефно изображение на кръст от ранносредновековния некропол при с. Батин, Русенско.

²¹³ Станчев, Д. Ранносредновековен некропол до с. Батин, Русенски окръг. – ГМСБ, XI, 1985, с. 52, табл. VI.

гроба на жени и деца, вероятно от женски пол, както предполага проучвателят, са открити мъниста от гerdани. Според мястото на намирането им – около черепа, шийните прешлени и гръдният кош – тези предмети нямат дарителен характер²¹⁴. Друг един такъв медалион, но от типа на тези с полусферична форма (тип МІ) е намерен при разкопките на ранносредновековния некропол при гара Табачка, Русенско. Той също е открит в гроб на дете²¹⁵. В три гроба са намерени мъниста от стъклена паста с кафяв и син цвят, а в два гроба са намерени синци, изработени от стъкло с цилиндрична и овална форма²¹⁶. Откритата при проучването на некропола при квартал Трошево, Варненско луница с два рога отново е от гроб на дете²¹⁷. И трите некропола се отнасят към времето след покръстването, т.е. след средата на ІХ в. до началото и най-късно до средата на Х в.

Извън страната от територията на съседна Румъния произхождат немалко медалиони, намерени в некрополи. Така например при некропола от ІХ в. в Чимбруд²¹⁸ (гроб No 7) е открит ажурен медалион (тип АІ) заедно с цилиндрично стъклено мънисто с украса от успоредни линии и кръгли орнаменти. Върху гърдите на дете (гроб No 2) от същия некропол е намерен един пандантив – луница с три рога и релефна геометрична украса (тип NII). Около него – при шийните прешлени на споменатото погребение са събрани множество стъклени мъниста²¹⁹. В некропола при Обършия Олт (ІХ–Х в.) също има намерени оловни медалиони²²⁰. Те са от тип С ІІ – медалиони с изображение на равнораменен кръст от кръгли орнаменти – тип Е – с изображение на Андреевски кръст и тип DII – медалиони със соларни изображения от кръгове. Заедно с тях са открити много стъклени мъниста и други предмети за украса – пръстени, обеци, гривни. По-интересното е

²¹⁴ Пос. съч., с. 48 сл.

²¹⁵ **Станчев, Д.** Ранносредновековен некропол до гара Табачка. – ГМСБ, Х, 1984, с. 38, обр. 5а.

²¹⁶ Пос. съч., с. 36–37.

²¹⁷ **Кузев, А.** Раннесредновековный некрополь под Варной. – In: *Rapports du III-e Congrès International d'Archéologie Slave*. – Bratislava, 1980, 256–263; **Йотов, В., В. Павлова.** Българите и техните съседи през V–X в. Каталог на изложба. Варна, 2004, с. 52, обр. 27,8.

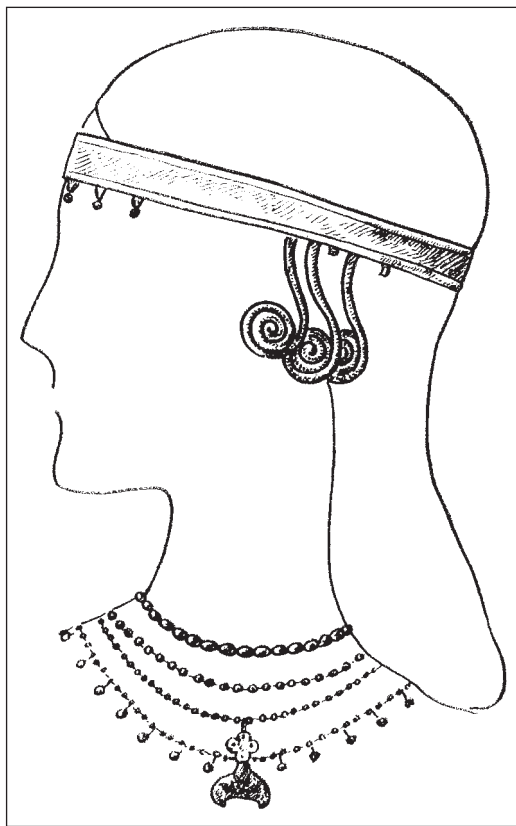
²¹⁸ **A. Dankanits, I. Ferenczi.** Săpăturile arheologice de la Cimbrud. – MCA, VI, 1959, p. 608, fig. 3.

²¹⁹ Пос. съч., p. 608, fig. 3–1,4,7,8.

²²⁰ **O. Toropu, O. Stoica.** La Nécropole préféodale D'Obirșia – Olt. – Dacia, XVI, 1972, p. 170, fig. 7–1,2,5.

обаче, че и тук, както при некрополите на територията на страната ни медалионите произхождат предимно от погребения на жени и деца.

Резултатите от проучванията в Древна Русия дават немалко ценни сведения за начина на употреба на тези пандантиви и за мястото и ролята им в средновековния костюм. Някои от намерените в Киев нанизи от стъклени мъниста са комбинирани с кръгли монетовидни медалиони²²¹. Не малко и показателни са примерите от разкопките на некрополите на племето северяни близо до Новгород, където са намерени цели нанизи от луници, стъклени мъниста с цилиндрична и овална форма и множество разнообразни предмети, допълващи женския костюм (кръстове, гривни, обеци, наушници)²²² (Обр. 41). Не без значение е факта, че огърлиците с медалиони – най-често луници са намерени предимно в женски погребения. Показателен е примерът от некрополите на вятичите по поречието на р. Ока, където е намерен наниз с редуващи се последователно два броя мъниста с по един медалион, като се наблюдава симетрично разполагане на медалионите с различна украса. В средата има ажурен пандантив, от двете страни на който последователно се редуват стъклени мъниста и медалиони с плътна релефна украса²²³. Интересна находка са нанизи, намерени при некрополите на радимичите по горното поречие на р. Днепър и в погребенията на кривичите при Смоленск (Бочарово, Волоческ и Колчино). Огърлица от луници, кръстове и мъниста е намерена

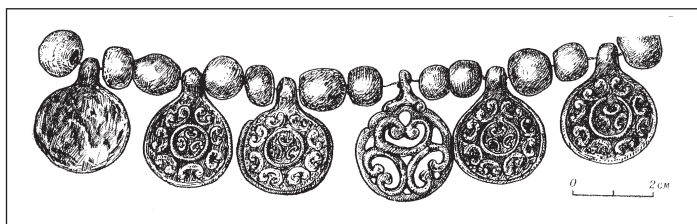

Обр. 41. Набор от украси от некропола в Броварка до Новгород, (XI–XII в.). (реконструкция В. Хвойко)

²²¹ Каргер, М. Древний Киев..., табл. X.

²²² Седов, В. Восточные славяне..., с. 211, таб. XXXVII.

²²³ Пос. съч., с. 216, табл. XLII–13.

Обр. 42. Наниз от медалиони от некропол на вятичите – Бочарово по поречието на Ока, (XI–XII в.).

при проучването на некропола от XII в. до с. Власовичи, Черниговска област²²⁴.

При тези украшения се наблюдава последователно редуване на кръстовете със стъклени мъниста, луници с кръстовете, разделени от мъниста или само кръгли медалиони с мъниста²²⁵ (Обр. 42). Не е безинтересно, че в съвременния етнографски материал мястото на тези предмети е заето от шевците. Стилизираны глави на коне и соларни изображения украсяват нагръдниците и главата в много носии при народите от Поволжието и Прикамието²²⁶. В основата на всички тези изображения лежи вярата в магическите и защитните свойства на тези орнаменти. Образът на коня например, за който стана дума, е символ на щастие и плодородие, което и предполага неговото участие в женския костюм. Използването на соларни и птицеподобни пандантиви за украса на женските дрехи е добре илюстрирано от карело-финските и естонските народни епоси. Трябва да се отбележи, че на територията на Древна Русия са известни само два случая на намиране на подобни предмети в мъжки погребения²²⁷.

Споменатото до тук ни дава основание да направим някои предположения за предназначението на включените в настоящото изследване медалиони. Очевидно те не са носени самостоятелно, а са били съставна част от нанизи заедно с различни по цвят и форма стъклени мъниста и синци²²⁸

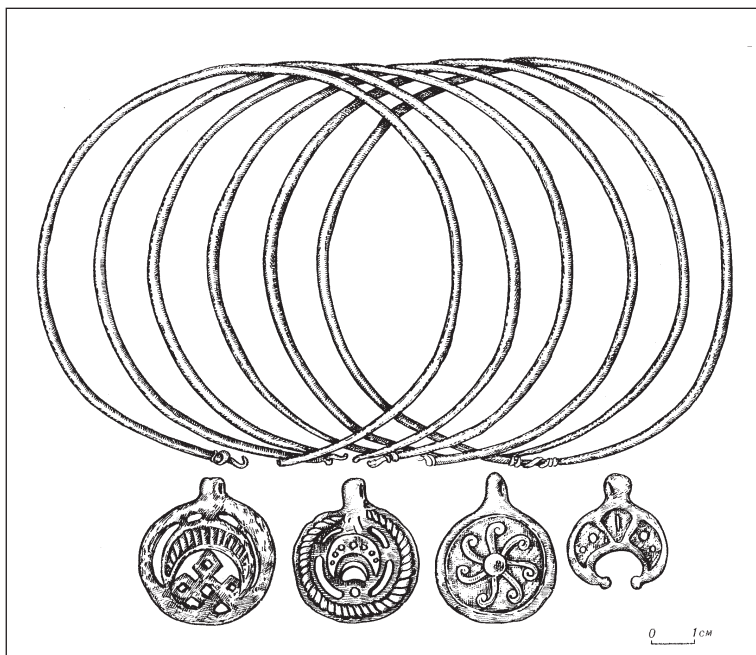
²²⁴ Рыбаков, Б. Прикладное искусство Владимиро-Суздальской Руси. – В: История русского искусства, Т. I, М., 1953, с. 511.

²²⁵ Пос. съч., с. 221, табл. XLVII–6,18; с. 256.

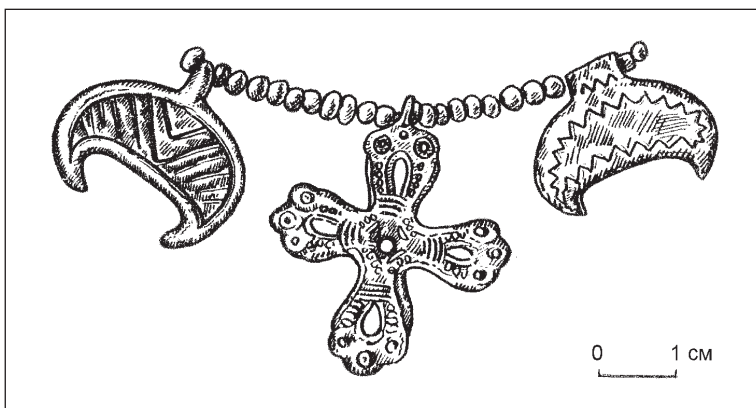
²²⁶ Горюнова, Е. Этническая история Волго-Окского междуречья. – МИА, 1961, No 94, 140–141.

²²⁷ Рябинин, Е. Зооморфные украшения Древней Руси X–XIV вв. – САИ, Е 1–60, 1981, с. 58.

²²⁸ Преобладават кафявите и сини мъниста с цилиндрична форма. Синците са изработени от стъкло, имат овална или цилиндрична форма и са черни или

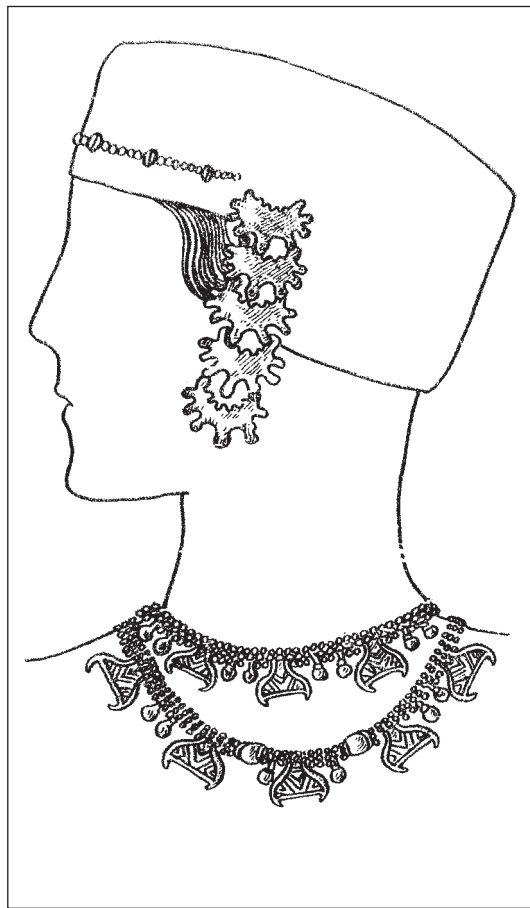

Обр. 43. Наниз от луници с кръст в средата от некропол на Радими-
чите по поречието на Днепър, (XI–XII в.).

Обр. 44. Наниз от медалиони от некрополите на кривичите – Габри-
ново, Харланово по поречието на Западна Двина, (XI–XII в.).

(Обр. 43). Има обаче различия в броя на пандантивите, съставлящи наниза. Обикновено кръглите по-малки медалиони с продълговато ухо за окачване са били повече на брой. Те са разделяни от останалите посредством различни по вид и цвят стъклени мъниста, немалко от които са намерени при проучването на ранносредновековните некрополи при Батин, Табачка, Обършия Олт и Чимбруд. Такива нанизи са образували преди всичко ажурните медалиони и някои от плътно оформените.

Обр. 45. Набор от украси от некропол на радимичите по поречието на Днепър, (XI–XII в.). (реконструкция М. Сабуров).

Количеството на мънистата и синците се определяло от дължината на наниза и от броя на включените пандантиви (Обр. 44). Тъй като при ажурните медалиони и голяма част от плътните релефни медалиони ухото за окачване е тясно, то би трябвало да се поставят и повече разделящи ги елементи (мъниста). Обратно при по-малките медалиони с продълговато като тръбичка ухо за окачване не е необходимо да се слагат толкова много мъниста. Виждаме, че в наниза от некропола при Батин, Русенско има само три кръгли медалиона, а при този в Чимбруд – само един.

Единствено със сигурност можем да твърдим, че луниците са носени повече самостоятелно и по-рядко – най-често по две или три са били поставяни в нанизи (Обр. 45). Това се потвърждава от намерените при проучванията предмети. Така например, както стана ясно в некропола Чимбруд е намерена една луница

върху гърдите на погребано дете. От аналогичните примери в некрополите по руските земи, споменати по-горе има нанизы с една до две луници, между които има и други пандантиви, каквито са кръстовете. Тяхната преди всичко самостоятелна употреба се налага от семантиката, която носят и от значително по-големите им размери. Подобно на луниците са ползвани и медалионите с четириъгълна и елипсовидна форма.

От включените в изследването предмети по-различна употреба са имали т.нар. сферични медалиони с тяло образувано от две полусфери. Техните умалени размери, както и специфичното положение на ухото за окачване разположено в ос с очертанието предполага употребата им по-скоро като атрибут на облеклото (копчета или висулки), отколкото участието им в нанизы. Намирането на подобен медалион върху гърдите на детския скелет при ранносредновековния некропол до гара Табачка, Русенско потвърждава едно такова предположение.

Обстоятелството, че по-голямата част от изследваните паметници, намерени при ранносредновековните крепости и селища произхождат от различни и не точно фиксирани места донякъде прави неясно на пръв поглед тяхното предназначение. Присъствието им тук обаче показва широката популярност сред населението и трайното им участие в облеклото. От приведените немалко примери е очевидно, че всъщност тези предмети са част от женското и детското облекло, което се потвърждава от намирането им предимно в женски и детски погребения на момичета.

Настоящото изследване, посветено на ранносредновековните медалиони – амулети се явява източник, носещ културно-историческа информация за вярванията и религиозната практика на населението през периода от IX до XII в., когато се налага и утвърждава новата християнска вяра. Пандантивите произхождат предимно от Североизточна България и земите на север от Дунав, в днешна Румъния. От особена важност е факта, че значителна част от тях са намерени при редовни археологически проучвания (85броя), което дава достатъчно надеждна основа, както за тяхната датировка, така и за употребата им. Най-голяма популярност повечето типове оловни медалиони имат от втората половина на IX в. и през целия X в., като горната граница на разпространение достига до XI в., а при някои разновидности, като лунарните украшения – до XII–XIII в. (Табл. II). Разпределението им в дванадесет типа, много от които са с не един вариант е потвърждение за тяхната многообразна форма и оригинална декорация (Табл. I), (Табл. III). Съчетанието на геометрични, растителни и зооморфни мотиви носи дълбок смисъл и значение и е свързано с религиозните представи и вярвания на техните притежатели.

При анализа на семантиката на изображенията по медалионите следва да се имат предвид три паралелно съществуващи страни на представи и вярвания, тясно свързани помежду си по това време. Първата от тях кореняща се в древните космогонични вярвания отразява култа към слънцето и ролята на свещените животни в създанието на всичко съществуващо на земята. Отражението на тези представи се наблюдава в орнаменталните мотиви по лицата на зооморфните медалиони и на тези със соларни изображения. Втората страна произтича от митологичната, “космическа” семантика, която се проявява в предаването на магически и защитни свойства на предметите, т.е. превръща ги в амулети. Към това трябва да се прибавят и тотемистичните представи, които се усещат в антропоморфните образи по някои медалиони. И третата страна, това е християнската символика, постепенно утвърждаваща се с нейната богата образна система, която възприема и интерпретира по нов начин традиционните вярвания. Потвърждение за това е кръстният знак и свързаните с него изображения върху повечето от разгледаните паметници.

Всичко това е реализирано на практика по пътя на технологичната обработка на оловото – металът, от който са изработени повечето от пред-

метите включени в настоящото изследване. Неговите свойства, като ниска температура на топене и устойчивост, позволяват бързото и лесно отливане на желаните форми в предварително изготвени от варовиков или шиферен камък двойни калъпи. Това дава възможност за увеличаване на производителността, а оттам и за създаването на отделни специализирани центрове за изготвянето на тези оловни предмети.

От съществена важност е и мястото и ролята на медалионите в средновековния български костюм. Проучванията доказват тяхната принадлежност към женското облекло (възрастни или деца), където те са носени на нанизи около шията. Изключение правят сферичните медалиони, които са декорирали самата дреха. Техният брой в огърлиците зависел от вида и големината им. Обикновено по-малко на брой са били лунарните украшения, което се определя и от тяхното по-особено значение. Заедно с медалионите в нанизите са включвани различни по форма (цилиндрични, полусферични) и цвят (кафяв, жълт, син) стъклени мъниста и синци, които е трябвало симетрично да разпределят отделните предмети.

Относно произхода на този вид пандантиви няма категорично мнение. Намирането им във византийски центрове (Коринт), както и в Южна Италия насочва донякъде за мястото на появата им. В раннохристиянският период подобни предмети се срещат на Изток – в Сирия и Египет. Разнообразните форми и украси на намерените в Средна Европа и Древна Русия през средновековието, а и преди това подобни предмети не ни дават основание да твърдим със сигурност това. Още повече, че много от разгледаните типове медалиони са намерени единствено на територията на нашата страна и в съседна Румъния. Следователно по-коректно би било да говорим за техния произход във времето, а не в пространството и то в повратни за определената историческа среда моменти, какъвто е приемането на християнството в страната ни. Нуждата от подходяща форма на израз на неговата същност и установена практика са едни от определящите фактори, които допринасят за разпространението и широката популярност на този вид паметници. Прави впечатление, че те са известни от времето след установяването на новата религиозна система. Това е епоха, когато старите езически представи са все още силни и определящи за живота на средновековния човек. Новата вяра и нейната образна система се възприема по-скоро външно, отколкото дълбоко осъзнато. Съчетанието на соларните символи с най-силния християнски символ – кръста е доказателство за това. В тяхното съвместно изобразяване върху лицата на медалионите е търсена преди всичко апотропейната им функция. Средновековният човек

вероятно е вярвал, че по този начин се е усилвала мощта и въздействието на тези амулети и тяхната защитна роля е била по-голяма. Едва по-късно – от края на XI и през XII в., когато християнството трайно налага своята образност този вид предмети започват постепенно да губят първоначалното си значение. Те се заменят с нагръдните кръстове и иконки, по чиито страни са изобразени персонажи от християнския пантеон. Именно те са новите закрилници и покровители на средновековния човек. Дори и да се срещат някои от предишните соларни символи, то те са по-скоро в ролята на декоративен мотив и отдавна са загубили първоначалното си значение, възприемани в сферата на утвърдената вече християнска образност.

Медалионите – амулети представени тук са само една малка част от многообразната българска култура, но те са достатъчни, за да ни потопят в духа на тази отминала епоха. Възможността, която те дават да се доближим до възприятията и вярванията на средновековния човек, до неговия вътрешен мир са най-големият им принос. Ето защо не толкова тяхното материално присъствие, колкото атмосферата, която носят в себе си е достатъчно основание да смятаме, че изследванията в тази насока трябва да бъдат продължени и занапред. Настоящото изложение е само един опит да се поставят някои основни и важни според автора въпроси, които разкриват една малка част от многообразието на ранносредновековното ни минало. Бъдещите проучвания и занимания с тази материя вероятно ще допълнят представите ни за това време и ще отговорят по-пълно на немалко от поставените тук въпроси.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Айбабин	1993	Айбабин, А. Могилници VIII – начала X вв. в Крыму. – В: Материалы по археологии, истории с этнографии Таврии. Симферополь, 1993, 121–132, 365–383.
Аладжов	1980	Аладжов, Ж. Старобългарски мраморен релеф от Велики Преслав. – Археология, 4, 1980, 36–44.
Аладжов	1991	Аладжов, Ж. Проучвания върху старобългарските знаци в търсене на закономерности. – РП, кн. XXII, София, 1991, 71–149.
Аладжов	1998	Аладжов, Ж. Оловен медалион от Карнобатската крепост. – Нумизматика и Сфрагистика, V, 1998, кн. 1, 102–103.
Апостолос – Кападона	2000	Апостолос – Кападона, Д. Словарь христианского искусства. Пермь, 2000.
Аракелян	1976	Аракелян, Б. Очерки по истории искусства Древней Армении. Ереван, 1976.
Атанасов	1986	Атанасов, Г. Средновековни амулети от Силистра. – ИНМВ, 22 (37), 1986, 74–81.
Атанасов	1988	Атанасов, Г. Ранносредновековни амулети от Дръстър. – ИНМВ, 24(39), 1988, 78–88.
Атанасов	1988	Атанасов, Г. Ранносредновековни оловни медалиони от Североизточните български земи. – Нумизматика, XII, 2, 1988, 21–25.
Атанасов	1991	Атанасов, Г. Християнски паметници от ранносредновековната крепост до с. Руйно, Дуловско. – Добруджа, 8, 1991, 28–49.
Атанасов	1992	Атанасов, Г. Християнски медалиони от ранносредновековни крепости в Южна Добруджа. – Добруджа, 9, 1992, 146–161.
Атанасов	1993	Атанасов, Г. Оловен медальон от ранновизантийската крепост до Войниково, Добричко. – Добруджа, 10, 1993, 47–53.
Атанасов	1994	Атанасов, Г. Ранносредновековен енколпион със Св. Георги-войн и Св. Теодор Стратилат от Апиария. – ГНИМ, X, 1994, 67–73.
Атанасов	2005	Атанасов, Г. Доростолската епархия през Късната Античност и Средновековието (IV–XIV в.). История, археология, култура, изкуство. София, 2005, (под печат).

Атанасов, Йорданов	1994–	Атанасов, Г., И. Йорданов. Средновековният Ветрен на Дунав. Шумен, 1994.
Балболова- Иванова	2004	Балболова-Иванова, М. Дребни метални
	2005	предмети от късноантичната и средновековна крепост “Калето” в град Средец, Бургаска област. – ИМЮИБ, XXI, 2004 / 2005, 91–99.
Банк	1978	Банк, А. Прикладное искусство Византии. Ленинград, 1978.
Бешевлиев	1973	Бешевлиев, В. Първобългарски амулети. – ИНМВ, IX (XXIV), 1973, 53–63.
Бидерман	2003	Бидерман, Х. Речник на символите. София, 2003.
Бонев	2004	Бонев, Ст. Творби на металопластиката със светци от Преслав. – В: Преславска книжовна школа, Т. 7, София, 2004, 407–411.
Бочаров	1988	Бочаров, Г. Черниговская чаша XII в. – В: Древнерусское искусство. Художественная культура X–XIII вв. М., 1988, 293–306.
Витлянов	2001	Витлянов, Ст. Медалиони – пандантиви от Велики Преслав. – В: Трудове на Катедрите по История и Богословие. Т. 4, Шумен, 2001, с. 45–48.
Витлянов	2004	Витлянов, Ст. Военноадминистративни сгради от дво-реца във Велики Преслав. София, 2004.
Влайков	2003	Влайков, С. Книга на символите. В. Търново, 2003.
Власова	1962	Власова, Г. Бронзовые изделия XI–XIII вв. из села Зелениче. – МАСП, 4, 1962, 246–258.
Георгиев	1976	Георгиев, Пл. Нови данни за култа към слънцето в българските земи през IV хил. пр.н.е. – Векове, 3, 1976, 74–77.
Георгиев	1978	Георгиев, П. Глинен съд с изображения на орли и знак от Плиска. – Археология, 3, 1978, 30–39.
Георгиев	1982	Георгиев, П. Плиска – първи християнски култов център в средновековна България. – В: България 1300. Институции и държавни традиции, 2. София, 1982, 245–254.
Георгиев	1993	Георгиев, П. Мартириумът в Плиска и началото на християнството в България. София, 1993.
Голдина	1969	Голдина, Р. Могилници VII–IX вв. на Верхней Каме. – В: Вопросы археологии Урала, 9, 1969, 59–101.
Гонзалес – Уиплър	2003	Гонзалес – Уиплър, М. Амулети и талисмани. София, 2003.
Грач	1980	Грач, А. Древние кочевники в Центре Азии. Москва, 1980.

Даркевич	1960	Даркевич, М. Символы небесных светил в орнаменте Древней Руси. – СА, 4, 1960, 56–67.
Димитрова	1968	Димитрова, А. Геми – амулети с гностически изображения. – Археология, 3, 1968, 24–28.
Дончева-Петкова	1995	Дончева-Петкова, Л. Митологични изображения от българското средновековие. София, 1995.
Дончева-Петкова	2005	Дончева – Петкова, Л. Одърци. Некрополи от XI век. Т. 2, София, 2005.
Дончева	2006	Дончева, С. Ампули – евлогии от раннохристиянския период (IV–VI в.). (Колекция от РИМ – Шумен.) – ИИМШ, 13, 2006, (под печат).
Дончева	2006	Дончева, С. Ранносредновековни амулети – медалиони с ажурни и релефни кръстове. – В: Сборник в чест на проф. Р. Рашев, 2006, (под печат).
Дончева	2006	Дончева, С. Оловен медалион с изображение на Св. Константин и Св. Елена от ранносредновековна България. – В: Сборник в чест на проф. Т. Тотев. Проф. Т. Тотев и столицата Велики Преслав. С., 2006, 134–141.
Драчук	1971	Драчук, В. Зеркало с загадочными знаками из Ольвии. – СА, 1, 1971, 222–229.
Древняя Русь	1985	Древняя Русь. Город, замок, село. – Археология СССР, М., 1985.
Евклид	1948	Евклид. Начала. Т. I–IV. Москва, 1948.
Екзарх	1981	Екзарх, Й. Шестоднев. София, 1981.
Елиаде	1997	Елиаде, М. Образи и символи. София, 1997.
Елиаде	1998	Елиаде, М. Сакралното и профанното. С., 1998.
Журжалина	1961	Журжалина, Н. Древнерусские привески-амулеты и их датировка. – СА, 2, 1961, 122–140.
Залеская	1986	Залеская, В. Ампулы – эвлогии из Малой Азии (IV–VI вв.). – ВВр. 47, 1986, 182–190.
Зеленин	1936	Зеленин, Д. Культ онгонов Сибири. Москва – Ленинград, 1936.
ИБАИ	1960	Извори за българската история, Т. VII, София, 1960.
Искусство	1977	Искусство Византии в собраниях СССР, II, Москва, 1977. Ред. А. Банк, О. Попова.
Йотов, Атанасов	1998	Йотов, В., Г. Атанасов. Скала. Крепост от X–XI век. до с. Кладенци, Тервелско. София, 1998.
Йотов, Павлова	2004	Йотов, В., В. Павлова. Българите и техните съседи през V–X в. Каталог на изложба. Варна, 2004.
Каргер	1958	Каргер, М. Древний Киев, Т. I, Москва–Ленинград, 1958.

Каргер	1958	Каргер, М. Древний Киев. Очерки по истории материальной культуры древнерусского города. Т. I, Москва – Ленинград, 1958.
Ковалевская	1978	Ковалевская, В. Изображение коня и всадника на средневековых амулетах Северного Кавказа. – В: Вопросы Древней и Средневековой археологии Восточной Европы. Москва, 1978, 111–120.
Ковалевская	1996	Ковалевская, В. Проблемы математической обработки археологического материала VI–IX вв. (по материалам Кавказа). – В: Культуры евразийских степей второй половины I тыс. н.э. Самара, 1996, 5–23.
Кондаков	1904	Кондаков, Н. Археологическое путешествие по Сирии и Палестине. СПб., 1904.
Корзухина	1950	Корзухина, Г. Киевские ювелиры накануне монгольского завоевания. – СА, XIV, 1950, 217–235.
Кох	2001	Кох, Р. Книга на знаците. В. Търново, 2001.
Крымина	1977	Крымина, М. Литейные формы из Золотоордынских городов Нижнего Поволжья. – СА, 3, 1977, 249–267.
Кузев	1980	Кузев, А. Раннесредневековый некрополь под Варной. – In: Rapports du III-e Congrès International d'Archéologie Slave. – Bratislava, 1980, 256–263.
Кызласов	1960	Кызласов, Л. Таштыкская эпоха в истории Хакаско-Минусинской котловины. Москва, 1960.
Лещенко	1970	Лещенко, В. Бляхи с охотничьими сценами из Поволжья. – СА, 3, 1970, 136–148.
Малевская, Раппопорт	1978	Малевская, М, П. Раппопорт. Декоративные керамические плитки Древнего Галича. – СА, XXVI, 1, 1978, 87–97.
Марков	1999	Марков, Н. Новооткрыт гностичен амулет от България. – Археологически вести, 2, 1999, 24–26.
Марков	2000	Марков, Н. Ранновизантийски амулет за предпазване от болест. – Нумизматика и сфрагистика, 1, 2000, 85–87.
Марков	2002	Марков, Н. Амулет с изображение на петел от времето на късната античност. – Минало, 1, 2002, 9–12.
Марков	2003	Марков, Н. Поклоннически амулет от IV в. в една частна сбирка. – Археология, 4, 2003, 51–53.
Марков	2004	Марков, Н. Поклоннически медальон от средновизантийския период в сбирките на Националния исторически музей. – Минало, 2, 2004, 93–95.
Марков	2005	Марков, Н. По следите на античната магия. (55 късноантични амулета от няколко частни сбирки). С., 2005.

Михайлова	1992	Михайлов, Т. Нови данни за производството на накити в Преслав. – В: Приноси към българската археология. Т. I, София, 1992, 214–219.
Михеев	1982	Михеев, В.К. Коньковые подвески из могилника Сухая Гомольша. – СА, 2, 1982, 156–167.
Монгайт	1955	Монгайт, А. Старая Рязань. – МИА, 49, Москва, 1955.
Мусакова	1987	Мусакова, Е. Към въпроса за възприемането на християнската символика в старобългарската култура. – Археология, XXIX, 2, 1987, 9–17.
Наследова	1956	Наследова, Р. Ремесло и търговля Фессалоники Конца IX – начала X в. по данным Иоанна Камениаты. – ВВр., Т. VIII, 1956, 61–84.
Несторов	1990	Несторов, С. Конь в култах тюркоязычных племен Центральной Азии в эпоху средневековья. Новосибирск, 1990.
Овчаров	1977	Овчаров, Д. За прабългарските амулети. – МПК, XVII, 1, 1977, 10–12.
Овчаров	1978	Овчаров, Д. Култът към слънцето в езическите религиозни представи на българите. – Векове, 1, 1978, 30–36.
Овчаров	1982	Овчаров, Д. Български средновековни рисунки – графити. София, 1982.
Овчаров	1985	Овчаров, Д. Разкопки и проучвания на Източната крепостна стена на Вътрешния град в Преслав. – Плиска – Преслав, Т. 4, 1985, 132–160.
Овчаров	2004	Овчаров, Д. Магически практики у прабългарите. – Минало, 3, 2004, 30–37.
Охридски	1970	Охридски, К. Събрани съчинения, Т. I, София, 1970.
Петриченко	1972	Петриченко, А. Книга о литье. Киев, 1972.
Петров	1962	Петров, П. Кръговидни паметници в Западна България. – Археология, 2, 1962, 17–24.
Платон	1982	Платон. Диалози. Т. 2, София, 1982.
Плетнева	1967	Плетнева, С. От кочевий к городам. Москва, 1967.
Плетнева	1981	Плетнева, С. Салтово – маяцкая култура. – В: Степи Евразии в эпоху средневековья. Москва, 1981, 62–74.
Равдоникас	1937	Равдоникас, В. Элементы космических представлений в образах наскальных изображений. – СА, 4, 1937, 11–32.
Рашев	1973	Рашев, Р. Знаци и рисунки по стените на Кръглата църква в Преслав. – ИИМШ, VI, 1973, 205–217.
Рыбаков	1948	Рыбаков, Б. Ремесло Древней Руси. Москва, 1948.
Рыбаков	1953	Рыбаков, Б. Искусство древних славян. – В: История русского искусства. Т. I, Москва, 1953, 133–297.

Рыбаков	1953	Рыбаков, Б. Прикладное искусство Владимиро-Суздальской Руси. – В: История русского искусства. Т. I, Москва, 1953, 505–564.
Рыбаков	1965	Рыбаков, Б. Космогония и мифология земледельцев энеолита. – СА, 1, 1965, 24–47.
Рындина	1963	Рындина, Н. Технология производства Новгородских ювелиров. – МИА, 117, Москва, 1963.
Рябинин	1981	Рябинин, Е. Зооморфные украшения Древней Руси X–XIV вв. – САИ, Е1–60, Л., 1981.
Седов	1957	Седов, В. К вопросу о жертвоприношениях в древнем Новгороде. – КСИА, 68, 1957, 104–116.
Седов	1982	Седов, В. Восточные славяне в VI–XIII вв. Археология СССР. Москва, 1982.
Седова	1981	Седова, М. Ювелирные изделия Древнего Новгорода (X–XV вв.). Москва, 1981.
Димова, Нешева	1985	Димова, В., В. Нешева. Средновековният Червен. Т. I, София, 1985.
Станчев	1984	Станчев, Д. Ранносредновековен некропол до гара Табачка. – ГМСБ, X, 1984, 33–42.
Станчев	1985	Станчев, Д. Ранносредновековен некропол до с. Батин, Русенски окръг. – ГМСБ, XI, 1985, 45–53.
Станчев	1965	Станчев, Ст. Разкопки и новооткрити материали в Плиска през 1948 г. – ИАИ, XX, 1965, 183–224.
Тодоров	1932	Тодоров, Я. Към въпроса за културното влияние на стария Изток върху Римската империя. – ГСУ ИФФ, XXVIII, 1932,
Тотев	1981	Тотев, Т. Прабългарски метални амулети от Преслав. – В: Плиска – Преслав, Т. 2, 1981, 182–186.
Тотев	2006	Тотев, Т. Оловен нагръден медалион с геометрична украса, сruih decussate (X) и ипсилон с отвесни части (YI) от Североизточна България. – В: Епископ – Константинови четения, Т. 10, Шумен, 2006, (под печат).
Тотев, Пейков	2002–2003	Тотев, К., А. Пейков. Кръстовидни оловни медальони от България. – ИНМВ, (38–39), 2002–2003, 406–415.
Фергюсон	1998	Фергюсън, Д. Християнски символизъм. Москва, 1998.
Фрай	1993	Фрай, Н. Великият код. София, 1993.
Халикова	1976	Халикова, Е. Больше – Тиганский могильник. – СА, 2, 1976, 158–178.
Шахнович	1973	Шаханович, А. Происхождение философии и атеизм. Москва, 1973.

- Шевалие, Геербрант Шиваров** 1995 **Шевалие, Ж. А. Геербрант.** Речник на символите. София, 1995.
- Шиваров, Вълчанов Штыхов** 1992 **Шиваров, Н.** Речник на библейските символи. София, 1992.
- Шиваров, Вълчанов** 1993 **Шиваров, Н., С. Вълчанов.** Вечното в двата библейски завета. В. Търново, 1993.
- Штыхов** 1975 **Штыхов, Г.** Древний Полоцк. Минск, 1975.
- Arne** 1914 **Arne, A.** La Suède et L'Orient. Uppsala, 1914.
- Barnea,** 1971 **Ștefanescu Barnea, I., Ș. Ștefanescu.** Bizantini, Romani și Bulgari la Dunarea de Jos. Din Istoria Dobrogei, Vol. III, București, 1971.
- Bichir** 1973 **Bichir, Gh.** Manifestations de Caractère Magique et Cultuel chez les Carpes. – Dacia, XVII, 1973, 243–256.
- Bonner** 1950 **Bonner, C.** Studies in Magical Amulets Chiefly Graeco-Egyptian. London, 1950.
- Bonner** 1951 **Bonner, C.** Amulets Chiefly in the British Musum. – Hesperia, 4, 1951, p. 309.
- Brugsch** 1970 **Brugsch, H.** Die Aegyptologie. Amsterdam, 1970.
- Budge** 1978 **Budge, W.** Amulets and Superstitions. N.Y. 1978.
- Comșa** 1961 **Comșa, M.** Cu privire la semnificația mărcilor de olar din epoca feudală timpurie. – SCIVA, 2, 1961, 291–305.
- Creștnismul** 1999 **Creștnismul** pe teritoriul României. Primul mileniu. Muzeul National Cotroceni, București, mai, 1999.
- Dankanits, Ferenczi** 1959 **Dankanits, A., I. Ferenczi.** Săpăturile arheologice de la Cimbrud. – MCA, VI, 1959, 605–616.
- Davidson** 1952 **Davidson, G.** Corinth, XII: The minor Objects. Prinston, 1952.
- Damian** 1994 **Damian, O.** Despre un atelier pentru confectionat piese din plimb de la Păcuiul lui Soare. – Pontica, 25, 1994, 309–321.
- Derchein** 1964 **Delatte, A., Ph. Derchein.** Les intailles magiques gréco-égyptiennes. Paris, 1964.
- Diaconu** 1965 **Diaconu, P.** Parures du XIe siècle découvertes à Păcuiul-lui Soare. – Dacia, IX, 1965, 307–323.
- Diaconu, Vilceanu** 1977 **Diaconu, P., L. Vilceanu.** Păcuiul lui Soare, II. București, 1977.
- Doncheva** 2004 **Doncheva, S.** The Lead Medallions – Amulets Or Elements of Decoration (About Some New Finds From Bulgaria). – In: Prinos liu Petre Diaconu la 80 de Ani, Braila, 2004, 375–404.
- Dušek** 1955 **Dušek, M.** Kostrové pogrebište z X. a XI. storočia v Chotíne na Slovensku. SA, 3, 1955, 197–222.

Erdélyi Ojtozi, Gening	1969	Erdélyi, I., Ojtozi, E., W. Gening. Das Gräberfeld von Nevolino. Budapest, 1969.
Grabar	1971	Grabar, A. L'Empereur dans l'art byzantin. London, 1971
Fidler	1992	Fidler, U. Stidien zu Gräberfelden des 6. bis 9. Jahrhunderts an der unteren Donau. T. 1, Bonn, 1992.
Giesler	1981	Giesler, J. Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo-Brdo-Kultur. Ein Baitrag zur Archäologie des 10. und 11. Jahrhunderts im Karpatenbecken. – Praehistorische Zeitschrift, 56, 1981, 3–168.
Grondijs	1935	Grondijs, L. Le Soleil et la Lune dans les Scènes de Crucifixion. – ИАИ, IX, 1935, 250–254.
Iatrus-Krivina	1986	Iatrus-Krivina. Spätantike Befestigung und frühmittelalterliche Siedlung an der unteren Donau, III (= Schriften zur Geschichte und Kultur der Antike, 17). 1, Berlin, 1986.
Kiss	1983	Kiss, A. Baranya megye X–XI. Száradi sírlelei. Budapest, 1983.
Kralovánsky	1959	Kralovánsky, A. Adatok a Kárpát-Medencei X–XI századi féléhold alakú csüngök kérdéséher. – AE, 86, 1959, p. 76–82.
Mănucu. Adamrșteanu	1984	Mănucu-Adamrșteanu, G. Descoperiri mărunte de la Isaccea. (sec. X–XIV). – PEUCE, 1984, 237–255.
Markov	2004	Markov, N. Two Recently Discovered Early Christian Amulets With the Images of St. Sisinois and the Demon Gyllou. – Archaeologia Bulgarica, 3, 2004, 63–70.
Niderle	1921	Niderle, L. Slovanské starožitnosti (Život starych slovani), V. Praha, 1921.
Tallgren	1918	Tallgren, A. Collection Zaoussaïlov au Musée National de Finlande á Helsingfors, 11. Helsinki, 1918.
Teodor	2003	Teodor, D. Spațiul carpato – dunăreano – pontic în milenniuil marilor migrații. Buzău, 2003.
Toropu, Stoica	1972	Toropu, O, O. Stoica. La Nécropole préféodale D'Obirșia – Olt. – Dacia, XVI, 1972, 164–188.
Zaharia	1967	Zaharia, E. Săpăturile de la Dridu. București, 1967.

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

ГМСБ	– Годишник на музеите от Северна България
ГНАМ	– Годишник на Народния археологически музей (София)
ВВр	– Византийский временник (Москва)
ИАИ	– Известия на Археологическия институт (София)
ИИМШ	– Известия на Исторически музей Шумен
ИМЮИБ	– Известия на Музеите от Югоизточна България
ИНМВ	– Известия на Народния музей Варна
КСИА	– Краткие сообщения Института археологии АН СССР (Москва)
МАСП	– Материалы по археологии Северного Причерноморья
МИА	– Материалы и исследования по археологии СССР (Москва)
МПК	– Музеи и паметници на културата (София)
РП	– Разкопки и проучвания (София)
СА	– Советская археология (Москва)
САИ	– Свод археологических источников (Москва–Ленинград)
АЕ	– Archaeologiai Értésítő (Budapest)
МСА	– Materiale și cercetări arheologice (București)
SA	– Slovenká Archeologia (Nitra)
SCIVA	– Studii și cercetări de istorie veche și arheologie (București)

MEDALLIONS FROM MEDIAEVAL BULGARIA

(Summary)

The present study focuses on a group of intriguing and thought provoking objects of the small toreutics from the early Christian period of mediaeval Bulgaria whose number has lately multiplied. They attract attention due to their imagery which discloses some unique facets of the worldview and the sense of religious attachment of the newly converted population from the second half of the 10th century to the early 11th century. It was a time of transition when the old pagan beliefs idiosyncratically mingled with the dogmas of the new Christian faith. Proofs of this syncretism are exactly these objects whose decoration combines the sign of the cross and the solar symbol substituted in a few cases by vegetable and geometric motives or other symbolic images.

At first glance these monuments look quite ordinary and not very attractive because they are mostly made of lead and lack the lustre of precious metals. A closer look discloses such richness of forms, motives and semantics which deserve to be analyzed. The study of the various facets of theirs leads one to investigate this sort of monuments – their spread, production, decoration and meaning. The present book does not lay claim to provide comprehensive answers to all questions which they table. This is only an attempt to deal with some of the most intriguing sides of the atmosphere which is created by these lead objects and their reflection on the ancient Christian culture of Bulgaria.

Are they medallions, amulets or simply adornments? What kind of objects are they, what was their function and meaning? Where and how were they manufactured? Where were they distributed and why? Was there any symbolism in their ornamentation? These are only some of the questions which I shall attempt to answer. The result will take into consideration the development and the level of the former research leaving the field of investigation open to any new ideas and interpretations of future research.

The suggested classification is based on 379 objects in all which are divided into 12 types and 24 subtypes. Their division is determined by several factors of which leading are the sort, form and decoration. This classification is not conditional and does not serve only to facilitate the treatment of the objects. It is connected not with the chronology but also with the places of distribution of this sort of monuments. In the present book we accept the conditional designation of “medallion” which is semantically more neutral than “amulet” and at the same time has the character of an object connected with worship as well as with decoration. Naturally, there are some reservations. At the end my study includes some lead medallions of lunar shape which were found together with other medallions or near them. Their joint presentation is also connected with the suggested attempts to reconstruct the adornments of which an integral part are the two types of objects. Some of the monuments, included in the present study, were found during archaeological excavations in Bulgaria and in the territory of Northern Dobroudja

(Romania). The bulk of them come from early mediaeval settlements and fortresses in Northeastern Bulgaria.

This book is composed of emphasizes on several basic questions:

- tradition and continuity;
- typology and spread;
- semantics;
- production and function.

The study of early mediaeval medallion amulets is a source of cultural and historic information about the beliefs and religious practice of the population between the 9th and the 12th century when the new Christian faith was imposed and confirmed. The pendants come mainly from Northeastern Bulgaria and the lands north of the Danube in present day Romania. Especially important is the fact that a significant number of them were unearthed during regular archaeological excavations (85 pieces) which provides reliable evidence of their dating and use. Most types of lead medallions reached the climax of their popularity during the second half of the 9th and the whole 10th century while the upper limit of their spread reached the 11th century and some varieties such as the moon-shaped ones were popular even in the 12th-13th century (table II). Their division into 12 types, many of which have more than one version, implies their numerous forms and original decoration (table I). The combination of geometric, vegetative and zoomorphic motives has deep meaning and importance and is related to the religious ideas and beliefs of their owners.

While analyzing the semantics of the images of the medallions one should take into account three parallel sides of these ideas and beliefs which are closely interconnected. The first of them which is based on ancient cosmogonic notions reflects the cult of the sun and the role of sacred animals (totems) in creating all life on earth. The imagery of these notions can be traced in the ornamental motives on the reverse of the zoomorphic medallions and those of solar effigies. The second side stems from the mythological, “cosmic” semantics which is manifested in lending magic and protecting qualities to the objects, i.e. it turns them into amulets. One should also add the totemistic ideas which are felt in the anthropomorphic images of some medallions. The third side is Christian symbolism whose rich pictorial system was gradually imposed and which adopted and interpreted traditional beliefs in a new fashion. This is confirmed by the cross sign and the effigies connected with it on most of the monuments in question.

All this is accomplished in practice by the technological treatment of lead, the metal of which are made most of the objects included in the present study. Its qualities such as low temperature of melting and stability enable the quick and easy moulding of the desired forms into double casts preliminarily made of lime or slate stones. This provides an opportunity to increase productivity and hence to establish individual specialized centres for the production of these lead objects.

Especially significant is the place and role of medallions in the mediaeval Bulgarian costume. Research proves that they belonged to female attire (grown-ups or children) and were worn on strings around the neck. An exception is made by the spheric medallions which decorated the dress itself. Their number in the necklaces depended on their

type and size. The lunar decorations are usually fewer which depends on their more peculiar purpose. The medallions of the necklaces are accompanied by glass beads which differ in form (cylindric, semi-spheric) and colour (brown, yellow, blue) and which were expected to divide symmetrically the various objects.

There is no consensus regarding the genesis of this type of pendants. They are found in Byzantine centres (Corinth) and Southern Italy which provides some clues about their place of origin. During the early Christian period such objects are used in the East – in Syria and Egypt. The various forms and ornaments of medallions found in Central Europe and Old Russia during the Middle Ages and even before that do not enable one to lay such a claim. Moreover, many of the medallion types in consideration are discovered only on the territory of Bulgaria and neighbouring Romania. Therefore it would be more correct to consider their origin in time and not in space during periods which were decisive for the particular historic milieu such as the conversion of Bulgaria to Christianity. The need for an appropriate form of expression of its essence and established practice was one of the determining factors which contributed to the spread and wide popularity of this sort of monuments. One feels that they were fashionable during the period after the adoption of the new religious system. It was an epoch when old pagan beliefs were still strong and dominated the life of mediaeval man. The new faith and its pictorial system were adopted more outwardly than intrinsically. Proof of this is the combination between the solar symbols and the most powerful Christian symbol – the cross. Their apotropaic function was mostly sought in their mutual depiction on the reverse of the medallions. Mediaeval man probably thought that the power and impact of these medallions was thus enhanced and their protective role became stronger. Only later – in the late 11th and the entire 12th century, when Christianity firmly imposed its imagery, this type of objects gradually began to lose their initial meaning. They were substituted by crosses and icons worn on the neck whose sides depict saints of the Christian calendar. They became the new protectors and patrons of mediaeval man. Even when some of the former solar symbols were still present, they fulfilled the role of a decorative motive after losing their initial meaning and were perceived within the sphere of the already established Christian imagery.

The medallion amulets which are presented here are only a small part of the multifiform Bulgarian culture but they suffice to absorb one in the spirit of this past epoch. The opportunity which they provide for acquaintance with the perceptions and beliefs of mediaeval man and his spiritual world is their greatest contribution. Therefore, not only their material presence but the atmosphere which they suggest provides sufficient reasons to suppose that studies in this field will be continued. The present text is only an attempt to pose some basic and important questions, at least in the opinion of this author, which disclose a significant facet of the variety of the Bulgarian early Middle Ages. Future investigations and analyses of this topic will probably enhance our knowledge about the culture of this period and will give answers to at least some of the questions posed.

КАТАЛОГ

А. Ажурни медалиони.

А.І. Ажурни медалиони с един пояс от насечки.

1. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки. Върху рамената и средокръстието – релефен точковиден орнамент. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,15 см. Шуменско. Инв. No 23394.

Лит. Дончева, С. Ранносредновековни амулети – медалиони с ажурни и релефни кръстове. – В: Сборник в чест на проф. Р. Рашев, (Под печат).

2. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки. Върху рамената на кръста и средокръстието – релефен точковиден орнамент. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. Инв. No 24152.

Лит. S. Doncheva. The Lead Medallions – Amulets Or Elements of Decoration (About Some New Finds From Bulgaria). – In: Prinos liu Petre Diaconu la 80 de Ani, Braila, 2004, pp. 375–404, Fig. 7, Tab.1c–7.

3. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки. Върху рамената на кръста и средокръстието – релефен точковиден орнамент. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. Инв. No 24154.

4. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки. Върху рамената на кръста и средокръстието – релефен точковиден орнамент. Единият от прорезите в долната част – запълнен. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,15 см. Открит в района на с.Мировци, м.Карапелит, Шуменско. Инв. No 23373.

Лит. Дончева, С. Ранносредновековни амулети – медалиони с ажурни и релефни кръстове. – В: Сборник в чест на проф. Р. Рашев, (Под печат).

5. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки. Върху рамената на кръста и средокръстието – релефен точковиден орнамент. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,3 см. Шуменско. Инв. No 24298.

6. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Еднострочно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки. Върху рамената на кръста и средокръстието – релефен точковиден орнамент. Единият от прорезите в горната част – запълнен. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. Инв. No 24153.

7. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки. Единствено при средокръстието – релефен точковиден орнамент. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,9 см, дебелина – 0,3 см. Открит в района на Плиска. Инв. No 4307.

8. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки, релефен точковиден орнамент единствено в средокръстието. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. Частна колекция.

9. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки, релефен точковиден орнамент единствено в средокръстието. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,3 см. Русенско. Частна колекция.

10. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки, релефен точковиден орнамент единствено в средокръстието. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. Частна колекция.

11. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки, релефен точковиден орнамент единствено в средокръстието. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Русенско. Инв. No 24147.

Лит. S. Doncheva. The Lead Medallions..., Fig. 2, Tab.1a-2.

12. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки, релефен точковиден орнамент единствено в средокръстието. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Открит при с.Пет могили, Шуменско.

13. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки, точковиден орнамент в средокръстието. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, ухо за окачване – 1,2 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – първата половина на Х в. Намерен при разкопки на крепостта Скала, до с.Кладенци, Тервелско.

Лит. Йотов, В., Г. Атанасов. Скала. Крепост от Х – XI век. до с. Кладенци, Тервелско. С., 1998, с. 97, обр. 74–1; Табло С, No 332.

14. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки, точковиден орнамент в средокръстието. Единият триъгълен изрез в долния край – запълнен. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,3 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – първата половина на Х в. Открит в района на с.Брадвари, Силистренско.

Лит. Атанасов, Г. Християнски медалиони от ранносредновековни крепости в Южна Добруджа. – Добруджа, 9, 1992, с.152, Таб. I–7, Таб. II–7.

15. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки, точковиден орнамент в средокръстието. Единият триъгълен изрез в долния край – запълнен. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – първата половина на Х в. Намерен при разкопки на крепостта Картал кале до с. Руйно, Силистренско.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия през Късната античност и Средновековието (IV–XIV в.). История, археология, култура, изкуство. С., 2005, Таб. XXXVII, No193, (Под печат).

16. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки, точковиден орнамент в средокръстието. Единият триъгълен изрез в долния край – запълнен. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,3 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – първата половина на Х в. Добричко.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия през Късната античност и Средновековието (IV–XIV в.). История, археология, култура, изкуство. С., 2005, Таб. XXXVII, No202, (Под печат).

17. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки, точковиден орнамент в средокръстието. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – IX в. Намерен при разкопки на некропола до Чимбруд, Румъния.

Лит. A. Dankanits, I. Ferenczi. Săpăturile arheologice de la Cimbrud. – MCA, VI, 1959, p. 608, fig.3.

18. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранны ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки, точковиден орнамент в средокръстието. Олово. Размери: диаметър – 2,4 см, ухо за окачване – 0,2 см, дебелина – 0,1 см. Североизточна България. Инв. No 14246.

Лит. S. Doncheva. The Lead Medallions..., Fig. 1, Tab.1a – 1.

19. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранны ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки, точковиден орнамент в средокръстието. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,1 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

20. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранны ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки, точковиден орнамент в средокръстието. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

21. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранны ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки, точковиден орнамент в средокръстието. Единият от изрезите в горния край – запълнен. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – началото на IX в. Намерен при разкопки на селището при Голямата базилика в Плиска.

Лит. Георгиев, П. Мартириумът в Плиска и началото на християнството в България. С., 1993, с. 34, обр. 31.

22. Медалион. Бракувана продукция. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”. Единият изрез в горната част – запъл-

нен. По периферията – пояс от радиални насечки; силно повреден. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,3 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Инв. No 24297.

23. Медалион. Бракувана продукция. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”; увредена повърхност. Единият изрез в горната част – запълнен. По периферията – пояс от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 1,1 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Инв. No 24295.

24. Медалион. Бракувана продукция. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”. Половината от повърхността – запълнена и повредена. По периферията – пояс от радиални насечки – заличени. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 1,1 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Инв. No 24301.

25. Медалион. Бракувана продукция. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, силно обезличен. Единият от изрезите – запълнен. По периферията – пояс от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 1,1 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Инв. No 24148.

26. Медалион. Бракувана продукция. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, силно обезличен. По периферията – пояс от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 1,1 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

27. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки, точковиден орнамент в средокръстието. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

28. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, силно обезличен. По периферията – едва доловим пояс от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,3 см. ИМ – Разград. Инв. No 5634a.

29. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки, точковиден ор-

намент в средокръстието и рамената. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – първа половина на XI в. Намерен при разкопки на крепостта “Калето” в гр.Средец, Бургаско.

Лит. Балболова – Иванова, М. Дребни метални предмети от късноантичната и средновековна крепост “Калето” в град Средец, Бургаска област. – ИМЮИБ, XXI, 2004 / 2005, с. 99, обр. 11.

30. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки, точковиден орнамент в средокръстието. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Античен отдел. ИМ – Шумен. Инв. No 11098.

А.II. Ажурни медалиони с един пояс от насечки и линейна украса.

1. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки от едната страна и пояс от насечки – тип “рибя кост” от другата страна. Рамената на кръста – украсени с по два вписани триъгълника, очертани с релефна линия и с по един кръгъл орнамент в средокръстието. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в района на Плиска.

2. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки. Рамената на кръста – украсени с по два вписани триъгълника от едната страна, очертани с релефна линия и кръгъл орнамент в средокръстието. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,2 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Инв. No 24150.

Лит. S. Doncheva. The Lead Medallions..., p.377, Fig. 5, Tab.1в – 5.

3. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, по периферията – пояс от радиални насечки. Рамената на кръста – украсени с по два вписани триъгълника, очертани с релефна линия и кръгъл орнамент в средокръстието. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,2 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. Инв. No 24151.

Лит. S. Doncheva. The Lead Medallions..., p. 377, Fig. 6, Tab.1в – 6.

4. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранично ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”,

по периферията – пояс от радиални насечки. Рамената на кръста – украсени с по два вписани триъгълника, очертани с релефна линия и кръгъл орнамент в средокръстието. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Частна колекция.

5. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст, подчертан от успоредни прави релефни линии по лицевата повърхност – пояс от радиални насечки по периферията и коси насечки по тази на обратната страна. Единият изрез в горната част – запълнен. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Частна колекция.

6. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст, украсен от пресичащи се ленти с коси насечки, с кръгъл орнамент в краищата и средокръстието. По периферията – пояс от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, ухо за окачване – 0,2 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Частна колекция.

7. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст, подчертан от по един кръгъл орнамент в края на рамената и средокръстието. Пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,3 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Частна колекция.

8. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширяващи се краища – “малтийски тип”, чиято повърхност е украсена от пресичащи се напречни и радиални линии. Пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – третата четвърт на Х в. Намерен в селището Дриду, Румъния.

Лит. E. Zaharia. *Săpăturile de la Dridu*. București, 1967, p. 94–95, fig. 53–7.

9. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранны ажурно изображение на разцъфнал кръст, подчертан от по два кръгли орнамента в края на рамената и един в средокръстието. По периферията – пояс от едва забележими коси насечки и релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Частна колекция.

10. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранны изображение с изрез само в горната част. Рамената на кръста и средокръстието – подчертани с кръгъл орнамент. Останалите три междурамия – запълнени, върху тях – релефна украса от пресичащи се радиални и коси линии. Пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,9 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

А.ІІІ. Ажурни медалиони с два пояса от насечки.

1. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип” и кръгъл орнамент върху тях и средокръстието. По периферията – два пояса от коси насечки във вид на “рибя кост”. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Инв. No 24294.

2. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип” и кръгъл орнамент върху тях и средокръстието. По периферията – два пояса от коси насечки във вид на “рибя кост”. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

3. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, кръгъл орнамент при тях върху едната страна. По периферията – два пояса от коси насечки във вид на “рибя кост”. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,2 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Инв. No 24293.

4. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, очертани с пояси от насечки, кръгъл орнамент върху рамената и средокръстието. По периферията – два пояса от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, ухо за окачване – 0,9 см, дебелина – 0,1 см. Шуменско. Инв. No 23395.

Лит. Дончева, С. Ранносредновековни амулети..., Фиг. 2, Таб. І–2.

5. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, кръгъл орнамент върху тях и средокръстието. По периферията – пояси от радиални насечки – един върху лицевата и два върху обратната повърхност. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,1 см. Варненско. Инв. No 24385.

6. Медалион. Кръгла форма с ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, очертани с пояси от насечки. По периферията – пояси от радиални насечки – един върху лицевата и два върху обратната повърхност. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Търговищко. Инв. No 24149.

Лит. S. Doncheva. The Lead Medallions..., p. 377, Fig. 4, Tab.1в–4.

7. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, кръгъл орнамент върху тях и средокръстието. По периферията – два пояса от коси насечки във вид на “рибя кост”. Единият изрез в долната част – запълнен. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – IX–X в. Намерен при разкопки в южната част на Дворцовия център на Преслав.

Лит. Витлянов, Ст. Медалиони – пандантиви от Велики Преслав. – В: Трудове на Катедрите по История и Богословие. Т. 4, Шумен, 2001, с. 45–48, фиг. I–2.

8. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, кръгъл орнамент върху тях и средокръстието. По периферията – два пояса от коси насечки във вид на “рибя кост”. Единият изрез в горната част – запълнен. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – X в. Намерен в района на с. Брадвари, Силистренско.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Таб. XXXVII, No 204.

9. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип” и кръгли орнаменти върху тях и средокръстието. По периферията – пояси от радиални насечки върху едната повърхност и начупена линия върху другата. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

10. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, кръгъл орнамент върху тях, свързан чрез радиална линия с центъра. По периферията – пояси от радиални насечки – един върху лицевата и два върху обратната страна. Олово. Размери: диаметър – 2,4 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,1 см. Североизточна България. Инв. No 24155.

11. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, кръгъл орнамент в центъра. По периферията – пояси от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 1,4 см, ухо за окачване – 0,2 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

12. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, кръгъл орнамент върху тях и средокръстието. По периферията – два пояса от коси насечки – “рибя кост”. Единият изрез в долната част – запълнен. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,3 см. ИМ – Разград. Инв. No 5633.

13. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, кръгъл орнамент върху тях и средокръстието. По периферията на едната страна – два пояса от коси насечки – “рибя кост”, по периферията на другата – един ред от радиални насечки. Единият изрез в долната част – запълнен. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,3 см. ИМ – Преслав. Инв. No 3273а.

A.IV. Ажурни медалиони – преизползвани.

1. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Първоначално – двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип”, с кръгъл орнамент върху тях и пояс от радиални насечки по периферията. По-късно е преизползван, като върху едната му страна е отлято плътно соларно изображение с радиални лъчи пресечени от концентрични кръгове; по периферията – с пояс от кръгли орнаменти. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,3 см. Шуменско. Инв. No 24181.

Лит. S. Doncheva. The Lead Medallions..., p. 380, Fig. 8, Tab.1c–8.

2. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Първоначално – двустранно ажурно изображение на равнораменен кръст с разширени краища – “малтийски тип” и пояс от радиални насечки по периферията. По-късно – преизползван, като върху едната му страна е отлято плътно соларно изображение с радиални лъчи пресечени от концентрични кръгове; по периферията – пояс от кръгли орнаменти. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Инв. No 24327.

3. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранично изображение с изрез само в дясната странична част. Рамената на кръста и средокръстието – подчертани с кръгъл орнамент; трите междурамия – запълнени. Пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 2,0, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в района на Плиска. Инв. No 4306.

V. Медалиони с изображение на разцъфнал кръст.

1. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – разцъфнал кръст с рамена образувани от две релефни линии с точковидни орнаменти в края. По периферията – два пояса от коси насечки – “рибя кост”. Върху другата страна – равнораменен кръст, очертан с тънка релефна линия. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Инв. No 24321.

2. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – разцъфнал кръст с рамена образувани от две релефни линии с точковидни орнаменти в края. По периферията – два пояса от коси насечки – “рибя кост”. Върху другата страна – равнораменен кръст, очертан с тънка релефна линия. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

3. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – разцъфнал кръст с рамена образувани от две релефни линии с точковидни орнаменти в края. По периферията – два пояса от коси насечки – “рибя кост”. Върху другата страна – равнораменен кръст, очертан с тънка релефна линия. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, дебелина – 0,1 см. Намерен в околностите на с.Велино, Шуменско. Инв. No 24318.

4. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – разцъфнал кръст с рамена, образувани от по две релефни линии с точковидни орнаменти в края. По периферията – два пояса от коси насечки – “рибя кост”. Върху другата страна – равнораменен кръст, очертан с тънка релефна линия. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

5. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на разцъфнал кръст с рамена, образувани от по две релефни линии с точковидни орнаменти в края. По периферията – два пояса от коси насечки – “рибя кост”. Олово. Размери: диаметър – 1,5 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

6. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на разцъфнал кръст с плътни рамена и точковидни орнаменти в края. По периферията – два пояса от коси насечки – “рибя кост”. Олово. Размери: диаметър – 1,5 см, ухо за окачване – 1,0 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

7. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – разцъфнал кръст с плътни рамена и точковидни орнаменти в края. Върху другата страна – соларно изображение с два пояса от коси насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 1,5 см, дебелина – 0,3 см. Русенско. Инв. No 24404.

8. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – разцъфнал кръст с плътни рамена и точковидни орнаменти в края и в междурамията. Върху другата страна – соларно изображение от три пояса от концентрични окръжности и радиални лъчи. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Частна колекция.

9. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – разцъфнал кръст с плътни рамена и точковидни орнаменти в края. Върху другата страна – соларно изображение от три пояса от концентрични окръжности и радиални лъчи. Олово. Размери: диаметър – 1,4 см, дебелина – 0,3 см. Датировка – IX–X в. Намерен при разкопки в южната част на Дворцовия център в Преслав.

Лит. Витлянов, С. Медалиони – пандантиви..., с. 47, фиг. 4.

10. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – разцъфнал кръст с плътни рамена и точки в края. По периферията – пояс от коси насечки. Върху другата страна – равнораменен кръст от пет точковидни орнаменти и пояс от коси насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 1,4 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,3 см. Шуменско. Инв. No 24169.

11. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – разцъфнал кръст с рамена очертани с релефна линия и точка в средата. По периферията – два пояса от коси насечки – тип “рибна кост”. Върху другата страна – разцъфнал кръст очертан от релефни линии с точки в края на рамената. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. Инв. No 23235.

Лит. Дончева, С. Ранносредновековни амулети..., Фиг. 12, Таб. III– 4.

12. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, нарушена цялост. Върху едната страна – разцъфнал кръст с рамена, очертани с релефна линия и точка в средата. По периферията – два пояса от коси насечки – тип “рибна кост”. Върху другата страна – разцъфнал кръст, очертан от релефни линии с точки в края на рамената. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,2 см. Намерен при разкопки в с.Пет могили, Шуменско.

13. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – разцъфнал кръст – “малтийски тип” (подобен на ажурните медалиони) с рамена очертани с релефна линия и точка в края. По периферията – пояс от радиални насечки. Върху другата – орнамент “птиче око”. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в околностите на Плиска. Инв. No 4305.

14. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – разцъфнал кръст с плътни рамена и точковидни орнаменти в края. Върху другата страна – соларно изображение от три пояса концентрични окръжности с точковидни орнаменти в края. Олово. Размери: диаметър – 1,4 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – IX–X в. Намерен при разкопки на крепостта до с.Окорш, Силистренско.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Табл. XXXVII, 198, (под печат).

15. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на разцъфнал кръст с плътни рамена. По периферията – два пояса от коси насечки тип “рибя кост”. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, ухо за окачване – 0,9 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

16. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Двустранно изображение на разцъфнал кръст, върху лицевата страна – пояс от релефни точковидни орнаменти. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, дебелина – 0,2 см. Силистренско.

17. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – разцъфнал кръст с плътни рамена и точковидни орнаменти в края. Върху другата страна – соларно изображение от три пояса с радиални лъчи. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,2 см, дебелина – 0,2 см. ИМ – Преслав. Инв. No 3084.

18. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на разцъфнал кръст с точковидни орнаменти в края на раменете. По периферията – два пояса от коси насечки тип “рибя кост”. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, дебелина – 0,2 см. ИМ – Разград. Инв. No 5639.

19. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – разцъфнал кръст с плътни рамена и точковидни орнаменти в края и в междурамията. Върху другата страна – соларно изображение от три пояса от концентрични окръжности и радиални лъчи. Олово. Размери: диаметър – 1,4 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. ИМ – Разград. Инв. No 5650.

20. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – разцъфнал кръст с плътни рамена и точковидни орнаменти в края. Върху другата страна – соларно изображение от три пояса радиални лъчи. Олово. Размери: диаметър – 1,4 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в района на Плиска. Частна колекция.

С. Медалиони с изображение на равнораменен (гръцки) кръст.

С.І. Медалиони с изображение на равнораменен кръст с четири точки в междурамията.

1. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно изображение на равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената, средокръстието и междурамията, вписан в кръг. По перифериите – два пояса от коси насечки – тип “рибя кост”. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, ухо

за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в околностите на с.Нова Черна, Русенско. Инв. No 24361.

2. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената, средокръстието и междурамията, вписан в кръг. По периферията – два пояса от коси насечки – тип “рибя кост”. Върху другата страна – Х-образен (Андреевски) кръст, съставен от точковидни орнаменти. По периферията – два пояса от коси насечки. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,1 см. Североизточна България. Частна колекция.

3. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно изображение на равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената, средокръстието и междурамията, вписан в кръг. По периферията – два пояса от коси насечки – тип “рибя кост”. Олово. Размери: диаметър – 1,5 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

4. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранично изображение на равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената, средокръстието и междурамията. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Инв. No 24179.

5. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената, средокръстието и междурамията. По периферията – пояс от радиални насечки. Върху другата страна – разцъфнал кръст с точковидни орнаменти в междурамията. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

6. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване, вторично пробит. Върху едната страна – равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената, средокръстието и междурамията. По периферията – пояс от точки. Върху другата страна – равнораменен кръст от релефни линии с точковидни орнаменти в междурамията и два пояса от коси насечки. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

7. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранично изображение на равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената, средокръстието и междурамията. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 1,1 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

8. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранично изображение на равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената,

средокръстието и междурамията. По периферията – пояс от точковидни орнаменти. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. Инв. No 24316.

9. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието. В междурамията – кръгли орнаменти с точка в средата – тип “птиче око”. По периферията – два пояса от полукръгове и радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. Инв. No 24322.

10. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената, средокръстието и междурамията. Около него – пояси от коси насечки. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Разградско. Инв. No 24163.

11. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – равнораменен кръст с точковидни орнаменти в междурамията. Върху другата страна – равнораменен кръст с по три точковидни орнаменти в междурамията. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, дебелина – 0,2 см. Силистренско.

12. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно изображение на равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената, средокръстието и междурамията – вписан в кръг. По перифериите – два пояса от коси насечки – тип “рибна кост”. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. ИМ – Разград. Инв. No 5642.

13. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. От едната страна – изображение на равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената, средокръстието и междурамията. По периферията – пояс от коси насечки. От другата страна – равнораменен кръст с точки в средокръстието и междурамията. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, ухо за окачване – 0,9 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в района на Плиска. Частна колекция.

С.П. Медалиони с изображение на равнораменен кръст от кръгли орнаменти.

1. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – равнораменен кръст съставен от пет точковидни орнамента с релефен ръб и линии, с дъги в междурамията. По периферията – пояс от радиални насечки. Върху другата страна – петлъчева звезда, от три релефни дъги и две симетрично нанесени дъги. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,1 см. Североизточна България. Инв. No 24144.

Лит. S. Doncheva. The Lead Medallions..., p. 382, Fig. 12, Tab.2c–4.

2. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на равнораменен кръст съставен от пет точковидни орнамента с релефни пояси от насечки около тях. По периферията – четири пояса от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

3. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – равнораменен кръст, съставен от пет точковидни орнамента. По периферията – пояс от радиални насечки. Върху другата страна – вписани Х-образен (Андреевски) кръст от точки и равнораменен кръст от релефни линии. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – VIII–IX в. Намерен при некропола Обършия – Олт.

Лит. – О. Toropu, O. Stoica. *La Nécropole préféodale D'Obirşia – Olt. – Dacia*, XVI, 1972, p. 170, fig. 7–1.

4. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на равнораменен кръст съставен от пет точковидни орнамента с релефен ръб около тях. По периферията – перлен ред и два пояса от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

5. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на равнораменен кръст съставен от пет точковидни орнамента с релефни пояси около тях. По периферията – два пояса от коси насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX – първата половина на X в. Намерен при разкопки на крепостта Картал кале до с.Руйно, Силистренско. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Християнски паметници..., с. 31, Таб. II–5.

6. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на равнораменен кръст съставен от пет точковидни орнамента с релефни пояси около тях и двойни дъги, очертаващи рамената на кръста. По периферията – два пояса от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,3 см, дебелина – 0,2 см. Разградско. Инв. No 24325.

7. Медалион. Кръгла форма, с отчупено ухо за окачване, вторично пробит. Двустранно изображение на равнораменен кръст съставен от пет точковидни орнамента с релефен ръб около центъра и коси насечки между рамената. По периферията – пояс от коси насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

8. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – равнораменен кръст съставен от пет точковидни орнамента и дъги, очертаващи рамената. По периферията – пояс от радиални насечки. Върху другата

страна – подобно изображение – тук долното рамо на кръста е удължено (латински кръст) и централният мотив е вписан в релефен кръг, останалите са свързани с релефни линии. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

9. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на равнораменен кръст съставен от пет точковидни орнамента и релефни линии между рамената. Олово. Размери: диаметър – 1,4 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

10. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на равнораменен кръст, съставен от пет точковидни орнамента. По периферията – четири пояса от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Инв. No 24162.

11. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – равнораменен кръст съставен от кръгли орнаменти – тип “птиче око” и “гамациони”, подчертаващи рамената. По периферията – пояс от радиални насечки. Върху другата страна – “стреловиден знак”, съставен от три линии, завършващи с точковидни орнаменти в края. Олово. Размери: диаметър – 2,4 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. ИМ – Преслав. Инв. No 3272.2.

12. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно изображение на равнораменен кръст съставен от пет точковидни орнамента и релефни линии между рамената. Олово. Размери: диаметър – 1,4 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в района на Плиска. Частна колекция.

С.ІІІ. Медалиони с изображение на вписан равнораменен кръст.

1. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието, с релефен ръб. По периферията – перлен ред. Върху обратната страна – пет точки, оформящи кръст. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,3 см. Шуменско. Инв. No 24182.

2. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието, с релефен ръб. По периферията – перлен ред. Върху обратната страна – пет релефни точки, оформящи кръст. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,3 см. Русенско. Инв. No 24167.

3. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието, с релефен ръб. По периферията – перлен ред. Върху обратната страна – пет релефни точки, оформящи кръст. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Инв. No 24306.

4. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието, с релефен ръб. По периферията – перлен ред. Върху обратната страна – пет релефни точки, оформящи кръст. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, дебелина – 0,3 см. Намерен в околностите на Плиска. Инв. No 4304.

5. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието, с релефен ръб. По периферията – пояс от коси насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Инв. No 24306.

Лит. Дончева, С. Ранносредновековни амулети..., Фиг. 5, Таб. II-2.

6. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX – първата половина на X в. Намерен при разкопки на крепостта Картал кале до с.Руйно, Силистренско. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Табл. XXXVII, 191.

7. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието, с релефен ръб. По периферията – пояс от коси насечки. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Частна колекция.

8. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието, с релефен ръб. По периферията – пояс от коси насечки. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Инв. No 24175.

9. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието. По периферията – релефен ръб концентричен на кръга, пресичащ рамената, между тях – радиални насечки. Върху обратната

страна – равнораменен кръст с Христовия монограм. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Инв. No 24164.

10. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, нарушена цялост. Върху едната страна – релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената. По периферията – релефен ръб концентричен на кръга, пресичащ рамената; между тях – радиални насечки. Върху обратната страна – релефен равнораменен кръст. Олово. Размери: диаметър – 2,5 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

11. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Двустранно изображение на релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието, около тях – концентрични окръжности с коси насечки. В центъра – вписан Х-образен (Андреевски) кръст. Олово. Размери: диаметър – 2,6 см, дебелина – 0,3 см. Намерен в района на с.Тушовица, Върбишко. Инв. No 24406.

12. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието, между рамената и около него – коси насечки. По периферията – два пояса от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

13. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, нарушена цялост. Едностранно изображение на релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието, между рамената и около него – коси насечки. По периферията – два пояса от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Частна колекция.

14. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието през които минава релефен ръб. По периферията – два пояса от коси насечки – тип “рибя кост”. Олово. Размери: диаметър – 2,4 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Инв. No 24157.

15. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието през които минава релефен ръб. По периферията – два пояса от коси насечки. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

16. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и релефен ръб около него. По периферията – пояс от коси насечки. Върху обратната страна – релефен мрежовиден орнамент с перлен ред по периферията. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, ухо за окачване – 0,9 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в околностите на с.Драгоево, Шуменско. Инв. No 24409.

17. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – вписани релефен равнораменен кръст и Х-образен (Андреевски) кръст. По периферията – два пояса от коси насечки – тип “рибна кост”. Върху обратната страна – релефен равнораменен кръст със засечки в края на рамената. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. Инв. No 24319.

18. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието през които минава релефен ръб. По периферията – пояс от радиални насечки. Върху другата страна – релефен равнораменен кръст. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,8, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Инв. No 24159.

Лит. S. Doncheva. The Lead Medallions..., p. 380, Fig. 9, Tab.2a–1.

19. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената около които минава пояс от коси насечки. Върху другата страна – релефен равнораменен кръст със засечки в края на рамената и радиални лъчи около него и по периферията. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Разградско. Инв. No 24168.

20. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието през които минава релефен ръб. По периферията – пояс от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Инв. No 24165.

21. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефен равнораменен кръст около който минава пояс от коси насечки. Върху другата страна – релефен кръст със засечки в края на рамената. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,2 см. Разградско. Инв. No 24158.

Лит. S. Doncheva. The Lead Medallions..., p. 380, Fig. 10, Tab.2a–2.

22. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието през които минава релефен ръб. По периферията

– два пояса от коси насечки – тип “рибяска кост”. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX – първата половина на X в. Намерен при разкопки на крепостта до с.Цар Асен, Силистренско. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Табл. XXXVI, 179.

23. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието през които минава релефен ръб. По периферията – три пояса от коси насечки. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX – първата половина на X в. Намерен при разкопки на крепостта до с.Руйно, Силистренско. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Табл. XXXVII, 186.

24. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието през които минава релефен ръб. По периферията – пояс от коси насечки. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX – първата половина на X в. Намерен при разкопки на крепостта до с.Руйно, Силистренско. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Табл. XXXVII, 194.

25. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието около които минават релефни очертания. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Инв. No 24166.

26. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края и средокръстието, около които минават два пояса от коси насечки. Върху другата страна – подобен релефен кръст. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Инв. No 24156.

27. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на релефен равнораменен кръст с точковиден орнамент в средокръстието. Около него – мрежовиден орнамент. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

28. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на равнораменен кръст очертан от релефна линия. По периферията – пояс от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,5 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в околностите на с.Вехтово, Шуменско. Инв. No 24408.

29. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване, вторично пробит. Върху едната страна – релефен равнораменен кръст със засечки в края на рамената. По периферията – пояс от коси насечки. Върху другата страна – подобен релефен кръст. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Инв. No 24291.

30. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно изображение на релефен равнораменен кръст с врязан в него такъв, около него – релефен ръб. По периферията – пояс от кръгли орнаменти – тип “птиче око”. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на X – началото на XI в. Намерен при разкопки на крепостта Скала до с. Кладенци, Тервелско.

Лит. Йотов, В., Г. Атанасов. Скала..., с. 97, обр. 74, табл. С–336.

31. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно изображение на “гамацион” съставен от равнораменен кръст с точка в средата, дъга от насечки и кръгъл орнамент между тях. Пояс от коси насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Инв. No 24303.

32. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието, около него – релефно очертание. По периферията – пояс от кръгли орнаменти. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, дебелина – 0,3 см. Датировка – края на IX – първата половина на X в. Намерен при разкопки на крепостта до с. Цар Асен, Силистренско. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Табл. XXXVI, 180.

33. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието. Около него – два пояса от концентрични окръжности с точковидни орнаменти между тях. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. ИМ – Разград. Инв. No 5640.

34. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието през които минава релефен ръб. По периферията – пояс от радиални насечки. Върху другата страна – релефен равнораменен кръст. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,7, дебелина – 0,2 см. Част от общ наниз с No 35, 36. Датировка – края на IX – началото на X в. Намерен при археологически разкопки на ранносредновековния некропол до с. Батин, Русенско.

Лит. Станчев, Д. Ранносредновековен некропол до с. Батин, Русенски окръг. – ГМСБ, XI, 1985, табл. IX, обр. 1, 2

35. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието, през които минава релефен ръб. По периферията – пояс от радиални насечки. Върху другата страна – релефен равнораменен кръст. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,7, дебелина – 0,2 см. Част от общ наниз с No 34, 36. Датировка – края на IX – началото на X в. Намерен при археологически разкопки на ранносредновековния некропол до с. Батин, Русенско.

Лит. Станчев, Д. Ранносредновековен некропол до с.Батин, Русенски окръг. – ГМСБ, XI, 1985, табл. IX, обр.1,2

36. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието през които минава релефен ръб. По периферията – пояс от радиални насечки. Върху другата страна – релефен равнораменен кръст. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,7, дебелина – 0,2 см. Част от общ наниз с No 34, 35. Датировка – края на IX – началото на X в. Намерен при археологически разкопки на ранносредновековния некропол до с. Батин, Русенско.

Лит. Станчев, Д. Ранносредновековен некропол до с.Батин, Русенски окръг. – ГМСБ, XI, 1985, табл. IX, обр.1,2

37. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието, с релефен ръб. По периферията – перлен ред. Олово. Размери: диаметър – 2,4 см, дебелина – 0,3 см. Намерен в района на Плиска. Частна колекция.

38. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието, с релефен ръб. По периферията – пояс от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в района на Плиска. Частна колекция.

39. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и средокръстието и релефен ръб около тях. По периферията – перлен ред. Олово. Размери: диаметър – 2,4 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Античен отдел. ИМ – Шумен. Инв. No 10733.

D. Медалиони със соларни изображения.

D.I. Медалиони със соларни изображения от радиални лъчи.

1. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефно соларно изображение от радиални лъчи и концентрични многоъгълници. Върху другата – релефен мрежовиден орнамент. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в околностите на с.Велино, Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 24405.

2. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно соларно изображение от радиални лъчи с точковиден орнамент в центъра. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Намерен при разкопки на крепостта Картал кале до с.Руйно, Силистренско. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Християнски паметници..., с. 31, Табл. II–4.

3. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – релефно соларно изображение от три концентрични пояса с радиални насечки. Върху другата – релефен равнораменен кръст със засечки в края на рамената. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24312.

4. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – релефно соларно изображение от радиални лъчи и концентрични кръгове. Върху другата – релефен равнораменен кръст с точковидни завършеци на рамената. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 24317.

5. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно соларно изображение и пояс радиални лъчи с точковиден орнамент в центъра. Олово. Размери: диаметър – 1,5 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

6. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – соларно изображение и пояс от радиални лъчи с точковиден орнамент в центъра. Върху другата – осемлъчево соларно изображение с точковидни орнаменти в краищата (вписани гръцки и Андреевски кръст). Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, дебелина – 0,2 см. Разградско. ИМ – Шумен. Инв. No 24314.

7. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – соларно изображение и два пояса от коси насечки – тип “рибна кост” с точковиден орнамент в центъра. Върху другата – равнораменен кръст с разширяващи се в края рамене – “малтийски тип”. Олово. Размери: диа-

метър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,9 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

8. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно соларно изображение в центъра и два пояса от коси насечки около него. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, ухо за окачване – 0,4, дебелина – 0,2 см. Датировка – Х в. Намерен в околностите на с. Брадвари, Силистренско. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Табл. XXXVI, 185.

9. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – соларно изображение и два пояса от коси насечки – тип “рибя кост” с точковиден орнамент в центъра. Върху другата – равнораменен кръст. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX – първата половина на Х в. Намерен при разкопки на крепостта до с. Цар Асен, Силистренско. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Табл. XXXVI, 182.

10. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно соларно изображение в центъра и два пояса от коси насечки – тип “рибя кост” около него. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,6, дебелина – 0,2 см. Датировка – Х в. Североизточна България. Частна колекция.

11. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно соларно изображение от два релефни кръга в центъра и два пояса от коси насечки – тип “рибя кост” около него. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

12. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – соларно изображение с два пояса от радиални насечки. Върху другата – кръст с удължено рамо. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – IX–Х в. Намерен при разкопки на ранносредновековното селище Ятрус – Кривина, Русенско.

Iatrus – Krivina. Spätantike Befestigung und frühmittelalterliche Siedlung an der unteren Donau, III (= Schriften zur Geschichte und Kultur der Antike, 17). 1, Berlin, 1986, S. 182–183, Taf. 71–690.

13. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – релефно соларно изображение от радиални лъчи и концентрични кръгове. Върху другата – релефен равнораменен кръст с точковидни завършеци на рамената. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX – първата половина на Х в. Намерен при разкопки до северната крепостна стена на Дръстър. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Ранносредновековни амулети..., с. 79, табл. I–4, II–4.

14. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – соларно изображение и пояс от радиални лъчи с точковиден орнамент в центъра. Върху другата – осемлъчево соларно изображение (вписани гръцки и Андреевски кръст) и релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX – първата половина на X в. Намерен при разкопки на крепостта Скала до с.Кладенци, Тервелско. ИМ – Силистра.

Лит. Йотов, В., Г. Атанасов. Скала..., с. 299, табл. С-335.

15. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – релефно соларно изображение от радиални лъчи и концентрични кръгове. Върху другата – релефен равнораменен кръст с точковидни завършеци на рамената. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в околностите на с.Брадвари, Силистренско. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Табл. XXXVII, 201.

16. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – соларно изображение с два пояса от радиални насечки. Върху другата – разцъфнал кръст. Олово. Размери: диаметър – 1,3 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24170.

17. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно соларно изображение от два релефни кръга в центъра и два пояса от коси насечки – тип “рибя кост” около него. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – X – началото на XI в. Намерен при разкопки на крепостта Ветрен. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г., И. Йорданов. Средновековният Ветрен на Дунав. Шумен, 1994, с. 30, Таб. VIII–81.

18. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно соларно изображение от два релефни кръга в центъра и два пояса от коси насечки –тип “рибя кост” около него. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в околностите на с.Брадвари, Силистренско. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Табл. XXXVII, 200.

19. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – соларно изображение и два пояса от коси насечки – тип “рибя кост” с точковиден орнамент в центъра. Върху другата – релефно очертан разцъфнал кръст с точковидни орнаменти при върховете. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX – първата половина на X в. Намерен при разкопки на крепостта до с.Цар Асен, Силистренско. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Табл. XXXVI, 178.

20. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно соларно изображение в центъра и два пояса от коси насечки – тип “рибяска кост” около него. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,6, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX – първата половина X в. Намерен при разкопки на крепостта Скала до с.Кладенци, Тервелско. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Табл. XXXVI, 175.

21. Медалион. Кръгла форма, две уши за окачване. Едностранно соларно изображение с пояс от радиални насечки и релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 1,4 см, ухо за окачване – 0,7 см, 0,8 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX – първата половина на X в. Намерен при разкопки на крепостта Скала до с.Кладенци, Тервелско. ИМ – Силистра.

Лит. Йотов, В., Г. Атанасов. Скала..., с. 299, табл. С–334.

22. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – соларно изображение от пояси коси насечки и концентрични кръгове. Върху другата – т-кръст с раздвоени краища, завършващи с точковидни орнаменти. Олово. Размери: диаметър – 1,5 см, дебелина – 0,1 см. Североизточна България. Частна колекция.

23. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – съчетание на равнораменен гръцки кръст с точковидни завършеци на рамената и соларно изображение от фестонирани концентрични кръгове. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, дебелина – 0,2 см. Русенско. ИМ – Шумен. Инв. No 24180.

24. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – соларно изображение от геометрични фигури (триъгълници) с точки. Върху другата – два концентрични кръга от точковидни орнаменти с релефна начупена линия между тях. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 24290.

25. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – соларно изображение от геометрични фигури (триъгълници), очертани с релефни линии с насечки и кръгли орнаменти в тях. По периферията – пояс от радиални насечки. Върху другата – равнораменен разцъфнал кръст с коси линии – тип “рибяска кост” в него и кръгли орнаменти в междурамията. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 24289.

26. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно соларно изображение от радиални тесни и широки ивици. Размери: диаметър – 2,1 см дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Частна колекция.

27. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване, вторично пробит в средата. Върху едната страна – соларно изображение с два пояса от коси насечки. Върху другата – релефен равнораменен кръст. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24296.

28. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно соларно изображение в центъра и пояс от коси насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,5, дебелина – 0,1 см. Намерен в м.Карапелит, с.Мировци, Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 23374.

29. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – соларно изображение от геометрични фигури (триъгълници и начупена линия), очертани с релефни линии и кръгли орнаменти в края. Върху другата – равнораменен кръст, съставен от точковидни орнаменти. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 24286.

30. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефно соларно изображение, съчетано с равнораменен кръст. Върху другата – мрежовиден орнамент. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,6см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24178.

31. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – равнораменен кръст в соларно изображение. Върху другата – равнораменен кръст по цялата повърхност. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 24176.

32. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на силно обезличен равнораменен кръст с точка в средата, вписан в пояс от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,3 см. Намерен в Силистренско.

33. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефен кръст, вписан в кръг с точковидни орнаменти в средата и края на рамената, около него – широк пояс от радиални лъчи. Върху другата страна – равнораменен кръст, вписан в кръг. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,3 см. Намерен при сондажни проучвания на верижна сграда, източно от Дворцовия манастир в Преслав.

34. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Двустранно соларно изображение от три пояса коси насечки – лъчи. Олово. Размери: диаметър – 1,4 см, ухо за окачване – 0,2, дебелина – 0,2 см. Намерен в района на Разградско. Частна колекция.

35. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно соларно изображение от три пояса коси насечки – лъчи. Върху обратната страна – пет кръгли орнамента. Олово. Размери: диаметър – 1,4 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. ИМ – Разград. Инв. No 5649.

36. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно соларно изображение от два пояса коси насечки и кръгли орнаменти в средата, оформящи розета. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,6, дебелина – 0,2 см. ИМ – Преслав. Инв. No 3273.1.

37. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефно соларно изображение от пояс от пресичащи се лъчи и кръгли орнаменти в средата, разположени между радиални лъчи. Върху другата – релефен пояс по очертанието, в средата кръгъл орнамент. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в околностите на Плиска. Частна колекция.

38. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефно соларно изображение от радиални лъчи и концентрични кръгове. Върху другата – релефен равнораменен кръст с точковидни завършеци на рамената. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Добричко. ИМ – Добрич. Инв. No Ас 3249.

39. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефно соларно изображение от радиални лъчи и концентрични кръгове. Върху другата – релефен разцъфнал кръст с точковидни завършеци на рамената. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,3 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

40. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно соларно изображение от три пояса коси насечки – лъчи. Олово. Размери: диаметър – 2,4 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. Частна колекция.

41. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – соларно изображение от три пояса коси насечки – лъчи. Върху другата – равнораменен кръст с разцъфнали краища. Олово. Размери: диаметър – 1,5 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. Частна колекция.

42. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – соларно изображение от три пояса коси насечки – лъчи. Върху другата – равнораменен гръцки кръст с кръгли орнаменти в краищата и средокръстието. Олово. Размери: диаметър – 1,5 см, ухо за окачване – 0,7, дебелина – 0,2 см. Шуменско. Частна колекция.

D.II. Медалиони със соларни изображения от концентрични кръгове.

1. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно релефно соларно изображение на три концентрични окръжности с център (щитовидна форма). Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24177.

Лит. S. Doncheva. The Lead Medallions..., p. 380, Fig. 11, Tab.2a–3.

2. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно релефно соларно изображение на четири концентрични окръжности с център и три радиални линии (трискел). Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24310.

3. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно релефно соларно изображение от три релефни линии с кръгъл орнамент в центъра. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

4. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – соларно изображение от две концентрични окръжности с точковидни орнаменти и център, между които има по един релефен кръг. Върху другата страна – равнораменен гръцки кръст с точковидни завършеци на рамената. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,1 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24173.

Лит. S. Doncheva. The Lead Medallions..., p. 383, Fig. 14, Tab.2в–6.

5. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – соларно изображение от две концентрични окръжности с точковидни орнаменти и център, между които има по един релефен кръг. Върху другата страна – равнораменен гръцки кръст с точковидни завършеци на рамената. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, дебелина – 0,1 см. Датировка – края на IX – първата половина на X в. Намерен при ракопки на крепостта до с.Окорш, Силистренско. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Табл. XXXVII, 197.

6. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване, нарушена цялост. Едностранно соларно изображение от две концентрични окръжности с точковидни орнаменти и релефни кръгове между тях, вписани в равнораменен кръст. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX – началото на X в. Намерен при разкопки на крепостта Каргал кале до с.Руйно, Силистренско. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Табл. XXXVII, 189.

7. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, нарушена цялост. Едностранно соларно изображение от кръгли орнаменти, разположени по цяла-

та повърхност. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – IX в. Намерен при разкопки на некропола Обършия Олт.

Лит. – O. Toropu, O. Stoica. La Nécropole préféodale D'Obirşia-Olt. – Dacia, XVI, 1972, p. 170, fig. 7–5.

8. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Двустранно соларно изображение от кръгли орнаменти, разположени по цялата повърхност. По края – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 2,0, дебелина – 0,3 см. ИМ – Разград. Инв. No 5643a.

9. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, нарушена цялост. Едностранно соларно изображение от кръгли орнаменти, разположени по цялата повърхност. Върху другата страна – релефен ръб по очертанието и кръгъл орнамент в центъра. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,3 см. ИМ – Разград. Инв. No 5644.

10. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно соларно изображение от кръгли орнаменти, разположени в два пояса между концентрични окръжности. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, дебелина – 0,3 см. ИМ – Разград. Инв. No 5637.

11. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно соларно изображение от дъговидни орнаменти, разположени около кръст, съставен от кръгли орнаменти. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,3 см, дебелина – 0,3 см. ИМ – Разград. Инв. No 5648.

12. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, нарушена цялост. Едностранно соларно изображение от кръгли орнаменти, разположени по цялата повърхност, около тях – релефен ръб. Размери: диаметър – 2,7 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,3 см. ИМ – Преслав. Инв. No 2347.

13. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – соларно изображение от три концентрични окръжности и радиални лъчи, точковиден орнамент в центъра. Върху другата страна – равнораменен гръцки кръст с точковидни завършеци на рамената, разположен в горния край. Олово. Размери: диаметър – 2,4 см, дебелина – 0,3 см. Добричко. ИМ – Добрич. Инв. No Ас 3740.1.

14. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – соларно изображение от три концентрични окръжности с точковидни орнаменти между тях и център. Върху другата страна – релефно обозначение на центъра. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Добричко. ИМ – Добрич. Инв. No Ас 3740.4.

15. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно соларно изображение от концентрични кръгове в средата и пояси от коси насечки

по очертанието. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. Частна колекция.

Е. Медалиони с изображение на х – кръст, (Андреевски кръст).

1. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на Х-кръст от пет кръгли орнамента и релефна линия около него. По периферията – три пояса от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 1,0 см, дебелина – 0,2 см. Русенско. Инв. No 24161.

Лит. S. Doncheva. The Lead Medallions..., p. 383, Fig. 13, Tab.2в–5.

2. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – изображение на Х-кръст с разширяващи се рамена и пет кръгли орнамента с врязана линия около него. Върху другата страна – равнораменен гръцки кръст – “малтийски” тип, съставен от пет релефни точки с очертание около тях. По периферията – пояс от коси насечки. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24161.

3. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на Х-кръст от тясна релефна линия с триъгълни орнамента с точка между рамената. По периферията – пояс от насечки – продължение на рамената. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в околностите на с.Ивански, Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 24413.

Лит. Дончева, С. Ранносредновековни амулети..., Фиг. 4, Таб. II–1.

4. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – изображение на Х-кръст от успоредни линии, с разширяващи се рамена и кръгъл орнамент в средата. По периферията – два пояса от коси насечки – тип “рибя кост”. Върху другата страна – равнораменен гръцки кръст, съставен от пет релефни точки и линии и завършващ с рамена – тип “лястовича опашка”. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24287.

5. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – изображение на Х-кръст с точковидни орнамента в средата и краищата и успоредни линии в междурамията. По периферията – пояс от радиални насечки. Върху другата страна – равнораменен кръст със засечки в края на рамената и лъчи с триъгълни върхове в междурамията. Цялата композиция представя христовия монограм. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 23736.

Лит. Дончева, С. Ранносредновековни амулети..., Фиг. 10, Таб. III–2.

6. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – изображение на релефен Х-кръст с точковидни орнаменти в средата и краищата и успоредни линии в междурамията. Върху другата страна – изображение на релефен Х-кръст с точковидни орнаменти в средата и края на рамената и подобни в междурамията. По периферията – пояс от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

7. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Двустранно изображение на релефен Х-кръст с точковидни орнаменти в средата и успоредни линии в междурамията. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,3 см, дебелина – 0,3 см. Търговишко. ИМ – Шумен. Инв. No 24285.

8. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на релефен Х-кръст с точковидни орнаменти в средата и краищата и подобни в междурамията. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Частна колекция.

9. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на врязан Х-кръст с точковиден орнамент в средата и пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 1,2 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

10. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на врязан Х-кръст и пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX – първата половина на X в. Намерен при разкопки на крепостта до с.Цар Асен, Силистренско.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Табл. XXXVI, 181.

11. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – изображение на релефен равнораменен кръст, съчетан с Х-кръст, очертан от къси прави линии. По периферията – пояс от радиални насечки. Върху другата страна – подобно изображение на съчетание от релефен Х-кръст с т-кръст. По периферията – пояс от радиални насечки. Олово. Датировка – IX в. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,3 см. Датировка – IX в. Намерен при разкопки на некропола при Обършия Олт.

Лит. – О. Toropu, O. Stoica. La Nécropole préféodale D'Obirșia–Olt. – Dacia, XVI, 1972, p. 170, fig. 7–2.

12. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване, нарушена цялост. Върху едната страна – изображение на вписани Андреевски кръст и равнораменен гръцки кръст, около тях – правоъгълна рамка, точковидни орнаменти в междурамията. По периферията – пояс от релефни точки. Върху

другата страна – равнораменен кръст. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24324.

13. Медалион. Кръгла форма, нарушена в долния край, ухо за окачване. Върху едната страна – изображение на Андреевски кръст от релефни точки и линии, около тях – пояс от насечки. Върху другата страна – силно обезличено изображение на същия кръст, очертан от дъги, с релефна пъпка в центъра. Олово. Размери: диаметър – 2,4 см, дебелина – 0,2 см. Силистренско.

14. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – изображение на релефен Х-кръст, очертан от къси прави линии с точки в междурамията. По периферията – два пояса от радиални насечки. Върху другата страна – изображение на съчетание от релефен Х-кръст с равнораменен кръст и точки в междурамията. По периферията – пояс от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,3 см. ИМ – Преслав. Инв. No 3273.2.

15. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на релефен Х-кръст с точковиден орнамент в средата и три пояса от концентрични окръжности по периферията. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. ИМ – Разград. Инв. No 5645.

Ф. Медалиони с изображение на у – кръстове (гамадии).

Ф.1. Медалиони с изображение на у – кръст от три успоредни рамена.

1. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на гамадии, съставен от равнораменен кръст със завършващи с точковидни орнаменти рамена и четири стилизирани гръцки букви у в междурамията с по една релефна точка при всяка една от тях. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, дебелина – 0,3 см. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 24305.

2. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на гамадии, съставен от равнораменен кръст със завършващи с точковидни орнаменти рамена и четири стилизирани гръцки букви у в междурамията с по една релефна точка при всяка една от тях. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в околностите на с.Белокопитово, Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 24414.

3. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване, повредена повърхност. Едностранно изображение на гамадии, съставен от равнораменен кръст със завършващи с точковидни орнаменти рамена и четири

стилизирани гръцки букви γ в междурамията с по една релефна точка при всяка една от тях. По периферията – два концентрични релефни ръба. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24323.

4. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на гамадион, съставен от равнораменен кръст и четири стилизирани гръцки букви γ в междурамията, включени в релефен кръг. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

5. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на гамадион, съставен от равнораменен кръст със завършващи с точковидни орнаменти рамена и четири стилизирани гръцки букви γ в междурамията с по една релефна точка при всяка една от тях. По периферията – два концентрични релефни ръба. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,3 см. Намерен в района на Плиска. Инв. No 4309.

6. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – изображение на гамадион, съставен от равнораменен кръст със завършващи с точковидни орнаменти рамена и четири стилизирани гръцки букви γ в междурамията и по една релефна точка при всяка една от тях. Върху другата – релефен равнораменен кръст с мрежовиден орнамент между рамената. По периферията – два концентрични релефни ръба. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,2 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Частна колекция.

7. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – изображение на гамадион, съставен от равнораменен кръст със завършващи с точковидни орнаменти рамена и четири стилизирани гръцки букви γ в междурамията и по една релефна точка при всяка една от тях. По периферията – два концентрични релефни ръба. Върху другата – многолъчево соларно изображение с точковидни орнаменти в основата на лъчите. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, ухо за окачване – 0,1 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Частна колекция.

8. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – изображение на гамадион, съставен от равнораменен кръст със завършващи с точковидни орнаменти рамена и четири стилизирани гръцки букви γ в междурамията, с по една релефна точка при всяка една от тях. Върху другата – релефен равнораменен кръст с мрежовиден орнамент между рамената. По периферията – два концентрични релефни ръба. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,3 см. Шуменско. Частна колекция.

9. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – изображение на гамацион, съставен от равнораменен кръст и четири стилизирани гръцки букви γ в междурамията. Върху другата страна – равнораменен кръст, със завършващи с уширения от по две линии рамена (при вертикалното – насочени навън, при хоризонталното – насочени навътре, подобно на стилизирано клонче с капковиден орнамент в края). Пояс от радиални черти по периферията и на двете страни. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

10. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – изображение на гамацион, съставен от равнораменен кръст и четири стилизирани гръцки букви γ в междурамията, от основата на които излиза по едно стилизирано клонче с капковиден орнамент в края. Върху другата страна – равнораменен кръст, със завършващи с уширения от по две линии рамена (при вертикалното – насочени навън, а при хоризонталното – насочени навътре, подобно на No 8). Пояс от радиални черти по периферията и на двете страни. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,2 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 23240.

Лит. Дончева, С. Ранносредновековни амулети..., Фиг. 13, Таб. III– 5.

11. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – изображение на гамацион, съставен от равнораменен кръст и четири стилизирани гръцки букви γ в междурамията, с точковиден орнамент при основата и в края на рамената. Върху другата страна – равнораменен кръст с релефни точки в средокръстието и края на рамената, между които има по три подобни орнамента. Релефен ръб по периферията и на двете страни. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,1 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 23237.

Лит. Дончева, С. Ранносредновековни амулети..., Фиг. 9, Таб. III–1.

12. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, повреден. Върху едната страна – изображение на гамацион, съставен от равнораменен кръст и четири стилизирани гръцки букви γ в междурамията, с триъгълни орнаменти между тях. Върху другата страна – соларно изображение от концентрични кръгове и радиални лъчи. Размери: диаметър – 1,5 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24283.

13. Медалион. Елипсовидна форма, уширено ухо за окачване. Върху едната страна – изображение на гамацион, съставен от равнораменен кръст точки по рамената и четири двойки стилизирани гръцки букви γ в междурамията, точковидни орнаменти между тях. Върху другата страна

– соларно изображение от девет пъпковидни орнамента, свързани с релефни линии. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 1,0/1,9 см, дебелина – 0,4 см. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 20487.

14. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, силно повреден, с лееци по очертанието. Едностранно изображение на гамадион, съставен от равнораменен кръст и четири двойки стилизирани гръцки букви γ в междурамията, с точковидни орнаменти в краищата. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,6, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX – началото на X в. Намерен в околностите на с.Топола, Добричко. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Табл. XXXVII, 195.

15. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на гамадион, съставен от равнораменен кръст и четири стилизирани гръцки букви γ в междурамията. По периферията – пояс от радиални насечки – продължение на рамената на кръста. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,3 см, дебелина – 0,2 см. ИМ – Разград. Инв. No 5635.

16. Медалион. Кръгла форма, отвор за окачване. Едностранно изображение на гамадион, съставен от равнораменен кръст от точковидни орнаменти и кръг от по-малки подобни около центъра. В междурамията и по края на рамената на кръста – релефна точка. По периферията – концентричен релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,3 см, дебелина – 0,2 см. ИМ – Разград. Инв. No 5636.

17. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване, вторично пробиване. Едностранно изображение на гамадион, съставен от равнораменен кръст със завършващи с точковидни орнаменти рамена и четири стилизирани гръцки букви γ в междурамията с по една релефна точка при всяка една от тях. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 11436.

Ф.II. Медалиони с изображение на γ – кръст от две успоредни рамена.

1. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – гамадион съставен от четири букви γ , оформящи в средата квадрат. Около тях – пояс от радиални насечки и релефен ръб. Върху другата страна – равнораменен кръст със засечки в края на рамената. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 24174.

2. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – гамадион съставен от четири букви γ оформящи в средата квадрат. Около тях – пояс от радиални насечки и релефен ръб. Върху другата страна – равнораменен кръст със засечки в края на рамената. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

3. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – гамадион съставен от четири букви γ и кръгъл орнамент в средата. Около тях – два пояса от радиални насечки и релефен ръб по периферията. Върху другата страна – гамадион, съставен от четири полуокръжности с релефен кръг в средата. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,1 см. Североизточна България. Частна колекция.

4. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – гамадион съставен от четири букви γ завършващи с кръгли орнаменти и оформящи в средата квадрат. Около тях – релефен ръб. Върху другата страна – соларно изображение от три концентрични кръга и радиални лъчи. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX – първата половина на X в. Намерен при разкопки на крепостта до с.Окорш, Силистренско.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Табл. XXXVII, 199.

5. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – гамадион съставен от четири букви γ оформящи в средата квадрат, четири точки в междурамията. Около тях – пояс от радиални насечки и релефен ръб. Върху другата страна – Х-кръст с точковидни орнаменти в края на рамената и между тях. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,9 см, дебелина – 0,2 см. ИМ – Преслав. Инв. No 3272.1.

6. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – гамадион съставен от четири букви γ оформящи в средата квадрат. Около тях – пояс от радиални насечки и релефен ръб. Върху другата страна – равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, дебелина – 0,2 см. ИМ – Разград. Инв. No 5638.

7. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – гамадион съставен от четири букви γ оформящи в средата квадрат. Около тях – пояс от радиални насечки и релефен ръб. Върху другата страна – равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на рамената. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в района на Разградско. Частна колекция.

Ф.ІІІ. Медалиони с изображение на у – кръст от дъги.

1. Медалион. Кръгла форма, с ухо за окачване. Върху едната страна – гамадион, съставен от по две дъги, оформящи в средата ромб, кръгли орнаменти в средокръстието и краищата на дъгите. Пояс от радиални насечки по периферията. Върху другата страна – пет релефни точки, образуващи равнораменен кръст. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24284.

2. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – гамадион, съставен от по две дъги, оформящи в средата ромб, кръгли орнаменти в средокръстието и краищата на дъгите и ромба. Пояс от радиални насечки по периферията. Върху другата страна – пет кръгли орнамента – тип “птиче око” в равнораменен кръст с част от подобни в междурамията. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2. Североизточна България. Частна колекция.

3. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – гамадион, съставен от равнораменен кръст с кръгли орнаменти в средата и краищата на раменете и по една дъга между тях. Пояс от радиални насечки по периферията. Върху другата страна – кръгли орнаменти по цялата повърхност. Олово. Размери: диаметър – 1,5 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2. Намерен в околностите на с. Нова Черна, Русенско. ИМ – Шумен. Инв. No 24360.

4. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – гамадион, съставен от четири дъги с релефен кръгъл орнамент в средата. Два пояса от радиални насечки по периферията. Върху другата страна – равнораменен разцъфнал кръст. Олово. Размери: диаметър – 1,4 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2. Шуменско. Частна колекция.

5. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – гамадион, съставен от равнораменен кръст с кръгли орнаменти в средата и краищата на раменете и с по една дъга между тях. Пояс от радиални насечки по периферията. Върху другата страна – соларно изображение от три концентрични окръжности и радиални лъчи. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,3. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24288.

6. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – гамадион, съставен от равнораменен кръст с кръгли орнаменти в средата и краищата на раменете и с по една дъга между тях. Пояс от радиални насечки по периферията. Върху другата страна – соларно изображение от три концентрични окръжности и радиални лъчи. Олово. Размери:

диаметър – 1,5 см, ухо за окачване – 0,1 см, дебелина – 0,2. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24315.

7. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – гамацион, съставен от четири дъги с релефен кръгъл орнамент в средата. Два пояса от радиални насечки по периферията. Върху другата страна – равнораменен разцъфнал кръст. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,2. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 23747.

Лит. Дончева, С. Ранносредновековни амулети..., Фиг. 11, Таб. III-3.

8. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – гамацион, съставен от четири дъги с релефен кръгъл орнамент в средата. Два пояса от радиални насечки по периферията. Върху другата страна – равнораменен разцъфнал кръст. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2. Североизточна България. Частна колекция.

9. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – гамацион, съставен от четири дъги с релефен кръгъл орнамент в средата. Пояс от коси насечки по периферията. Върху другата страна – равнораменен кръст с кръгли орнаменти в средата и междурамията, оформящи заедно с триъгълните фигури в тях Андреевски кръст. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2. Датировка – IX–X в. Намерен при разкопки в южната част на Дворцовия център в Преслав.

Лит. Витлянов, С. Медалиони – пандантиви..., с. 47, фиг. 3.

10. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване, с оловен леек при част от очертанието. Двустранно изображение на гамацион, съставен от равнораменен кръст с по една дъга с точковиден орнамент между тях. Пояс от радиални насечки по перифериите. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, дебелина – 0,2. Намерен в околностите на Плиска. Инв. No 4303.

11. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – гамацион, съставен от равнораменен кръст с кръгли орнаменти в средата и краищата на раменете и с по една дъга с подобен орнамент. Върху другата страна – соларно изображение от три концентрични окръжности и радиални лъчи. Олово. Размери: диаметър – 1,3 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2. Търговишко. ИМ – Шумен. Инв. No 24366.

12. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – гамацион, съставен от равнораменен кръст с кръгли орнаменти в средата и краищата на раменете и с по една дъга с подобен орнамент. Върху другата страна – соларно изображение от три концентрични окръжности и радиални лъчи. Олово. Размери: диаметър – 1,3 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2. Търговишко. Инв. No 24365.

13. Медалион. Кръгла форма, с отчупено ухо за окачване. Изображение на гамацион, съставен от дъги, оформящи в средата ромб, с листовидни орнаменти в междурамията. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, дебелина – 0,2. ИМ – Преслав. Инв. No 2766.

Г. Медалиони с растителна украса.

Г.1. Медалиони с изображения на розети.

1. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно централно изображение на шестлистна розета с копиевидни листа, очертани с релефен ръб и пъпка в средата. Пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,2 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 24309.

2. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно централно изображение на шестлистна розета с копиевидни листа, очертани с релефен ръб и пъпка в средата. Пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,2 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

3. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – централно изображение на шестлистна розета с копиевидни листа, очертани с релефен ръб и пъпка в средата. Пояс от радиални насечки по периферията. Върху обратната страна – релефен равнораменен кръст с краища, оформени във вид на триъгълници, целият вписан в кръг. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, дебелина – 0,2 см. Търговишко. ИМ – Шумен. Инв. No 24411.

Лит. S. Doncheva. The Lead Medallions..., p. 385, Fig. 16, Tab.2c–8.

4. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно централно изображение на шестлистна розета с копиевидни листа, очертани с релефен ръб и пъпка в средата. Пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,1 см. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 21020.

5. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – централно изображение на шестлистна розета с копиевидни листа, очертани с релефен ръб и пъпка в средата. Пояс от радиални насечки по периферията. Върху обратната страна – равнораменен кръст с рамена, оформени във вид на трилистници. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,1 см, дебелина – 0,2 см. Добричко.

6. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – централно изображение на шестлистна розета с копиевидни листа, очертани с

релефен ръб и пъпка в средата. Пояс от радиални насечки по периферията. Върху обратната страна – равнораменен кръст с точковидни завършеци на рамената, включен в очертан с точки кръг (4 точки – срещу рамената и 4 точки – между тях). Олово. Размери: диаметър – 1,4 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – втората половина на Х в. Намерен в югозападния край на Дворцовия център в Преслав заедно с монета на Йоан Цимисхий (969 – 976).

Лит. Тотев, Т. Прабългарски метални амулети от Преслав. – В: Плиска – Преслав, Т.2, 1981, с. 183–184, обр. 1, 4а-б.

7. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – централно изображение на шестлистна розета с копиевидни листа, очертани с релефен ръб и пъпка в средата. Пояс от радиални насечки по периферията. Върху обратната страна – равнораменен кръст с точковидни завършеци на рамената. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – Х–ХІ в. Намерен при разкопки на крепостта Картал кале до с.Руйно, Силистренско.

Лит. Атанасов, Г. Християнски паметници от ранносредновековната крепост до село Руйно, Дуловско. – Добруджа, Т. 8, 1991, Таб. II–7, VII–7.

8. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно централно изображение на шестлистна розета с копиевидни листа, очертани с релефен ръб и пъпка в средата. Пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, ухо за окачване – 0,3 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – Х–ХІ в. Намерен при разкопки на крепостта Картал кале до с.Руйно, Силистренско.

Лит. Атанасов, Г. Християнски паметници..., Таб. II–9, VII–9.

9. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно централно изображение на шестлистна розета с копиевидни листа, очертани с релефен ръб и пъпка в средата. Пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – Х–ХІ в. Намерен при разкопки на крепостта Картал кале до с. Руйно, Силистренско.

Лит. Атанасов, Г. Християнски паметници..., Таб. II–8, VII–8.

10. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – централно изображение на шестлистна розета с копиевидни листа, очертани с релефен ръб и пъпка в средата. Пояс от радиални насечки по периферията. Върху другата страна – мрежест орнамент от пресичащи се линии. Олово. Размери: диаметър – 1,4 см, ухо за окачване – 0,2 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в района на с.Вехтово, Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 24407.

11. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно централно изображение на шестлистна розета с копиевидни листа, очертани с релефен ръб и пъпка в средата – силно обезличено. Пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

12. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно централно изображение на шестлистна розета с листа, оформени от кръгли орнаменти с точка в средата – тип “птиче око”. Пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,1 см. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 21088.

13. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно централно изображение на шестлистна розета от точковидни орнаменти с пъпка в средата, около него – три концентрични окръжности. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 24308.

14. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно централно изображение на шестлистна розета от точковидни орнаменти с пъпка в средата. По периферията – два концентрични пояса от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, ухо за окачване – 0,9 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX – средата на X в. Добричко. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия..., Таб. XXXVII, No 196.

15. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – централно изображение на седемлистна розета с копиевидни листа, очертани с релефен ръб и пъпка в средата. Пояс от коси насечки по периферията. Върху обратната страна – равнораменен кръст с точковидни завършеци на рамената и радиални линии между тях, с пояс от насечки около него. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – X в. Намерен при разкопки на крепостта Ветрен, Силистренско. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г., И. Йорданов. Средновековният Ветрен на Дунав. Шумен, 1994, с. 30, Таб. VIII-80.

16. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно централно изображение на седемлистна розета с копиевидни листа и насечки между тях. От едната страна – симетрично разположени еднакви листа с пъпка в средата, от другата – несиметрични листа с различна големина. Олово. Размери: диаметър – 1,3 см, ухо за окачване – 0,3 см, дебелина – 0,1 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24313.

17. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Двустранно централно изображение на седемлистна розета и пояс от радиални насечки с точки

между тях. От едната страна – симетрично разположени еднакви листа с пъпка в средата, от другата – несиметрични листа с различна големина. Олово. Размери: диаметър – 1,4 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,1 см. Намерен в Силистренско. ИМ – Силистра.

18. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Двустранно централно изображение на розета от седем листа върху едната страна и пет върху другата съставени от точковидни орнаменти. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

19. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване, нарушена цялост. Едностранно централно изображение на осемлистна розета с големи и малки листа. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

20. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване, повредена повърхност. Едностранно централно изображение на осемлистна розета с големи и малки листа. По периферията – пояс, ограничен от релефни ръбове. Олово. Размери: диаметър – 2,4 см, ухо за окачване – 0,1, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

21. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – осемлистна розета, вписана в релефен кръг, около него – пояс от точковидни орнаменти и релефен ръб по периферията. Върху другата страна – равнораменен гръцки кръст с четири релефни точки между рамената му вписани в кръг с пояс от точки около него и релефен ръб по края. Олово. Размери: диаметър – 1,9, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX – първата половина на X в. Намерен на о.Пакуял луй Соаре.

Лит. Diaconu, P., L. Vilceanu. *Răciul lui Soare*, II. București, 1977, p. 145, fig. 58.

22. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на осемлистна розета, с четири по-големи листа, оформящи равнораменен кръст и четири по-малки, разположени между тях. По периферията – зрънчест кръг. Вторично пробит отвор в средата. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 23236.

Лит. Дончева, С. Ранносредновековни амулети..., Фиг. 8, Таб. II-5.

23. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно централно изображение на розета с осем листа от точковидни орнаменти с пъпка в средата, около тях – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24307.

24. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – централно изображение на шестлистна розета с копиевидни листа очерта-

ни с релефен ръб и пъпка в средата. Пояс от радиални насечки по периферията. Върху обратната страна – равнораменен кръст с рамена във вид на трилистници. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,3 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в околностите на с.Бутан, Оряховско.

Лит. Марков, Н. По следите на античната магия. (55 късноантични амулета от няколко частнибирки). С., 2005, с. 93, обр. С.10.

25. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – централно изображение на шестлистна розета с копиевидни листа, очертани с релефен ръб и пъпка в средата. Пояс от радиални насечки по периферията. Върху обратната страна – равнораменен кръст с рамена във вид на трилистници. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см.

Лит. Марков, Н. По следите на ..., с. 94, обр. С.10а.

26. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – централно изображение на шестлистна розета с копиевидни листа, очертани с релефен ръб и пъпки в средата и между листата. Пояс от радиални насечки по периферията. Върху обратната страна – релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на раменете и средокръстието. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. ИМ – Разград. Инв. No 5647.

27. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – централно изображение на шестлистна розета с копиевидни листа, очертани с релефен ръб и пъпка в средата. Пояс от радиални насечки по периферията. Върху обратната страна – релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на раменете и в полето около него. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. ИМ – Преслав. Инв. No 1645.

28. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно централно изображение на шестлистна розета с копиевидни листа, очертани с релефен ръб и пъпка в средата. Пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Античен отдел. ИМ – Шумен. Инв. No 8596.

29. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване, нарушена цялост. Едностранно централно изображение на шестлистна розета с копиевидни листа очертани с релефен ръб и пъпка в средата. Пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, дебелина – 0,1 см. Датровка – XI в. Намерен при археологически проучвания на некропола при с. Одърци, Добричко – гроб No 204 на момиче 10–14 г. ИМ – Добрич. Инв. No Ас 3601.

Лит. Дочева – Петкова, Л. Одърци. Некрополи от XI век. Т. 2, С., 2005, с. 96, обр. 204–10, Таб. XXVII.

30. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно централно изображение на шестлистна розета с копиевидни листа очертани с релефен ръб и пъпка в средата. Пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в района на с.Кюлевча, Шуменско. Частна колекция.

31. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – централно изображение на шестлистна розета с копиевидни листа очертани с релефен ръб и пъпка в средата. Пояс от радиални насечки по периферията. Върху обратната страна – релефен равнораменен кръст с точковидни орнаменти в края на раменете и средокръстието. Около централното изображение – две концентрични линии с осем точковидни орнаменти, разположени симетрично по тях. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – X в. Намерен при археологическите проучвания на производствения център за металопластична украса при с.Новосел, Шуменско.

32. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно централно изображение на четирилистна розета (детелина) с листа очертани с релефен ръб и пъпка в средата. Пояс от кръгли орнаменти около нея. По очертанието – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 1,8 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в района на с. Овчарово, Шуменско. Частна колекция.

Г.II. Медалиони с изображение на многолистници.

1. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефно изображение на четирилистник, подчертан ръб на листата и пъпка в средата. По периферията – релефен ръб. Върху обратната страна – стилизирано соларно изображение – от релефен кръгъл орнамент в средата и два пояса радиални насечки около него. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24171.

2. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – релефно изображение на четирилистник, вписан в равнораменен кръст с точковидни завършеци на рамената. Пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, ухо за окачване – 0,2 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

3. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефно изображение на четирилистник с пъпка в средата, равнораменен

гръцки кръст между листата. По периферията – релефен ръб. Върху обратната страна – стилизирано соларно изображение от радиални лъчи и кръгъл орнамент в средата. Пояс от насечки по периферията. Олово. Датировка: края на IX – първата половина на X в. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Намерен при разкопки на о.Пакуюл луй Соаре.

Лит. Diaconu, P., L. Vilceanu. *Păciul lui Soare*, II. București, 1977, p.145, fig. 58.

4. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху лицевата страна – осемлистна палмета с пъпка в средата и релефен ръб по периферията. Върху обратната страна – равнораменен гръцки кръст с прави засечки в края на рамената. Олово. Размери: диаметър – 1,5 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX в. – първата половина на X в. Намерен в Дръстър. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Християнски медалиони от ранносредновековни крепости в Южна Добруджа. – Добруджа, Т. 9, 1992, с. 156, Таб. II-10.

5. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху лицевата страна – осемлистна палмета с пъпка в средата и релефен пояс от кръгли орнаменти по периферията. Върху обратната страна – равнораменен гръцки кръст, обиколен с подобен пояс. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX в. – първата половина на X в. Намерен на о.Пакуюл луй Соаре.

Лит. Diaconu, P., L. Vilceanu. *Păciul lui Soare*, II. București, 1977, p.145, fig. 58.

6. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на осемлистна палмета в централната част. Около нея – два концентрични пояса от врязани правоъгълни орнаменти. Олово. Размери: диаметър – 2,4 см, дебелина – 0,3 см. Датировка – IX-X в. Намерен в южната част на Дворцовия център на Преслав.

Лит. Витлянов, Ст. Медалиони – пандантиви..., с. 47, фиг. I-3.

7. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на осемлистна палмета с несиметрично разположени листа и радиални насечки между тях. Ухото за окачване – украсено с мрежовиден орнамент. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 1,0 см, дебелина – 0,2 см. Намерен при с.Нова Черна, Русенско. ИМ – Шумен. Инв. No 24359.

8. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на осемлистна палмета, в центъра – кръг с точка в средата. Върху всяко листо – капковиден орнамент. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 24143.

Лит. S. Doncheva. *The Lead Medallions...*, p. 385, Fig. 15, Tab.2c-7.

9. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – многолистна релефно очертана палмета с пъпка в средата, а върху другата – равнораменен разцъфнал кръст, съставен от по две релефни линии. Олово. Размери: диаметър – 1,4 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 24326.

10. Медалион. Кръгла форма, без ухо за окачване. Върху едната страна – многолистна релефно очертана палмета с пъпка в средата, върху другата – равнораменен разцъфнал кръст, съставен от по две релефни линии. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX – първата половина на X в. Намерен при разкопки на северната крепостна стена на Дръстър. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Ранносредновековни амулети от Дръстър. – ИНМВ, 24 (39), 1988, с. 79, табл. I-1, II-1.

11. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – многолистна релефно очертана розета с пъпка в средата, а върху другата – равнораменен разцъфнал кръст, съставен от по две релефни линии. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,9 см, дебелина – 0,2 см. ИМ – Разград. Инв. No 5651.

12. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефно изображение на многолистник, върху другата – равнораменен кръст в средата, около него два пояса от радиални лъчи. Точковидни завършеци на рамената на кръста. Олово. Размери: диаметър – 1,9 см, ухо за окачване – 0,9 см, дебелина – 0,2 см. ИМ – Разград. Инв. No 5641.

13. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на многолистник с несиметрично разположени листа. Олово. Размери: диаметър – 2,6 см, дебелина – 0,2 см. ИМ – Разград. Инв. No 5606.

14. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на осемлистна палмета с точковидни орнаменти между листата. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,2 см. ИМ – Разград. Инв. No 5646.

Н. Медалиони с антропоморфни и зооморфни изображения.

1. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – релефно схематично изображение на фигурите на кон и ездач в ход надясно. Конникът държи в едната си ръка поводите, а в другата – оръжие (меч). Крайниците на животното завършват с по един точковиден орнамент. Два пояса от коси насечки по периферията. Върху обратната страна – равнораменен гръцки кръст с два концентрични пояса от коси насечки

около него. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,1 см, дебелина – 0,2 см. Търговищко. ИМ – Шумен. Инв. 24199.

Лит. Дончева, С. Средновековни медалиони с митологични изображения от Търговищко. – Сб. Търговище и търговищкият край в българската история. С., 2004, (под печат).

2. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – релефно изображение на стилизирана човешка фигура с корона на главата. Върху обратната страна – соларно изображение от концентрични кръгове и радиални линии. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, дебелина – 0,1 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24145.

3. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефно изображение на Богородица с Младенеца, надпис около изображението. Върху другата – релефен равнораменен кръст с разширяващи се рамена и точки в междурамията и по периферията. Размери: диаметър – 2,8 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,3 см. Датировка – XI–XII в. Намерен при археологически разкопки западно от църквата на Карнобатската крепост.

Лит. Аладжов, Ж. Оловен медалион от Карнобатската крепост. – Нумизматика и сфрагистика, V, 1998, кн. 1, 102–103.

4. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефно изображение на орел в ход надясно, в тялото му – изобразен равнораменен кръст. Върху обратната страна – равнораменен гръцки кръст с по три точковидни орнамента в междурамията, около изображението – два пояса от коси насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Търговищко. ИМ – Шумен. Инв. No 24410.

Лит. Дончева, С. Средновековни медалиони с митологични изображения..., (под печат).

5. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефно изображение на орел в ход надясно, в тялото му – равнораменен кръст. Върху обратната частично обезличена страна – точковидни орнамента в средата и два пояса от коси насечки. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. ИМ – Разград. Инв. No 5652.

6. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефно изображение на животинска фигура, силно повредена, запазени са само крайниците; под нея – четири точковидни орнамента. Върху другата страна – релефно оформен от прави и коси линии Х-образен (Андреевски) кръст. Пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24160.

7. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – стилизирана фигура на кон в ход надясно, върху гърба му – антропоморфно соларно изображение. Върху другата страна – “разцъфнал” кръст с точковиден орнамент в средата. Олово. Размери: диаметър – 2,0 см, ухо за окачване – 1,0 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX – началото X в. Намерен в Дръстър. ИМ – Силистра.

Лит. Атнасов, Г. Средновековни амулети от Силистра. – ИНМВ, 22 (37), 1986, с.77, табл. I–1,2.

8. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – релефно стилизирано изображение на фигура на кон в ход надясно. Върху другата – равнораменен гръцки кръст с точковидни завършеци на рамената и осем подобни орнамента около него – по един срещу рамената на кръста и по един в междурамията. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 24172.

9. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване и вторично пробиване. Върху едната страна – релефно изображение на Св. Георги в допоясно изображение с копие в дясната ръка и кръст до него. От двете страни на фигурата – следи от неясни букви. По периферията – зрънчест кръг. Върху обратната страна – кръг пресечен от по три успоредни линии, образуващи кръст с кръгли орнаменти в края на раменете и подобни (общо по пет) в междурамията. Олово. Размери: диаметър – 3,3 см, дебелина – 0,1 см. Датиран в XI в. Намерен при проучване на некропола при с.Одърци, Добричко (детски гроб No 235).

Лит. Дочева – Петкова, Л. Одърци. Некрополи от XI век. Т. 2, С., 2005, с. 96, обр. 235–2, Таб. XXVII.

10. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, отчупен в единия край. Върху едната страна – релефно изображение на равнораменен кръст с “разцъфнали” краища, заобиколен от два зрънчести кръга. Върху обратната страна – релефно стилизирано изображение на две човешки фигури с патриаршески кръст между тях – Св.Константин и Св.Елена. Между фигурите и по периферията – точковидни орнаменти. Олово. Размери: диаметър – 2,5 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – XII–XIII в. Намерен в околностите на Кубрат, Разградско.

Лит. Дончева, С. Оловен медалион с изображение на Св.Константин и Св.Елена от Североизточна България. – В: Трудове на Катедрите по История и Богословие, Т. 11, 2006, (под печат).

К. Медалиони с изображения на архитектурни съоръжения.

1. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – двуетажна сграда с двускатен покрив и украса по фасадата. Върху другата – соларно изображение – три концентрични пояса от радиални насечки и точковидни орнаменти. Олово. Размери: диаметър – 2,3 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – X в. Намерен при разкопки на крепостта Скала до с.Кладенци, Тервелско.

Лит. Йотов, В., Г. Атанасов. Скала..., с. 97, обр. 74, таб. С–333.

2. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване. Върху едната страна – двуетажна сграда с двускатен покрив. Върху другата – релефен равнораменен кръст, около него – три концентрични релефни пояса. Олово. Размери: диаметър – 2,2 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – X в. Намерен на о.Пакуюл луй Соаре.

Лит. P. Diaconu, L. Vilceanu. *Opp. cit.*, p. 144, fig. 58–1.

3. Медалион. Арковидна форма, кръгъл отвор за окачване в горния край. Едностранно изображение на еднокорабна църква с двускатен покрив и кръст. Олово. Размери: височина – 3,4 см, ширина – 2,8 см. Датировка – X в. Намерен при разкопки на крепостта Картал кале до с.Руйно, Силистренско.

Лит. Атанасов, Г. Християнски паметници..., табл. II–10.

Л. Медалиони с врязана украса.

1. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – врязан равнораменен кръст с разширяващи се краища – “малтийски тип”. Върху другата – изображение на колело със спици. Олово. Размери: диаметър – 2,5 см, дебелина – 0,2 см. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 22336.

Лит. Дончева, С. Ранносредновековни амулети..., Фиг. 8, Таб. III–6.

2. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна вписани равнораменен кръст и “Андреевски” кръст. Върху другата – врязан знак. Олово. Размери: диаметър – 1,3 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

М. Медалиони с геометрична форма и украса.

М.І. Медалиони с полусферична форма.

1. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, съставен от две полусферични части. Върху двете повърхности – релефен равнораменен кръст с точковиден орнамент в средокръстието. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 1,5 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 1,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

2. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, съставен от две полусферични части. Върху двете повърхности – релефен равнораменен кръст с точковиден орнамент в средокръстието. По периферията – пояс от радиални насечки. Олово. Размери: диаметър – 1,3 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 1,3 см. Североизточна България. Частна колекция.

3. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, съставен от две полусферични части. Върху двете повърхности – релефно изображение на соларен символ с кръгъл орнамент в средата. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 1,3 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 1,3 см. Североизточна България. Частна колекция.

4. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, съставен от две полусферични части. Върху двете повърхности – релефно изображение на соларен символ с кръгъл орнамент в средата. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 1,2 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 1,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

5. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, съставен от две полусферични части. Върху двете повърхности – релефно изображение на соларен символ. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 2,1 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,9 см. Североизточна България. Частна колекция.

6. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, съставен от две полусферични части. Върху двете повърхности – релефно изображение на соларен символ и по два точковидни орнамента между лъчите. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 1,5 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,8 см. Североизточна България. Частна колекция.

7. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, съставен от две полусферични части. Върху двете повърхности – релефно изображение на соларен символ, включен в кръг. По периферията – перлен ред. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 1,2 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24320.

8. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване, съставен от две полусферични части. Върху двете повърхности – релефно изображение на соларен символ и кръст, в междурамията – по един точковиден орнамент. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 1,2 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 1,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

9. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, съставен от две полусферични части. Върху двете повърхности – релефно изображение на соларен символ – кръг и кръст вписан в него съставен от разположени един до друг точковидни орнаменти. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 1,3 см, ухо за окачване – 0,9 см, дебелина – 1,0 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24328.

10. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, съставен от две полусферични части. Върху двете повърхности – релефно изображение на соларен символ с кръгъл орнамент в средата и капковидни и точковидни орнаменти между лъчите. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 1,7 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 1,2 см. ИМ – Разград. Инв. No 5608a.

11. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, съставен от две полусферични части. Върху едната повърхност – релефно изображение на ромб в чиито ъгли има по един кръгъл орнамент оформящ кръст. Около него – релефен ръб с три точки в горната половина. Олово. Размери: диаметър – 1,2 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 1,0 см. ИМ – Разград. Инв. No 5607.

12. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, съставен от две полусферични части. Върху двете повърхности – релефно изображение на соларен символ с кръгъл орнамент в средата. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 1,3 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 1,3 см. ИМ – Разград. Инв. No 5609.

13. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, съставен от две полусферични части. Върху двете повърхности – релефно изображение на соларен символ, включен в кръг. По периферията – перлен ред. Олово. Размери: диаметър – 1,2 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 1,3 см. Намерен в околностите на Плиска. Частна колекция.

14. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, съставен от две полусферични части. Върху двете повърхности – релефно изображение на соларен символ с кръгъл орнамент в средата. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 1,6 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,8 см. Североизточна България. Античен отдел. ИМ – Шумен. Инв. No 9249.

15. Медалион. Кръгла форма, отчупено ухо за окачване, съставен от две полусферични части. Върху двете повърхности – релефен равнораменен кръст с точковиден орнамент в средокръстието. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – 1,3 см, ухо за окачване – 0,2 см, дебелина – 0,7 см. Североизточна България. Античен отдел. ИМ – Шумен. Инв. No 9860.

16. Медалион. Кръгла форма, ухо за окачване, съставен от две полусферични части. Върху двете повърхности – релефно изображение на соларен символ с кръгъл орнамент в средата. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: диаметър – не са посочени. Датировка – втора половина на IX – начало на X в. Намерен при археологически проучвания на ранносредновековния некропол при гара Табачка, Русенско.

Лит. Станчев, Д. Ранносредновековен некропол до гара Табачка. – ГМСБ, X, 1984, с. 38, обр. 5а.

М.II. Медалиони с четириъгълна форма.

1. Медалион. Правоъгълна форма, ухо за окачване. Едностранна релефна украса от кръгли орнамента – разположени в три отвесни реда по три, пресечени от един хоризонтален ред от пет подобни. В средата оформен равнораменен кръст. По периферията – релефна рамка. Олово. Размери: 2,5/1,6 см, ухо за окачване – 1,2 см, дебелина – 0,3 см. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 24300.

2. Медалион. Правоъгълна форма, ухо за окачване. Едностранна релефна украса от пет кръгли орнамента – по два на тесните страни и един в средата. По периферията – три релефни концентрични рамки. Олово. Размери: 2,3/1,5 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

3. Медалион. Правоъгълна форма, ухо за окачване. Едностранна релефна украса от три кръгли орнамента в средата. По периферията – три релефни рамки. Олово. Размери: 2,3/1,5 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Античен отдел. ИМ – Шумен. Инв. No 10309.

4. Медалион. Правоъгълна форма, ухо за окачване. Едностранна релефна украса от релефни триъгълни орнаменти, разположени в три реда. Горните два реда – запълнени, а долния – релефно очертан. По периферията – релефна рамка. Олово. Размери: 2,4/1,7 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

5. Медалион. Правоъгълна форма, ухо за окачване. Едностранна релефна мрежовидна украса по цялата повърхност. Олово. Размери: 2,0/1,5 см,

ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Намерен в околностите на Плиска. Частна колекция.

6. Медалион. Правоъгълна форма, ухо за окачване. Върху лицевата повърхност – релефна украса от триъгълници, запълнени с успоредни линии и разположени между Андреевски кръстове. Върху обратната страна – ипсилон с хасти (YI). Олово. Размери: 3,6/1,9 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

6. Медалион. Квадратна форма, ухо за окачване. Едностраничен, с вписани равнораменен гръцки кръст и “Андреевски” кръст. Обратната страна – запълнена с успоредни прави линии. Олово. Размери: 1,5/1,5 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2. Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 24292.

8. Медалион. Квадратна форма, ухо за окачване. Едностраничен, с мрежовиден орнамент, оформящ ромбовидни фигури с точки в местата на пресичането на линиите. Около него две концентрични рамки. Олово. Размери: 1,5/1,5 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24332.

9. Медалион. Четириъгълна форма, ухо за окачване. Едностраничен с релефно изображение на Андреевски кръст, точковидни завършеци на рамената и в средокръстието. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: 1,7/1,7 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,3 см. Добричко. ИМ – Добрич. Инв. No 3268 Ас.

10. Медалион. Четириъгълна форма, нарушена в горната част. Едностраничен, с релефна мрежовидна украса в средата, с пъпка в центъра. Олово. Размери: 1,4/1,3 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,3 см. Намерен при сондажни проучвания източно от Дворцовия манастир в Преслав.

11. Медалион. Ромбовидна форма, с ухо за окачване. Едностраничен, с по една пъпка в ъглите и мрежовиден орнамент по повърхността. Олово. Размери: 1,5/1,5 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24330.

12. Медалион. Ромбовидна форма, ухо за окачване. Едностраничен, с по една пъпка в ъглите и мрежовиден орнамент по повърхността. Олово. Размери: 1,5/1,5 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

13. Медалион. Ромбовидна форма, ухо за окачване. Върху едната страна – мрежовиден орнамент по повърхността, върху другата – релефен равнораменен кръст. Олово. Размери: 1,4/1,4 см, ухо за окачване – 0,9 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24331.

14. Медалион. Четириъгълна форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – врязано изображение на ипсилон с хасти, върху другата

– врязан знак Х с хаста в долния край. Олово. Размери: 2,7/2,8 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 23728.

М.ІІІ. Медалиони с елипсовидна форма.

1. Медалион. Елипсовидна форма, ухо за окачване. Едностраничен, с две успоредни насечки, оформящи кръст. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: 1,7/0,8 см, ухо за окачване – 1,0 см, дебелина – 0,2 см. Търговишко. ИМ – Шумен. Инв. No 24364.

2. Медалион. Елипсовидна форма, ухо за окачване. Едностраничен, с украса от прави и коси линии от двете страни – “дървото на живота”, в средата – три вертикални прави линии. По периферията – двоен релефен ръб. Олово. Размери: 3,3/1,5 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Частна колекция.

3. Медалион. Елипсовидна форма, ухо за окачване. Едностраничен, релефна украса от коси насечки около релефно очертание. Олово. Размери: 2,7/1,2 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. ИМ – Разград. Инв. No 5655a.

Н. Лунарни украшения.

Н.І. Лунарни украшения с два рога.

1. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Върху едната страна – изображение на три точковидни орнамента, включени в триъгълник, в двата края – по една точка. Пояс от радиални насечки по периферията. Върху обратната страна – релефен кръст с релефни точки в края на рамената. Около него – надраскани вторично букви и врязани линии. Олово. Размери: дължина – 2,1 см, ширина – 2,3 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24334.

2. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Едностранично релефно изображение на растителни орнаменти, пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: дължина – 2,1 см, ширина – 1,7 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. Частна колекция.

3. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Едностранично релефно изображение на пет кръгли орнамента – тип “птиче око” и коси насечки в края на роговете, върху ухото за окачване – един подобен орнамент. Олово. Размери: дължина – 2,0 см, ширина – 1,5 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Частна колекция.

4. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Едностранично релефно изображение на две групи от кръгли орнаменти в двете половини

и в двата рога на полумесеца. Олово. Размери: дължина – 1,9 см, ширина – 1,8 см, ухо за окачване – 1,0 см, дебелина – 0,3 см. Намерен в с.Драгоево, Шуменско.

5. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Върху едната страна – равнораменен гръцки кръст, заобиколен от растителни орнаменти (крила), разположени симетрично от двете страни. Пояс от радиални насечки по периферията. Върху другата страна – симетрично разположени две групи от растителни изображения (крила), в средата – три радиални пояса от кръгли орнаменти. Пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: дължина – 2,1 см, ширина – 2,1 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – IX–X в. Намерен в Добричко. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Доростолската епархия през Късната античност..., табл. XXX-VIII, 213.

6. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Едностранно изображение на равнораменен гръцки кръст между две стилизирани и схематизирани животински фигури. Пояс от радиални черти по периферията. Олово. Размери: дължина – 2,0 см, ширина – 1,8 см, ухо за окачване – 0,8 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – IX–X в. Намерен при разкопки на крепостта до с.Средище, Силистренско. ИМ – Силистра.

Лит. Атанасов, Г. Християнски медалиони от ранносредновековни крепости в Южна Добруджа. – Добруджа, Т. 9, 1992, с. 156, Таб. I–8, II–8.

7. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Едностранно изображение на три кръгли орнамента с точки в средата – тип “птиче око” и релефни точки в полето около тях. Олово. Размери: дължина – 1,8 см, ширина – 1,7 см, дебелина – 0,2 см. Датировка XI в. Намерен на о.Пакуюл луй Соаре.

Лит. P. Diaconu.I. Parures du XIe siècle découvertes à Păcuiul-lui-Soare. – Dacia, IX, 1965, p. 312, fig. 3–6; Barnea, Ș. Ștefanescu. Bizantini, Romani și Bulgari la Dunarea de Jos. – In: Din Istoria Dobrogei, Vol. III, 1971, fig. 104, 2.

8. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Едностранно изображение на кръгли орнаменти по повърхността. Олово. Размери: дължина – 1,6 см, ширина – 1,8 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – XI в. Намерен на о.Пакуюл луй Соаре.

Лит. P. Diaconu.I. Parures du XIe siècle..., p. 312–7; Barnea, Ș. Ștefanescu. Bizantini, fig. 104–3.

9. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Едностранно изображение на релефни кръгли орнаменти по цялата повърхност. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: дължина – 2,2 см, ширина – 2,3 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – XI в. Намерен на о.Пакуюл луй Соаре.

Лит. P. Diaconu. I. Parures du XIe siècle..., p. 312, fig. 3–5; Barnea, Ș. Ștefanescu. Bizanțini..., fig. 104, 7.

10. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Едностранно изображение на релефни кръгли орнаменти по цялата повърхност. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: дължина – 2,4 см, ширина – 2,6 см, ухо за окачване – 0,3 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – XI в. Намерен на о.Пакуюл луй Соаре.

Лит. P. Diaconu. I. Parures du XIe siècle..., p.312, fig. 3–1.

11. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Едностранно изображение на релефни кръгли орнаменти по цялата повърхност. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: дължина – 1,6 см, ширина – 2,1 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – XI в. Намерен на о.Пакуюл луй Соаре.

Лит. P. Diaconu. I. Parures du XIe siècle..., p.312, fig. 3–2.

12. Медалион. Полумесец, отчупено ухо за окачване, повреден в долния край, следи от отливането. Едностранно изображение на релефни кръгли орнаменти по цялата повърхност, три орнамента “птиче око”. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: дължина – 3,4 см, ширина – 3,2 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – XI в. Намерен на о.Пакуюл луй Соаре.

Лит. P. Diaconu. I. Parures du XIe siècle..., p. 312, fig. 3–3.

13. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Едностранно изображение на релефни кръгли орнаменти по цялата повърхност. Олово. Размери: дължина – 2,0 см, ширина – 1,8 см, ухо за окачване – 0,3 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – XI в. Намерен на о. Пакуюл луй Соаре.

Лит. P. Diaconu. I. Parures du XIe siècle..., p. 312, fig. 3–4.

14. Медалион. Полумесец с два рога, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на релефни кръгли орнаменти по цялата повърхност. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: дължина – 1,8 см, ширина – 2,0 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – XI в. Намерен на о.Пакуюл луй Соаре.

Лит. P. Diaconu. I. Parures du XIe siècle..., p.312, fig. 3–8.

15. Медалион. Полумесец с два рога, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на релефни кръгли орнаменти по цялата повърхност, орнаменти тип “птиче око”. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: дължина – 2,9 см, ширина – 2,8 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – XI в. Намерен на о.Пакуюл луй Соаре.

Лит. P. Diaconu. I. Parures du XIe siècle..., p.312, fig. 3–9.

16. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Едностранно изображение на релефни кръгли орнаменти по цялата повърхност. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: дължина – 2,4 см, ширина – 2,6 см, ухо за окачване – 0,3 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – XI в. Намерен на о.Пакуюл луй Соаре.

ферията – релефен ръб. Олово. Размери: дължина – 2,3 см, ширина – 2,8 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – XI в. Намерен на о.Пакуюл луй Соаре.

Лит. P. Diaconu. I. Parures du XIe siècle..., p.312, fig. 3–10.

17. Медалион. Полумесец с два рога, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на релефни кръгли орнаменти по цялата повърхност, три орнаamenta “птиче око”. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: дължина – 4,7 см, ширина – 4,2 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – XI в. Намерен на о.Пакуюл луй Соаре.

Лит. P. Diaconu. I. Parures du XIe siècle..., p.312, fig. 3–11.

18. Медалион. Полумесец с два рога, отчупено ухо за окачване. Едностранно изображение на релефни кръгли орнаменти по цялата повърхност, три орнаamenta “птиче око”. По периферията – релефен ръб. Олово. Размери: дължина – 3,8 см, ширина – 3,8 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – XI в. Намерен на о.Пакуюл луй Соаре.

Лит. P. Diaconu. I. Parures du XIe siècle..., p.312, fig. 3–12.

19. Медалион. Полумесец, с два рога, ухо за окачване, отчупен в единия край. Едностранно изображение на релефни линии и стилизирани листа с пъпки в средата им. По периферията – релефен ръб. Бронз. Размери: дължина – 2,5 см, ширина – 1,6 см, ухо за окачване – 0,4 см. Намерен при редовни археологически разкопки в с.Новосел, Шуменско.

20. Медалион. Полумесец, с два рога, ухо за окачване. Едностранно изображение на релефни кръгли орнаменти в центъра – тип “птиче око”, триъгълници около тях и перлен ред по очертанието. По периферията – пояс от коси насечки. Сребро с позлата. Размери: дължина – 5,9 см, ширина – 3,2 см, ухо за окачване – 0,5 см. Датировка – края на IX–X в. Намерен при Радучанени (Răducăneni) до Яш, Румъния.

Лит. D. Teodor. Le trésor de Răducăneni-Iași. – In: D. Teodor. Spațiul carpato – dunăreano – pontic în mileniul marilor migrații. Buzău, 2003, s. 191, fig. 4,1.

21. Медалион. Полумесец, с два рога, ухо за окачване. Едностранно изображение на релефни дъговидни орнаменти с по три пъпки между тях. По очертанието – релефен ръб. Сребро. Размери: дължина – 2,7 см, ширина – 1,6 см, ухо за окачване – 0,4 см. Датировка – края на IX–X в. Намерен при Радучанени (Răducăneni) до Яш, Румъния.

Лит. D. Teodor. *Opp. cit.*, s. 191, fig. 4,2.

22. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Едностранно релефно изображение на геометрични орнаменти. По очертанието – релефен ръб. Олово. Размери: дължина – 2,2 см, ширина – 3,2 см, ухо за окачване

– 1,2 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 22398.

23. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Едностранна релефна украса от кръгли орнаменти. По очертанието – релефен ръб. Олово. Размери: дължина – 2,2 см, ширина – 1,5 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 22807.

24. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Бронз. Едностранна релефна украса от три начупени линии по цялата повърхност. По очертанието – релефен ръб. Олово. Размери: дължина – 2,7 см, ширина – 1,2 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – края на IX – началото на X в. Намерен при разкопки на ранносредновековния некропол в кв.Трошево до Варна в гроб No 501 върху гърдите, заедно с различни стъклени мъниста.

Лит. Кузев, А. Раннесредновековный некрополь под Варной. – In: Rapports du III-e Congrès International d'Archéologie Slave. – Bratislava, 1980, 256–263; Йотов, В., В. Павлова. Българите и техните съседи през V–X в. Каталог на изложба. Варна, 2004, с. 52, обр. 27,8.

25. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Върху едната страна – равнораменен гръцки кръст, заобиколен от растителни орнаменти (крила), разположени симетрично от двете страни. Пояс от радиални насечки по периферията. Върху другата страна – симетрично разположени две групи от растителни изображения (крила), в средата – три радиални пояса от кръгли орнаменти. Пояс от радиални насечки по периферията. Олово. Размери: дължина – 1,9 см, ширина – 2,0 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – XI в. Намерен при археологически проучвания на некропола при с.Одърци, Добричко – гроб No 235 на дете (2–4 г.). ИМ – Добрич. Инв. No 3602 Ас.

Лит. Дочева – Петкова, Л. Одърци. Некрополи от XI век. Т. 2, С., 2005, с. 96, обр. 235–3, Таб. XXVII.

26. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Едностранно изображение без украса по лицевата повърхност. По очертанието – релефен ръб. Бронз. Размери: дължина – 3,8 см, ширина – 2,3 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – X – XII в. Намерен при Диногечия, Румъния.

Лит. I. Barnea, Ș. Ștefanescu. Bizantini, Romani și Bulgari la Dunarea de Jos. – In: Din Istoria Dobrogei, Vol. III, 1971, p.309, fig. 105,5.

27. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Едностранна релефна украса от кръгли орнаменти и релефни линии. По очертанието – перлен ред. Олово. Размери: дължина – 1,8 см, ширина – 3,6 см, ухо за окачване

– 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – X–XII в. Намерен при проучване на верижни помещения в Дръстър.

28. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Едностранно релефно изображение на две групи от кръгли орнаменти в двете половини и в двата рога на полумесеца. Олово. Размери: дължина – 2,8 см, ширина – 2,8 см, ухо за окачване – 0,2 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – XII–XIII в. Намерен при проучване на източната крепостна стена на Червен.

Лит. Средновековният Червен. Т. I, С., 1985, с. 190, обр. 49.

29. Медалион. Полумесец с два рога, ухо за окачване. Следи от недовършена работа. Едностранно релефно изображение на растителни орнаменти, пояс от радиални насечки по периферията. Сребро. Размери: дължина – 2,2 см, ширина – 2,5 см, ухо за окачване – 0,4 см, дебелина – 0,2 см. Датировка – XII–XIII в. Намерен при проучване на работилница в Червен.

Лит. Средновековният Червен. Т. I, С., 1985, с. 190, обр. 50.

Н.П. Лунарни украшения с три рога.

1. Медалион. Луновидна форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на полумесец с три рога, украсен с мрежа от прави коси линии и точковидни орнаменти. Олово. Размери: дължина – 3,0 см, ширина – 2,3 см, ухо за окачване – 0,7 см, дебелина – 0,3 см. Намерено в околностите на с. Вехтово, Шуменско. ИМ – Шумен. Инв. No 24362.

2. Медалион. Луновидна форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на полумесец с три рога, украсен с пояси от коси насечки – тип “риба кост”. Олово. Размери: дължина – 3,5 см, ширина – 2,2 см, ухо за окачване – 0,5 см, дебелина – 0,2 см. Североизточна България. ИМ – Шумен. Инв. No 24336.

3. Медалион. Луновидна форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на полумесец с три рога, украсен с коси насечки, силно обезличени. Олово. Размери: дължина – 4,1 см, ширина – 2,4 см, дебелина – 0,3 см. Североизточна България. Частна колекция.

4. Медалион. Луновидна форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на полумесец с три рога и ромбовидни орнаменти в двата края. Върху повърхността – врязани симетрично две групи геометрични изображения на ромбове, триъгълници и точки. Олово. Размери: дължина – 3,9 см, ширина – 2,3 см, дебелина – 0,3 см. Датировка – IX в. Намерен в Чимбруд, Румъния.

Лит. A. Dankanits, I. Ferenczi. Săpăturile arheologice de la Cimbrud. – MCA, VI, 1959, p. 608, fig. 2.

5. Медалион. Луновидна форма, отчупено ухо за окачване. Върху едната страна – релефен пояс от радиални насечки в средата, следващи очертанието на полумесеца. По периферията – релефен ръб. Върху другата – пояс от радиални насечки по очертанието. Олово. Размери: дължина – 3,4 см, ширина – 2,2 см, дебелина – 0,3 см. ИМ – Разград. Инв. No 5655а.

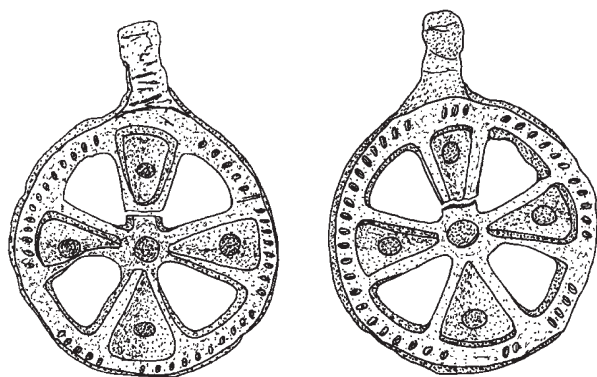
6. Медалион. Луновидна форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на полумесец с три рога, украсен с коси насечки. Бронз. Размери: дължина – 3,4 см, ширина – 2,6 см, ухо за окачване – 0,6 см, дебелина – 0,3 см. Датировка – X – началото на XI в. Намерена при разкопки на крепостта Скала до с.Кладенци, Тервелско.

Лит. Йотов, В., Г. Атанасов. Скала..., с. 120, обр. 86–2, таб. CVI–363.

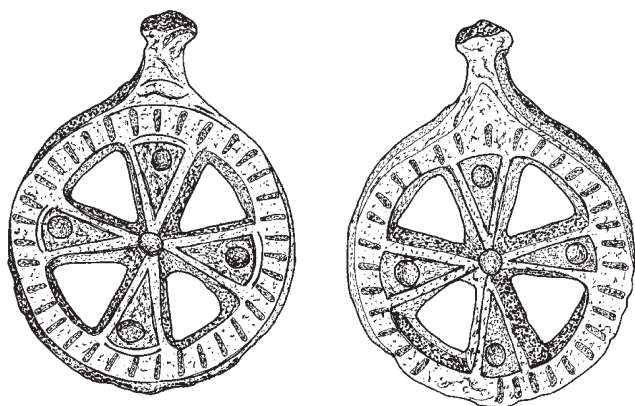
7. Медалион. Луновидна форма, ухо за окачване. Едностранно изображение на полумесец с три рога, украсен с кръгли орнаменти във формата на кръст. По очертанието – пояс от насечки. Сребро. Размери: дължина – 2,4 см, ширина – 1,3 см, ухо за окачване – 0,3 см, дебелина – 0,3 см. Датировка – IX–X в. Намерен в Байчени (Băiceni), Румъния.

Лит. D. Teodor. Les régions carpato-dnistriennes aux Ve–Xe siècles après J.-Ch. – In: D. Teodor. Spațiul carpato-dunăreano-pontic în mileniul marilor migrații. Buzău, 2003, s.114, Fig. 19–14.

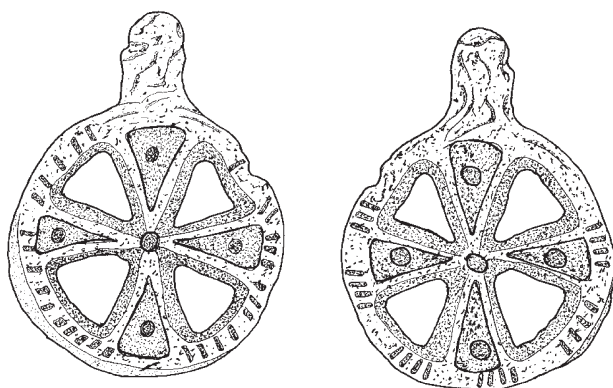
А Л Б У М

1

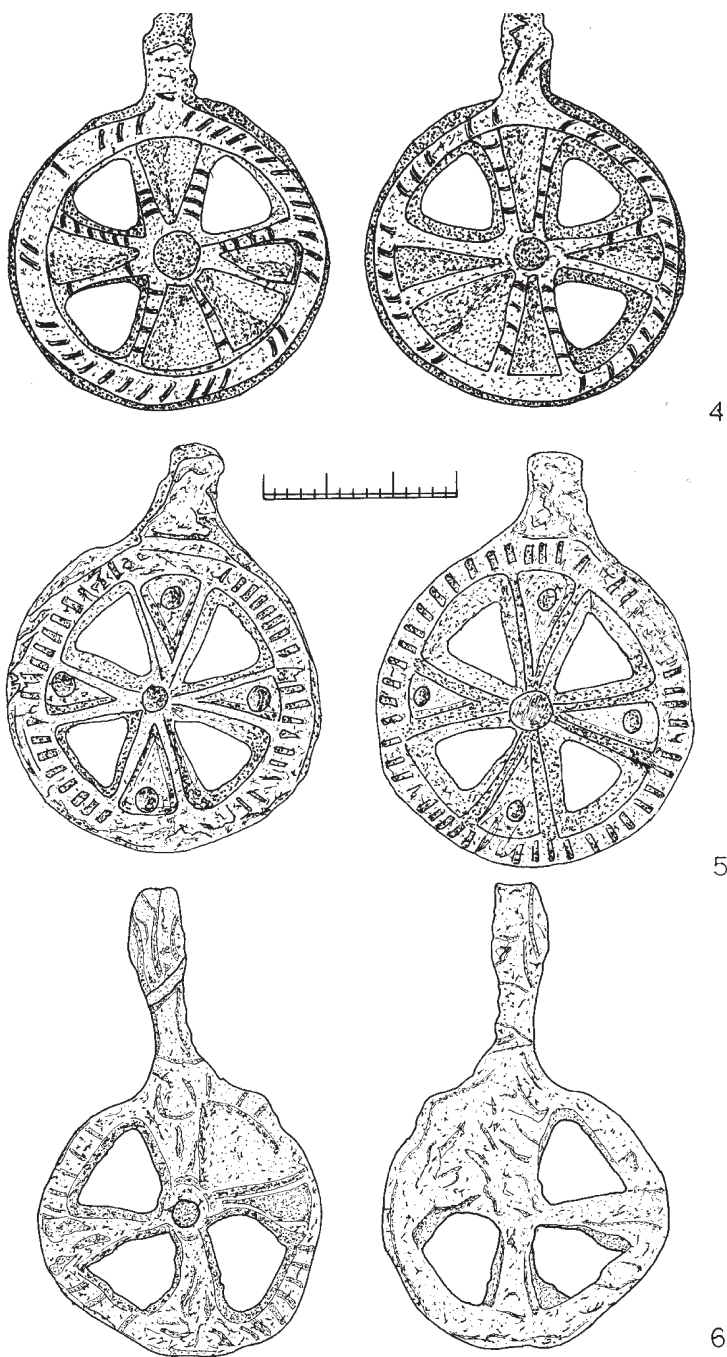

2

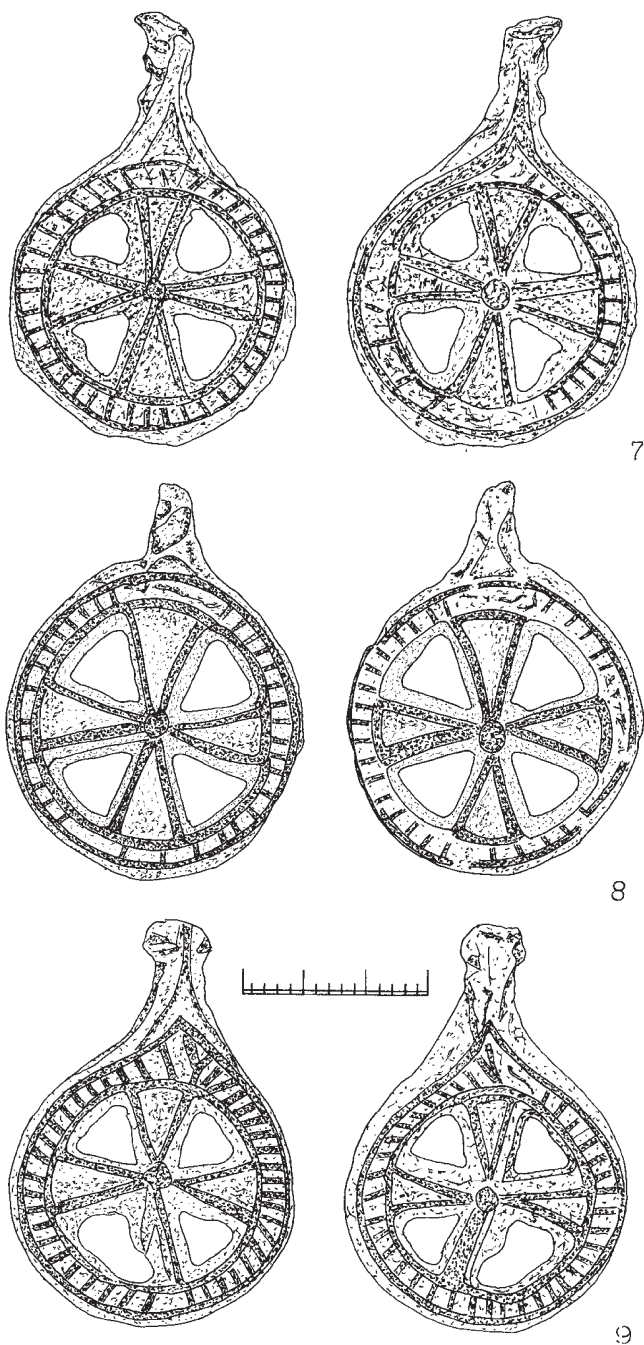

3

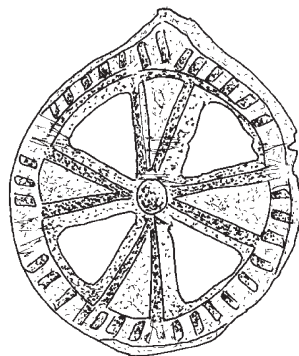
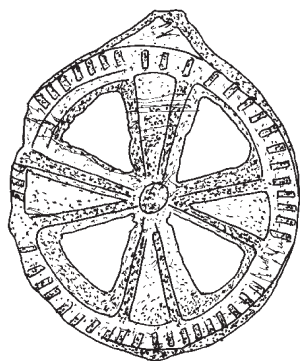
Табло I. Ажурни медалиони с един пояс от насечки –
Тип А I (1-3).

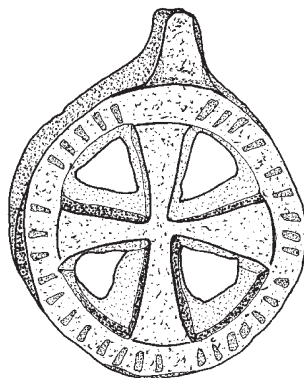
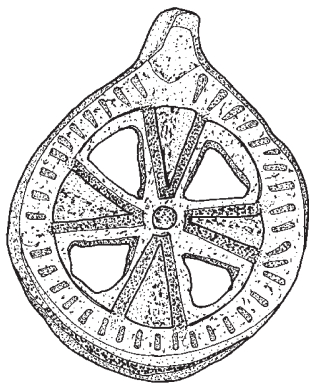
Табло II. Ажурни медалиони с един пояс от насечки –
Тип А I (4-6).

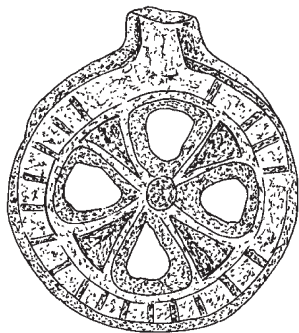
Табло III. Ажурни медалиони с един пояс от насечки –
Тип А I (7-9).

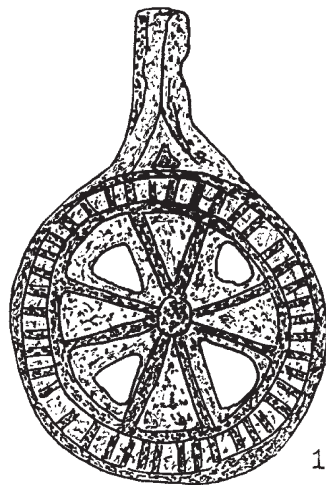
10

11

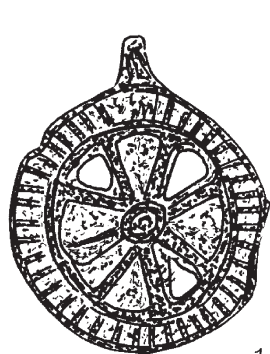
12

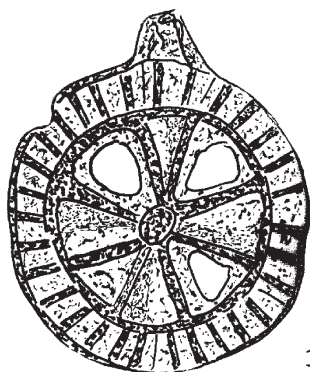
13

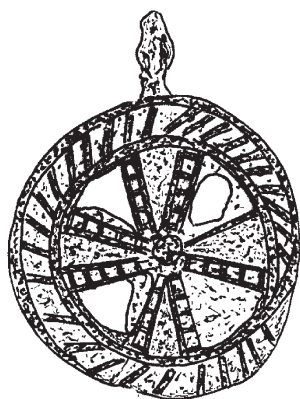
Табло IV. Ажурни медалиони с един пояс от насечки –
Тип А I (10–13).

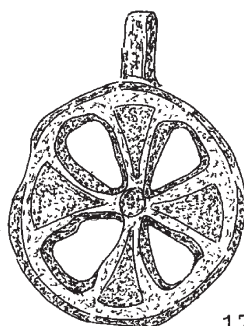
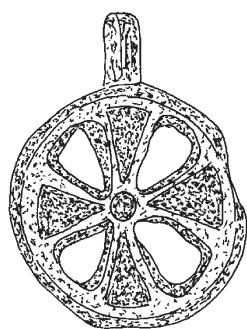
14

16

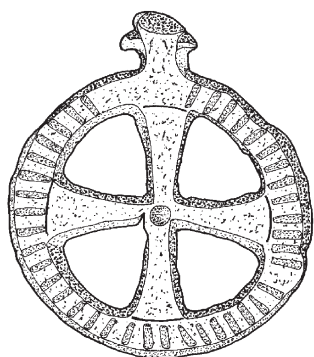
15

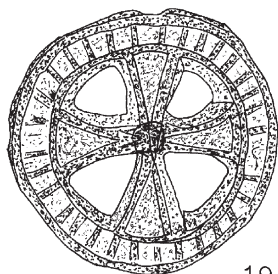
17

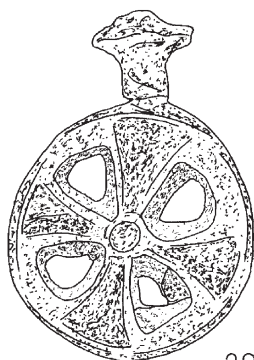
Табло V. Ажурни медалиони с един пояс от насечки –
Тип А I (14–17).

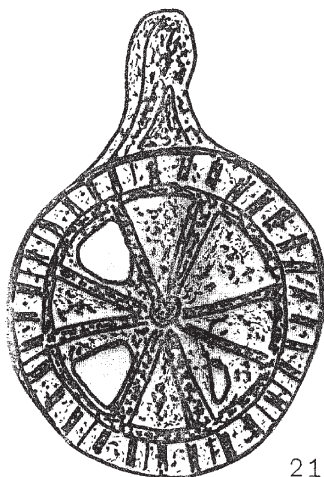
18

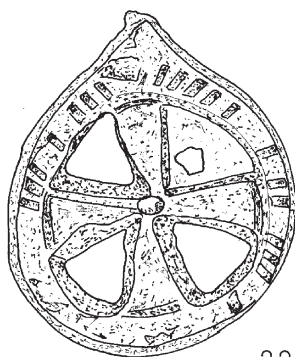
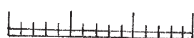
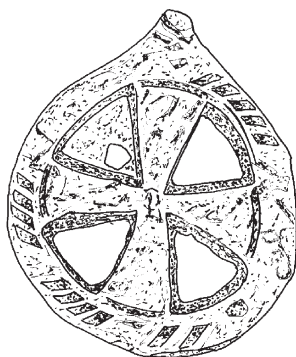
19

20

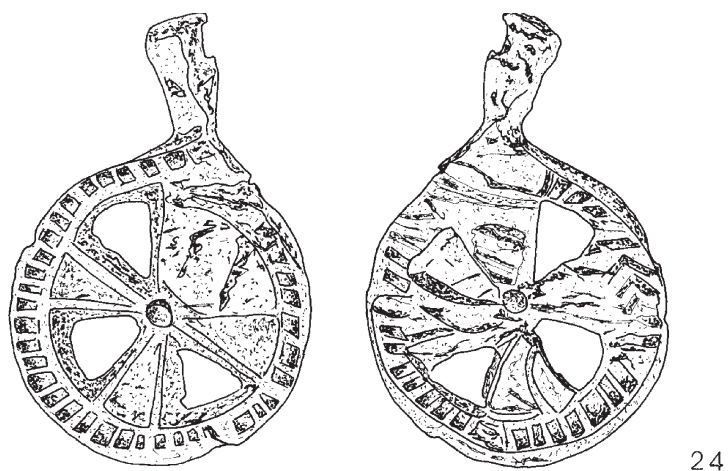

21

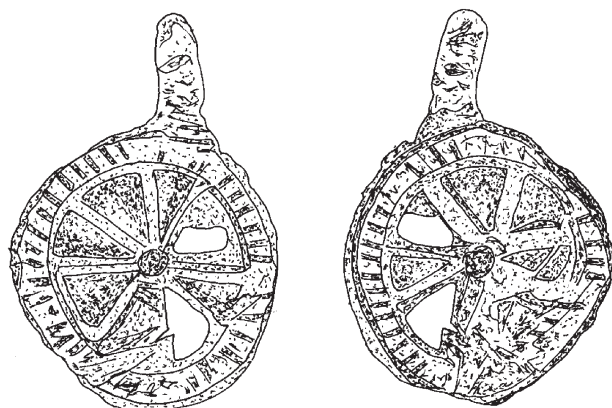

22

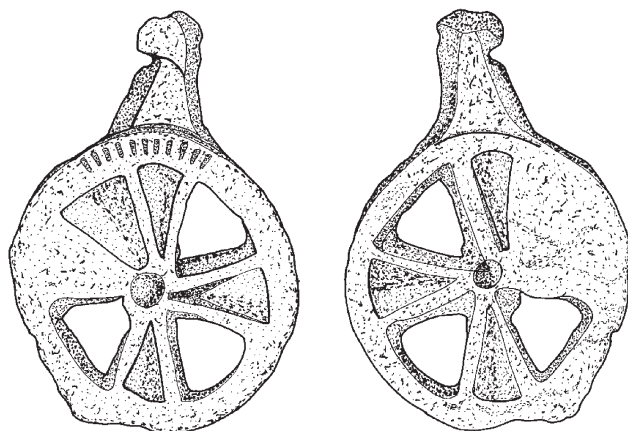
Табло VI. Ажурни медалиони с един пояс от насечки –
Тип А I (18–22).

24

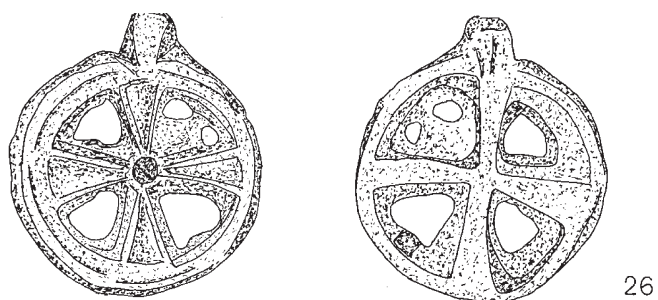
25

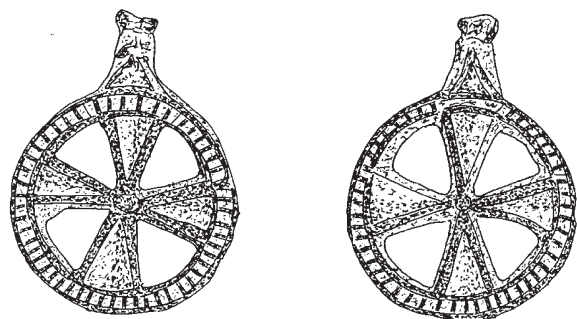
26

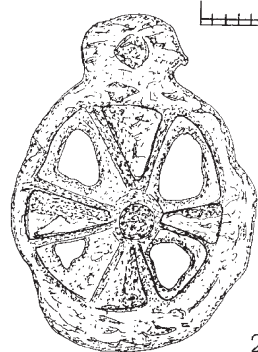
Табло VII. Ажурни медалиони с един пояс от насечки –
Тип А I (24–26).

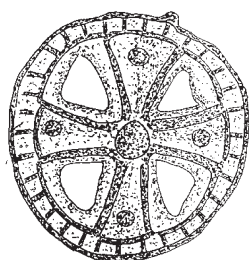
26

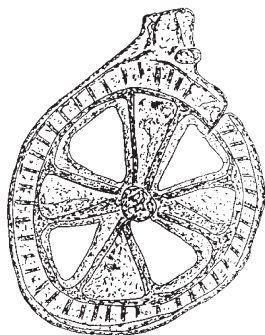
27

28

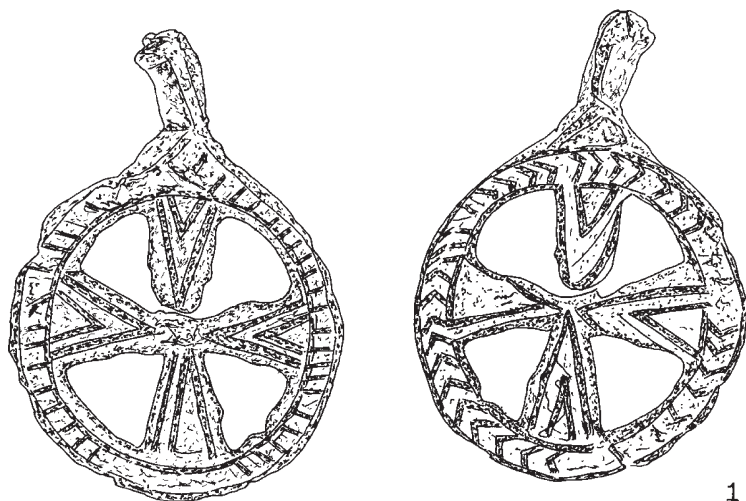

29

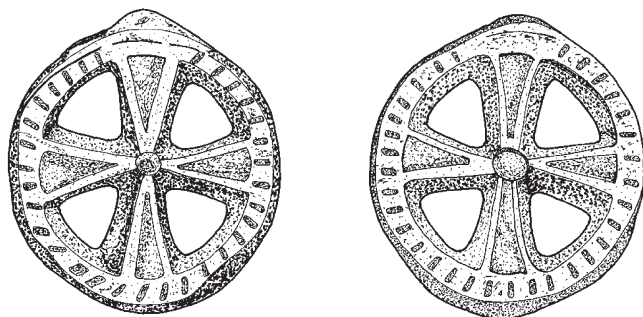

30

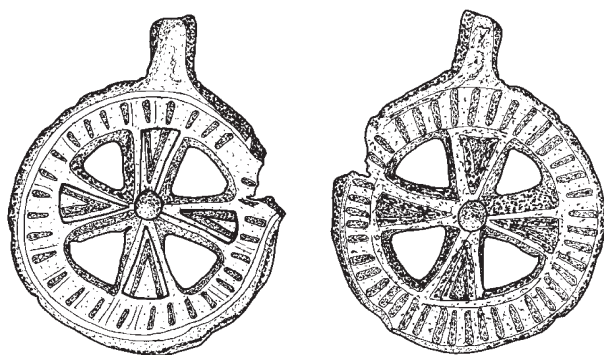
Табло VIII. Ажурни медалиони с един пояс от насечки –
Тип А I (26–30).

1

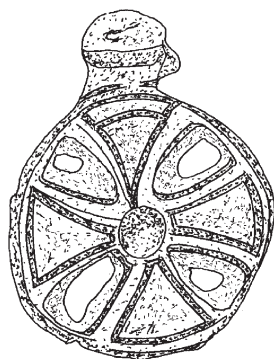
2

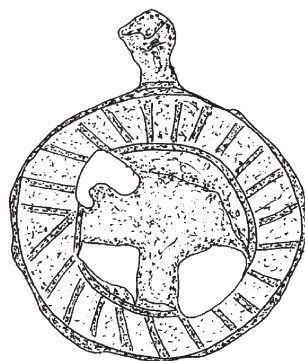
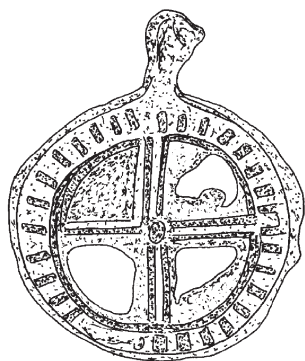
3

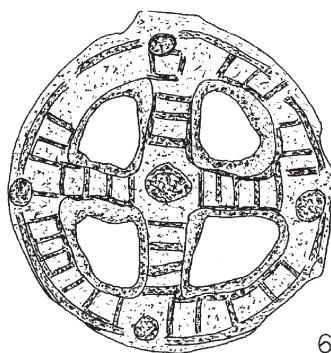
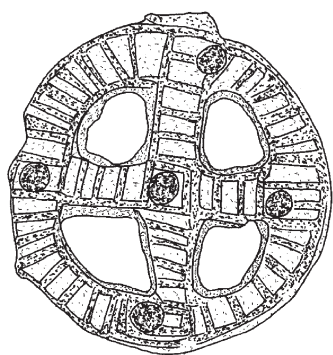
Табло IX. Ажурни медалиони с един пояс от насечки и
линейна украса – Тип А II (1-3).

4

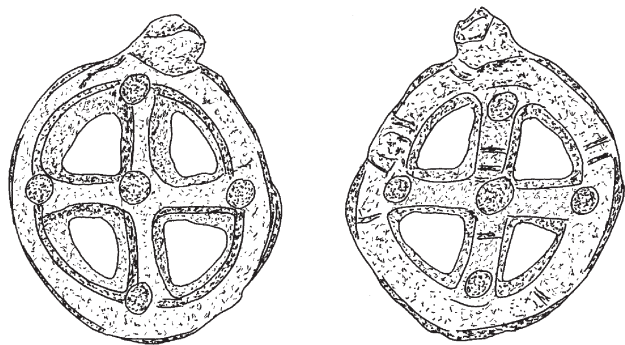
5

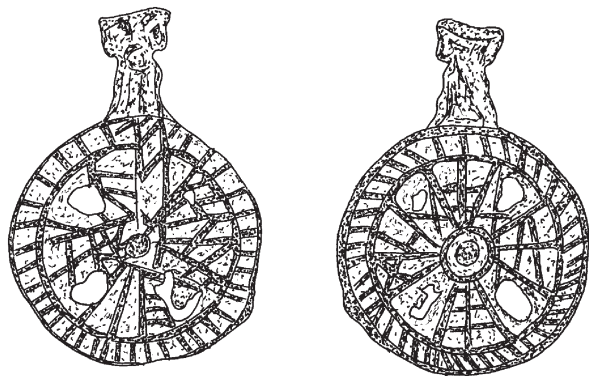
6

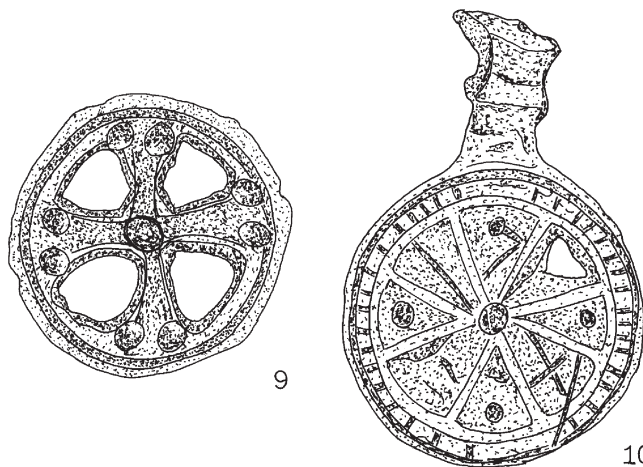
Табло X. Ажурни медалиони с един пояс от насечки и
линейна украса – Тип А II (4–6).

7

8

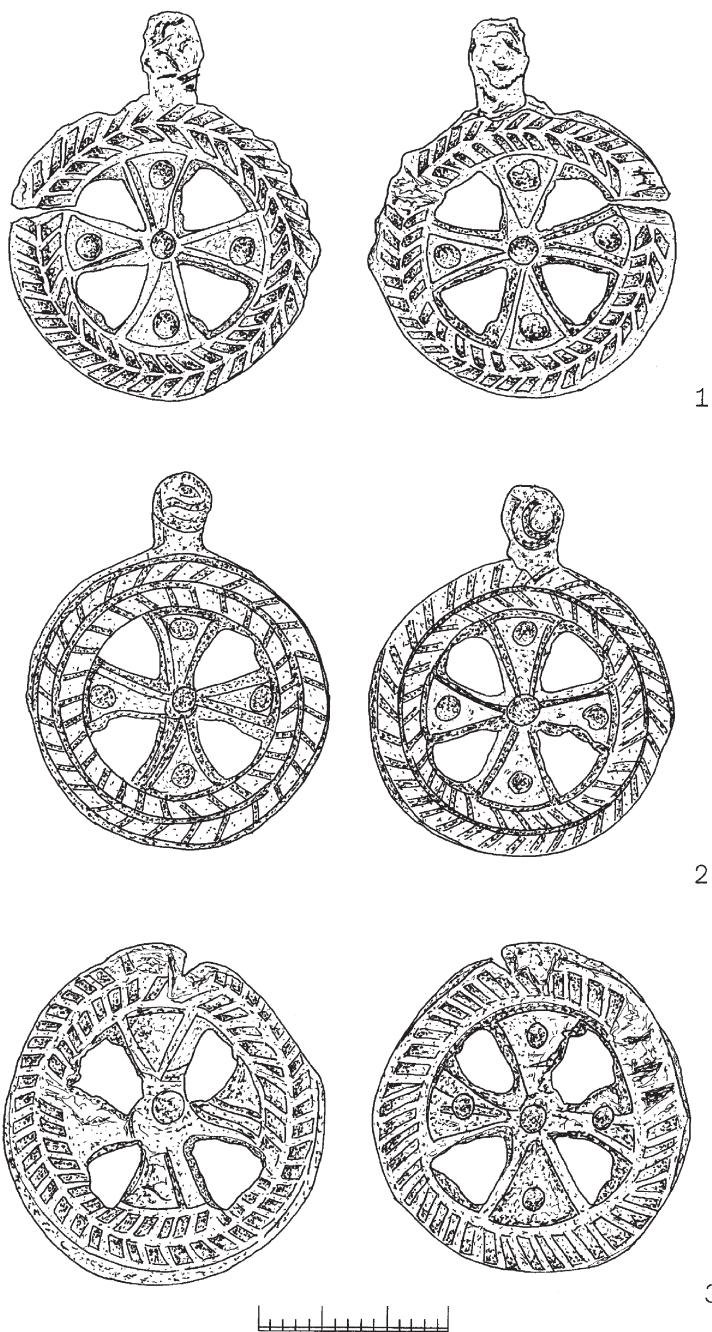

9

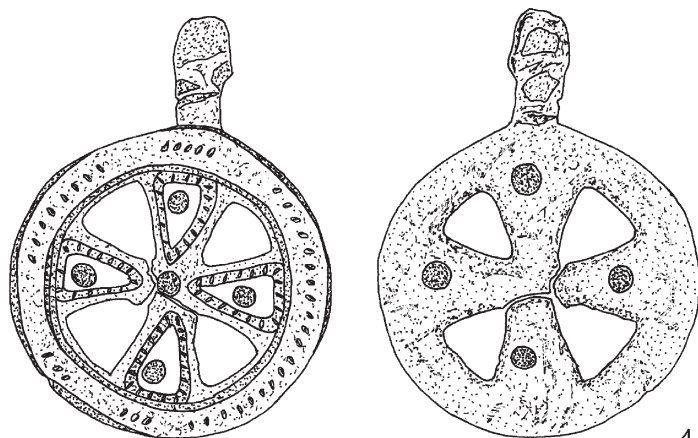
10

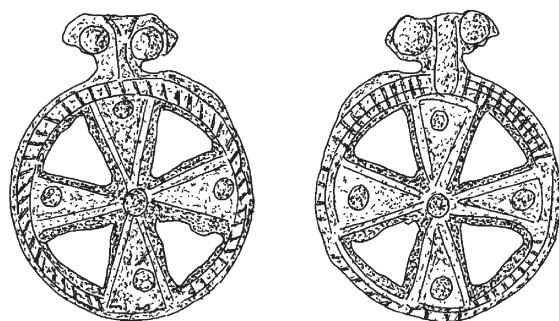
Табло XI. Ажурни медалиони с един пояс от насечки и линейна украса – Тип А II (7–10).

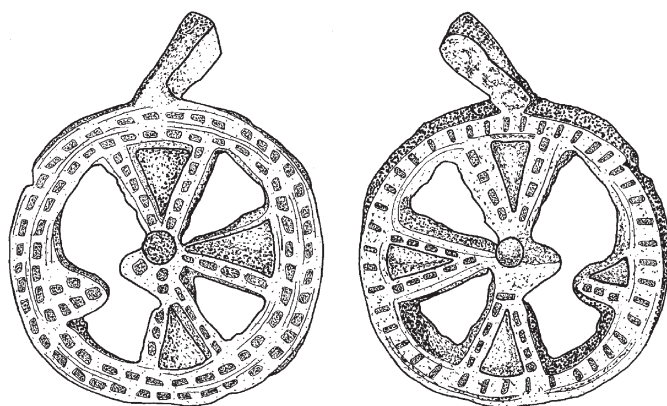
Табло XII. Ажурни медалиони с два пояса от насечки –
Тип А III (1-3).

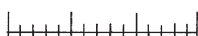
4

5

6

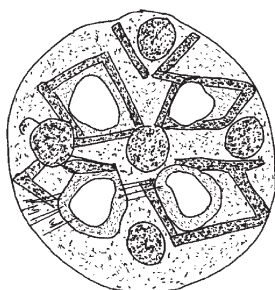
Табло XIII. Ажурни медалиони с два пояса от насечки –
Тип А III (4–6).

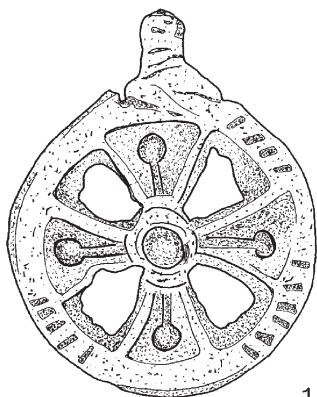
7

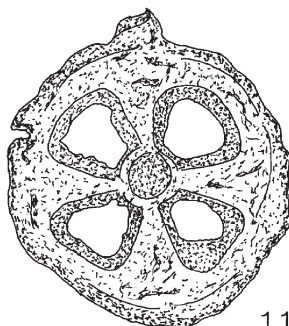
8

9

10

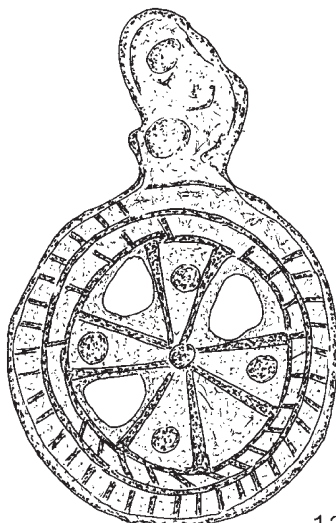
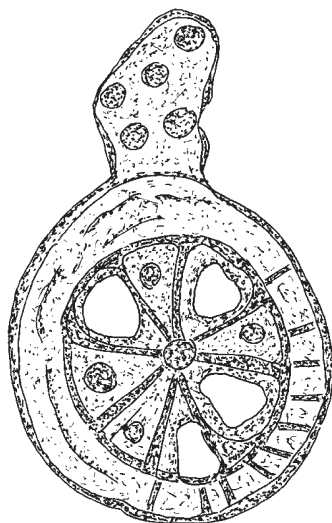
11

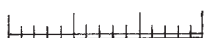
Табло XIV. Ажурни медалиони с два пояса от насечки –
Тип А III (7–11).

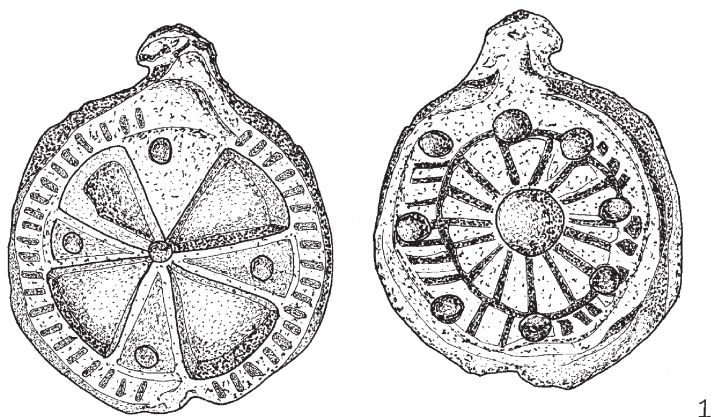
12

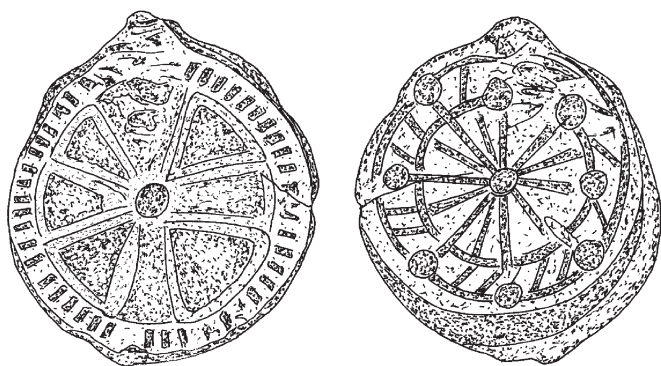
13

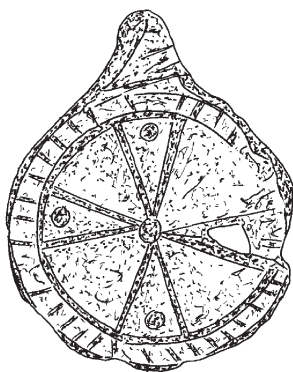
Табло XV. Ажурни медалиони с два пояса от насечки –
Тип А III (12–13).

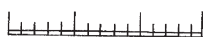
1

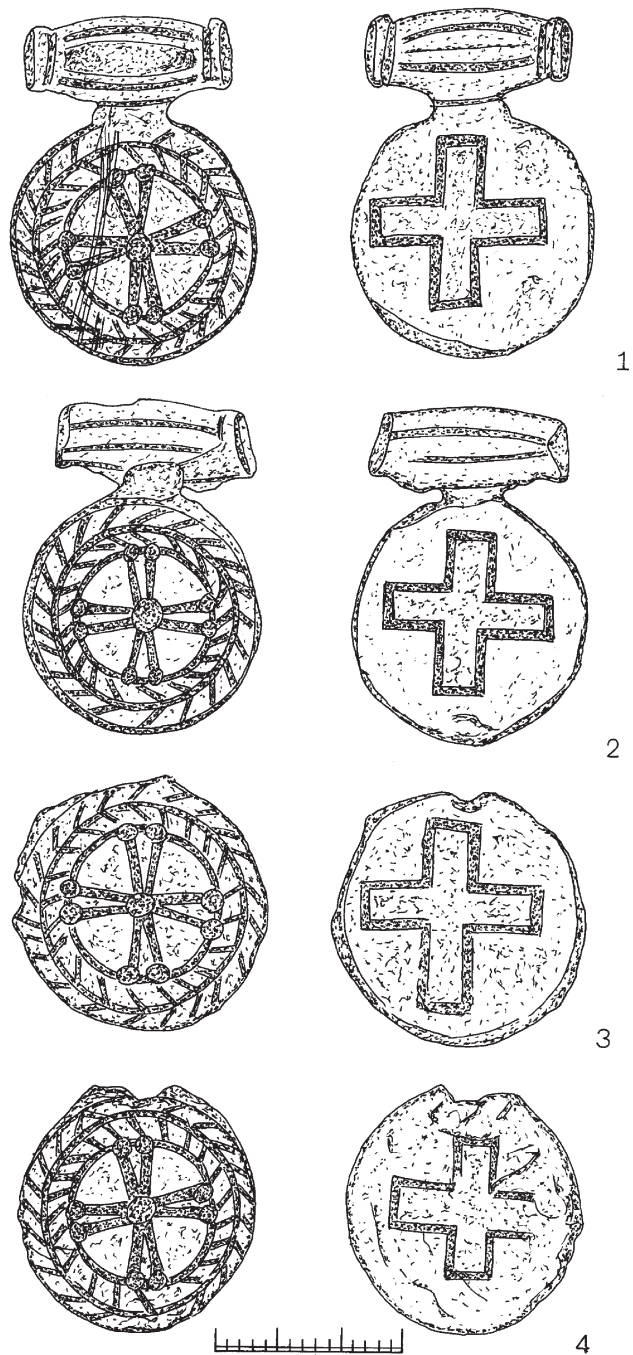
2

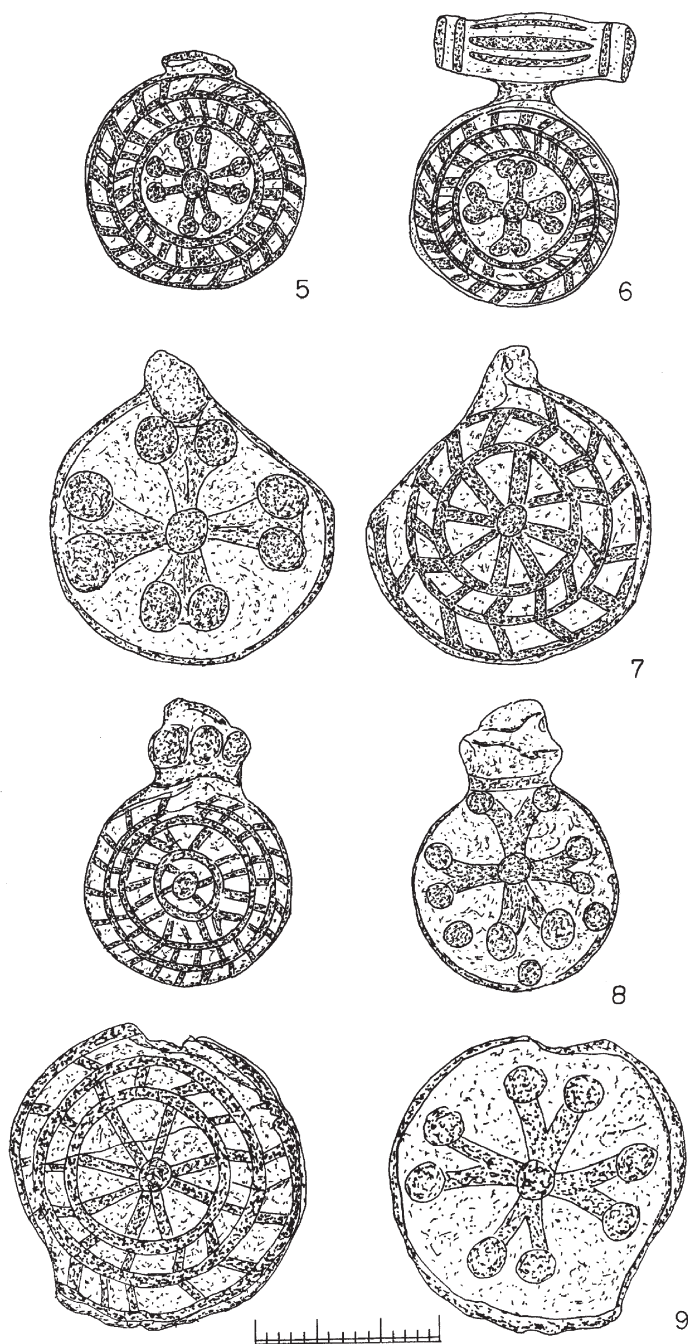
3

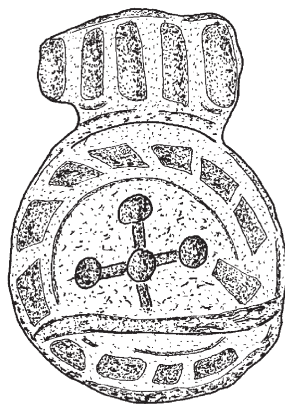
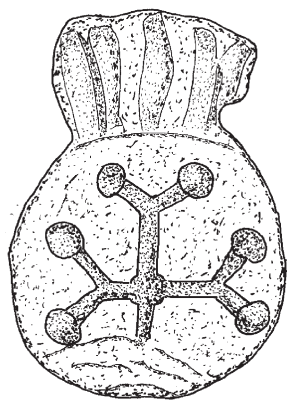
Табло XVI. Ажурни медалиони – преизползвани
Тип А IV (1-3).

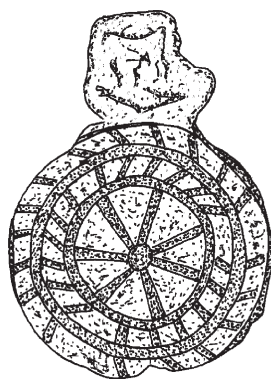
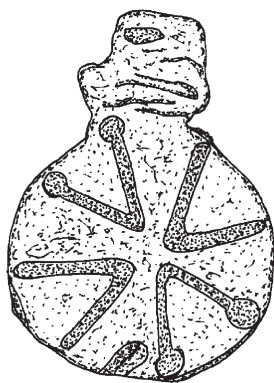
Табло XVII. Медалиони с разцъфнал кръст – Тип В (1–4).

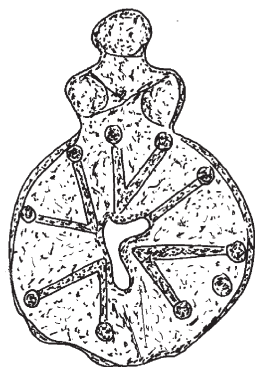
Табло XVIII. Медалиони с разцъфнал кръст – Тип В (5–9).

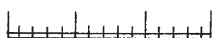
10

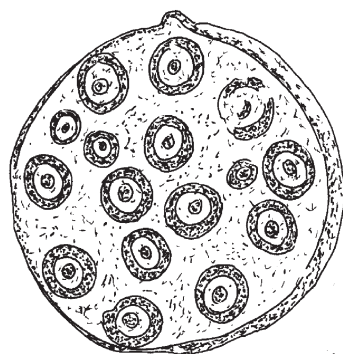
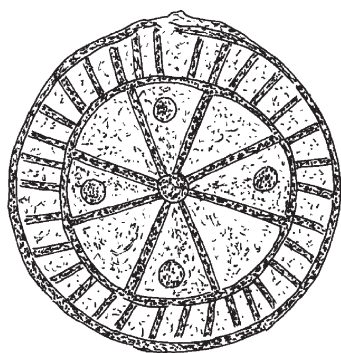
11

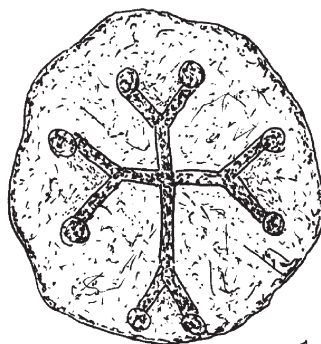
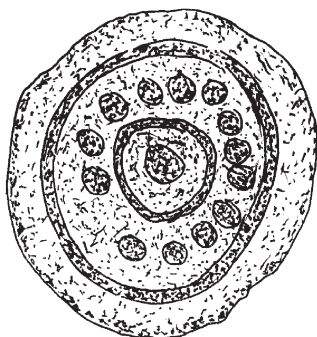
12

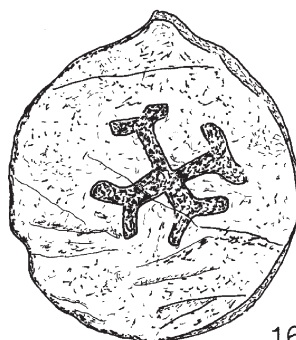
Табло XIX. Медалиони с разцъфнал кръст – Тип В (10-12).

13

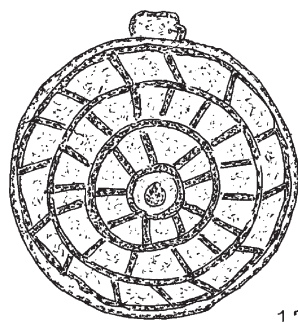
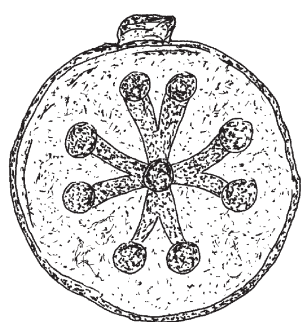
14

16

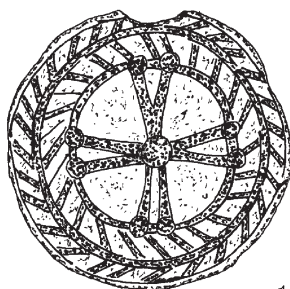
Табло XX. Медалиони с разцъфнал кръст – Тип В (13–14, 16).

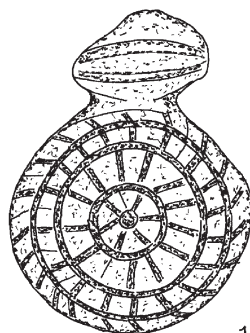
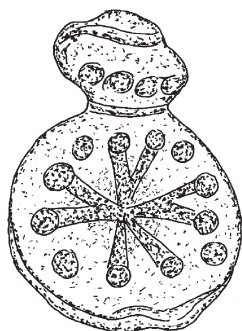
17

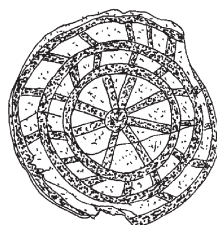
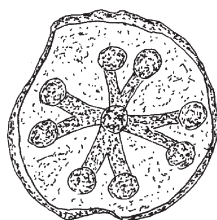
15

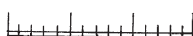
18

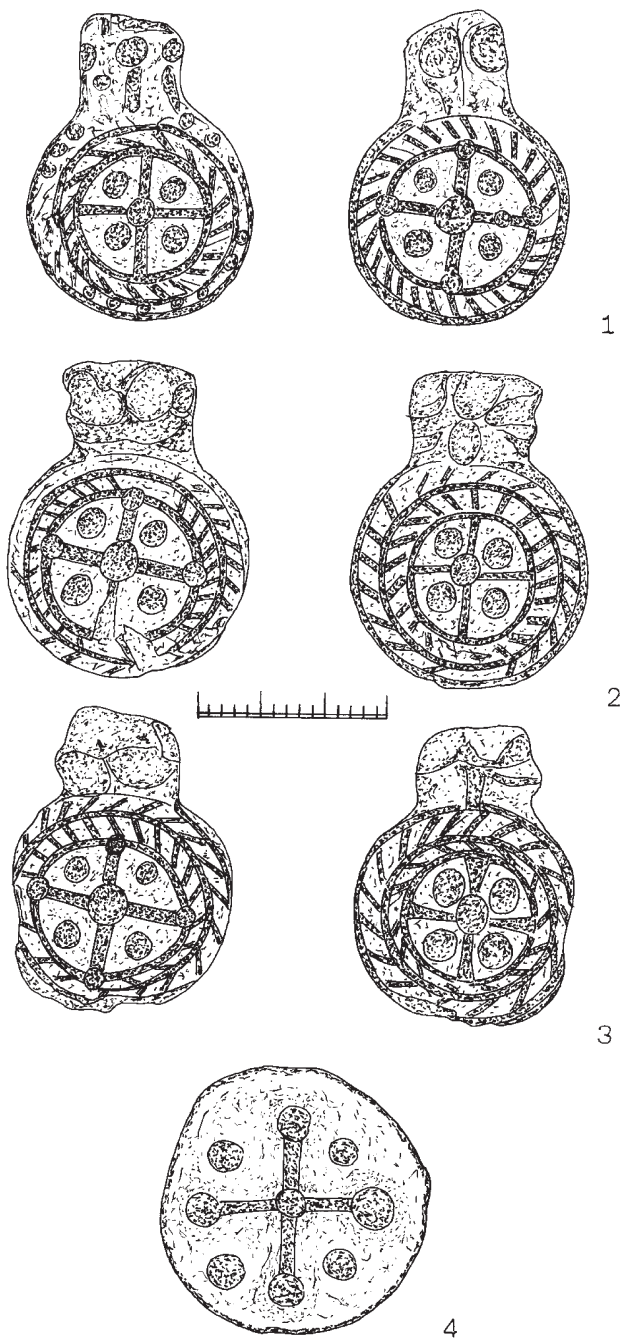
19

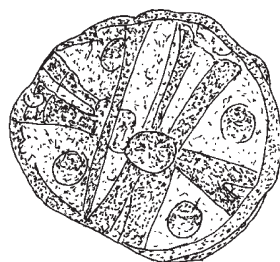
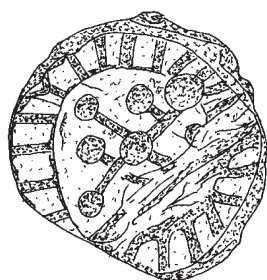
20

Табло ХХІ. Медалиони с разцъфнал крѣст – Тип В (15, 17–20).

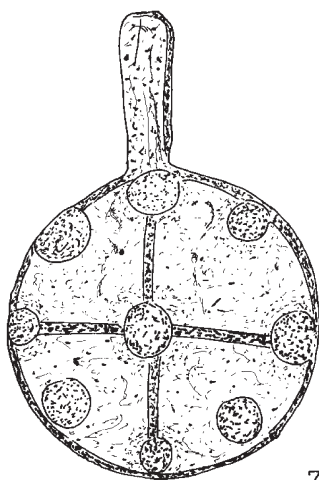
Табло XXII. Медалиони с равнораменен кръст и точки
в междурмията – Тип С I (1-4).

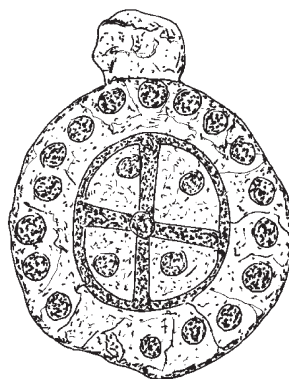
5

6

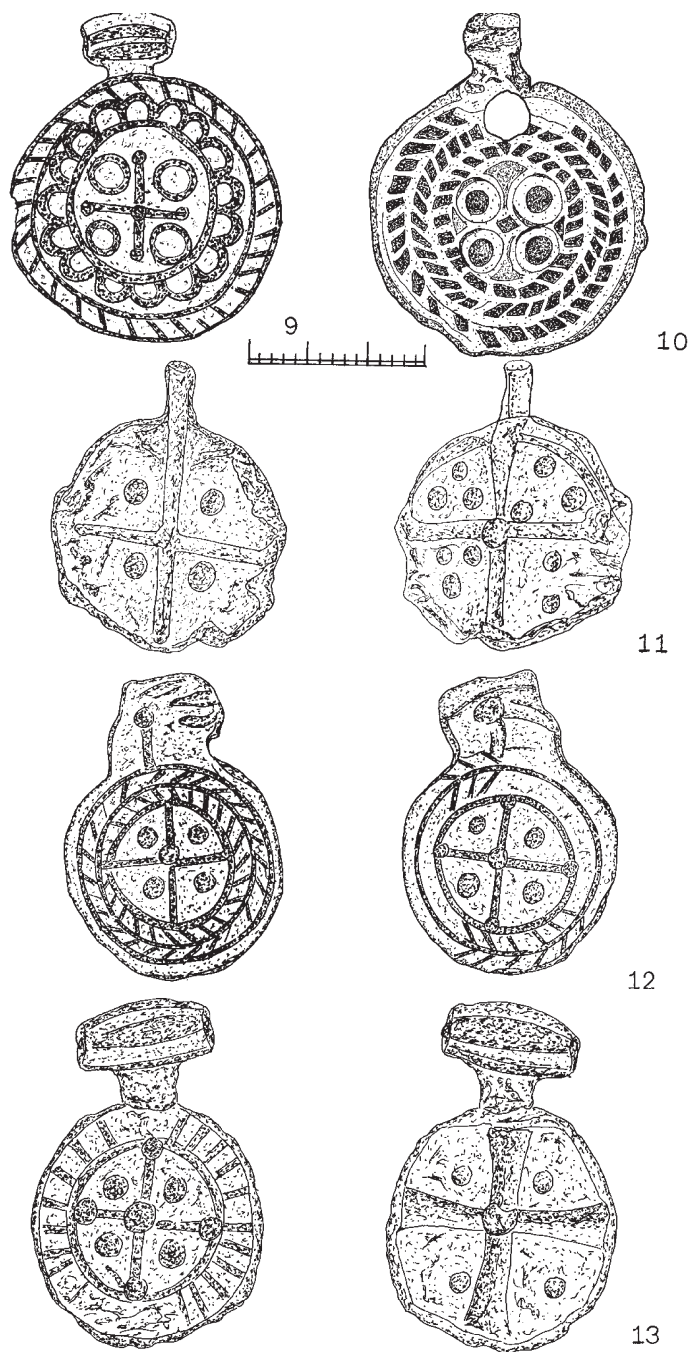
7

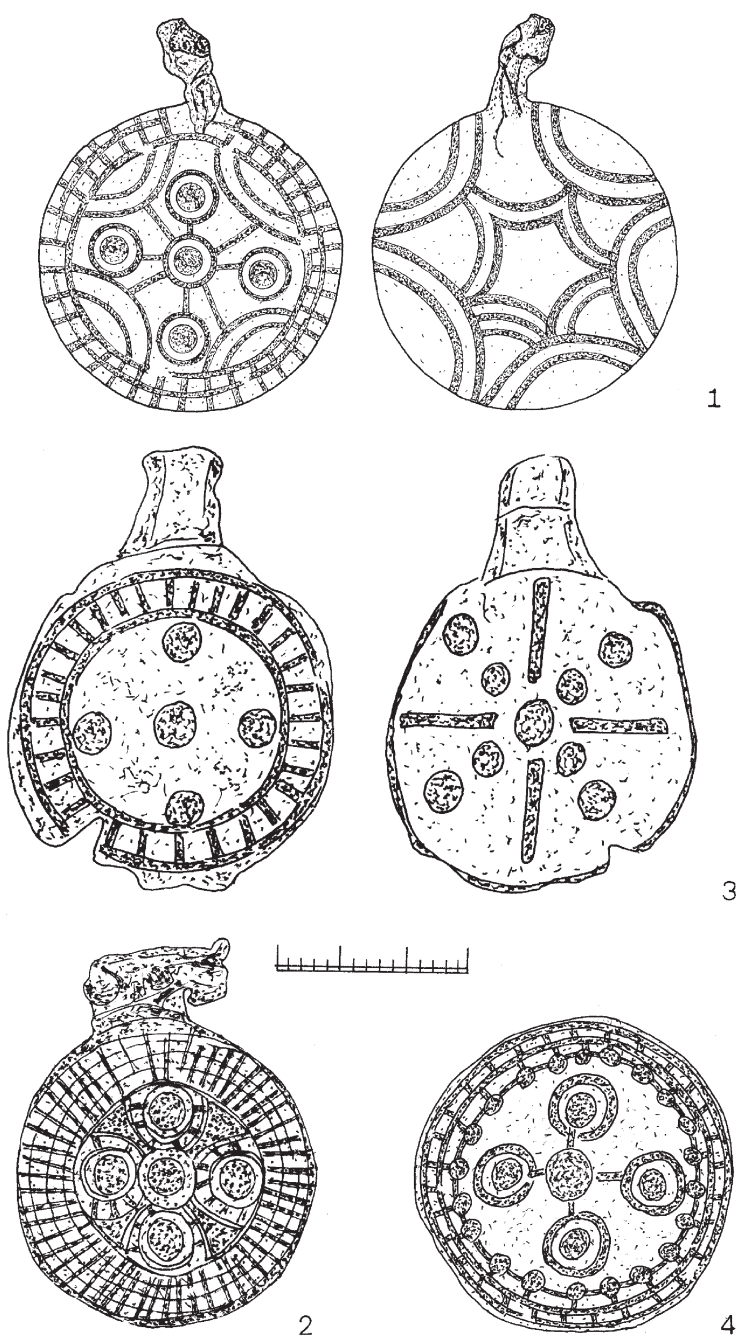
8

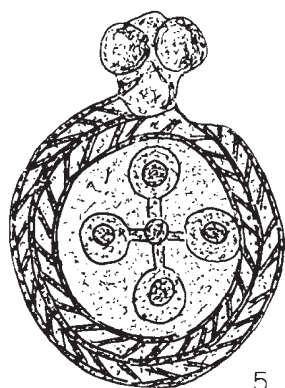
Табло XXIII. Медалиони с равнораменен кръст и точки
в междурмията – Тип С I (5–8).

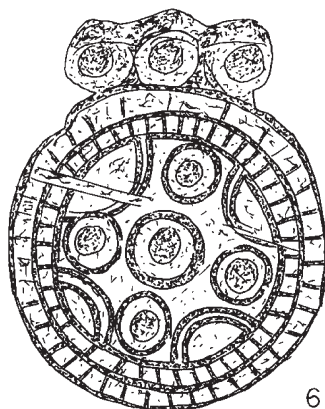
Табло XXIV. Медалиони с равнораменен кръст и точки
в междурмията – Тип С I (9-13).

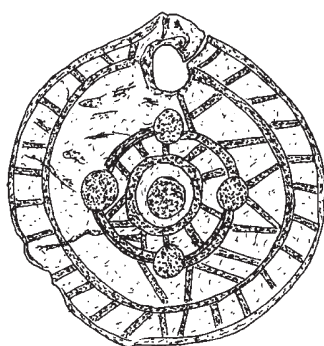
Табло XXV. Медалиони с равнораменен кръст от кръгли орнаменти –
Тип С II (1-4).

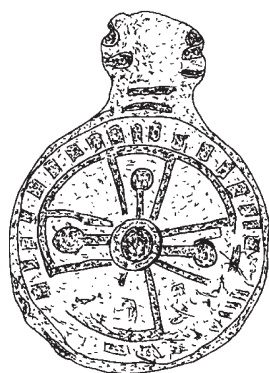
5

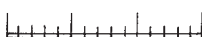
6

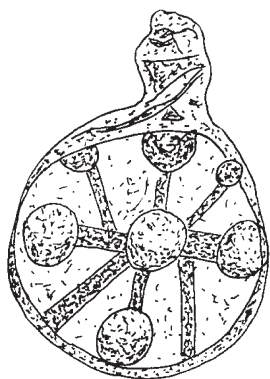
7

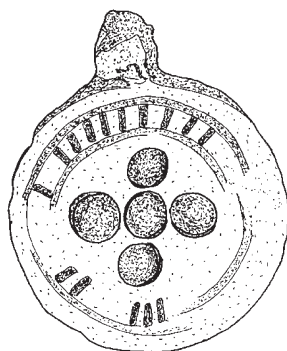
8

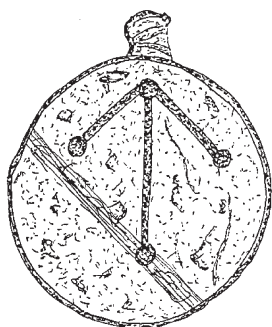
Табло XXVI. Медалиони с равнораменен кръст от кръгли орнаменти –
Тип С II (5–8).

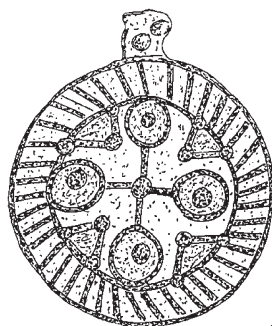
9

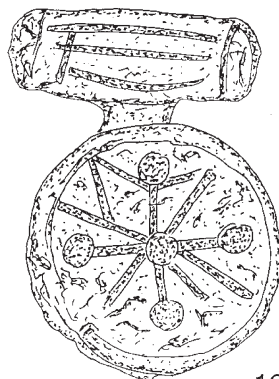
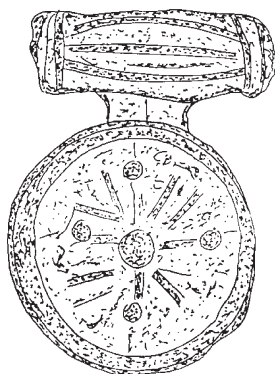
10

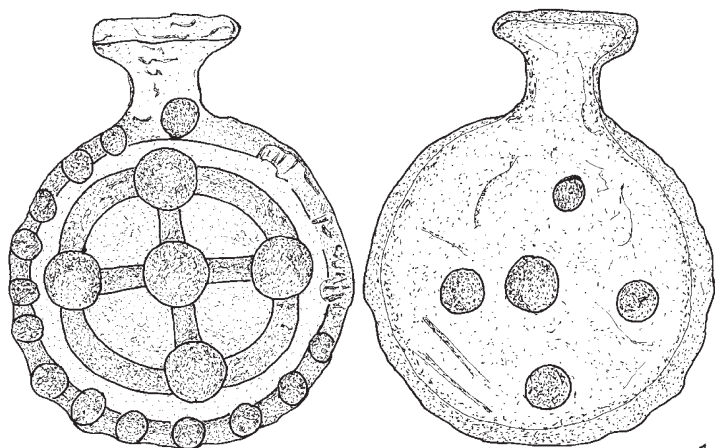
11

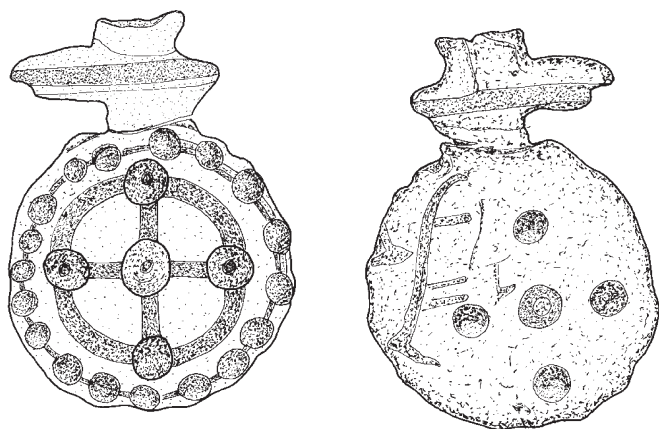
12

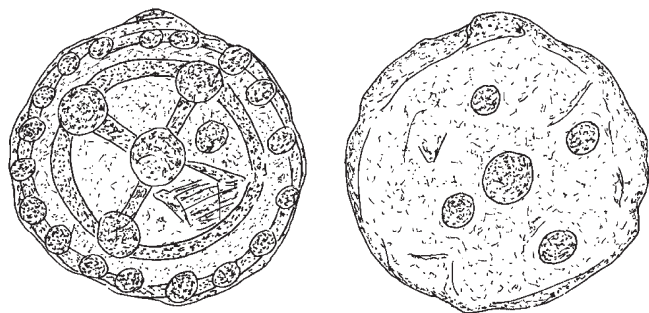
Табло XXVII. Медалиони с равнораменен кръст от кръгли орнаменти –
Тип С II (9–12).

1

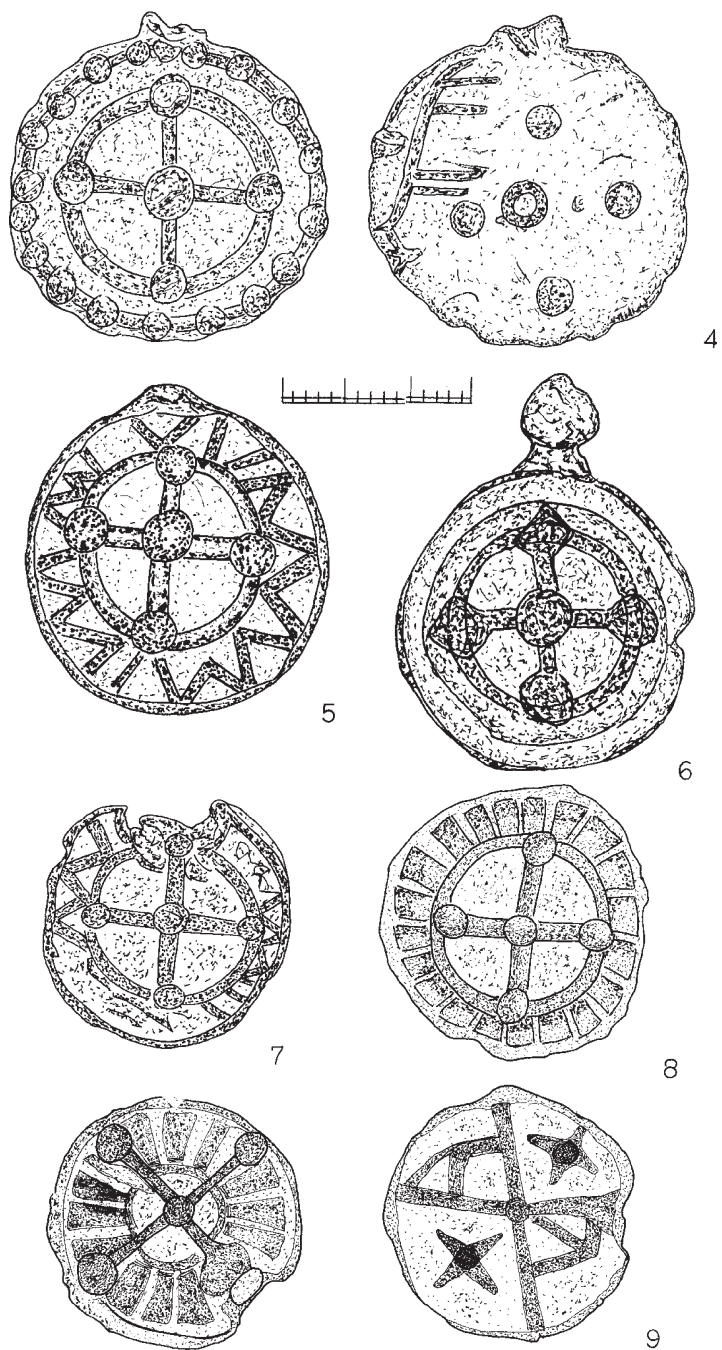
2

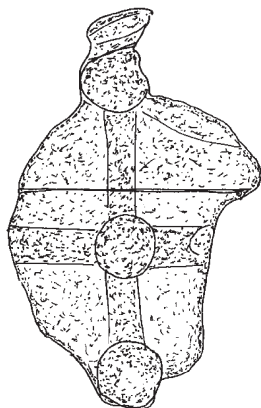
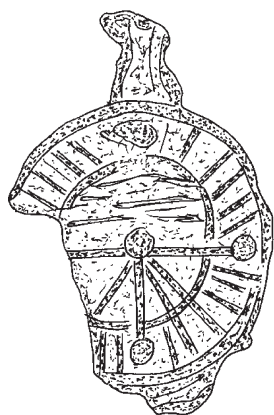
3

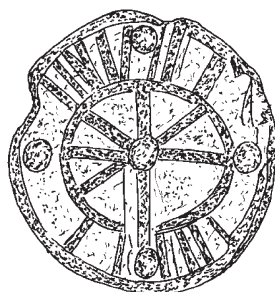
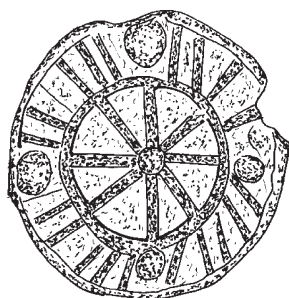
Табло XXVIII. Медалиони с вписан равнораменен кръст –
Тип С III (1-3).

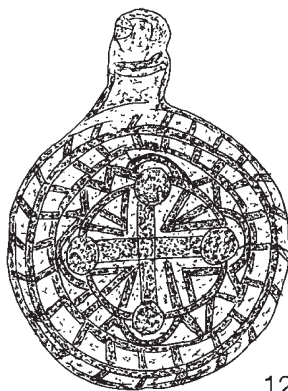
Табло XXIX. Медалиони с вписан равнораменен кръст –
Тип С III (4-9).

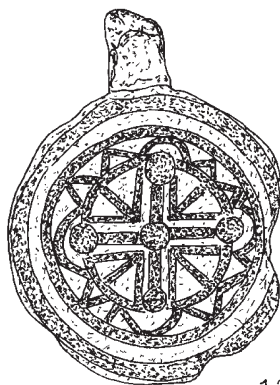
10

11

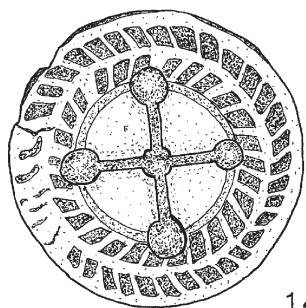
12

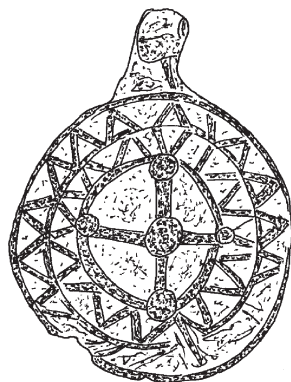
13

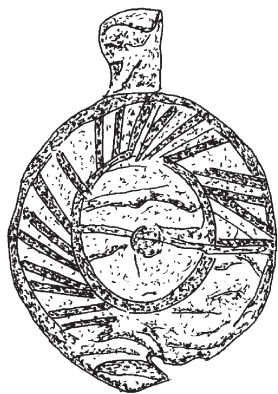
Табло XXX. Медалиони с вписан равнораменен кръст –
Тип С III (10–13).

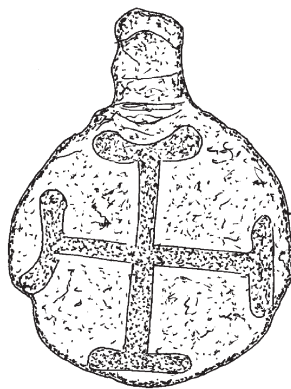
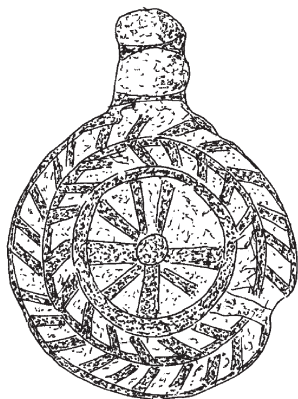
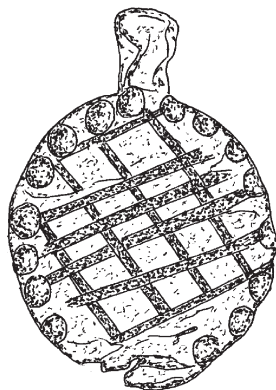
14

15

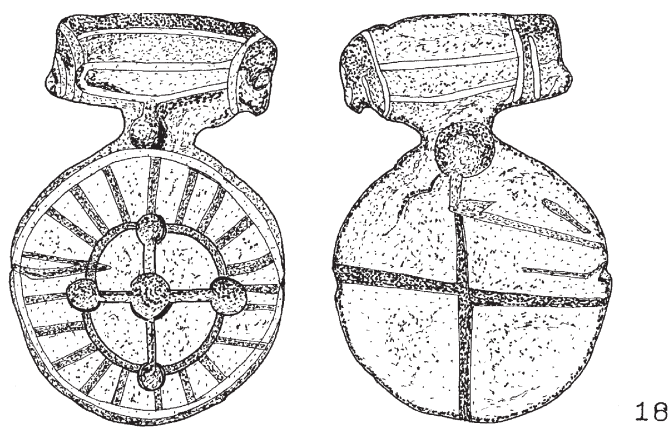
16

17

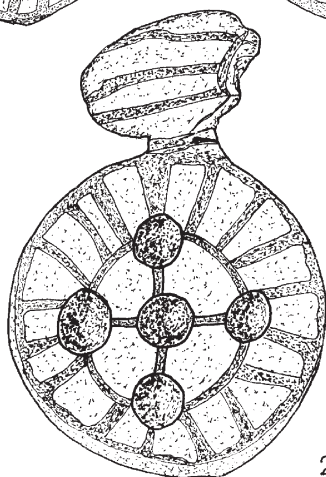
Табло XXXI. Медалиони с вписан равнораменен кръст –
Тип С III (14–17).

18

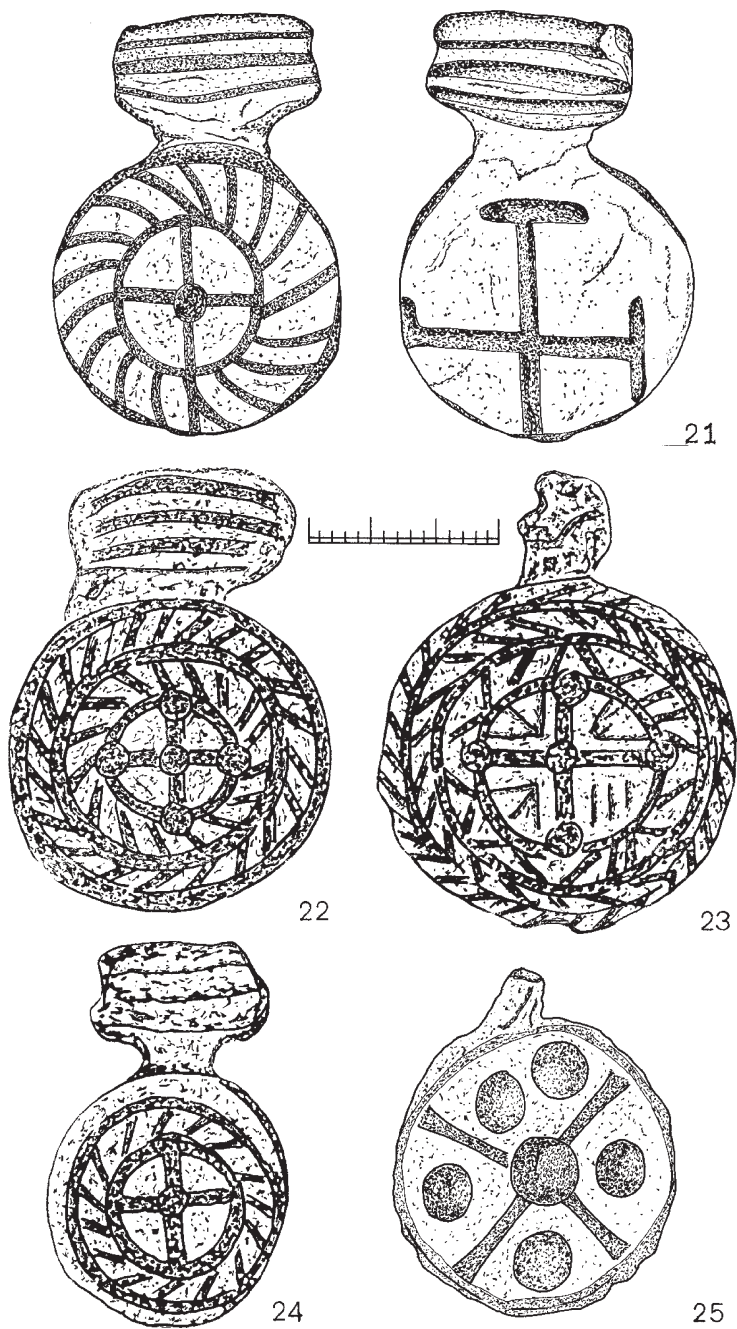
19

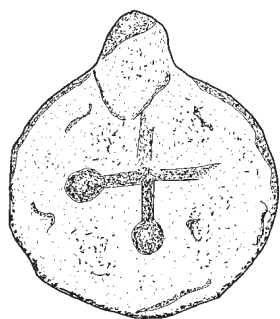
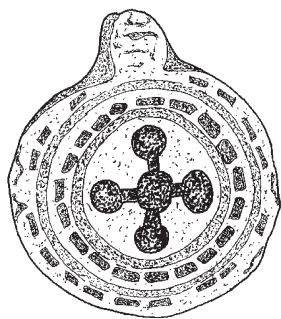
20

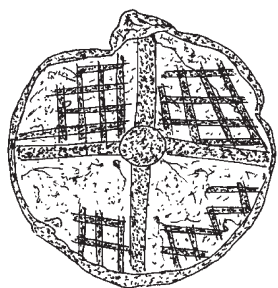
Табло XXXII. Медалиони с вписан равнораменен кръст –
Тип С III (18–20).

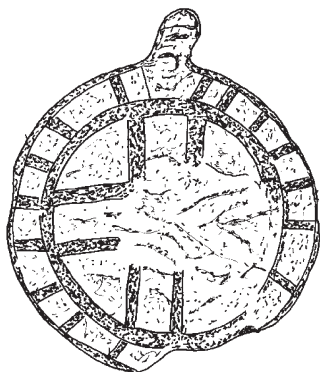
Табло XXXIII. Медалиони с вписан равнораменен кръст –
Тип С III (21-25).

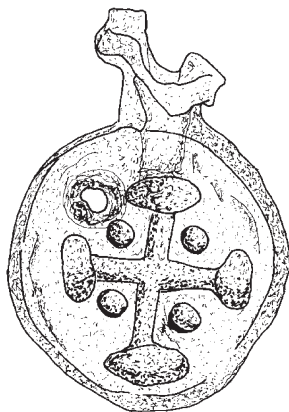
26

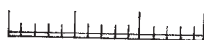
27

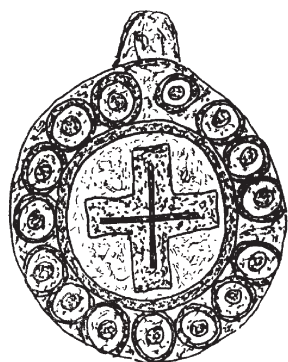
28

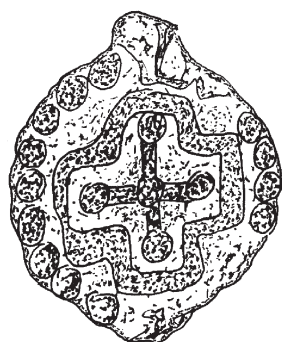
29

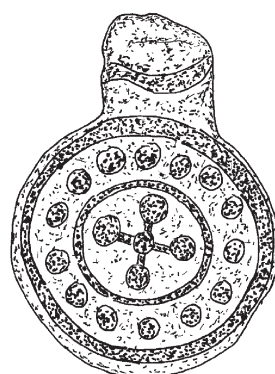
Табло XXXIV. Медалиони с вписан равнораменен кръст –
Тип С III (26–29).

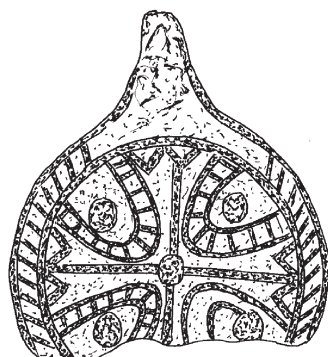
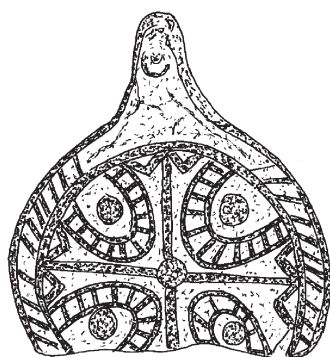
30

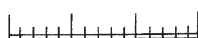
32

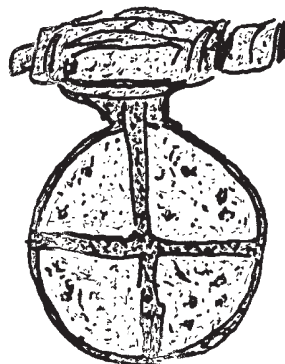
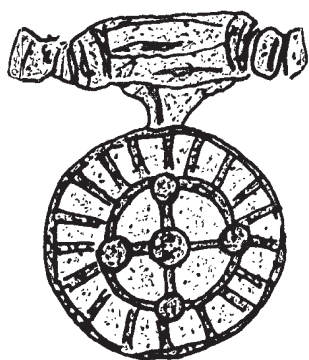
33

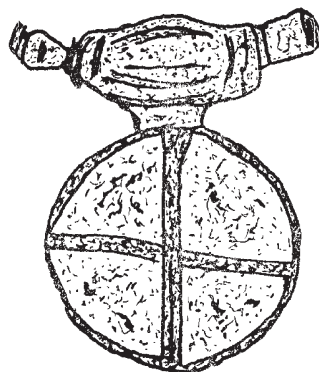
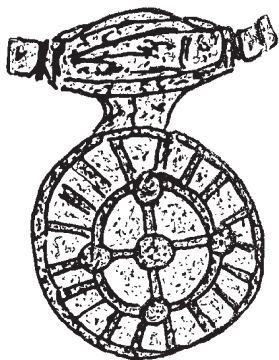
31

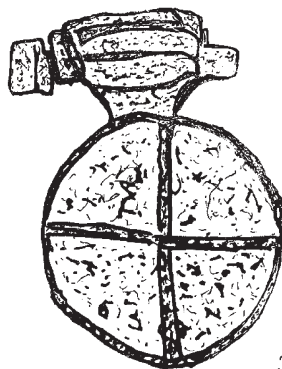
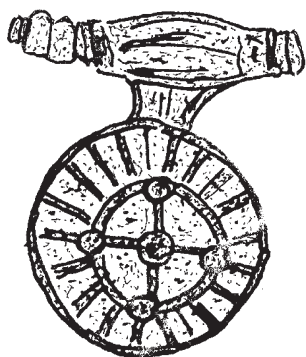
Табло XXXV. Медалиони с вписан равнораменен кръст –
Тип С III (30–33).

34

35

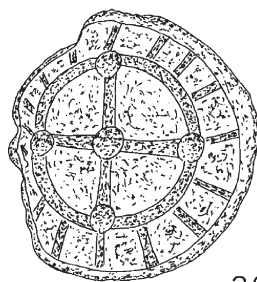
36

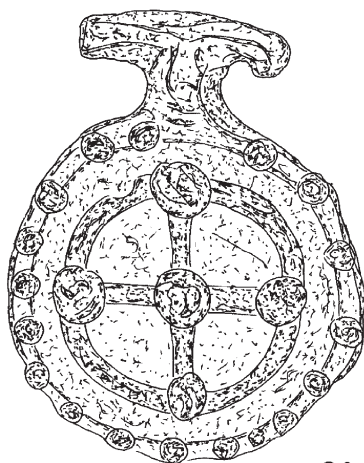
Табло XXXVI. Медалиони с вписан равнораменен кръст –
Тип С III (34–36).

37

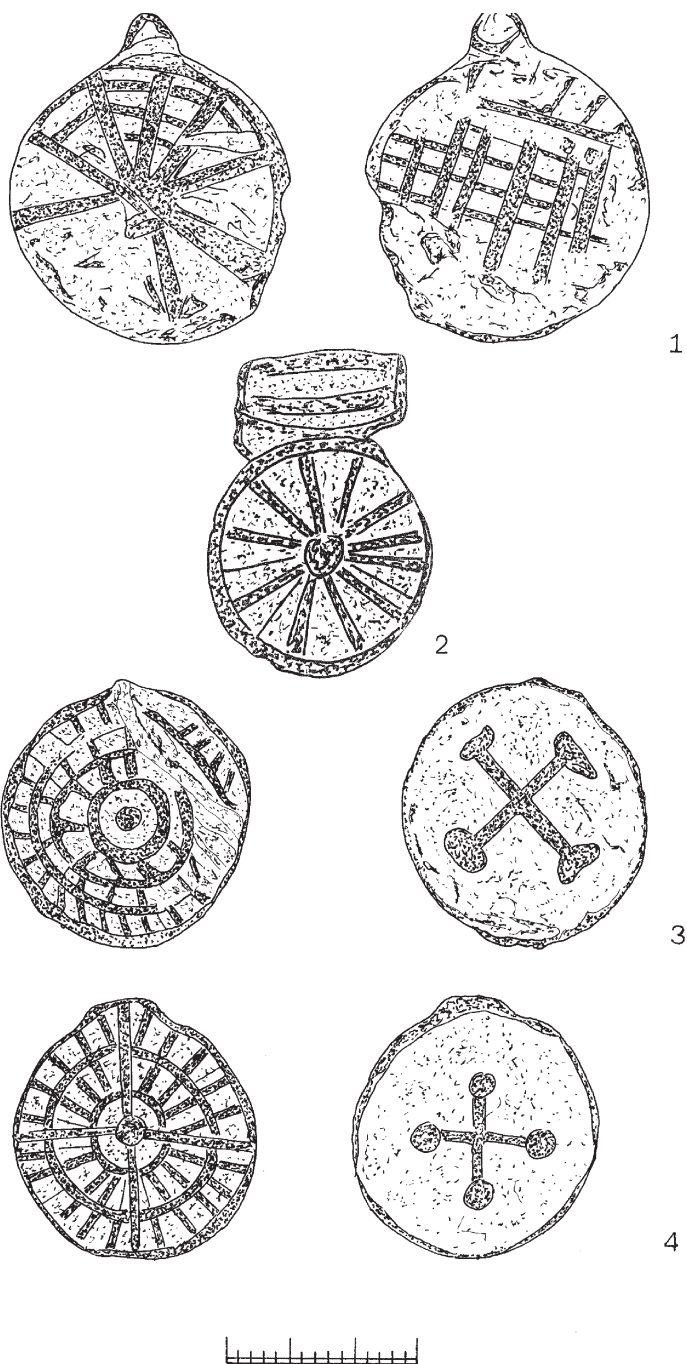
38

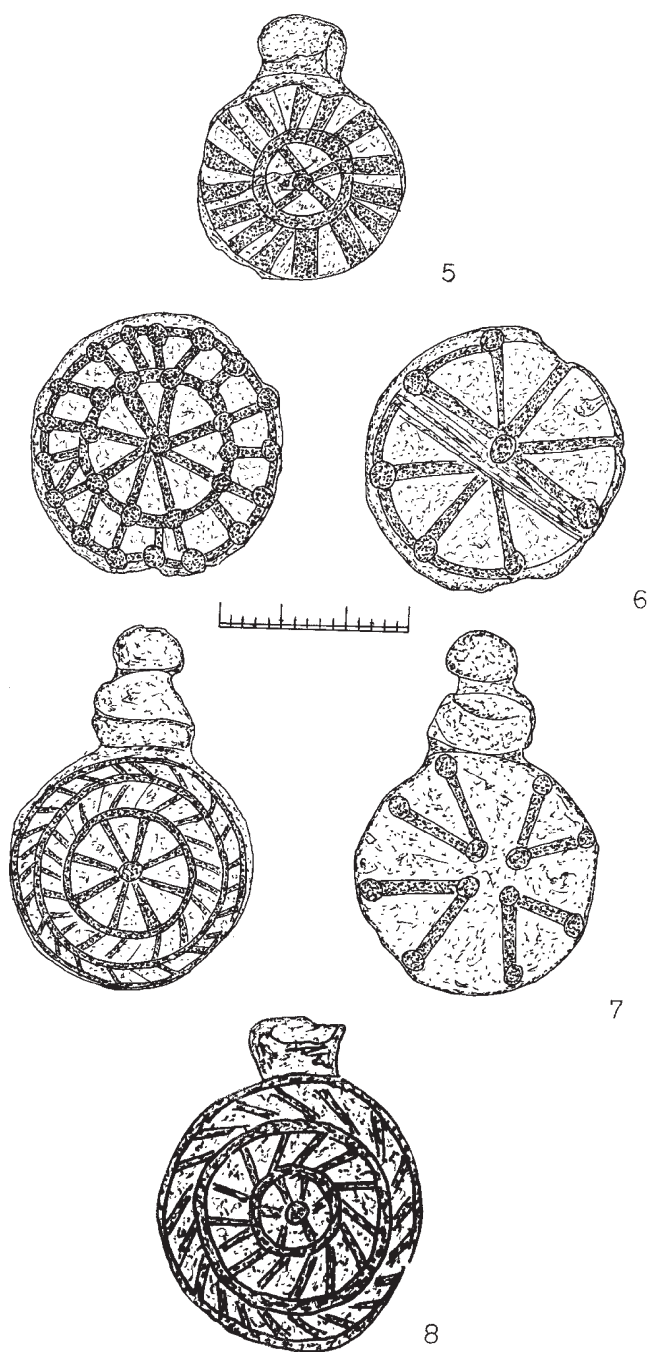
39

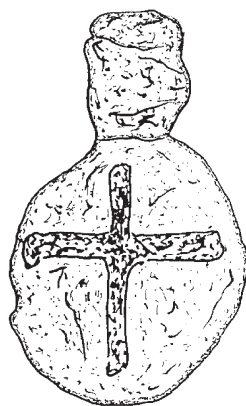
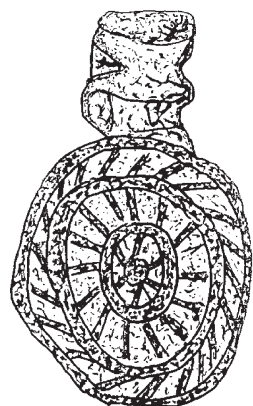
Табло XXXVII. Медалиони с вписан равнораменен кръст –
Тип С III (37-39).

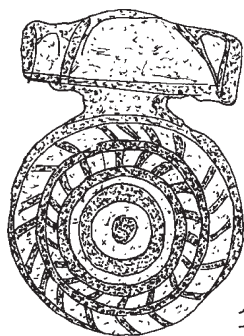
Табло XXXVIII. Медалиони със соларни изображения
от радиални лъчи – Тип D I (1-4).

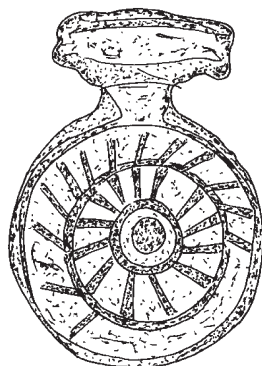
Табло XXXIX. Медалиони със соларни изображения от радиални лъчи
Тип D I (5-8).

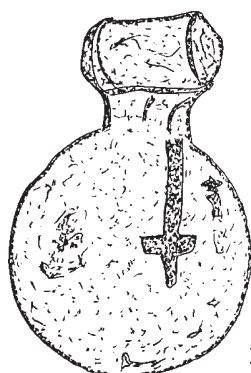
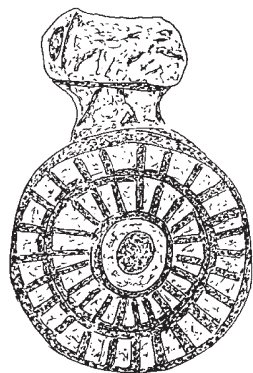
9

10

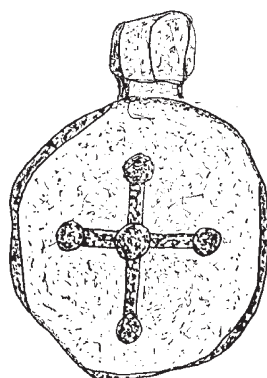
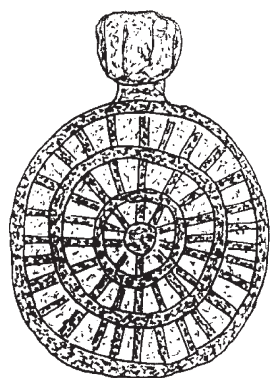
11

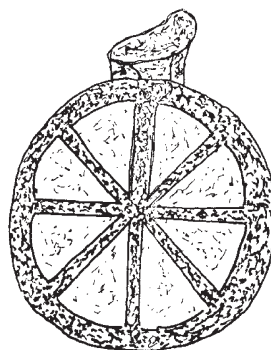
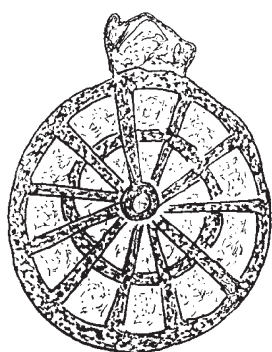
12

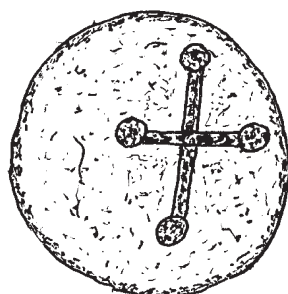
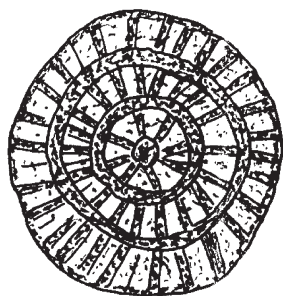
Табло XL. Медалиони със соларни изображения от радиални лъчи
Тип D I (9-12).

13

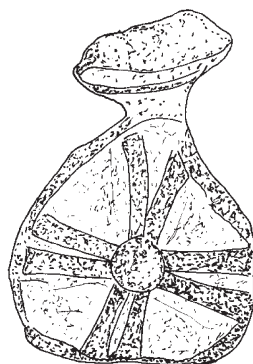
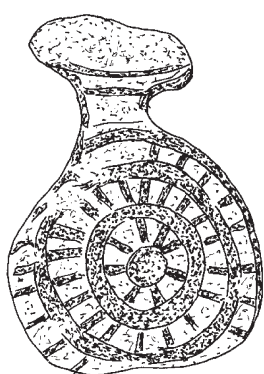
14

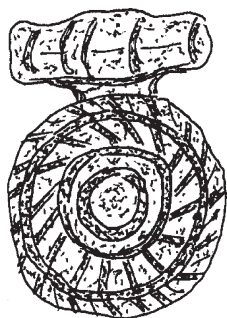
15

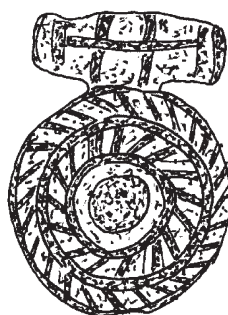
Табло XLI. Медалиони със соларни изображения от радиални лъчи
Тип D I (13-15).

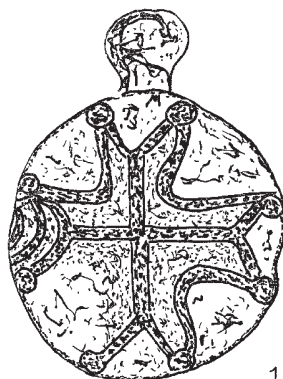
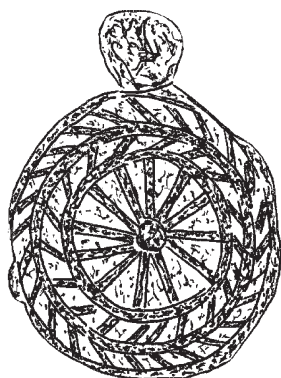
16

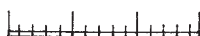
17

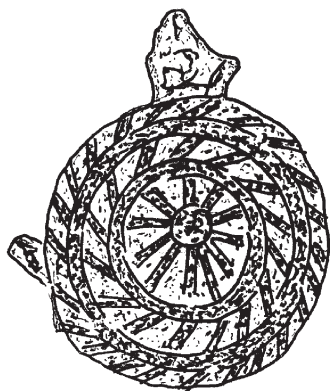
18

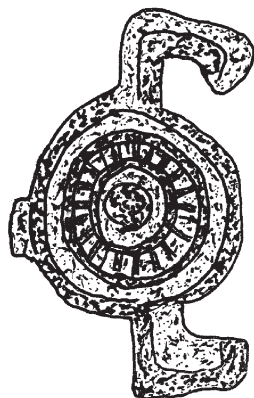
19

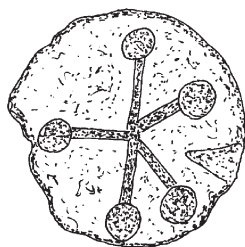
Табло XLII. Медалиони със соларни изображения от радиални лъчи
Тип D I (16-19).

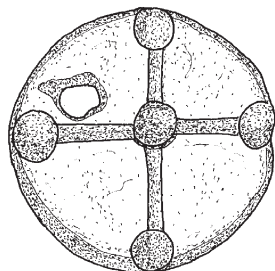
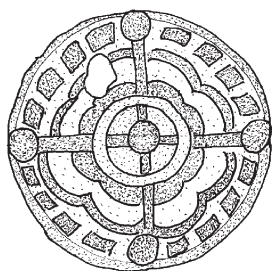
20

21

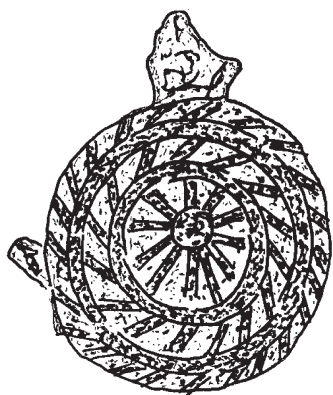
22

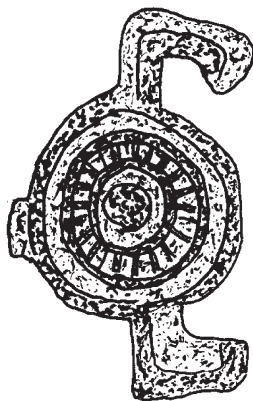
23

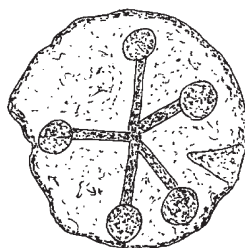
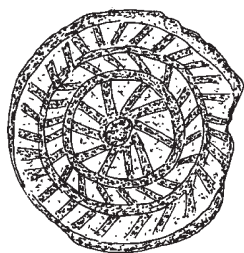
Табло XLIII. Медалиони със соларни изображения от радиални лъчи
Тип D I (20-23).

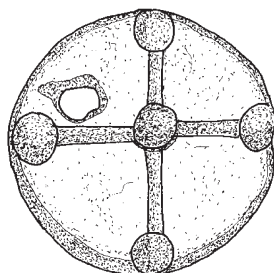
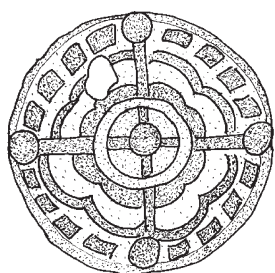
20

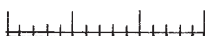
21

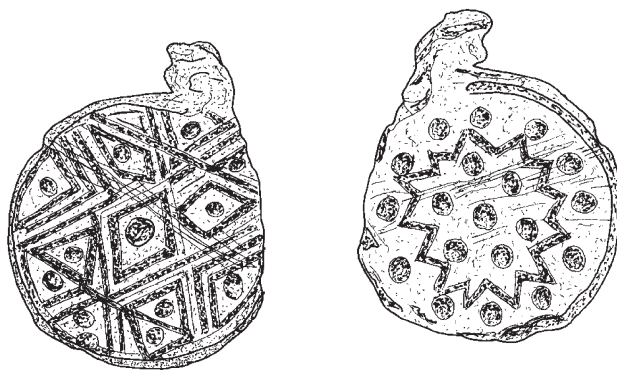
22

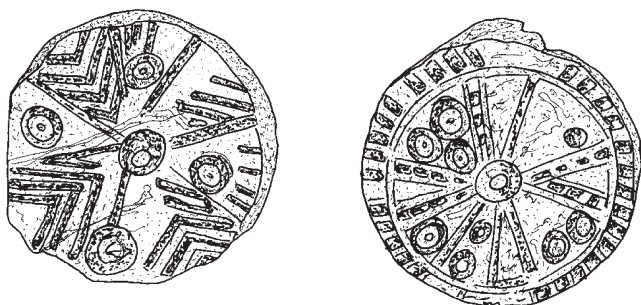
23

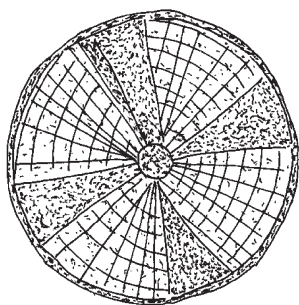
Табло XLIV. Медалиони със соларни изображения от радиални лъчи
Тип D I (20–23).

24

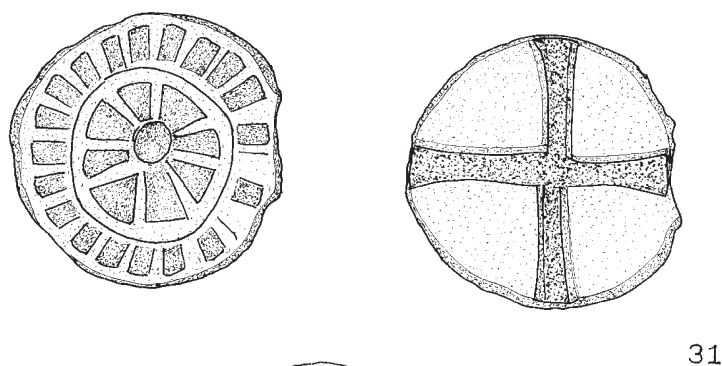
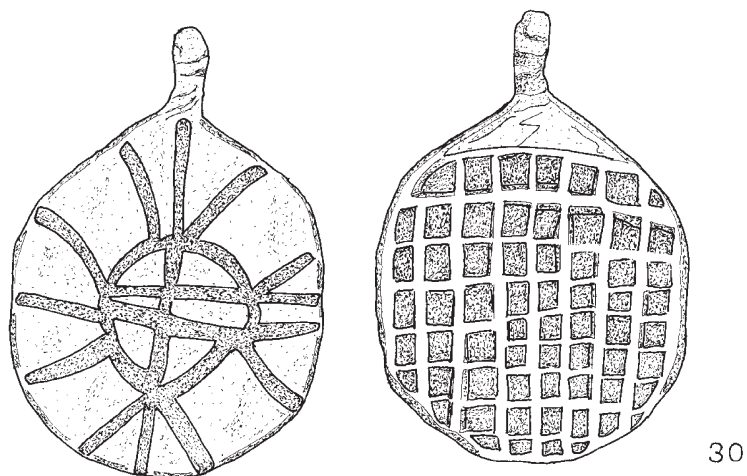
25

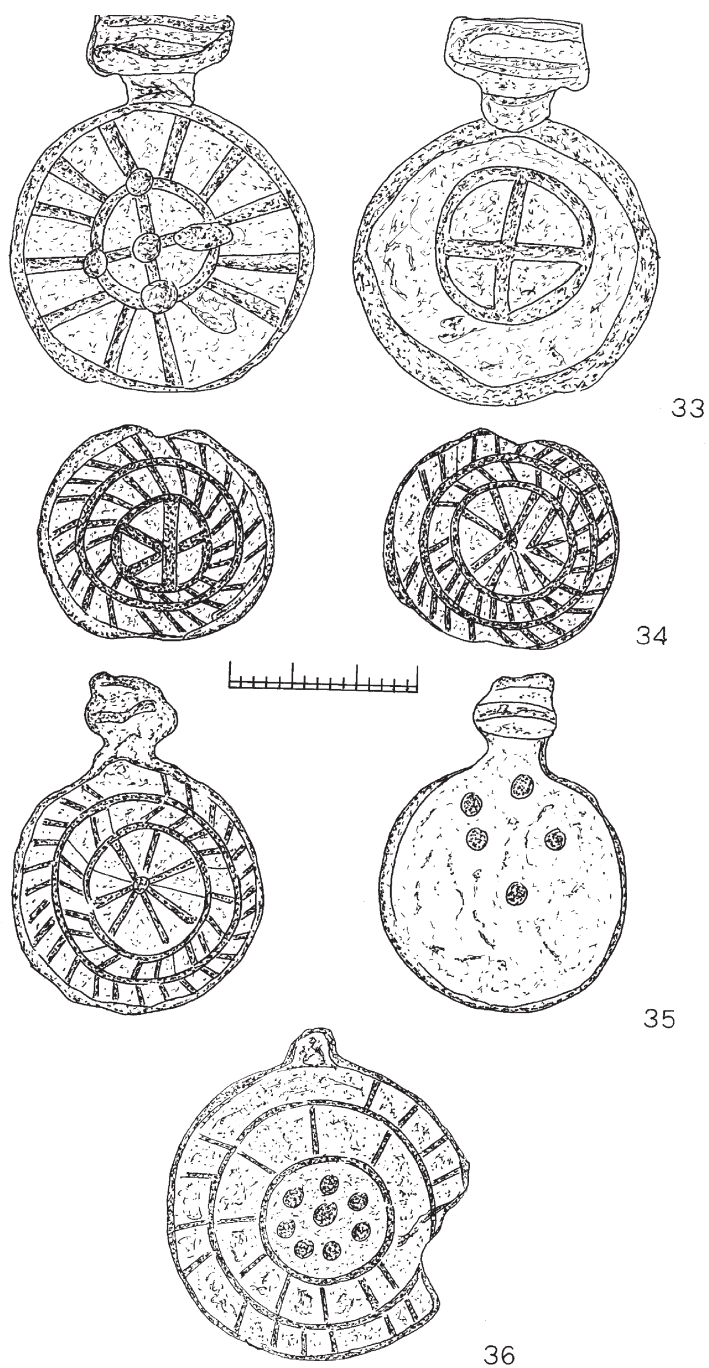
26

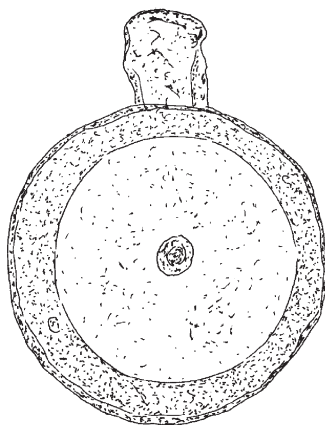
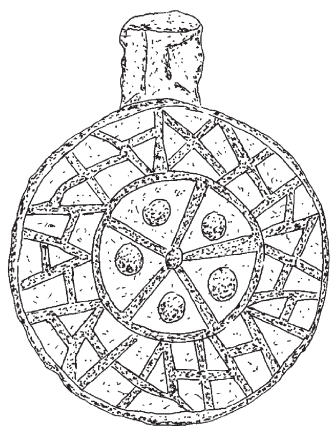
Табло XLV. Медалиони със соларни изображения от радиални лъчи
Тип D I (24-26).

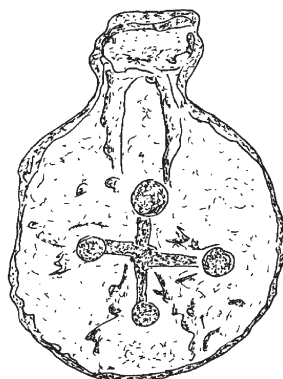
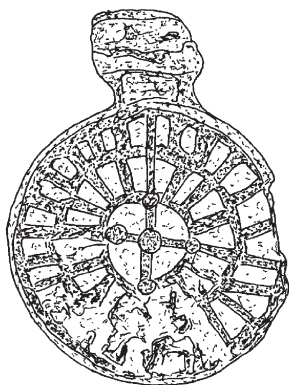
Табло XLVI. Медалиони със соларни изображения от радиални лъчи
Тип D I (30-32).

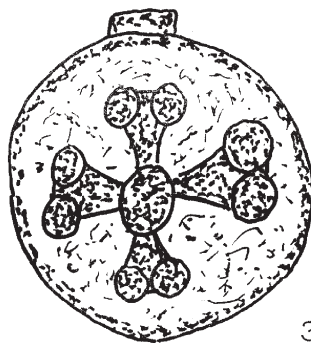
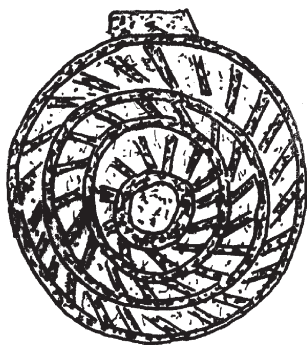
Табло XLVII. Медалиони със соларни изображения от радиални лъчи
Тип D I (33–36).

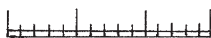
37

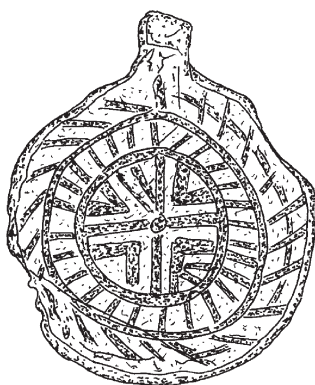
38

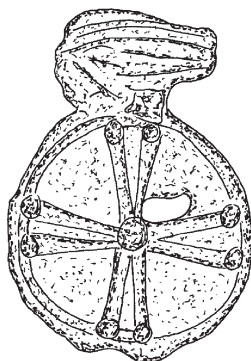
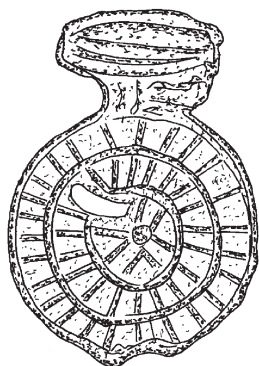
39

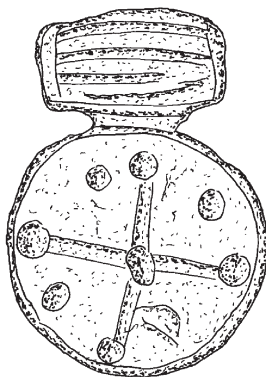
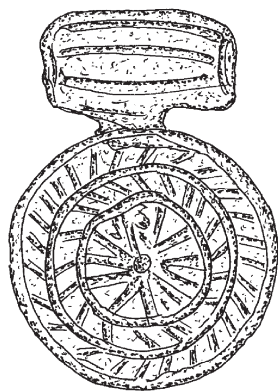
Табло XLVIII. Медалиони със соларни изображения от радиални лъчи
Тип D I (37-39).

40

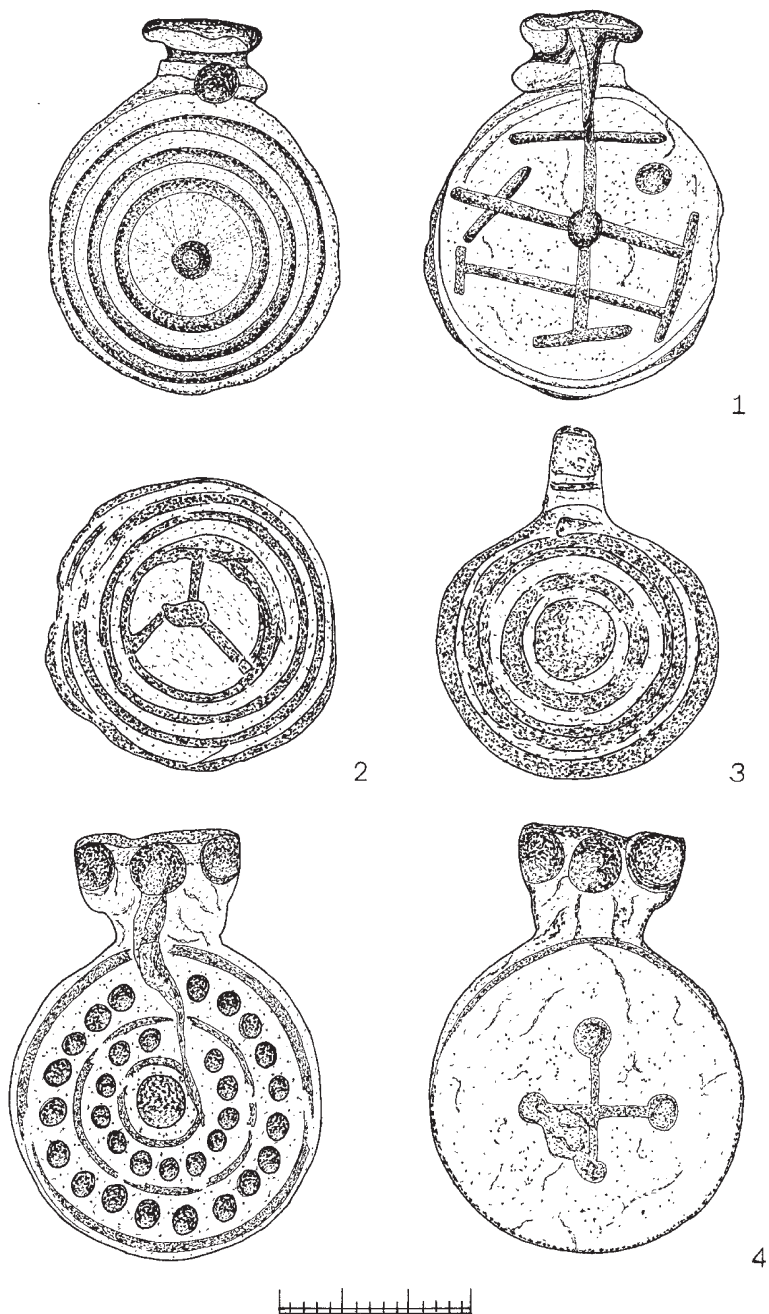
41

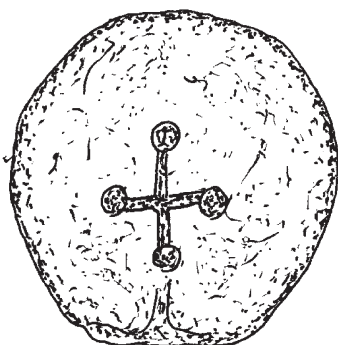
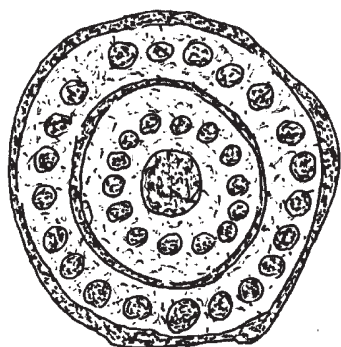
42

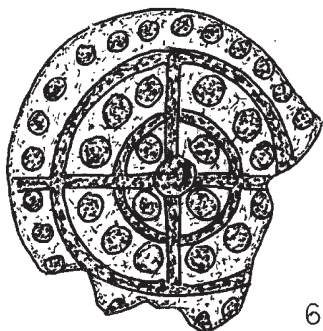
Табло XLIX. Медалиони със соларни изображения от радиални лъчи
Тип D I (40–42).

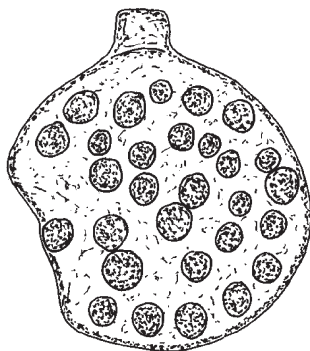
Табло L. Медалиони със соларни изображения от концентрични кръгове – Тип D II (1-4).

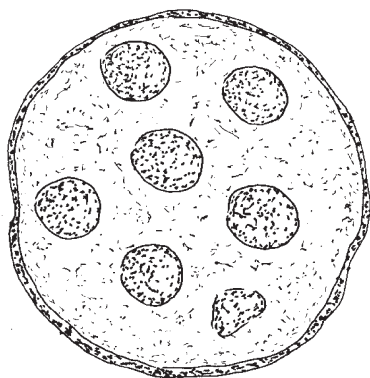
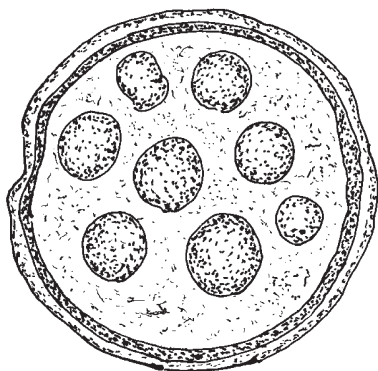
5

6

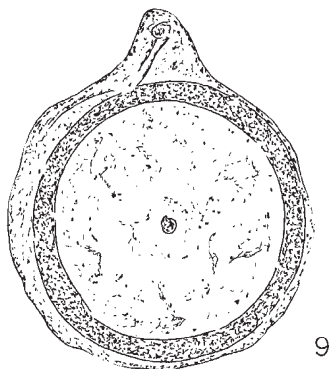
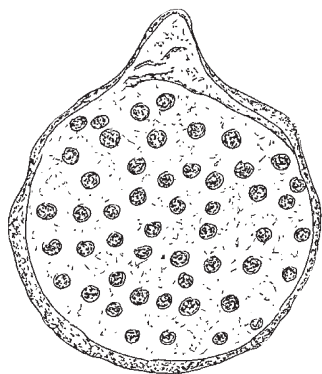
7

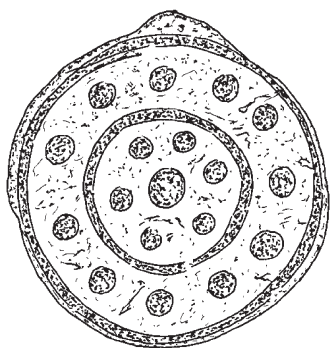
8

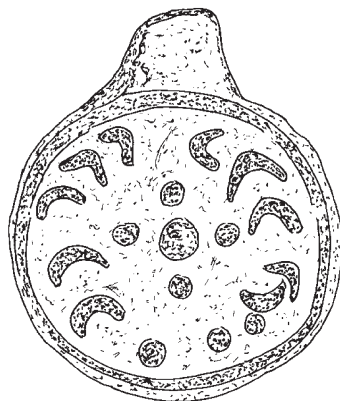
Табло LI. Медалиони със соларни изображения от концентрични кръгове – Тип D II (5-8).

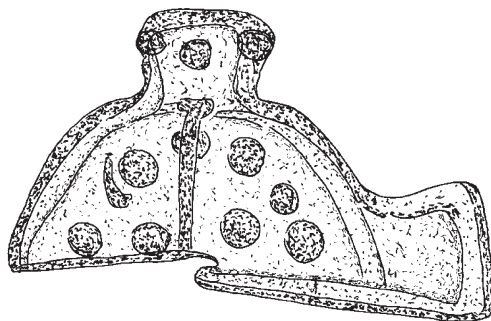
9

10

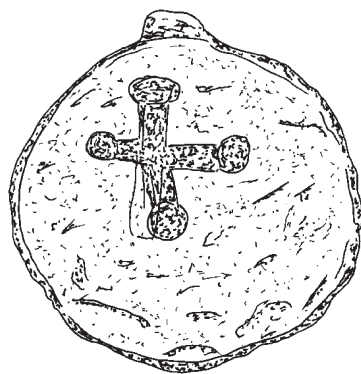
11

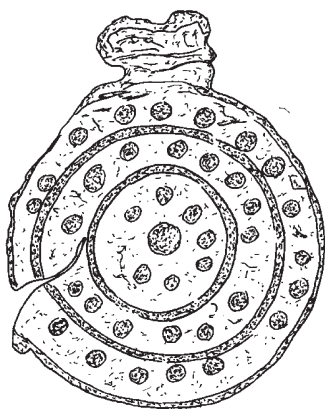
12

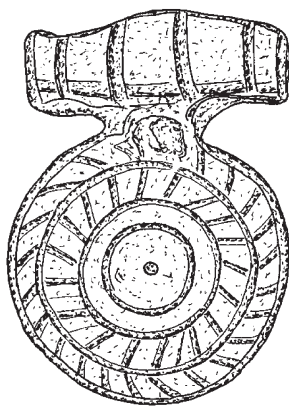
Табло LII. Медалиони със соларни изображения от концентрични кръгове – Тип D II (9–12).

13

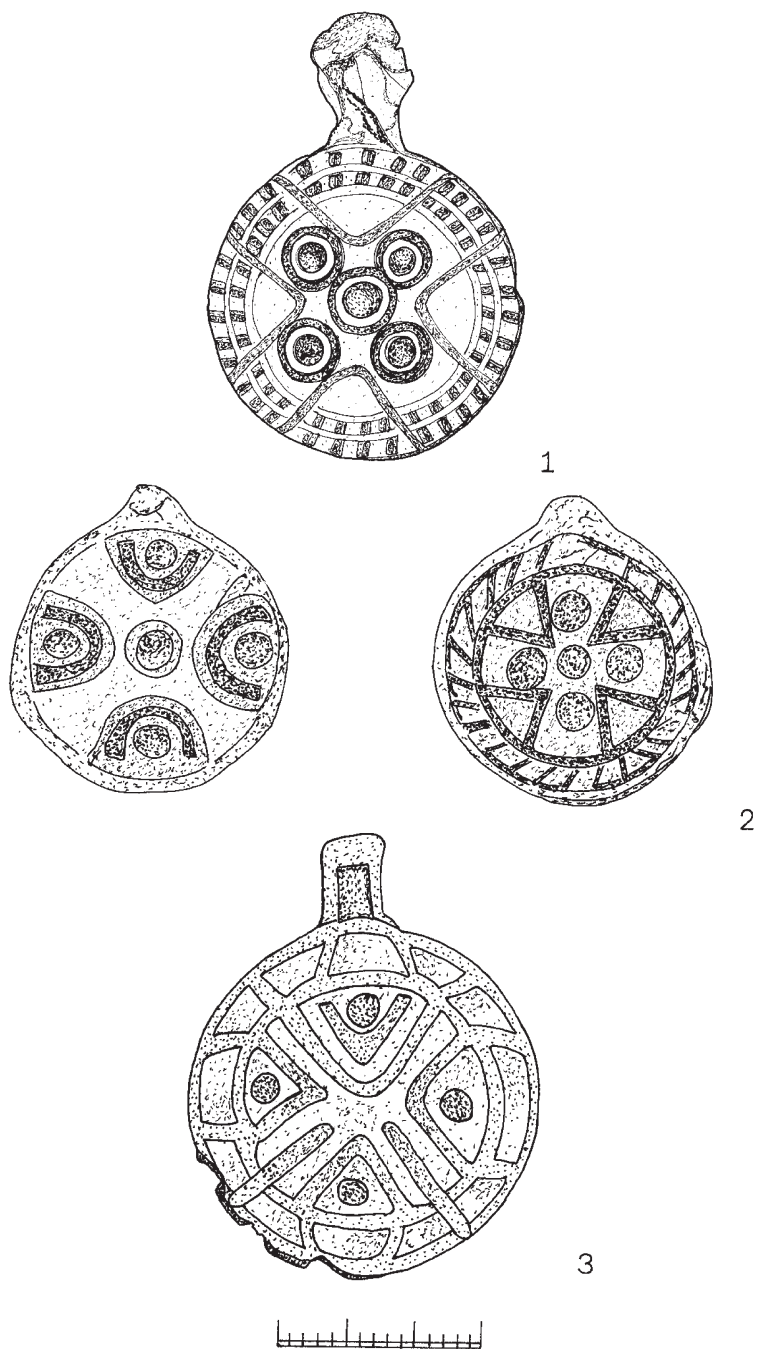
14

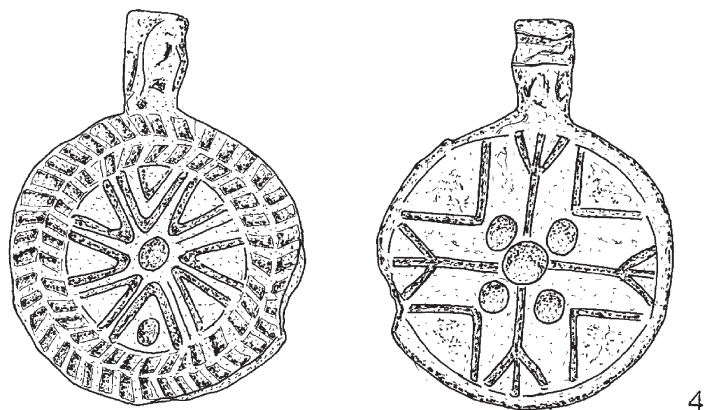
15

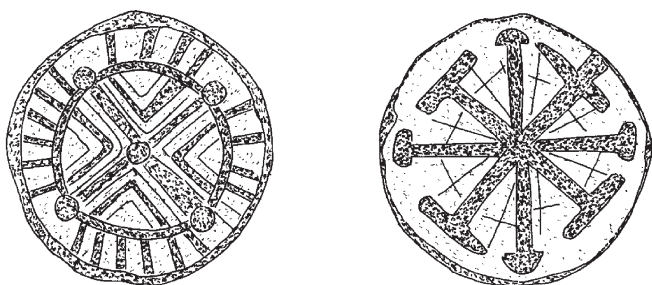
Табло LIII. Медалиони със соларни изображения от концентрични кръгове – Тип D II (13–15).

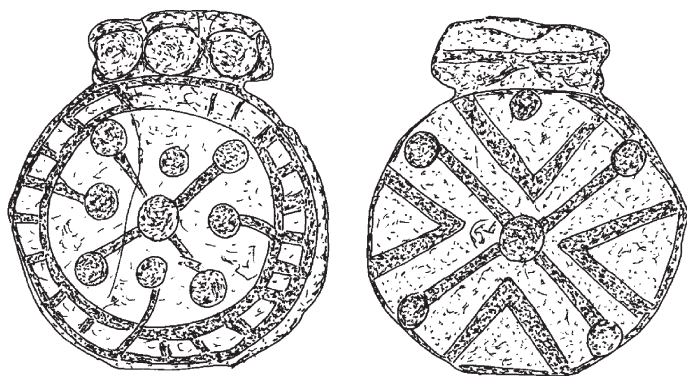
Табло LIV. Медалиони с Андреевски кръст – Тип Е (1-3).

4

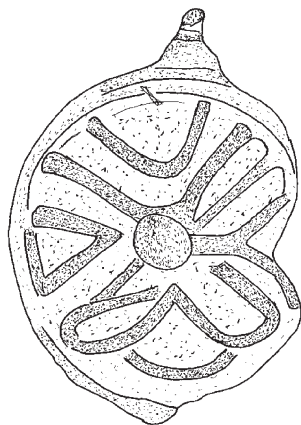
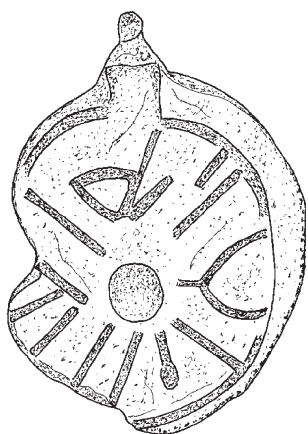
5

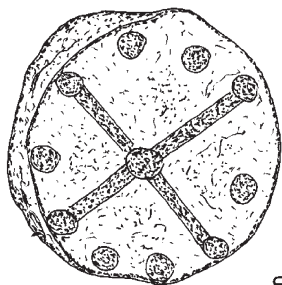
6

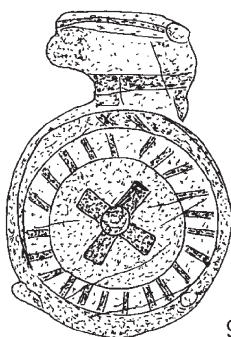
Табло LV. Медалиони с Андреевски кръст – Тип Е (4–6).

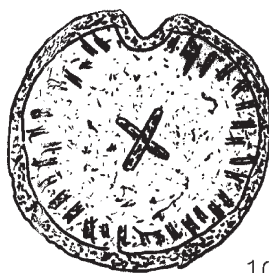
7

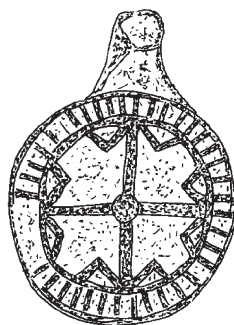
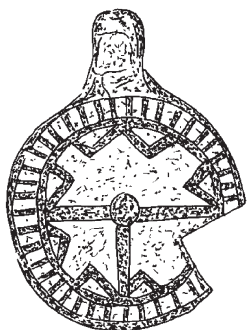
8

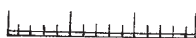
9

10

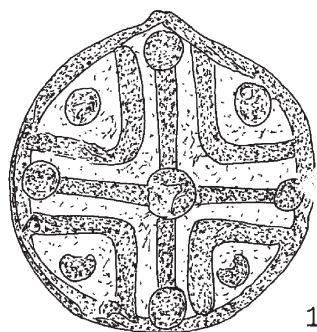
11

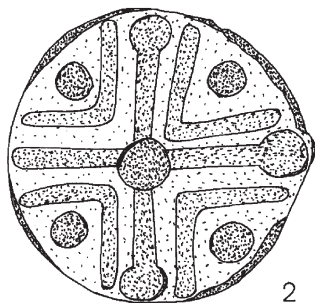
Табло LVI. Медалиони с Андреевски кръст – Тип Е (7-11).

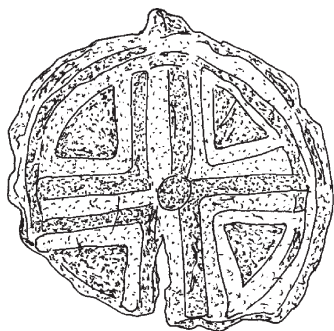
Табло LVII. Медалиони с Андреевски кръст – Тип Е (12–15).

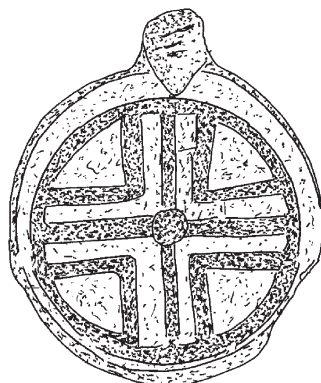
1

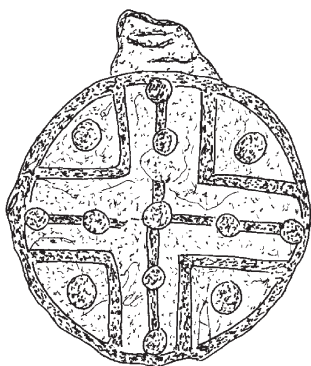
2

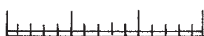
3

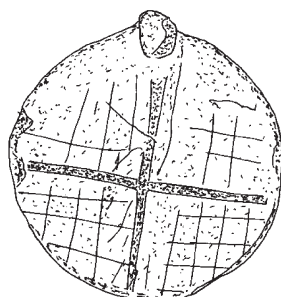
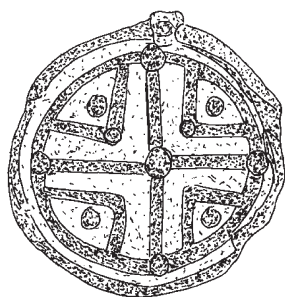
4

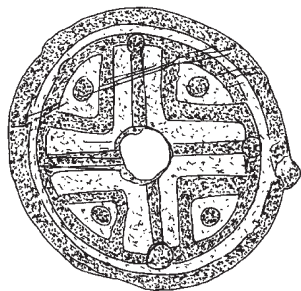
5

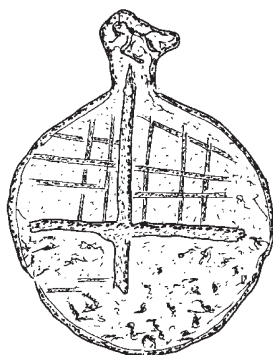
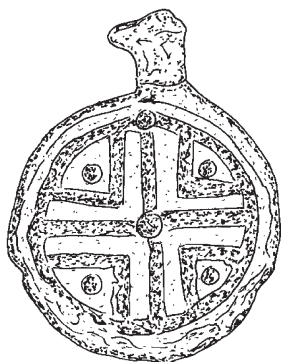
Табло LVIII. Медалиони с γ - кръст от три успоредни рамена
Тип F I (1-5).

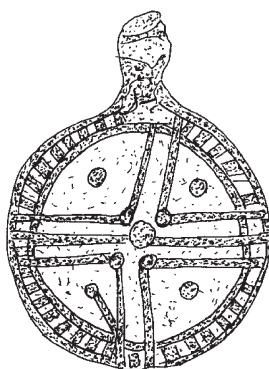
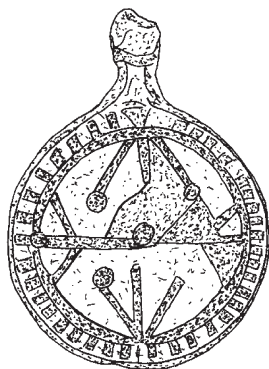
6

7

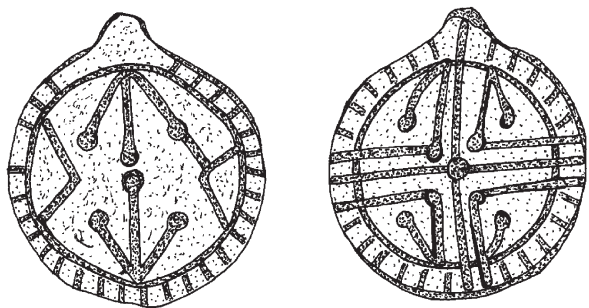

8

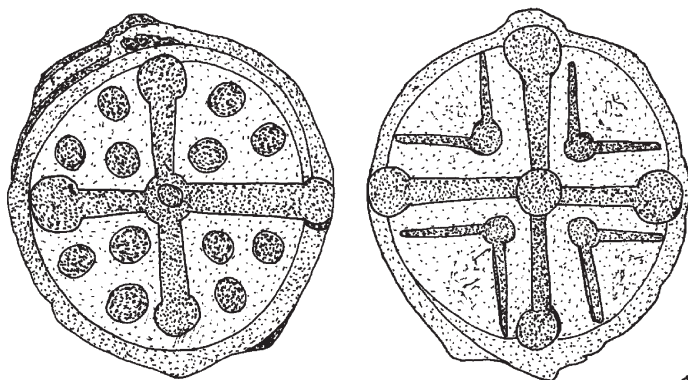

9

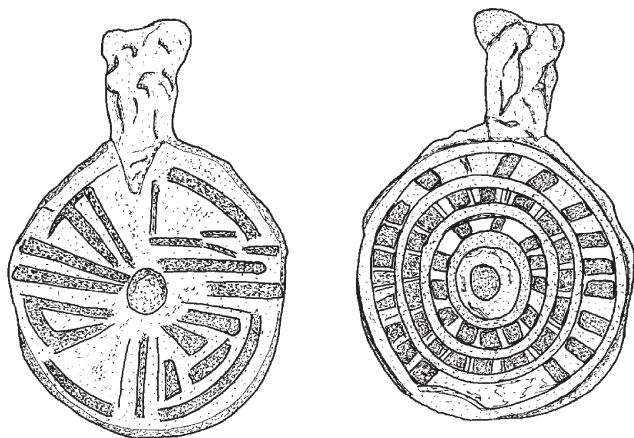
Табло LIX. Медалиони с γ - кръст от три успоредни рамена
Тип F I (6-9).

10

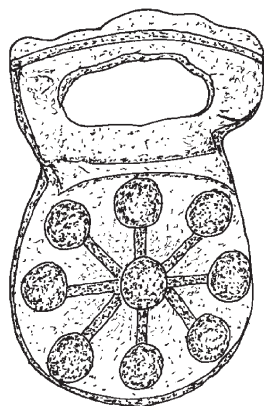
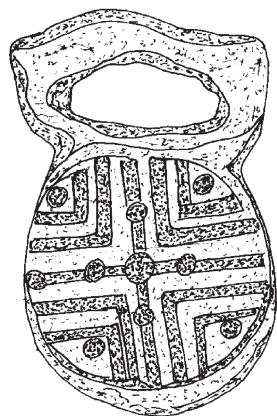
11

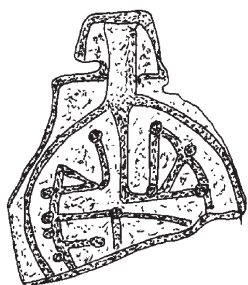
12

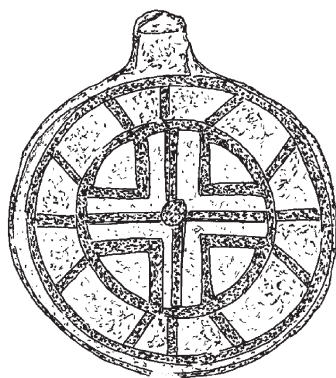
Табло LX. Медалиони с γ - кръст от три успоредни рамена
Тип F I (10-12).

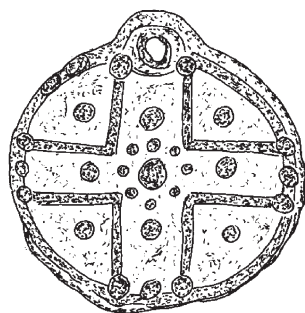
13

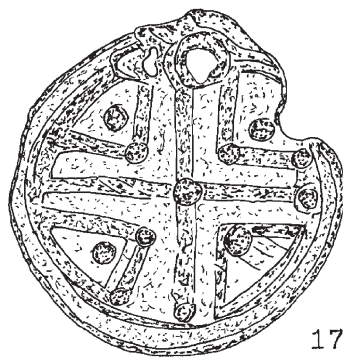
14

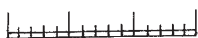
15

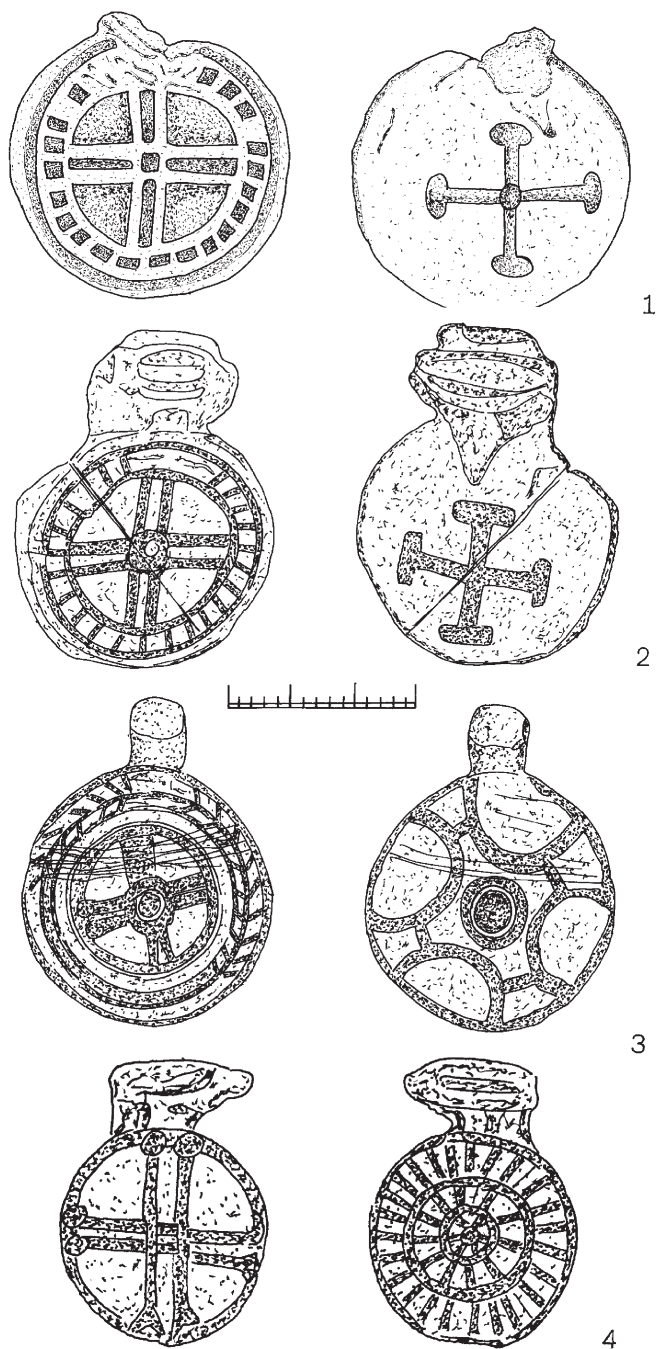
16

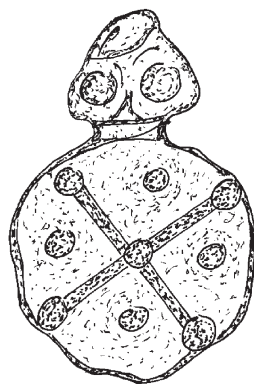
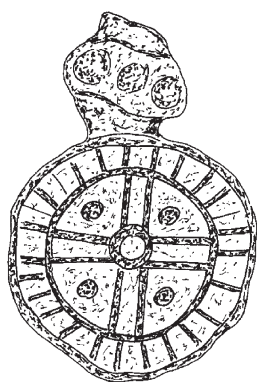
17

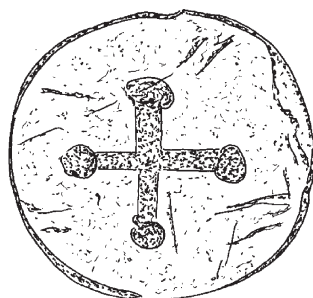
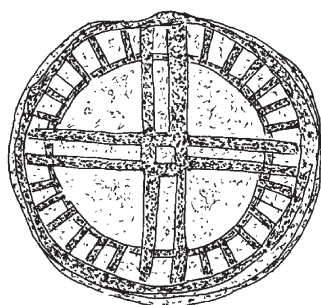
Табло LXI. Медалиони с γ - кръст от три успоредни рамена
Тип FI (13-17).

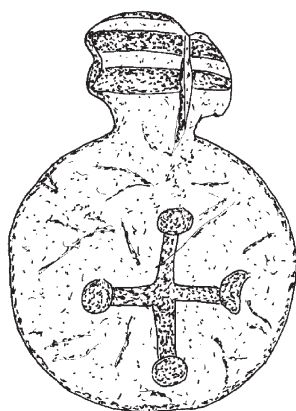
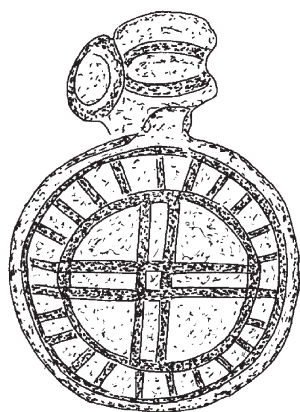
Табло LXII. Медалиони с γ – кръст от две успоредни рамена
Тип F II (1–4).

5

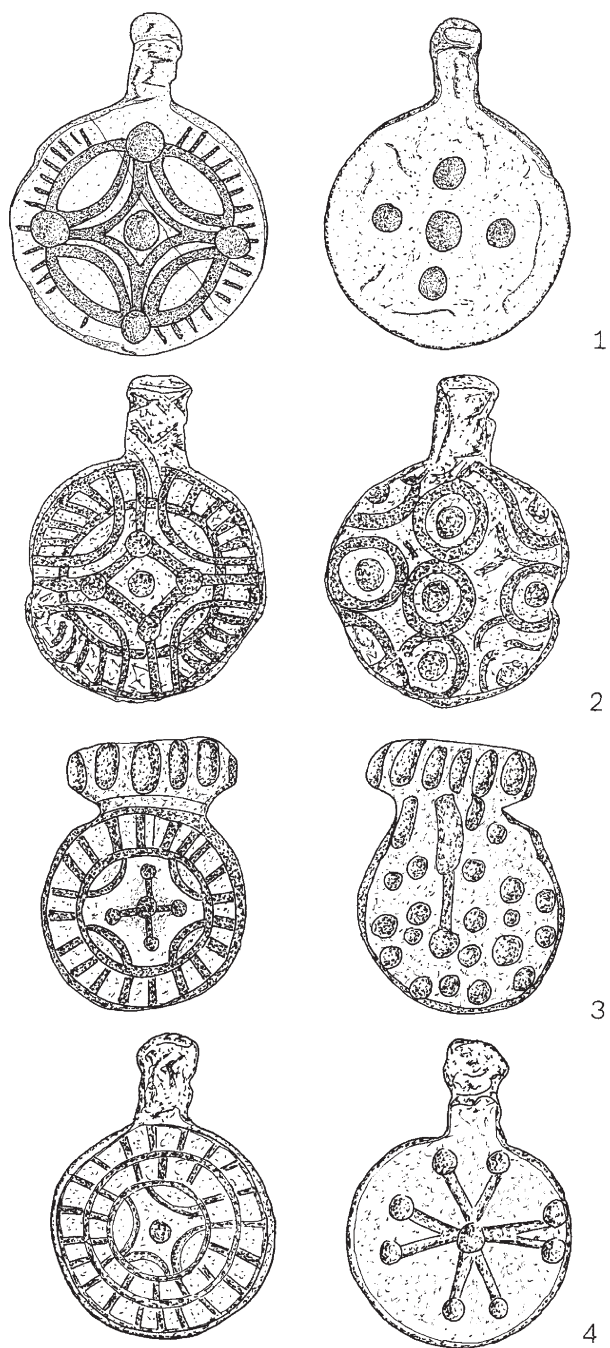
6

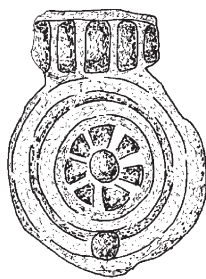
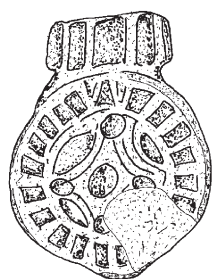
7

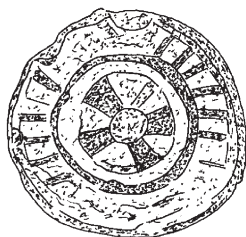
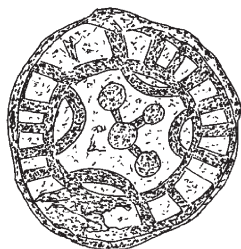
Табло LXIII. Медалиони с γ – кръст от две успоредни рамена
Тип F II (5–7).

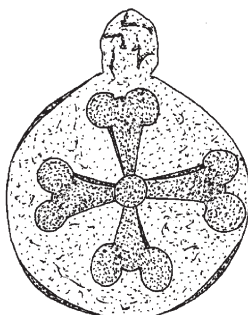
Табло LXIV. Медалиони с γ – кръст от дъги – Тип F III (1–4).

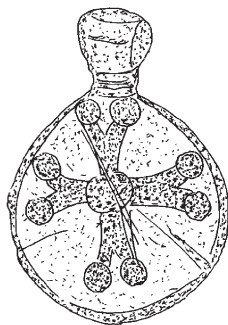
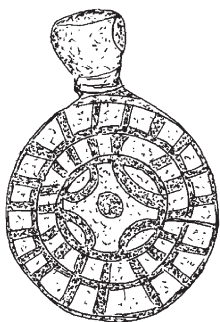
5

6

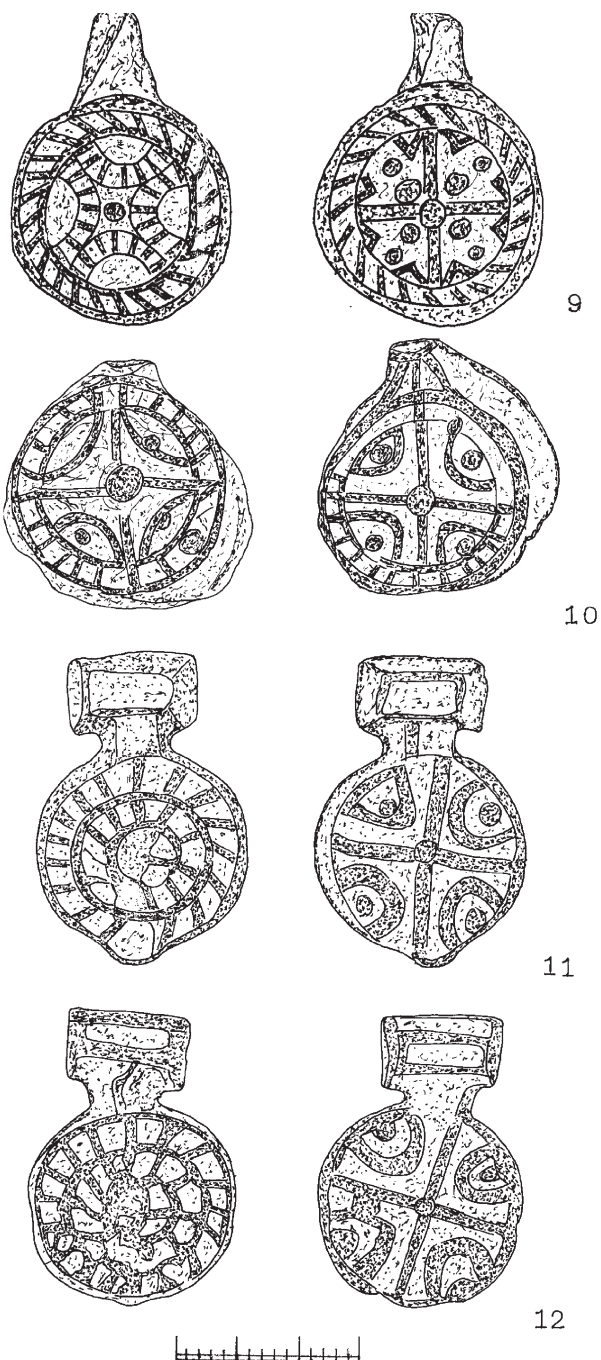
7

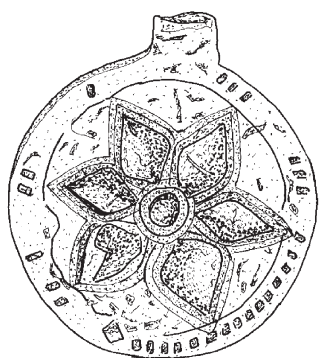
8

Табло LXV. Медалиони с γ - кръст от дъги - Тип F III (5-8).

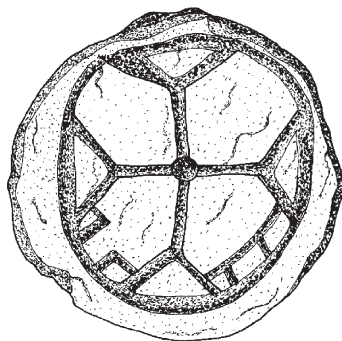
Табло LXVI. Медалиони с γ – кръст от дъги – Тип F III (9-12).

1

2

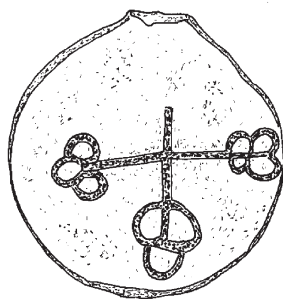
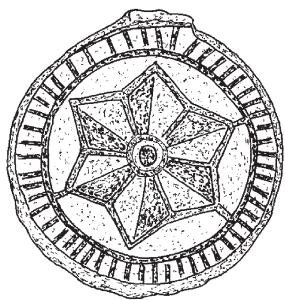
3

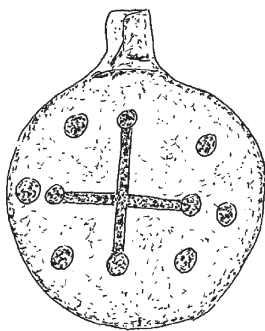
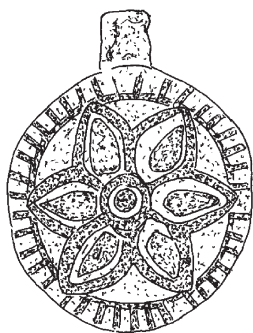
4

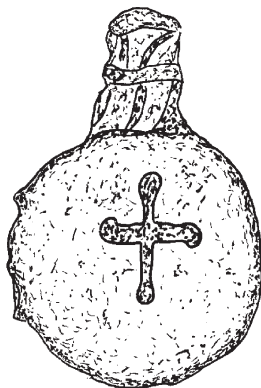
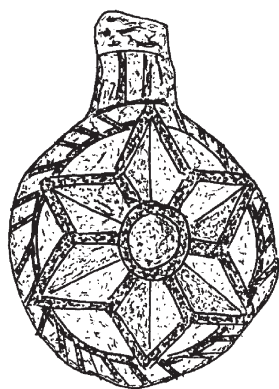
Табло LXVII. Медалиони с розети – Тип G I (1–4).

5

6

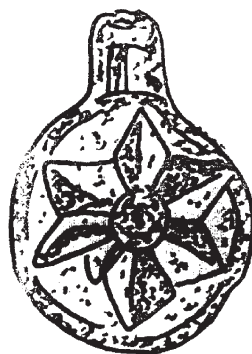
7

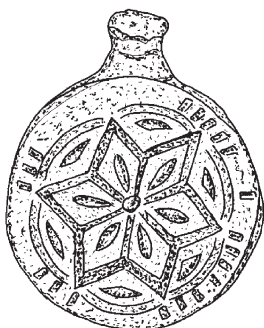
Табло LXVIII. Медалиони с розети – Тип G I (5–7).

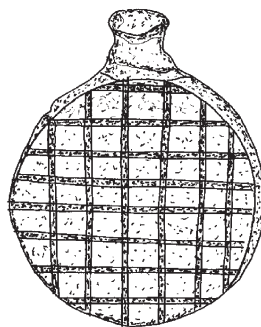
8

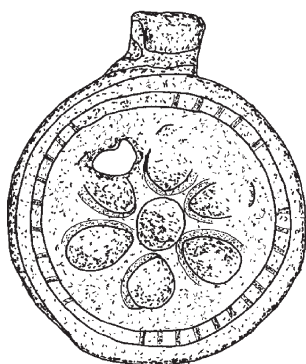
9

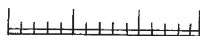
10

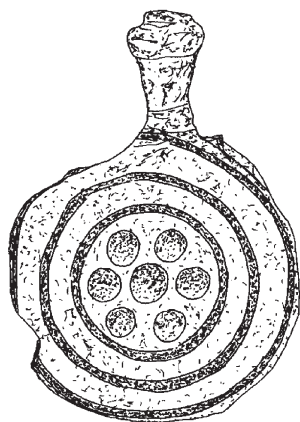
11

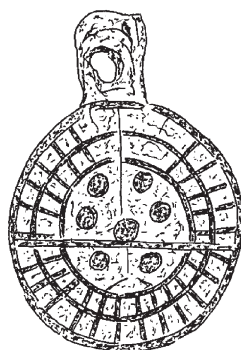
12

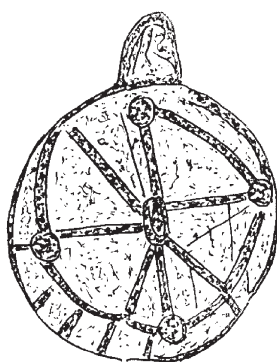
Табло LXIX. Медалиони с розети – Тип G I (8–12).

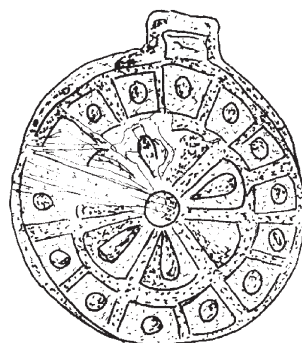
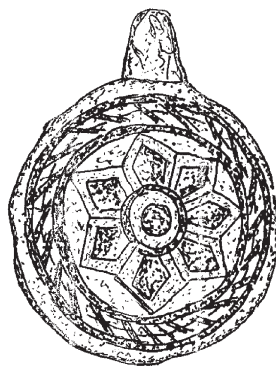
13

14

15

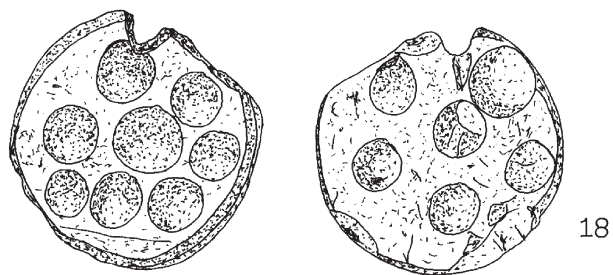
16

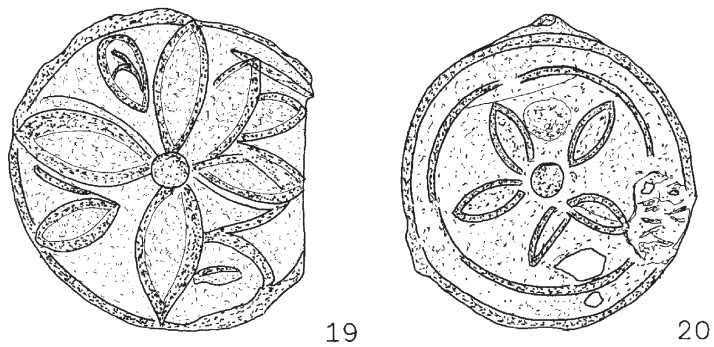
Табло LXX. Медалиони с розети – Тип G I (13–16).

17

18

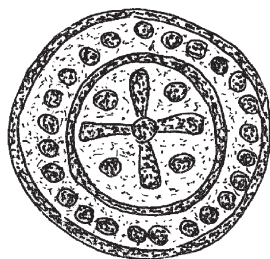
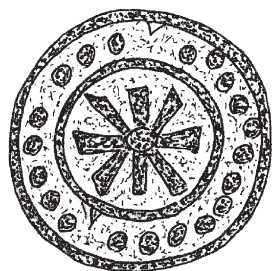

19

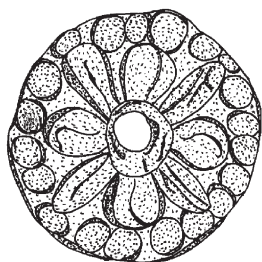
20

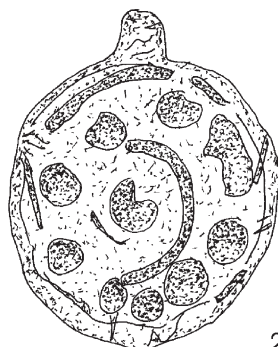
Табло LXXI. Медалиони с розети – Тип G I (17–20).

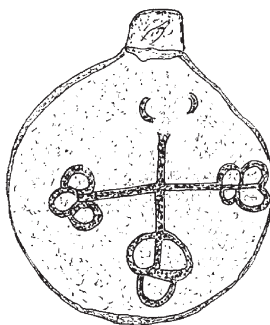
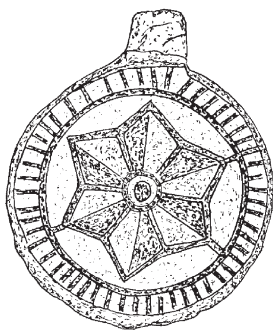
21

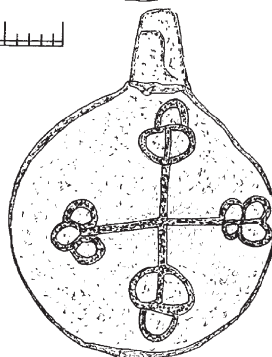
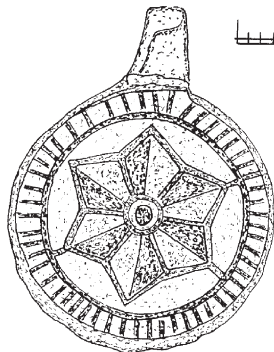
22

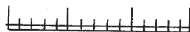
23

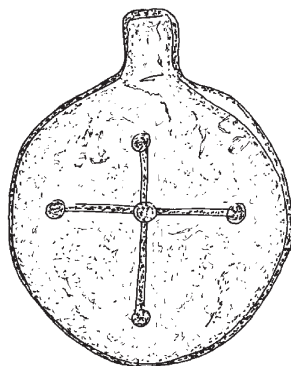
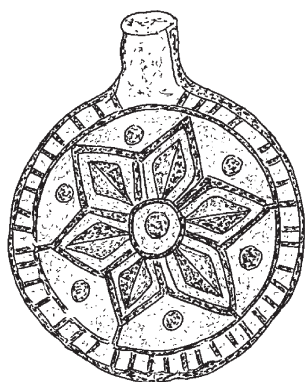
24

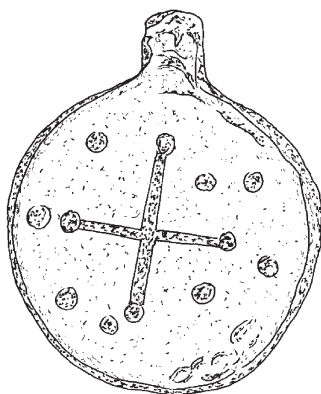
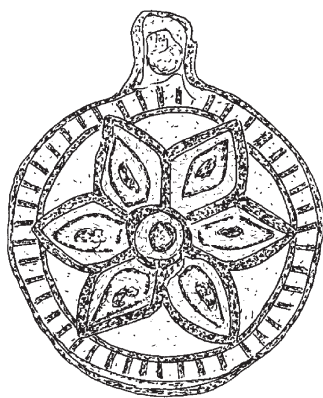
25

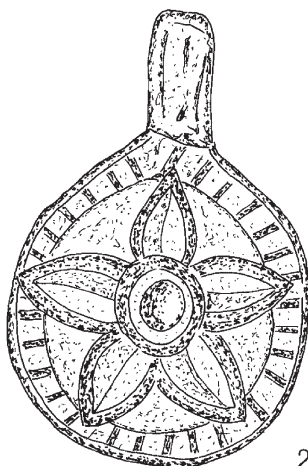
Табло LXXII. Медалиони с розети – Тип G I (21–25).

26

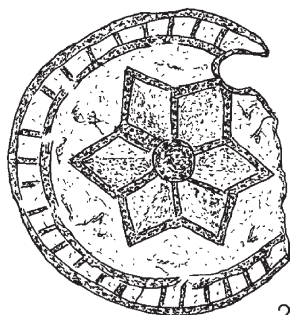

27

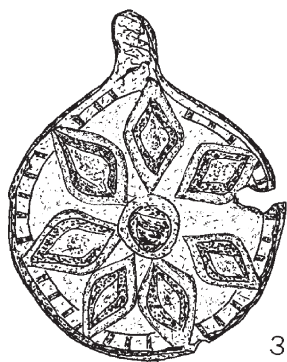

28

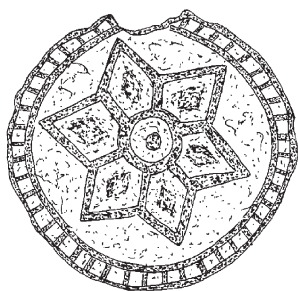
Табло LXXIII. Медалиони с розети – Тип G I (26–28).

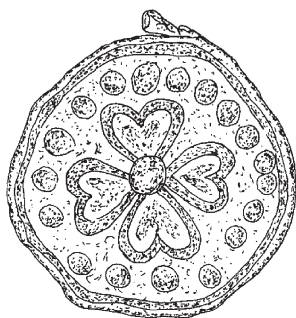
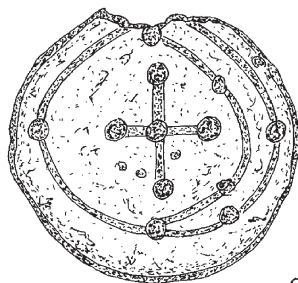
29

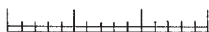
30

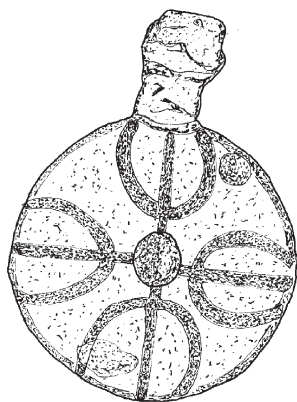
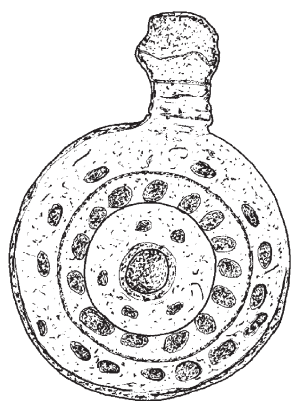
31

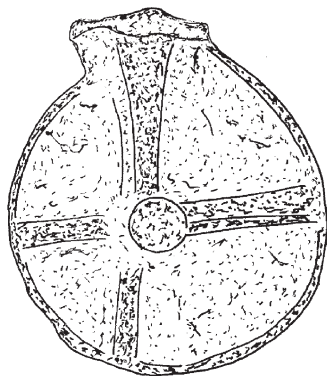
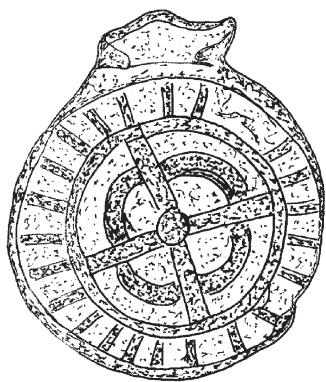
32

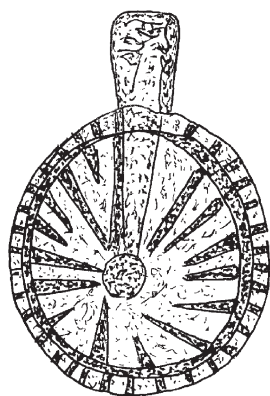
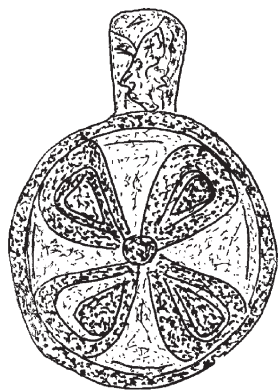
Табло LXXIV. Медалиони с розети – Тип G I (29–32).

1

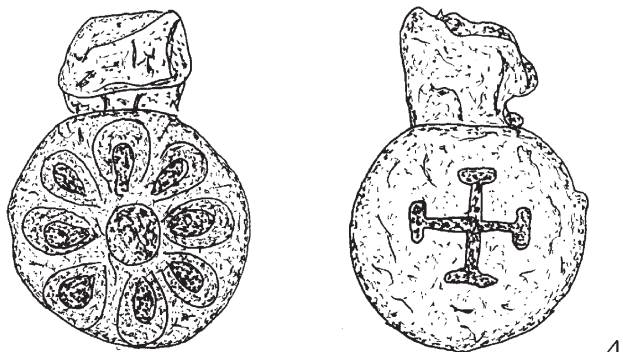
2

3

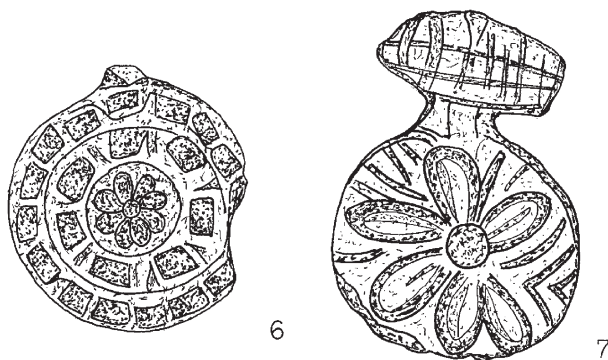
Табло LXXV. Медалиони с многолистници – Тип G II (1-3).

4

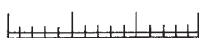

5

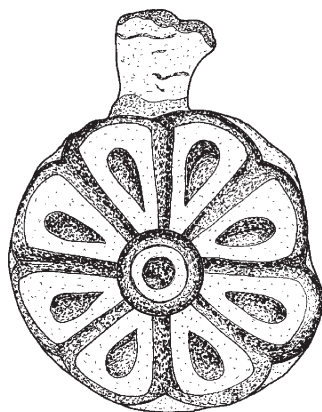

6

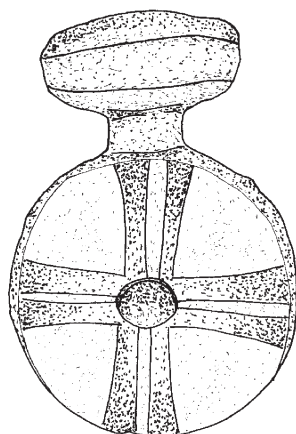
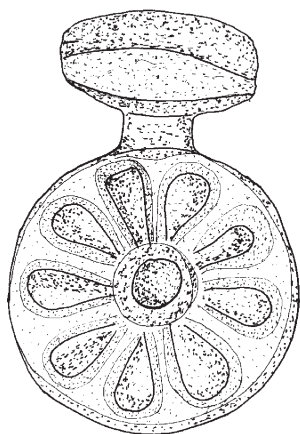
7

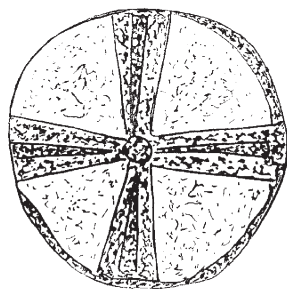
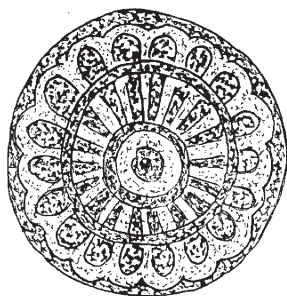
Табло LXXVI. Медальони с многолистници – Тип G II (4-7).

8

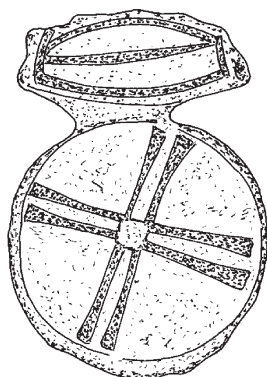
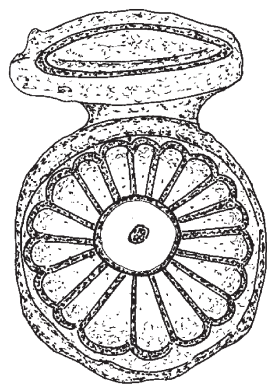
9

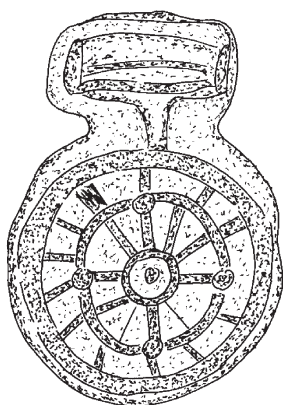
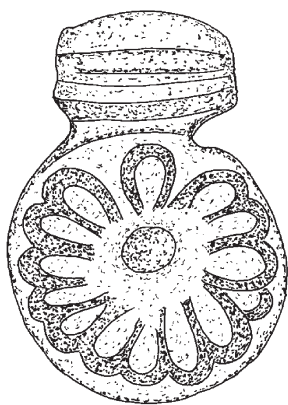
10

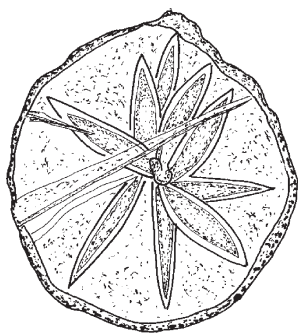
Табло LXXVII. Медалиони с многолистници – Тип G II (8-10).

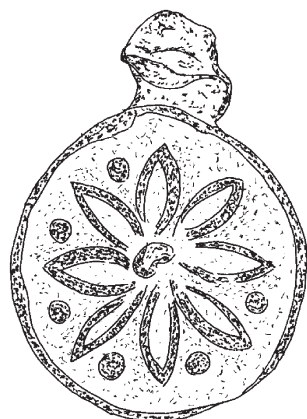
11

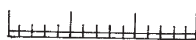
12

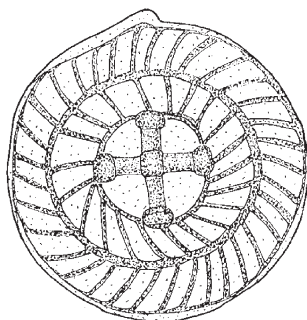
13

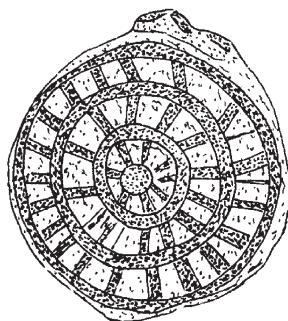
14

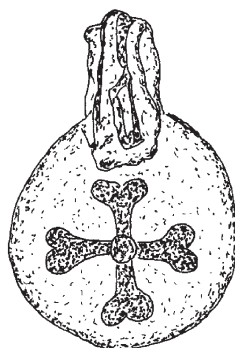
Табло LXXVIII. Медалиони с многолистници – Тип G II (11–14).

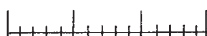
1

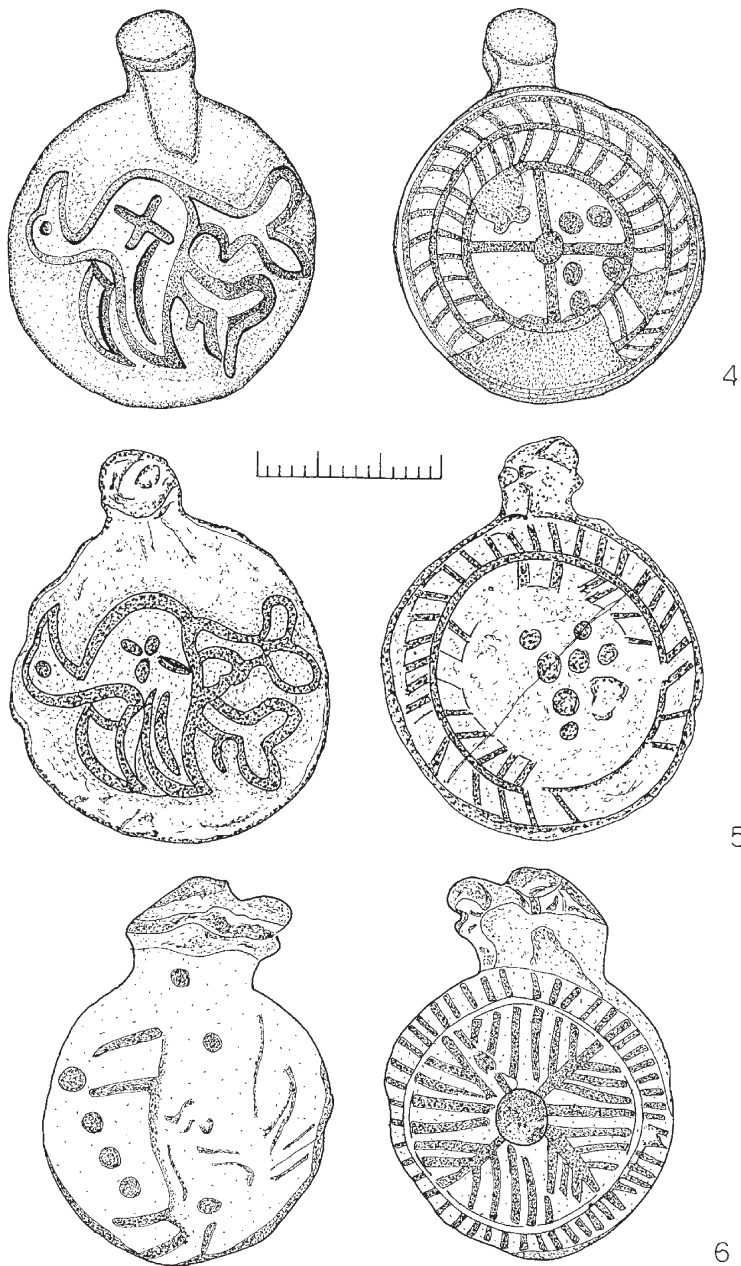
2

3

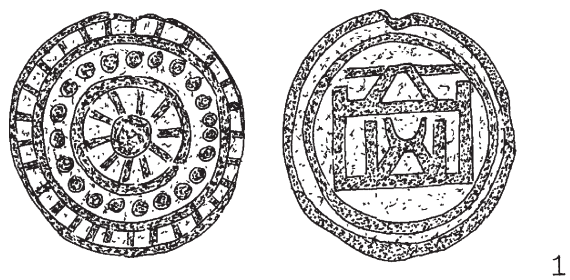
Табло LXXIX. Медалиони с антропоморфни и зооморфни изображения – Тип Н (1-3).

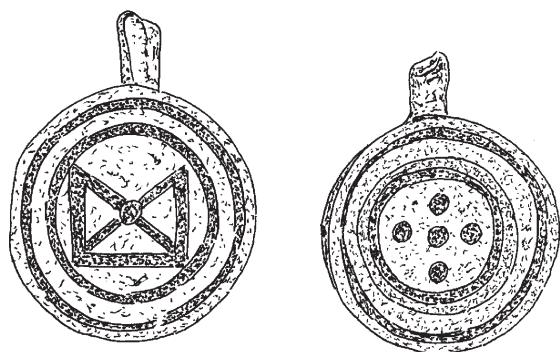
Табло LXXX. Медалиони с антропоморфни и зооморфни изображения – Тип Н (4-6).

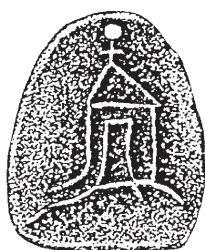
Табло LXXXI. Медалиони с антропоморфни и зооморфни изображения – Тип Н (7–10).

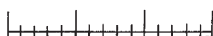
1

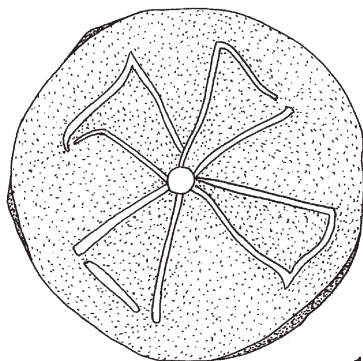
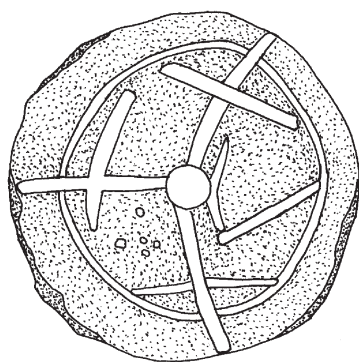
2

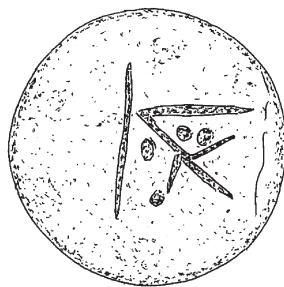
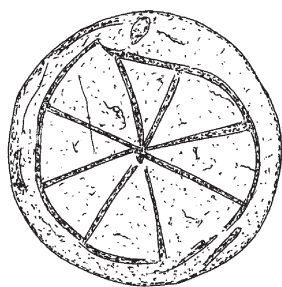
3

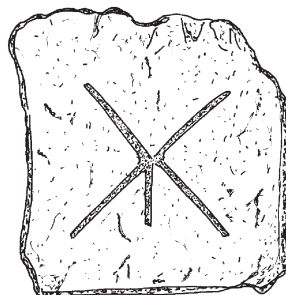
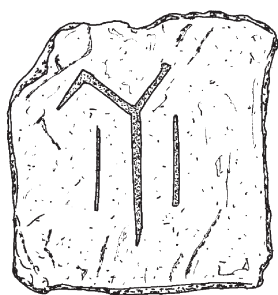
Табло LXXXII. Медальоны с архитектурни изображения
Тип К (1-3).

1

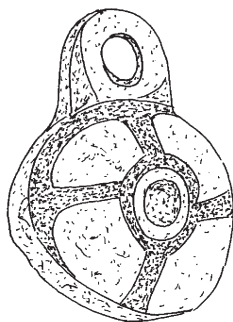
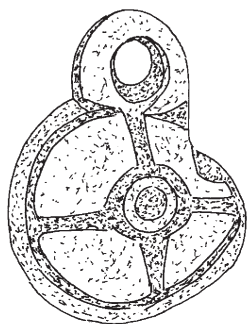
2

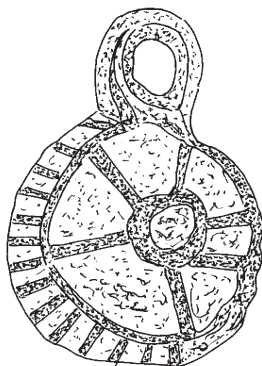
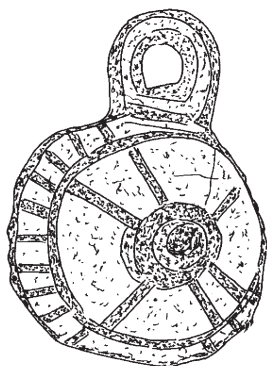
3

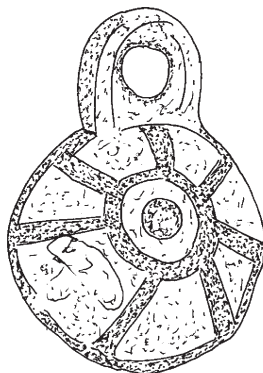
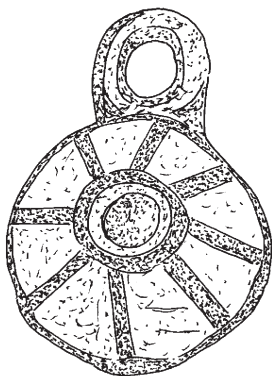
Табло LXXXIII. Медалиони с врязана украса – Тип L (1-3).

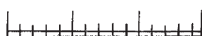
1

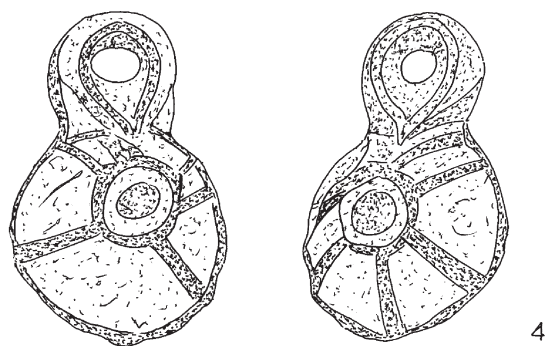
2

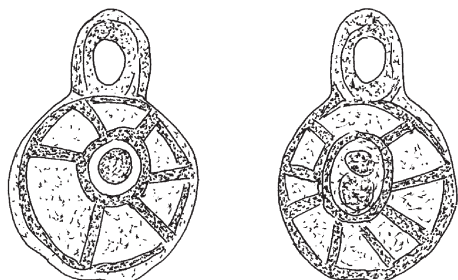
3

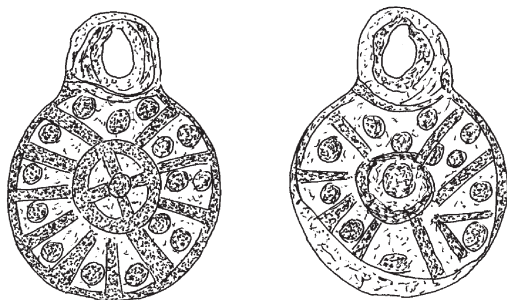
Табло LXXXIV. Медалиони с полусферична форма
Тип М I (1-3).

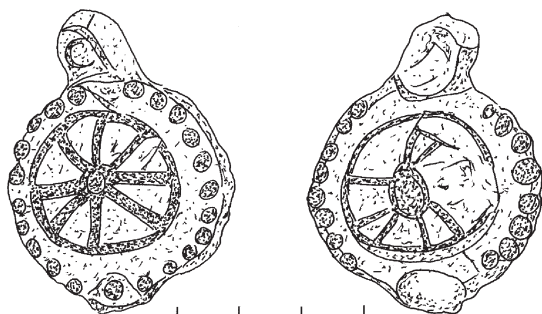
4

5

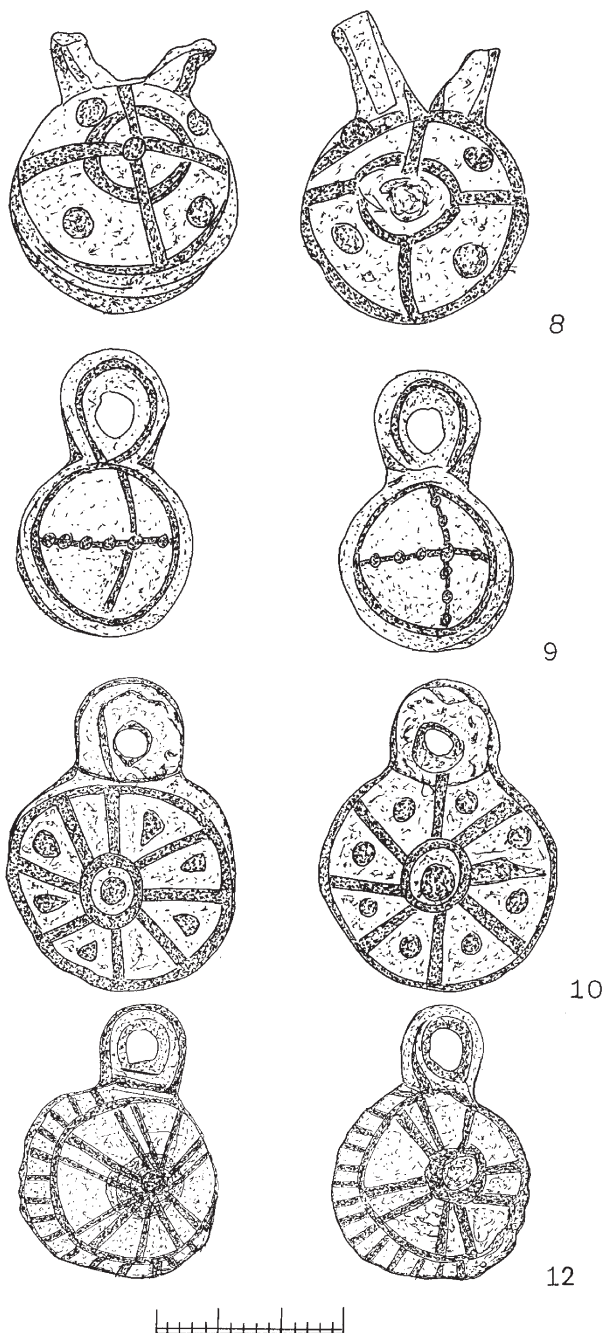

6

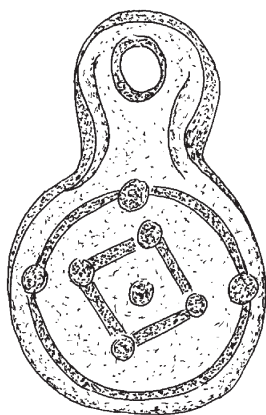

7

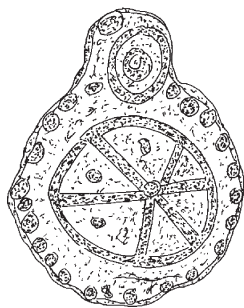
Табло LXXXV. Медалиони с полусферична форма
Тип М I (4-7).

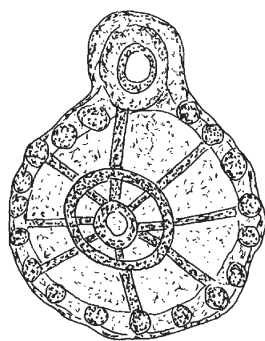
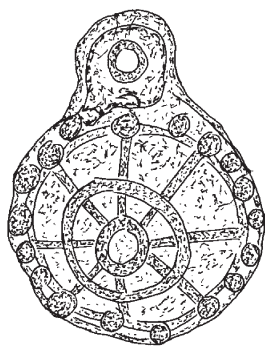
Табло LXXXVI. Медалиони с полусферична форма
Тип М I (8–10, 12).

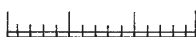
11

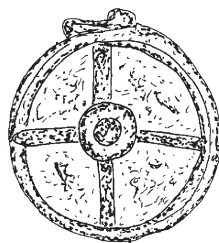
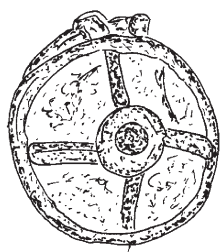
13

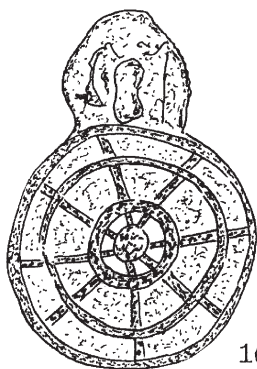
14

Табло LXXXVII. Медалиони с полусферична форма
Тип М I (11, 13–14).

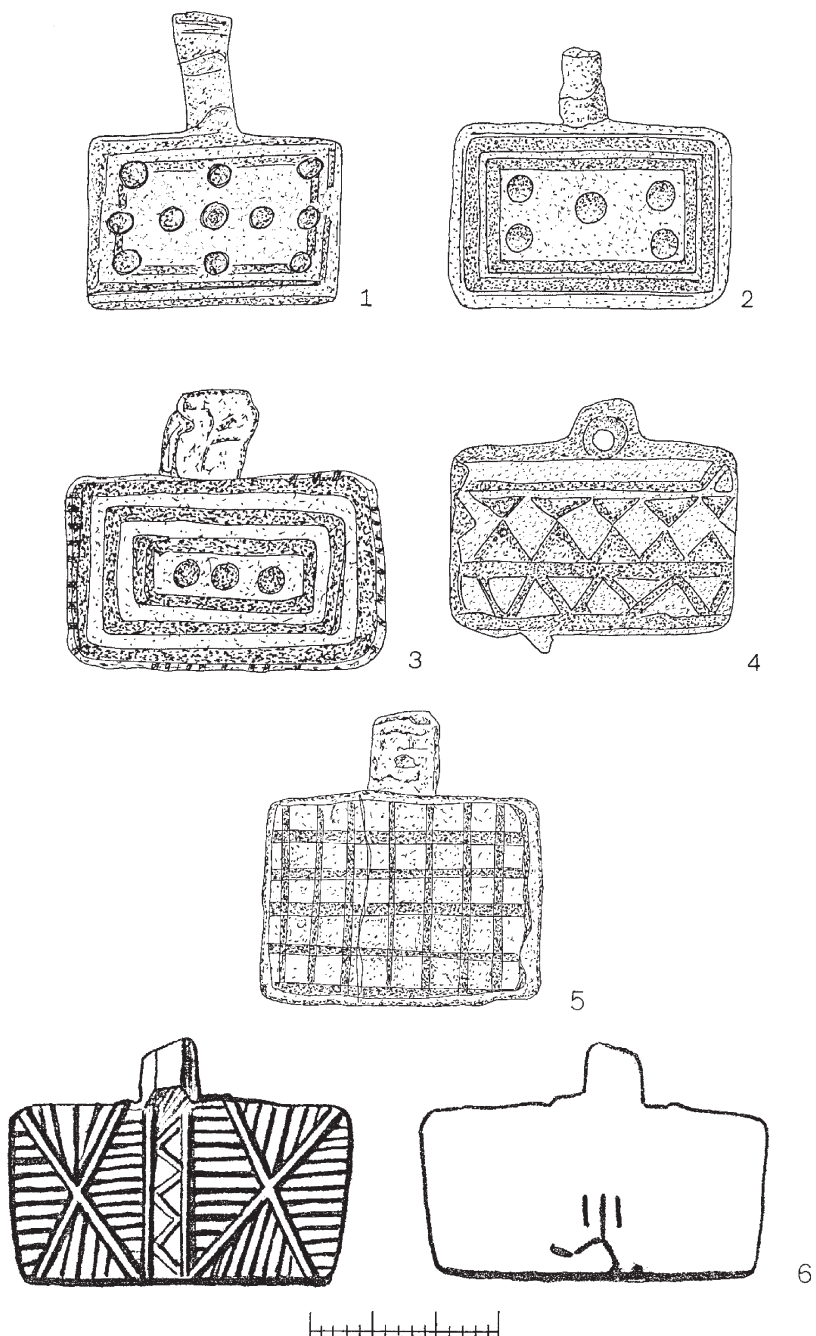
15

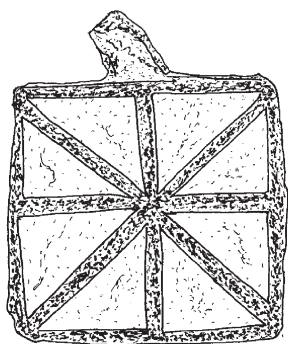
16

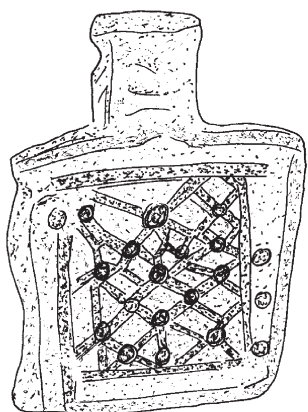
Табло LXXXVIII. Медалиони с полусферична форма
Тип М I (15-16).

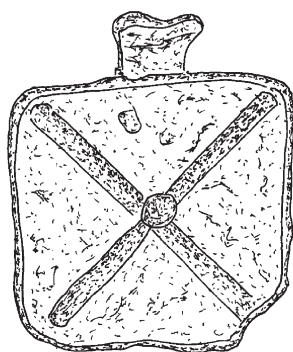
Табло LXXXIX. Медалиони с четириъгълна форма
Тип М II (1-6).

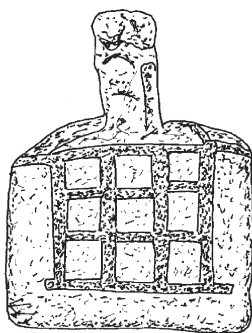
7

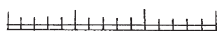
8

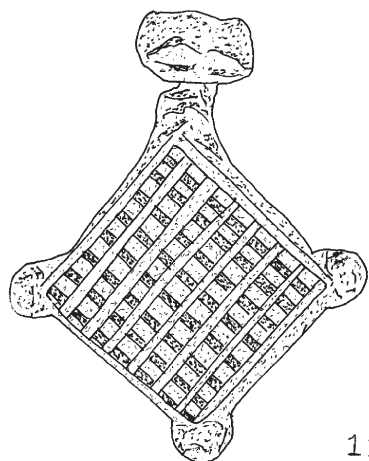
9

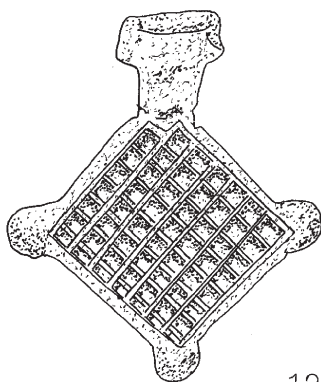
10

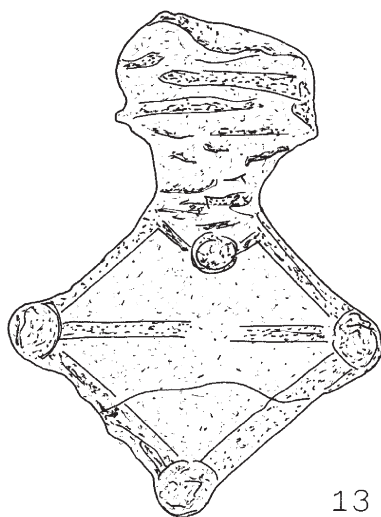
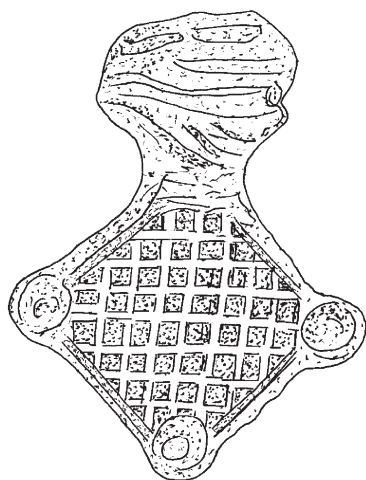
Табло ХС. Медалиони с четириъгълна форма – Тип М II (7-10).

11

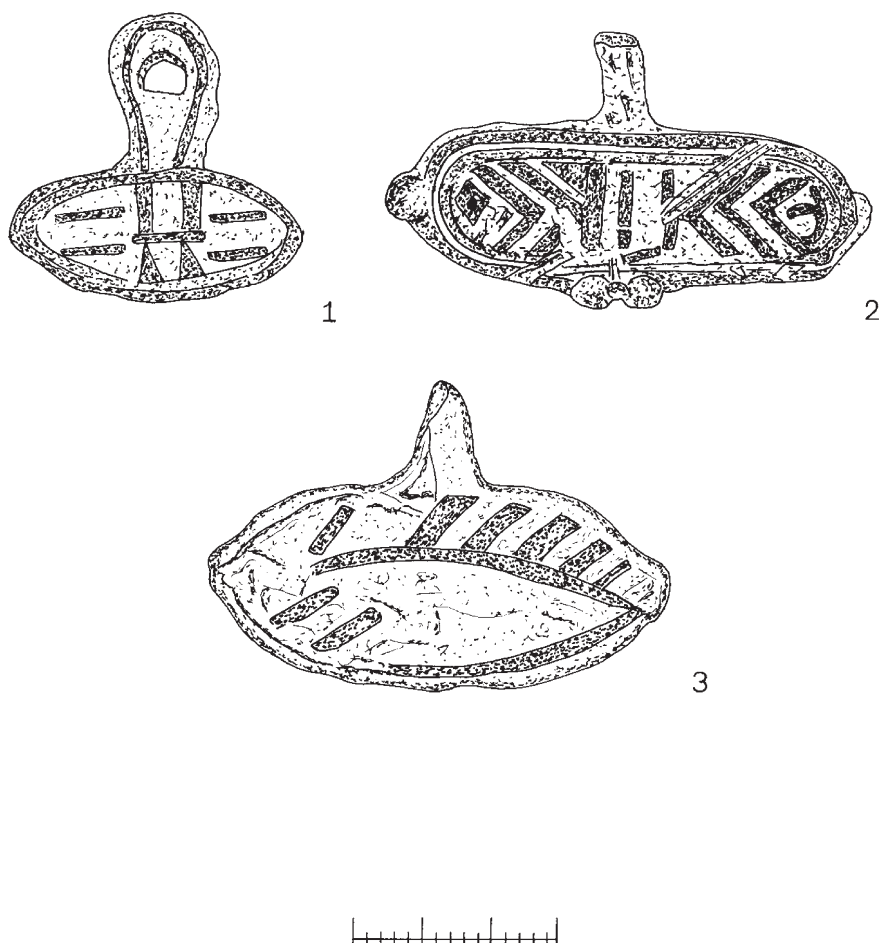
12

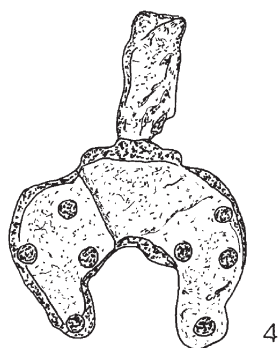
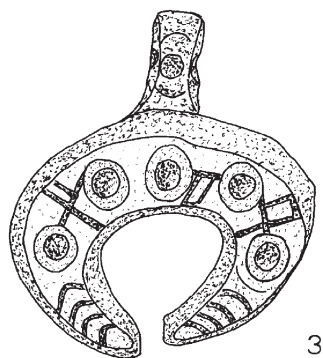
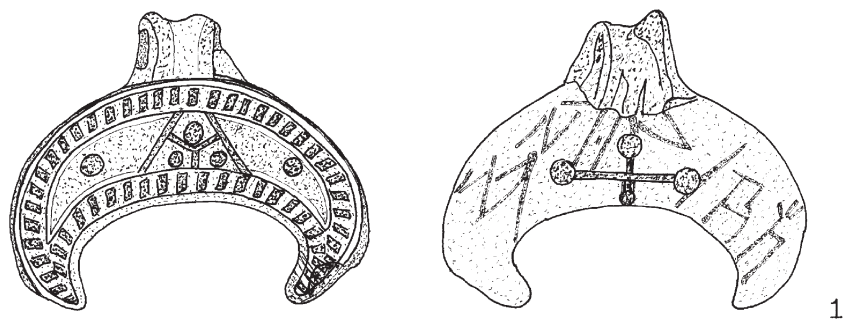
13

Табло ХСІ. Медалиони с четириъгълна форма – Тип М II (11-13).

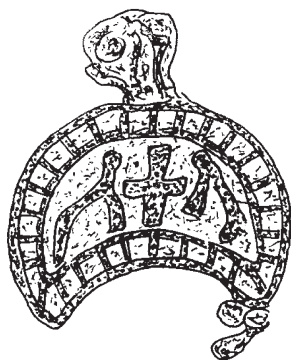
Табло ХСII. Медалиони с елипсовидна форма – Тип М III (1–3).

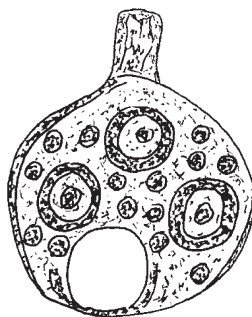
Табло ХСІІІ. Луници с два рога – Тип N I (1–4).

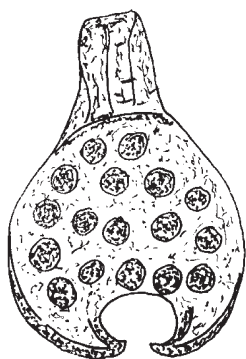
5

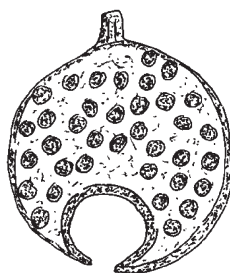
6

7

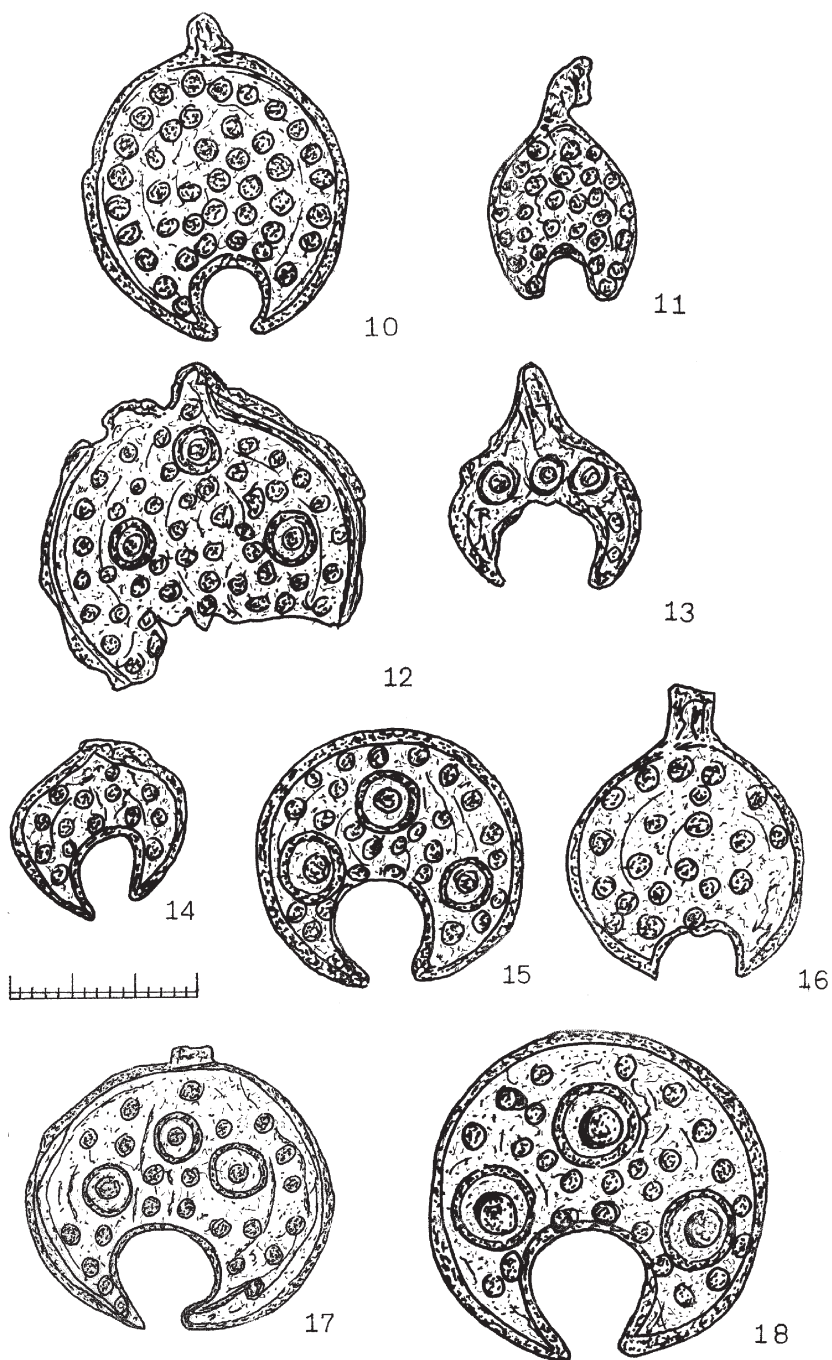
8

9

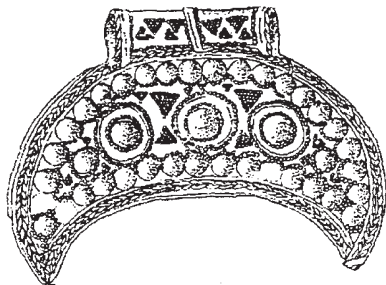
Табло ХСІV. Луници с два рога – Тип N I (5–9).

Табло ХСV. Луници с два рога – Тип N I (10-18).

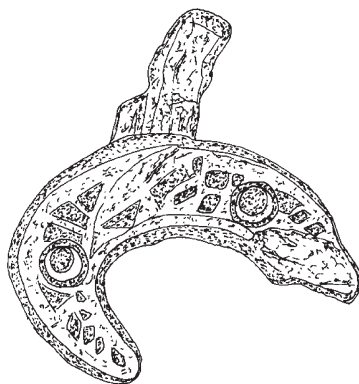
19

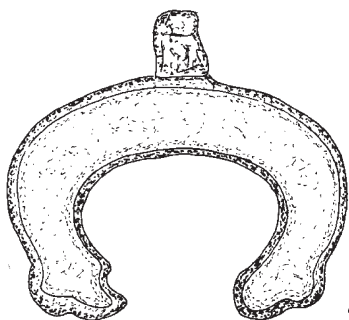
20

21

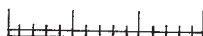
22

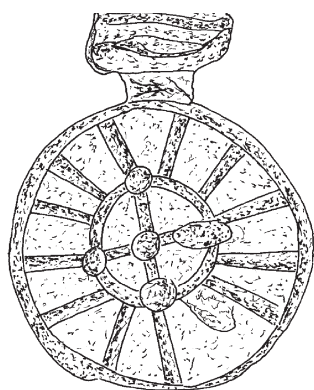
23

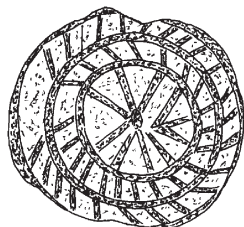
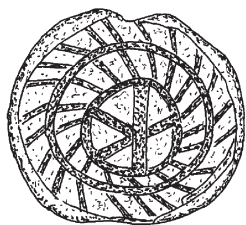
24

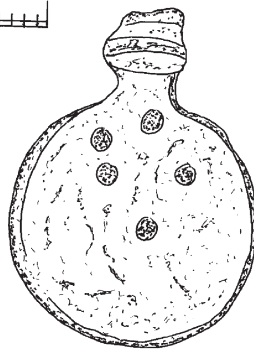
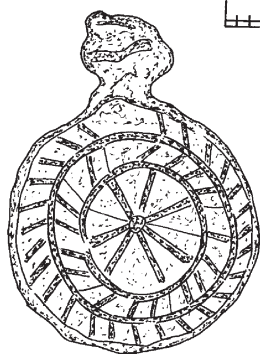
Табло ХСVI. Луници с два рога – Тип N I (19–24).

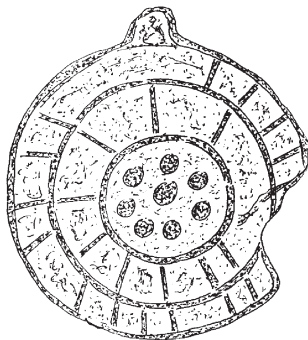
33

34

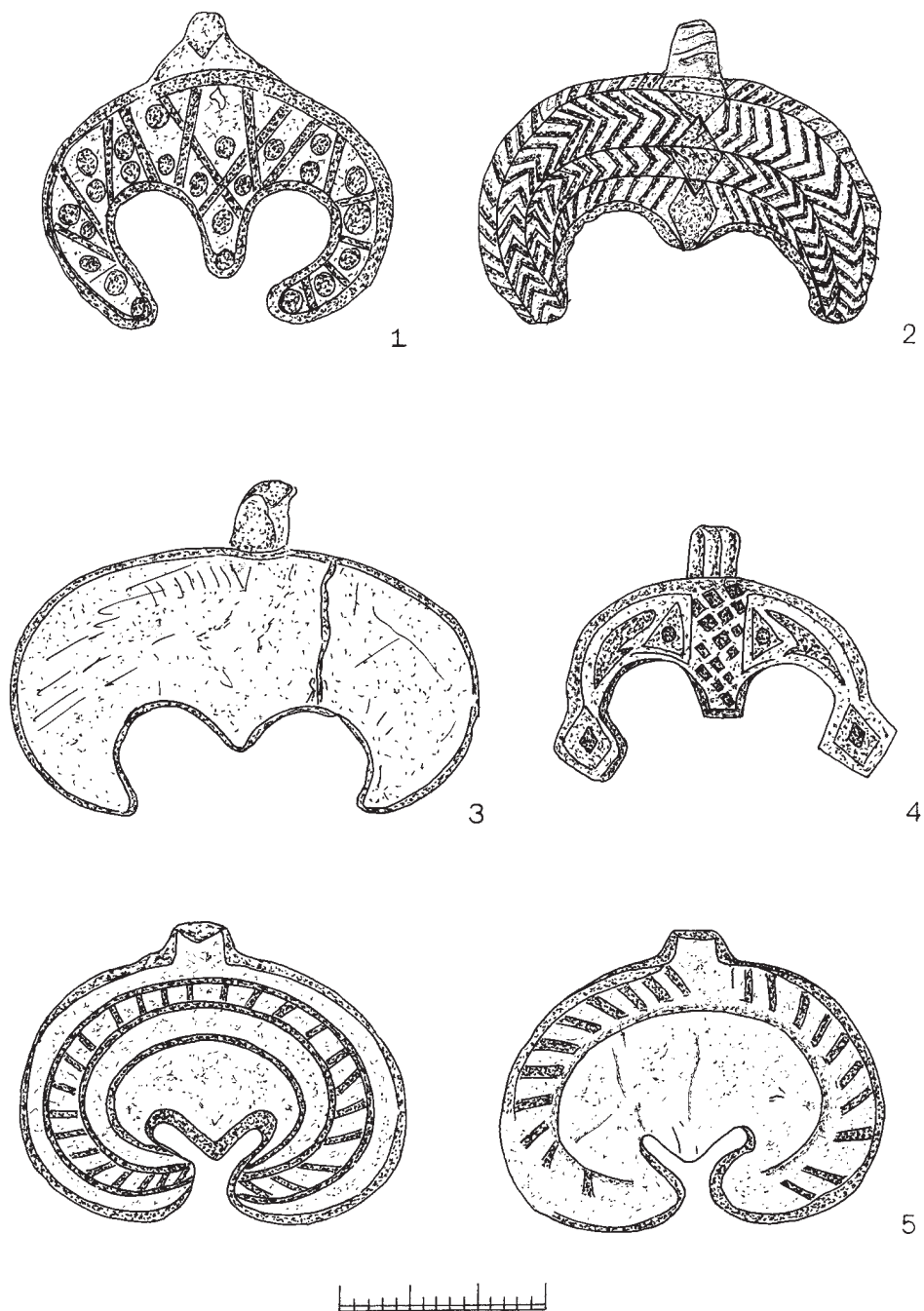

35

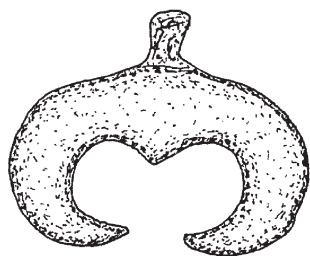

36

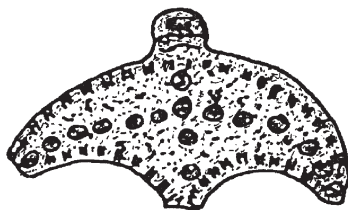
Табло ХСVII. Луници с два рога – Тип N I (25–29).

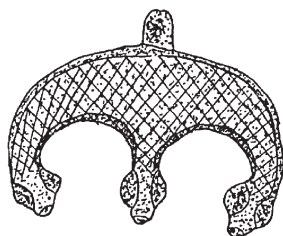
Табло ХСVIII. Луници с три рога – Тип N II (1-5).

6

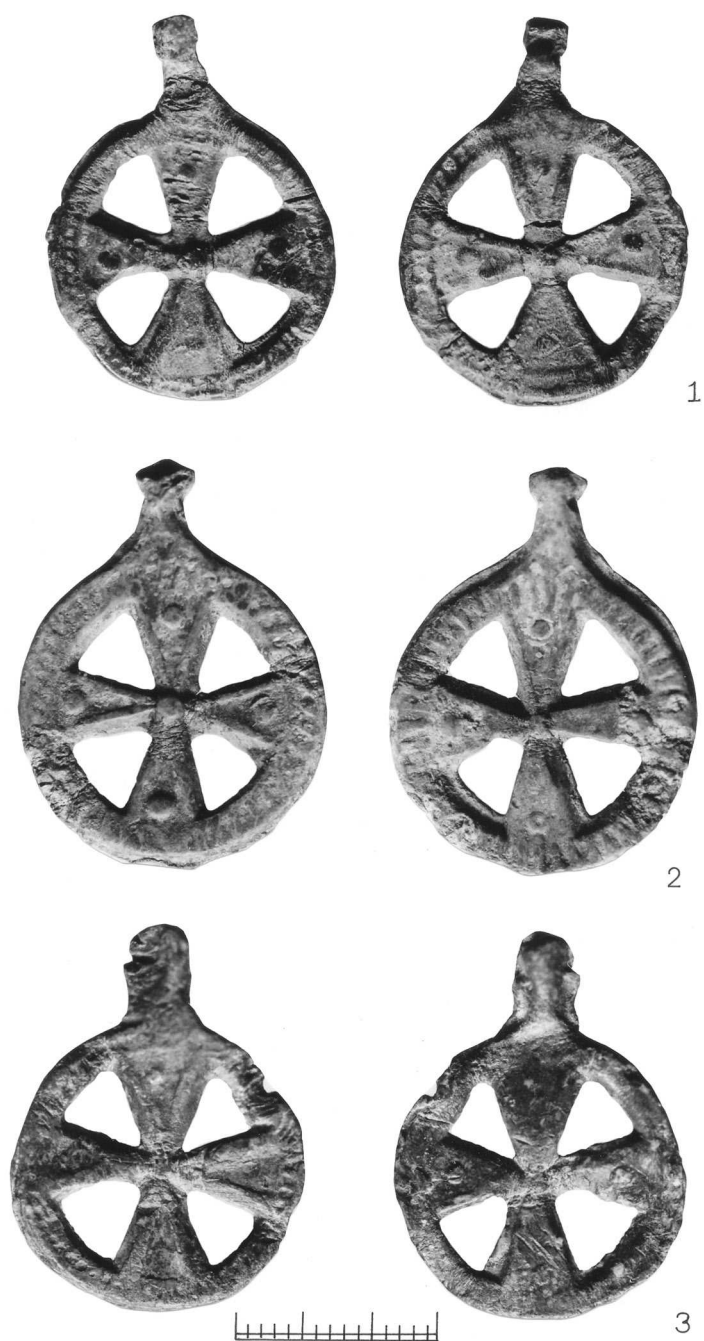
7

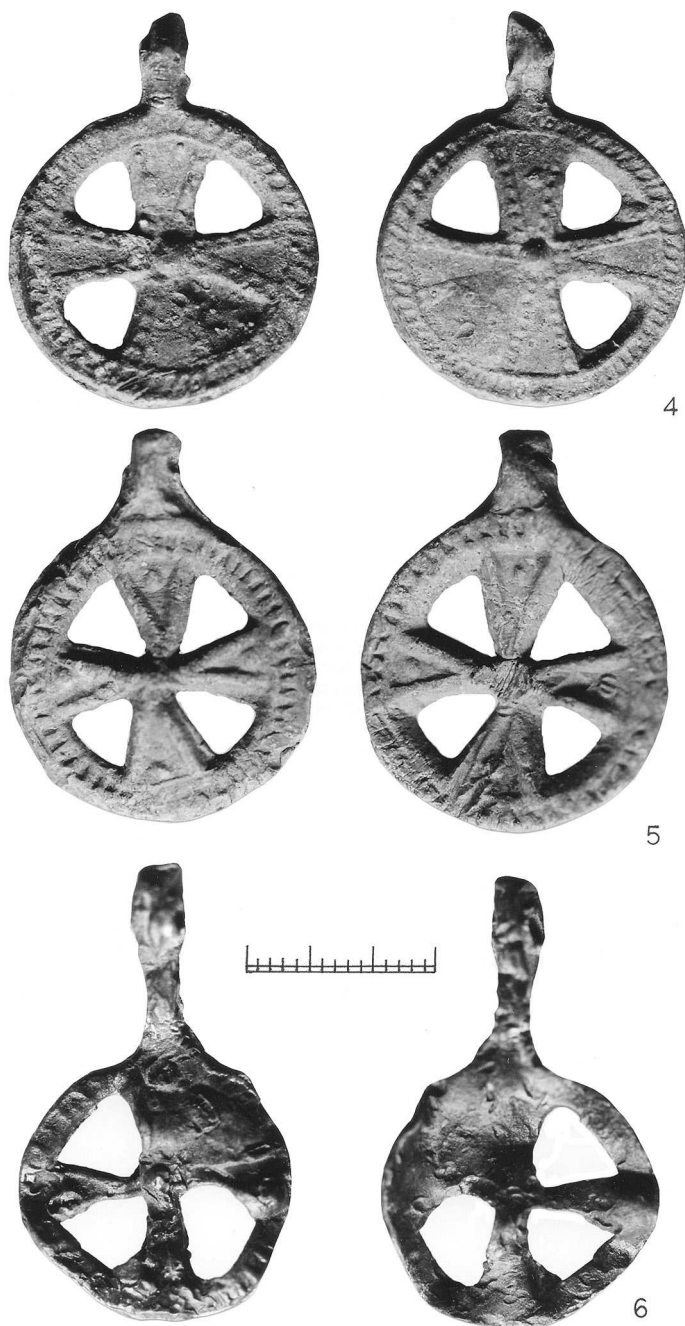
8

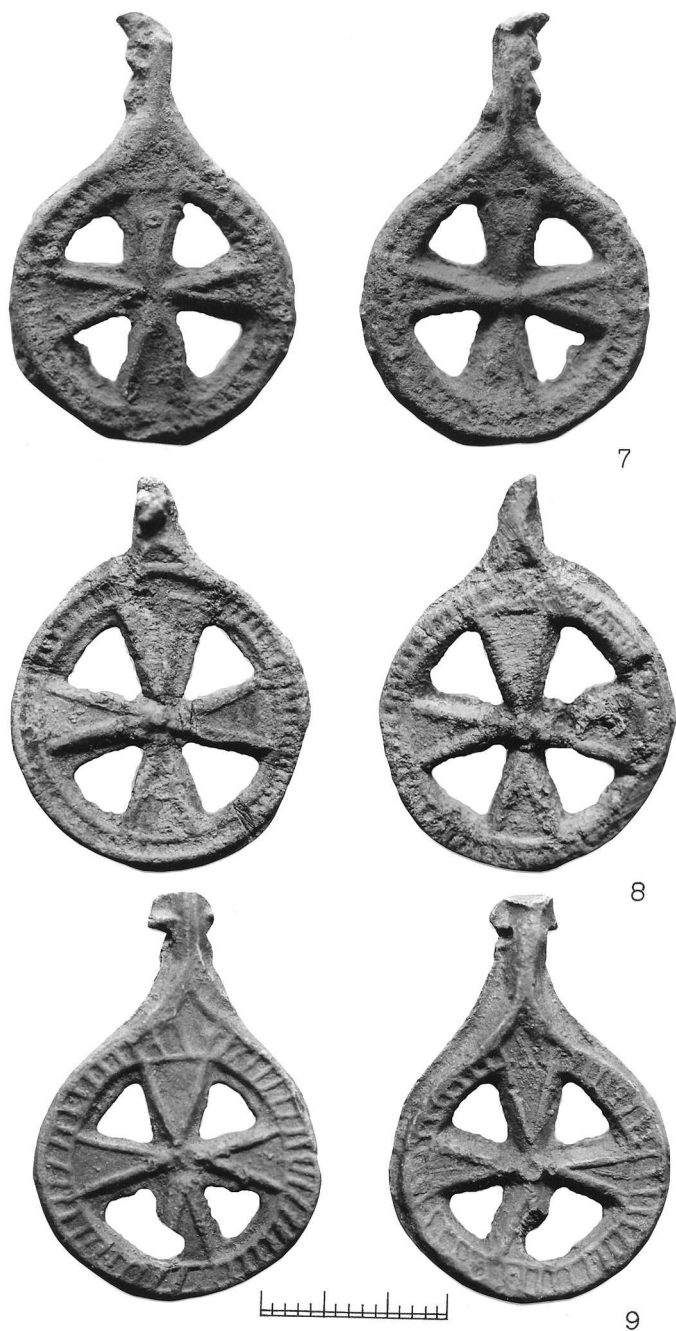
Табло ХСІХ. Луници с три рога – Тип N II (6–8).

Табло С. Ажурни медалиони с един пояс от насечки
Тип А I (1-3).

Табло СІ. Ажурни медалиони с един пояс от насечки
Тип А I (4-6).

Табло СII. Ажурни медалиони с един пояс от насечки
Тип А I (7-9).

10

11

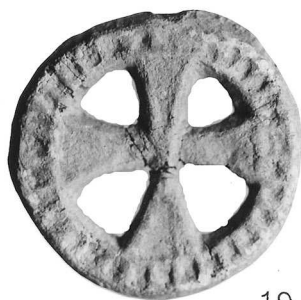
12

Табло СIII. Ажурни медалиони с един пояс от насечки
Тип А I (10-12).

18

19

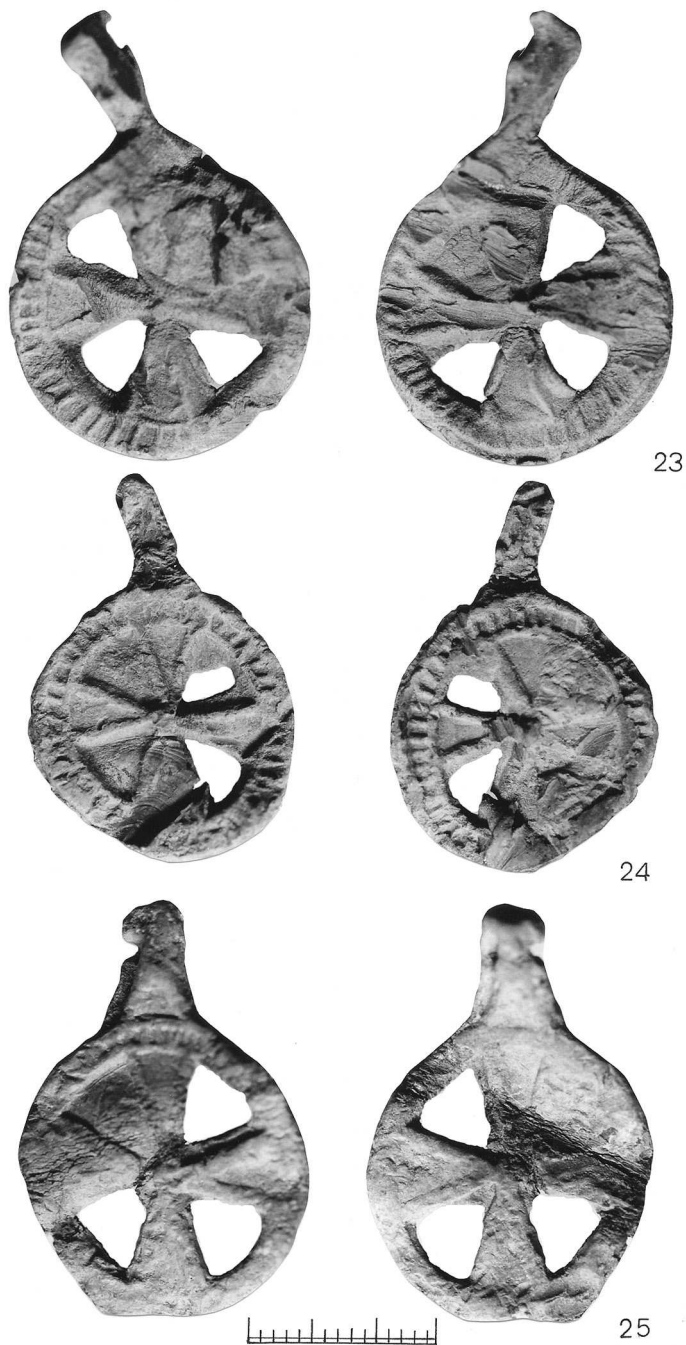
20

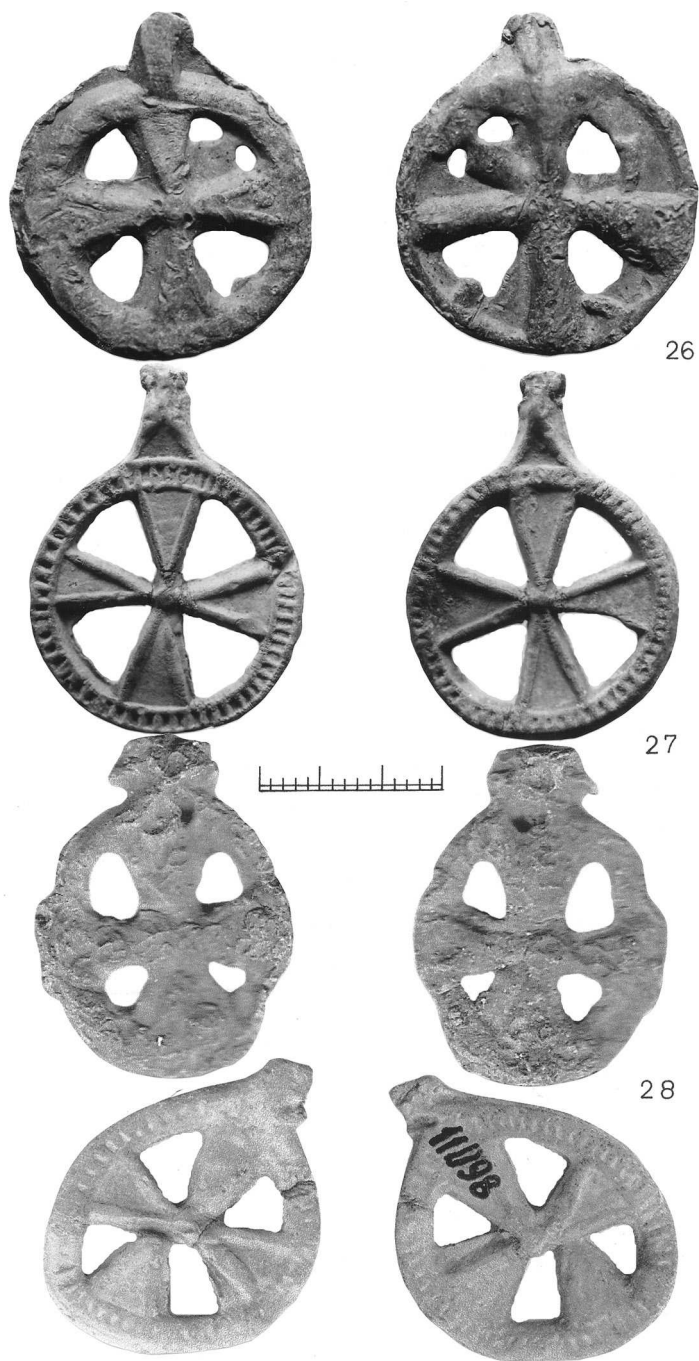
22

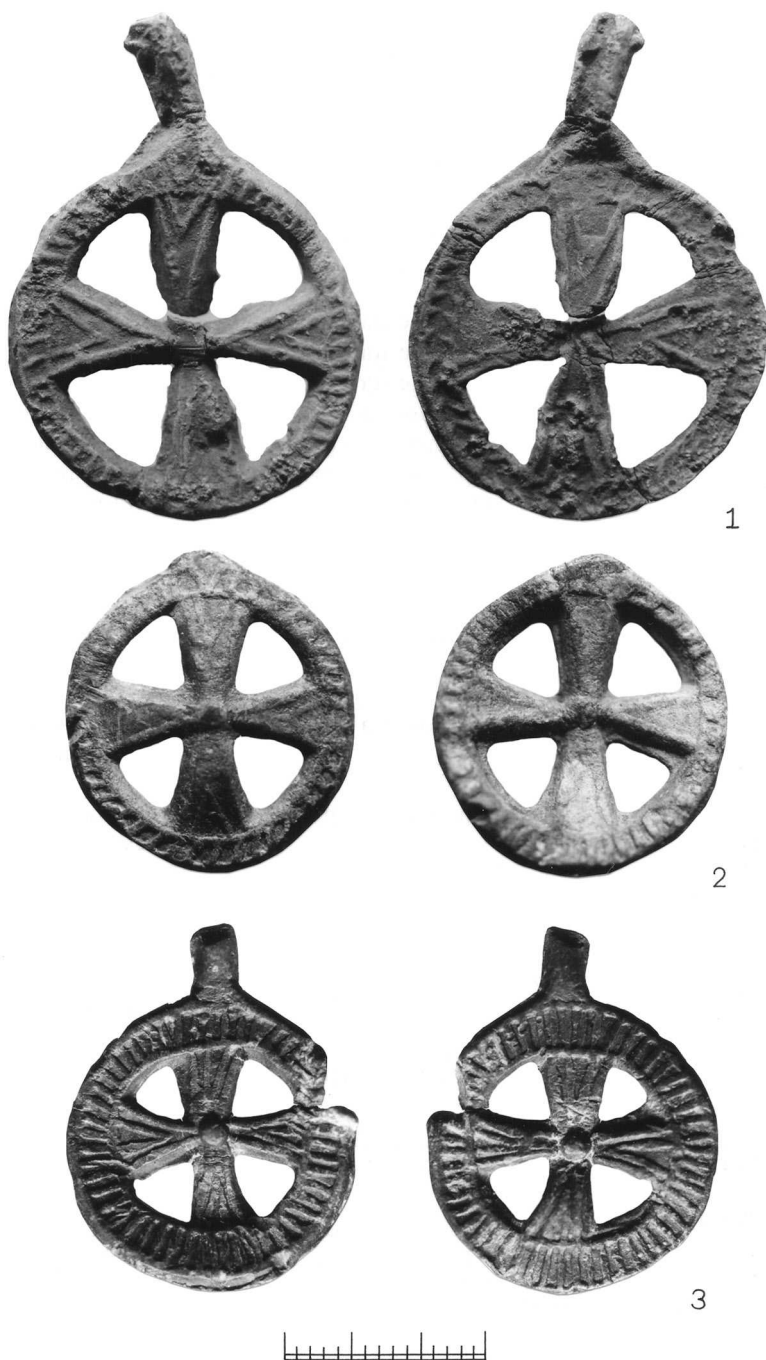
Табло CIV. Ажурни медалиони с един пояс от насечки
Тип А I (18-20, 22).

Табло CV. Ажурни медалиони с един пояс от насечки
Тип А I (23–25).

Табло CVI. Ажурни медалиони с един пояс от насечки
Тип А I (26–28, 30).

Табло CVII. Ажурни медалиони с един пояс от насечки и линейна украса – Тип А II (1-3).

4

5

6

Табло CVIII. Ажурни медалиони с един пояс от насечки и линейна украса – Тип А II (4–6).

Табло СІХ. Ажурни медалиони с един пояс от насечки
и линейна украса – Тип А ІІ (7, 9-10).

1

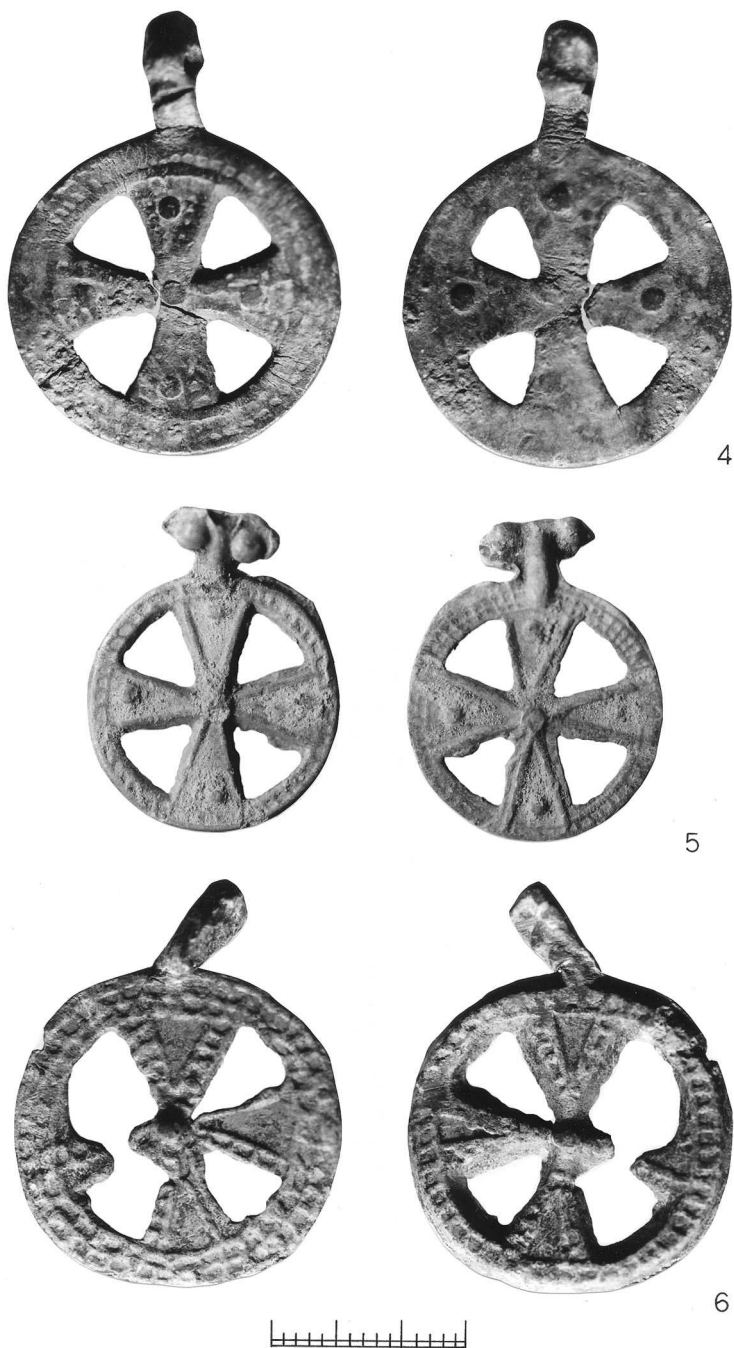
2

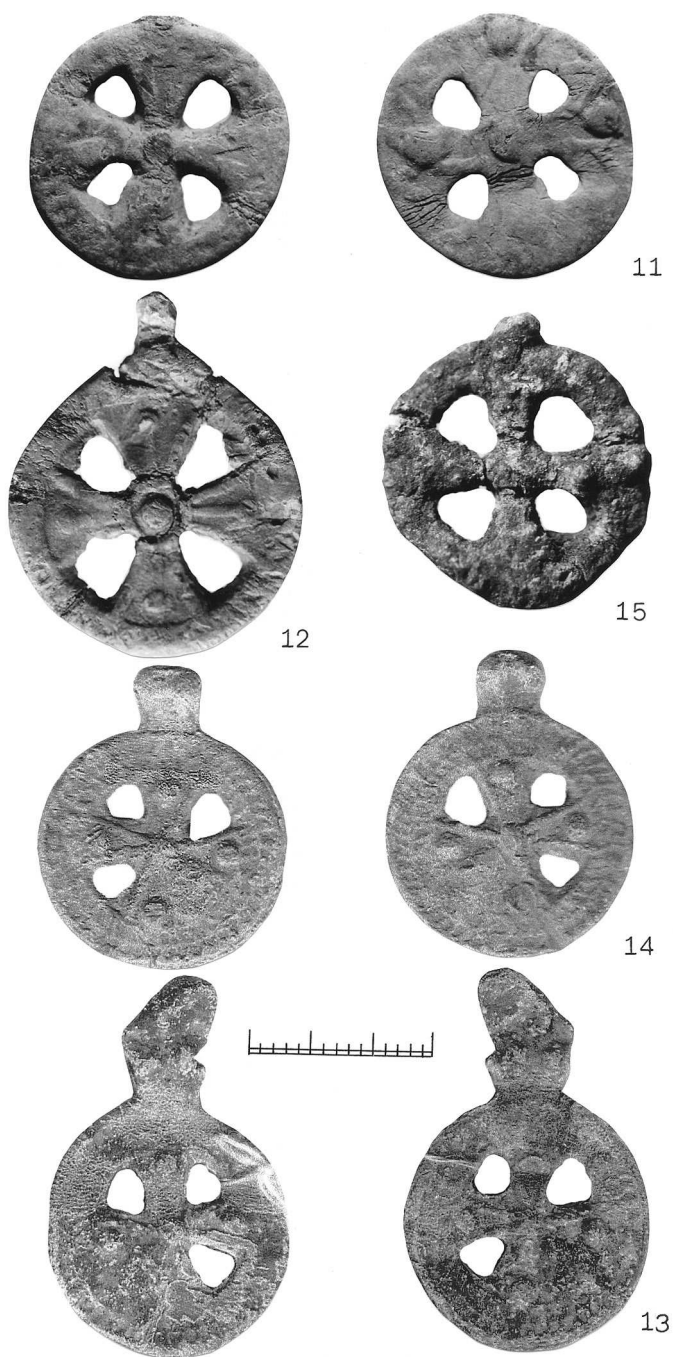
3

Табло СХ. Ажурни медалиони с два пояса от насечки
Тип А III (1-3).

Табло CXI. Ажурни медалиони с два пояса от насечки
Тип А III (4-6).

Табло СХІІ. Ажурни медалиони с два пояса от насечки
Тип А ІІІ (11-15).

Табло СХІІІ. Ажурни медалиони – произползвани
Тип А ІV (1-3).

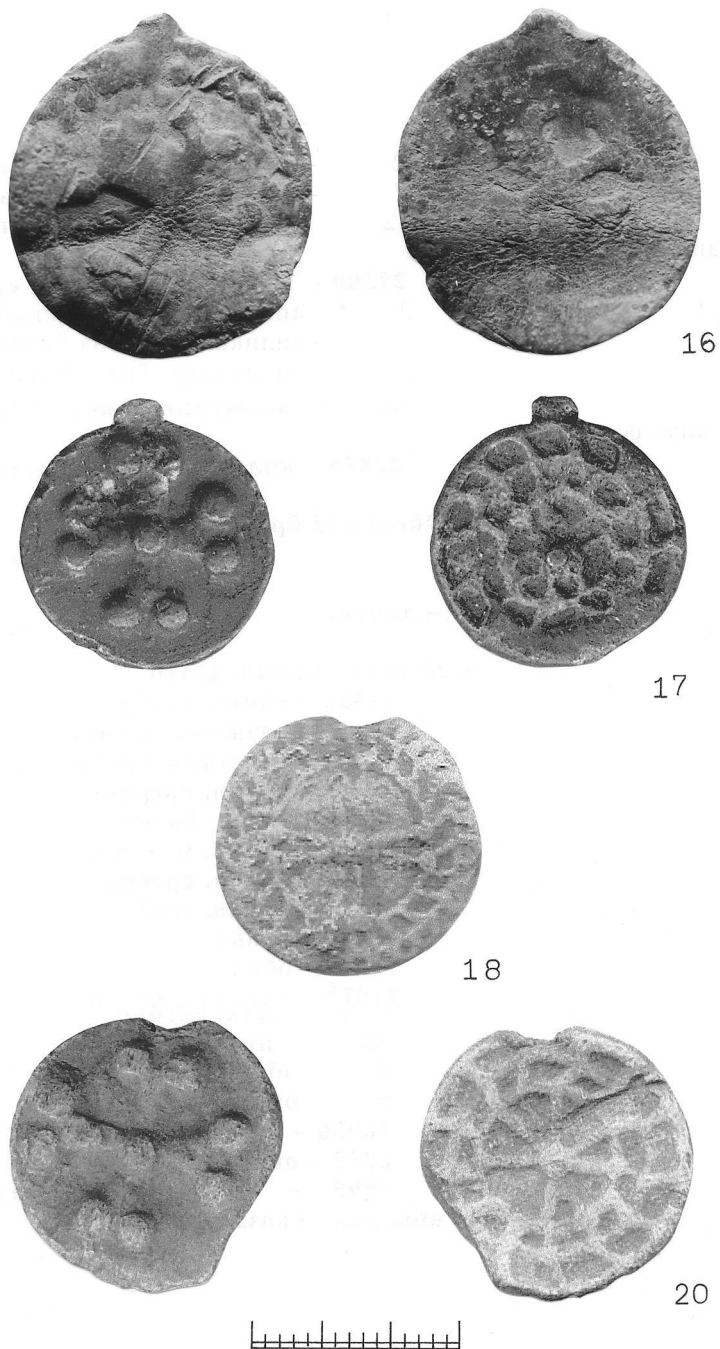
Табло CXIV. Медалиони с разцъфнал кръст – Тип В (1–4).

Табло CXV. Медалиони с разцъфнал кръст – Тип В (5–8, 10).

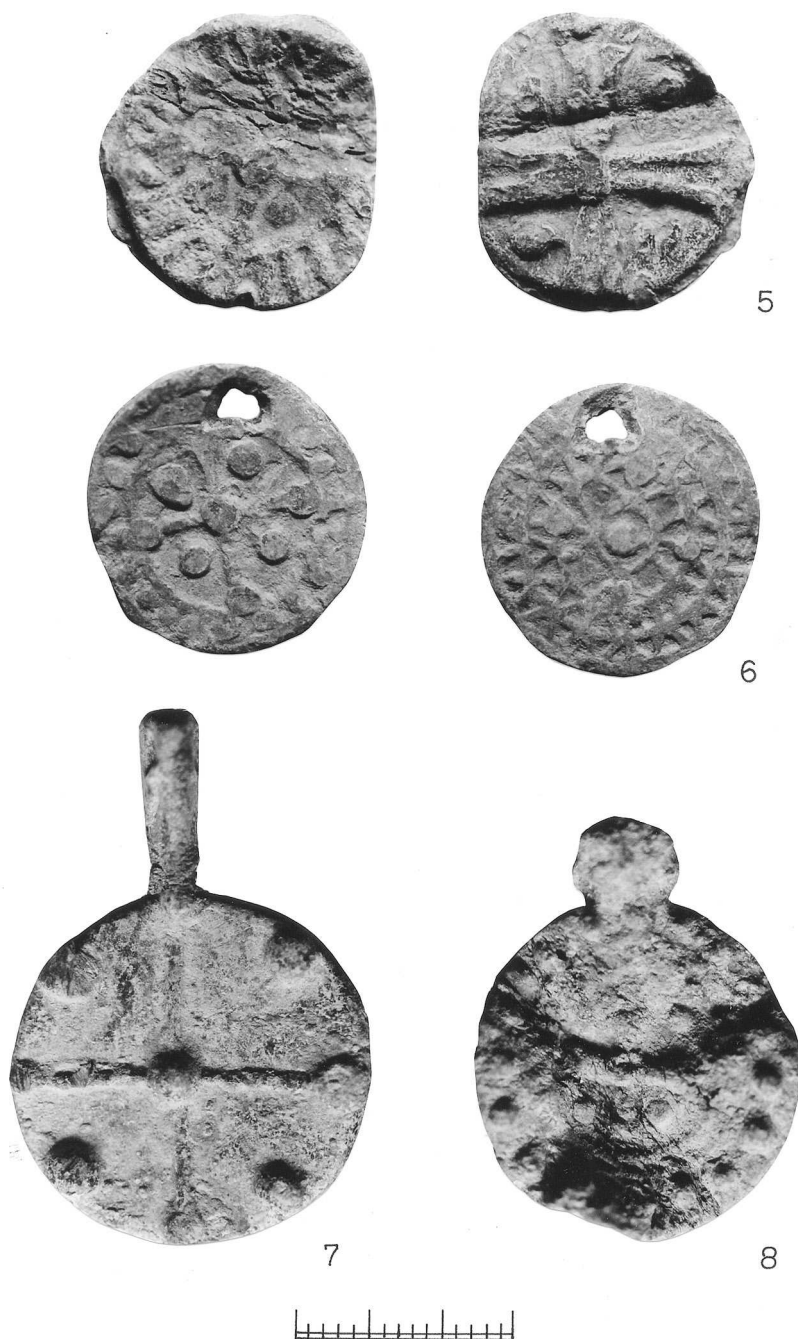
Табло CXVI. Медалиони с разцъфнал кръст – Тип В (11–13, 15).

Табло CXVII. Медалиони с разцъфнал кръст – Тип В (16–18, 20).

Табло CXVIII. Медалиони с равнораменен кръст с точки
в междурамията – Тип С I (1-4).

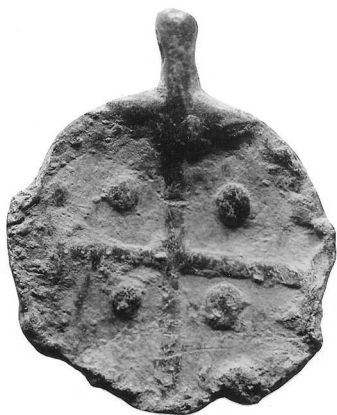
Табло СХІХ. Медалиони с равнораменен кръст и точки
в междурамията – Тип С I (5–8).

9

10

11

13

Табло СХХ. Медалиони с равнораменен кръст и точки
в междурамията – Тип С I (9-11, 13).

1

2

4

6

Табло СХХІ. Медалиони с равнораменен кръст и кръгли
орнаменти – Тип С II (1-2, 4, 6).

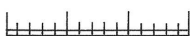
Табло СХХІІ. Медалиони с равнораменен кръст и кръгли
орнаменти – Тип С ІІ (7–10).

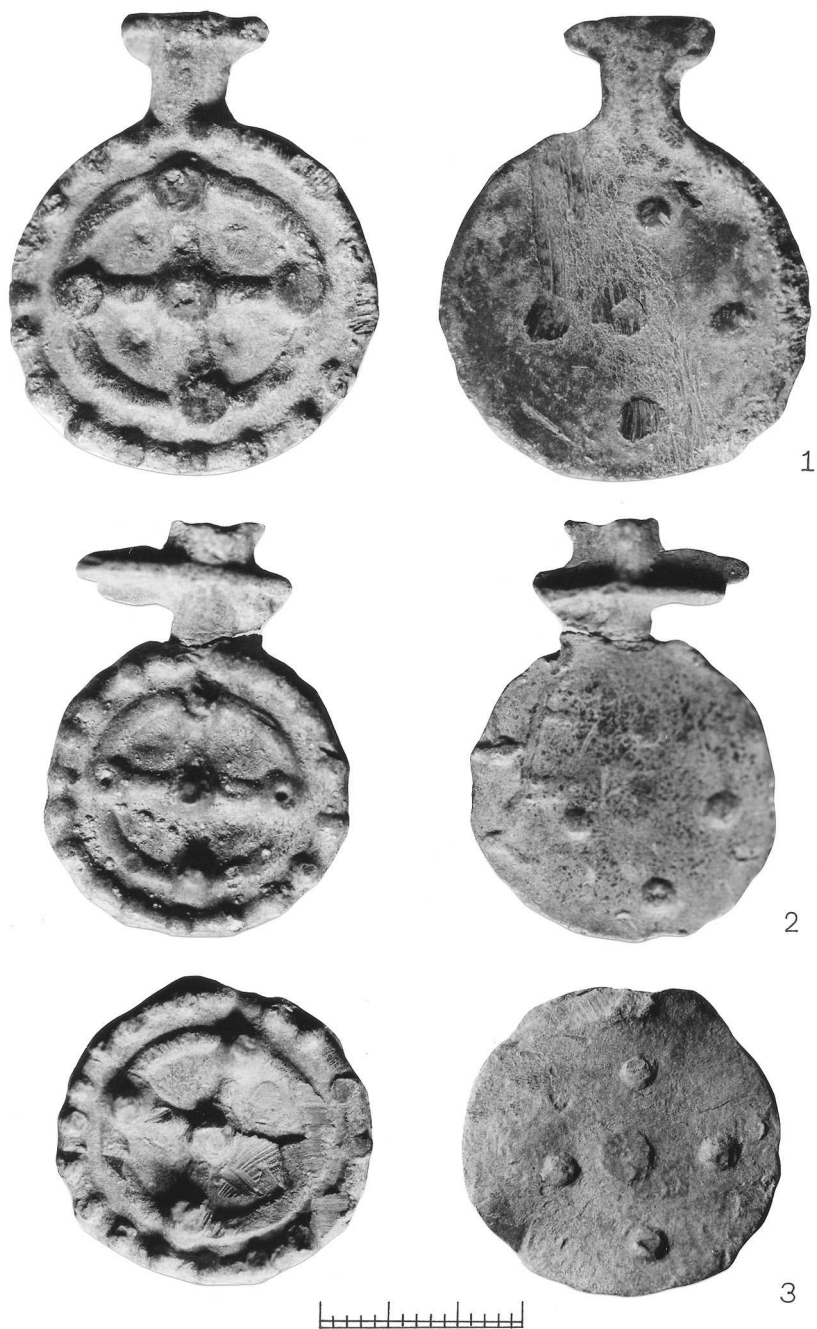
11

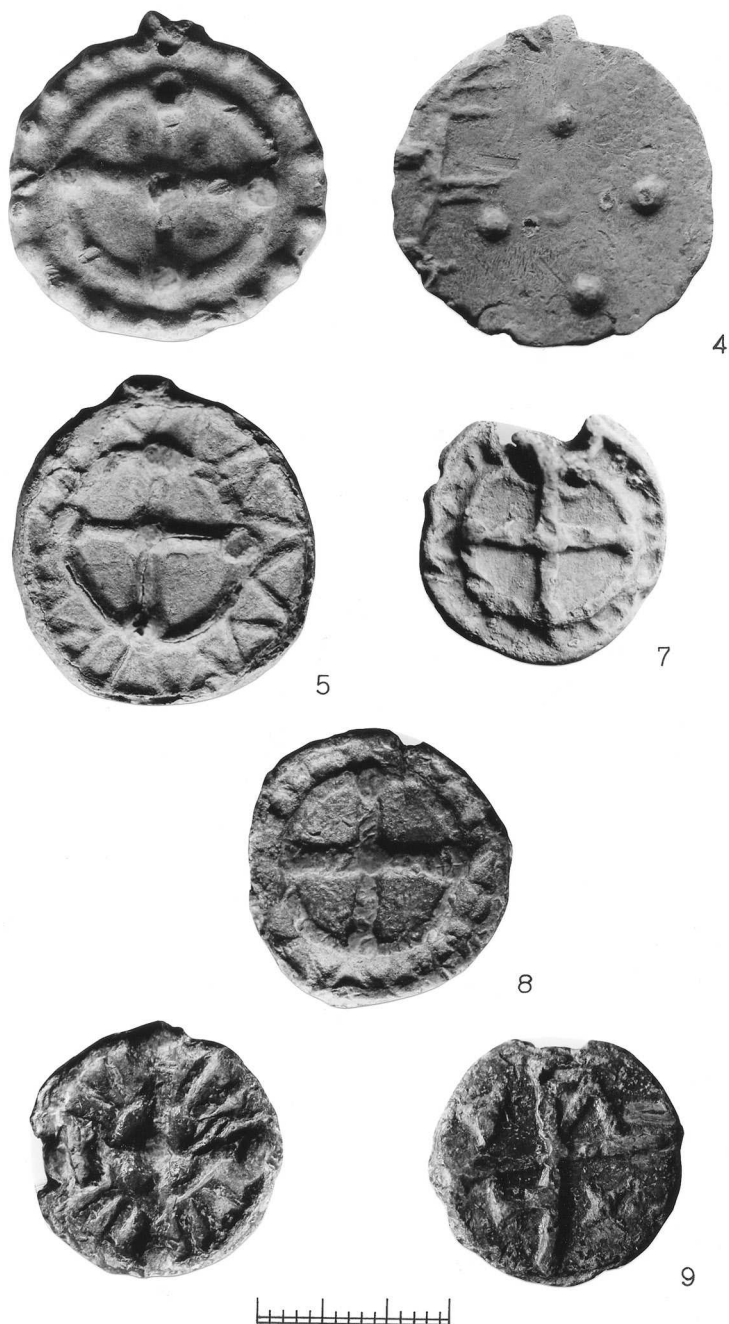
12

Табло СХХІІІ. Медалиони с равнораменен кръст и кръгли орнаменти – Тип С ІІ (11–12).

Табло CXXIV. Медалиони с вписан равнораменен кръст
Тип С III (1-3).

Табло CXXV. Медалиони с вписан равнораменен кръст
Тип С III (4-5, 7-9).

10

11

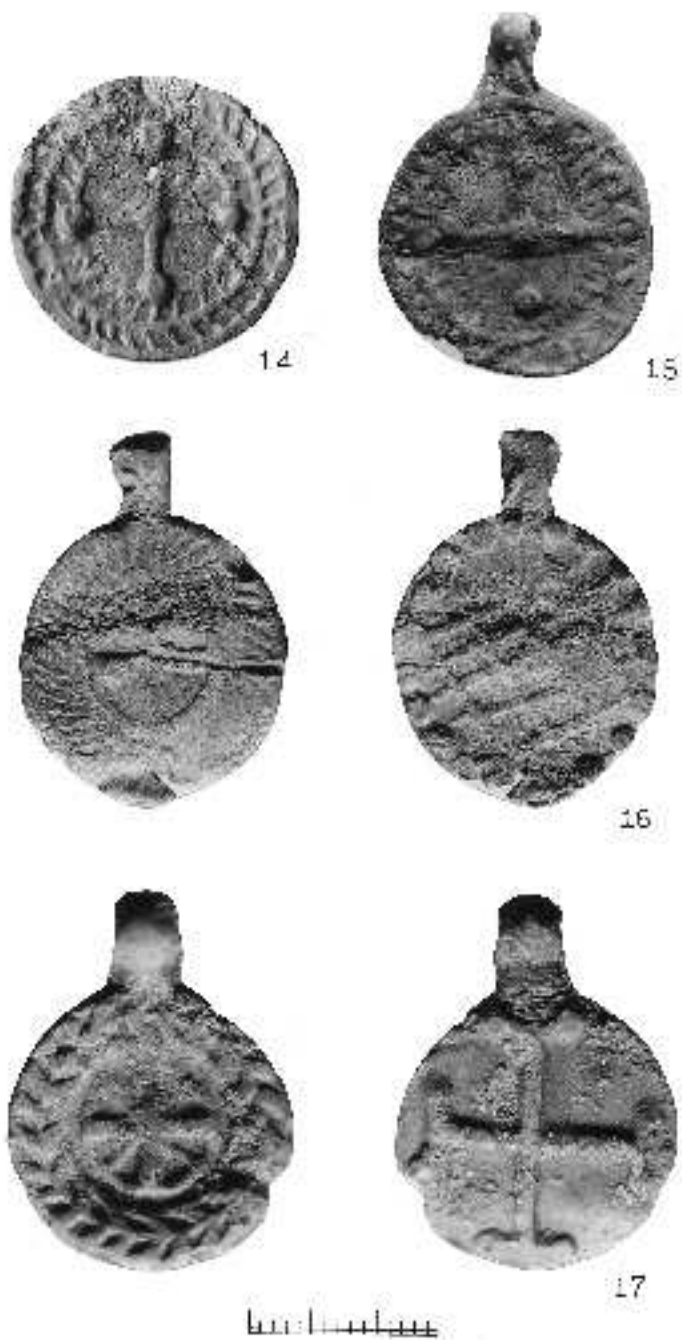

12

13

Табло CXXVI. Медалиони с вписан равнораменен кръст
Тип С III (10-13).

Табло СХХVII. Медалиони с вписан равнораменен кръст
Тип С III (14–17).

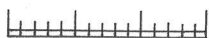
18

19

20

Табло СХХVIII. Медалиони с вписан равнораменен кръст
Тип С III (18-20).

21

26

25

27

Табло СХХІХ. Медалиони с вписан равнораменен кръст
Тип С ІІІ (21, 25-27).

28

29

32

Табло СXXX. Медалиони с вписан равнораменен кръст
Тип С III (28-29, 32).

33

37

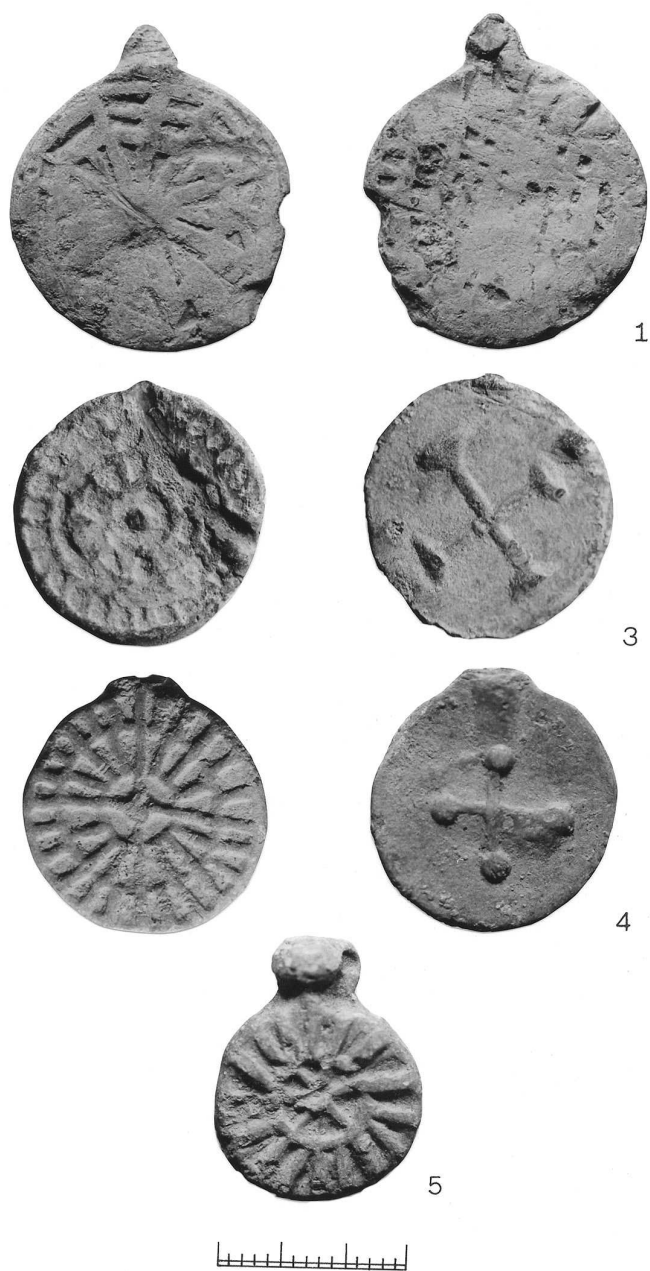
38

39

Табло CXXXI. Медалиони с вписан равнораменен кръст
Тип С III (33,37-39).

Табло CXXXII. Медалиони със соларни изображения от радиални лъчи
Тип D I (1, 3-5).

6

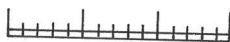
7

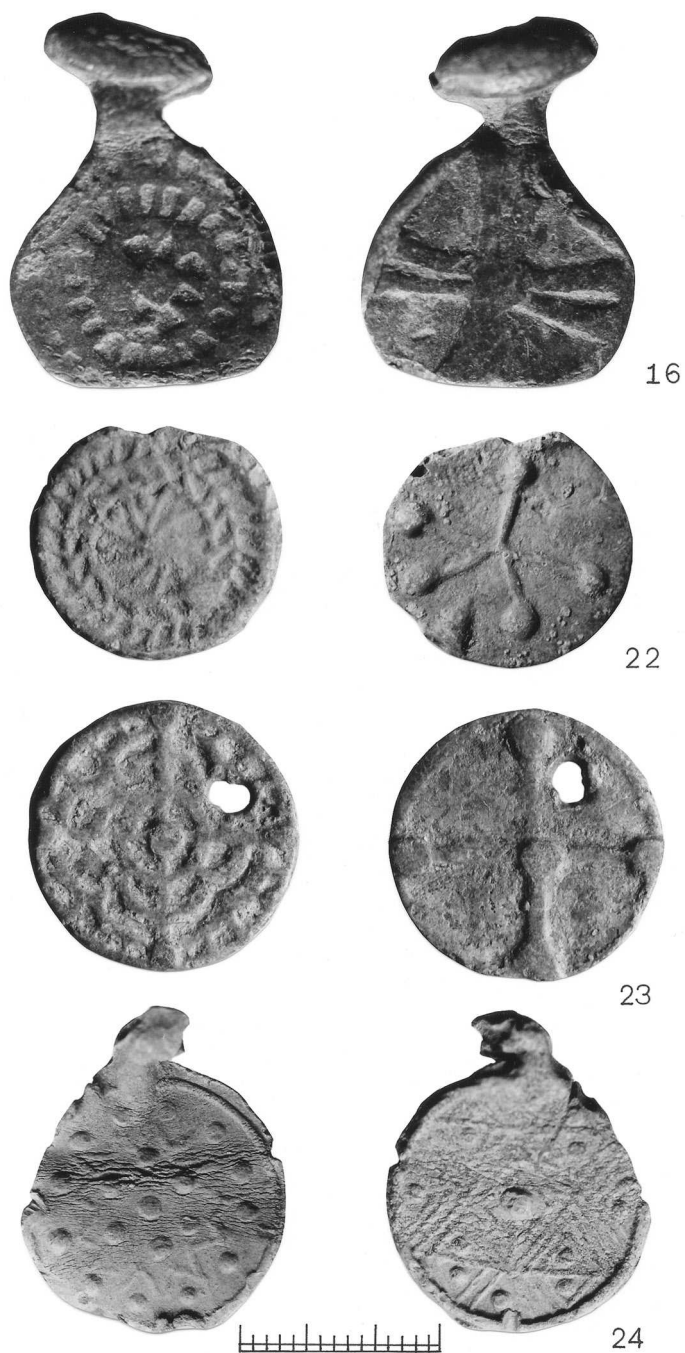
10

11

Табло CXXXIII. Медалиони със соларни изображения от радиални
лъчи – Тип D I (6,7, 10-11).

Табло CXXXIV. Медалиони със соларни изображения от радиални лъчи
Тип D I (16, 22-24).

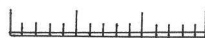
25

26

27

28

Табло CXXXV. Медалиони със соларни изображения от радиални лъчи
Тип D I (25-28).

29

30

31

Табло CXXXVI. Медалиони със соларни изображения от радиални
лъчи – Тип D I (29-31).

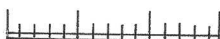
32

33

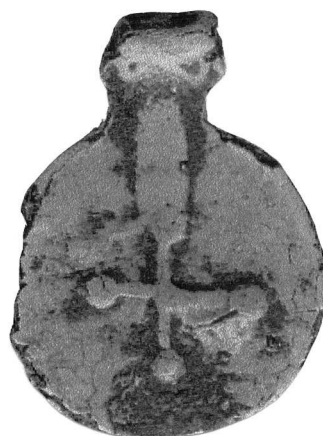
34

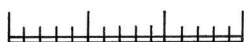
Табло CXXXVII. Медалиони със соларни изображения от радиални
лъчи – Тип D I (32-34).

37

38

Табло CXXXVIII. Медалиони със соларни изображения от радиални
лъчи – Тип D I (37–38).

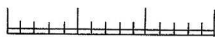
40

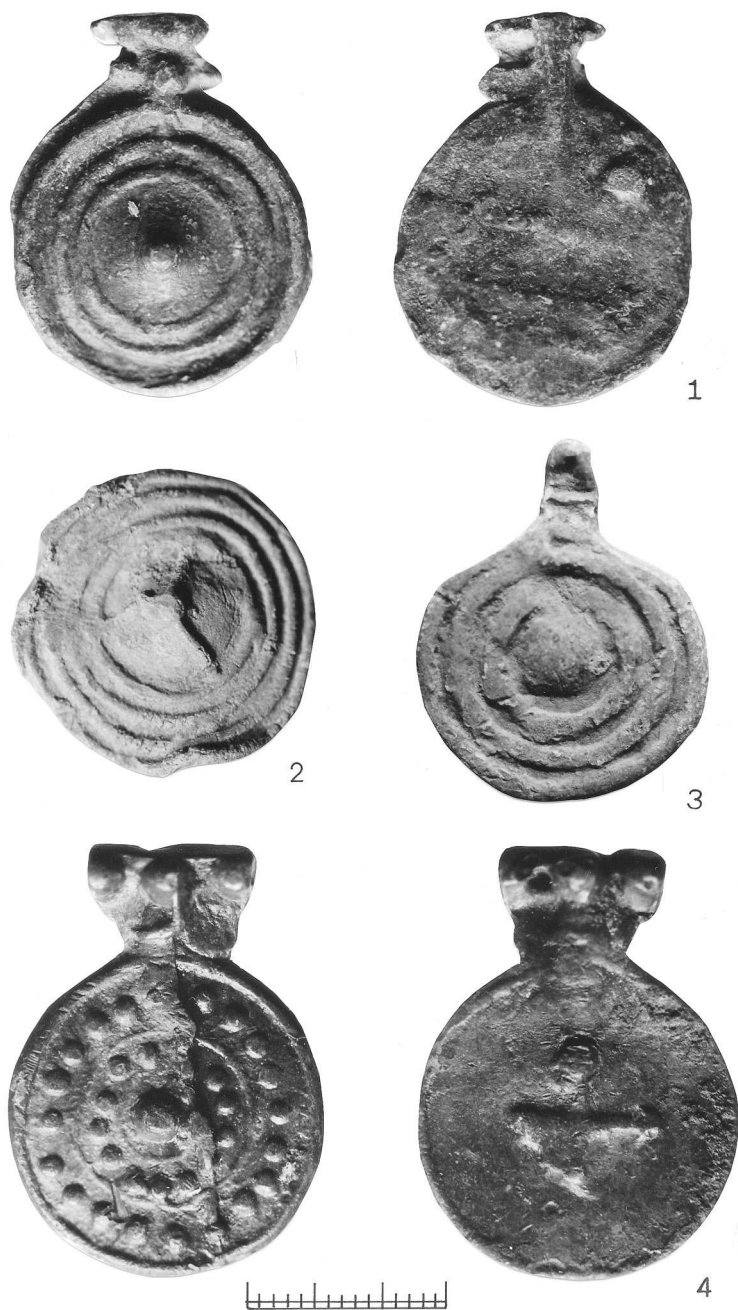
41

42

Табло CXXXIX. Медалиони със соларни изображения от радиални
лъчи – Тип D I (40–42).

Табло CXL. Медалиони със соларни изображения от концентрични окръжности – Тип D II (1-4).

Табло CXLI. Медалиони със соларни изображения от концентрични окръжности – Тип D II (8-11).

Табло CXLII. Медалиони със соларни изображения от концентрични окръжности – Тип D II (12-15).

1

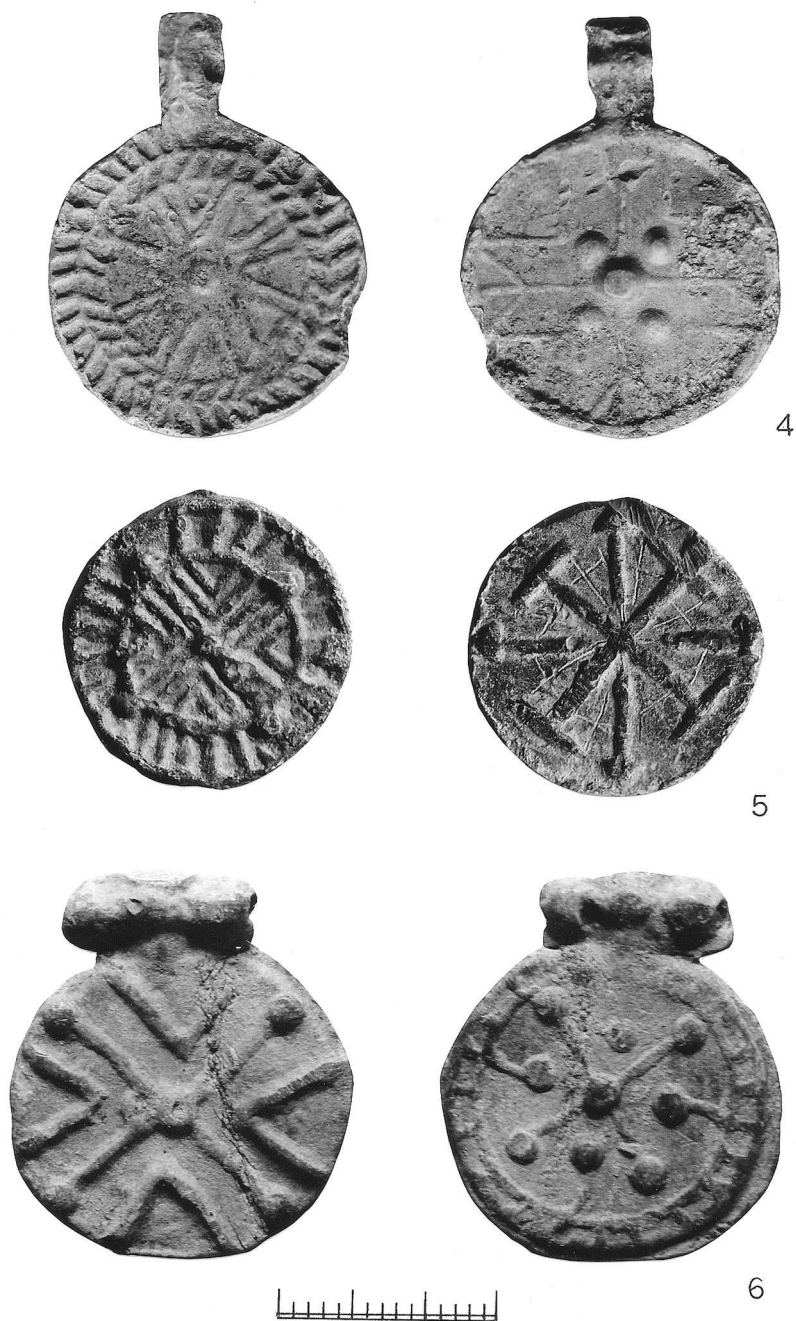

2

3

Табло CXLIII. Медалиони с Андреевски кръст – Тип Е (1–3).

Табло CXLIV. Медалиони с Андреевски кръст – Тип Е (4–6).

7

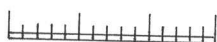
8

9

12

Табло CXLV. Медалиони с Андреевски кръст – Тип Е (7–9, 12).

Табло CXLVI. Медалиони с Андреевски кръст – Тип Е (13,15).

1

2

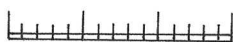
3

4

5

Табло CXLVII. Медалиони с γ – кръст от три успоредни рамена
Тип F I (1-5).

Табло CXLVIII. Медалиони с γ – кръст от три успоредни рамена
Тип F I (6–9).

10

11

12

Табло CXLIX. Медалиони с γ - кръст от три успоредни рамена
Тип FI (10-12).

13

15

16

17

Табло CL. Медалиони с γ - кръст от три успоредни рамена
Тип F I (13, 15-17).

1

2

3

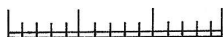
Табло CLI. Медалиони с γ - кръст от две успоредни рамена
Тип F II (1-3).

6

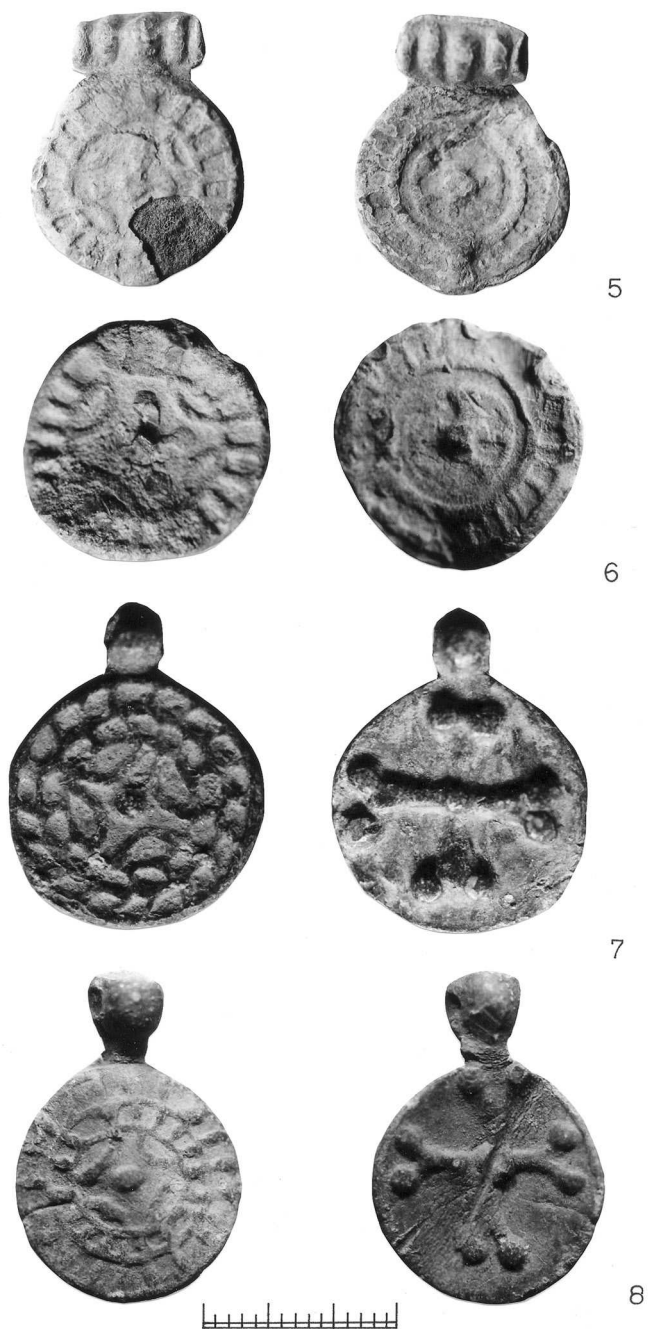
7

Табло СLII. Медалиони с γ – кръст от две успоредни рамена
Тип F II (6–7).

Табло CLIII. Медалиони с γ – кръст от дъги – Тип F III (1-3).

Табло CLIV. Медалиони с γ - кръст от дъги - Тип F III (5-8).

10

11

12

Табло CLV. Медалиони с γ - кръст от дъги - Тип F III (10-12).

Табло CLVI. Медалиони с розети – Тип G I (1-5).

10

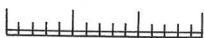
11

12

13

Табло CLVII. Медалиони с розети – Тип G I (10-13).

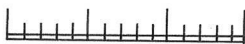
16

17

18

Табло CLVIII. Медалиони с розети – Тип G I (16-18).

19

20

22

23

26

Табло CLIX. Медалиони с розети – Тип G I (19–20, 22–23, 26).

Табло CLX. Медалиони с розети – Тип G I (27-32).

1

2

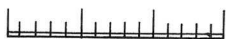
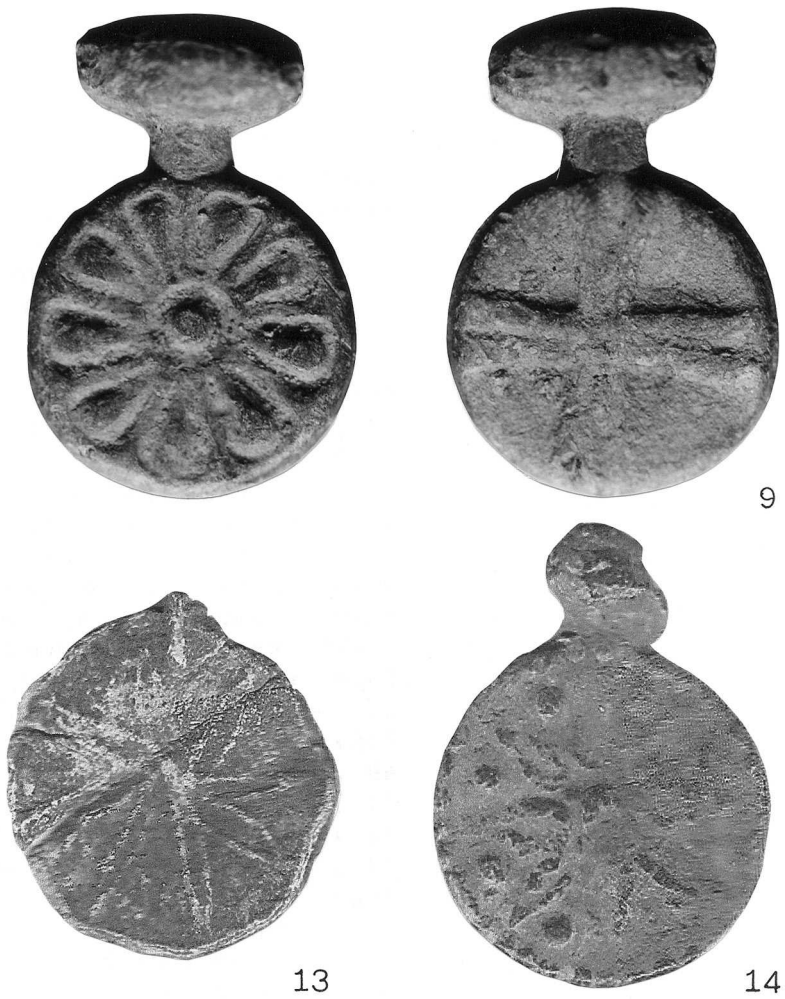
7

8

Табло CLXI. Медалиони с многолистници – Тип G II (1-2, 7-8).

Табло CLXII. Медалиони с многолистници – Тип G II (9,13-14).

1

2

4

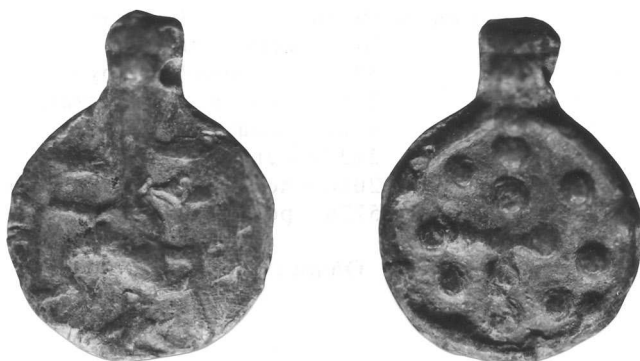
Табло CLXIII. Медалиони с антропоморфни и зооморфни изображения – Тип Н (1-2, 4).

5

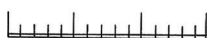
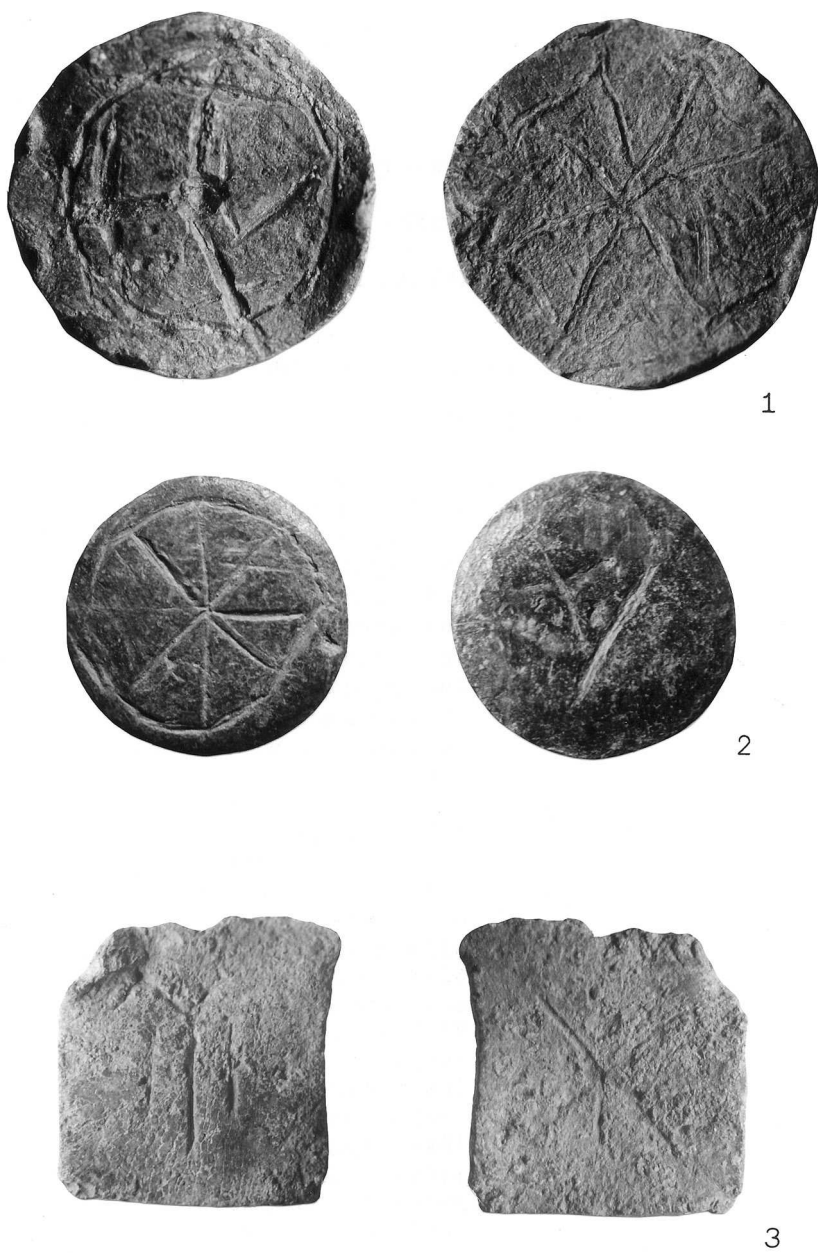
6

7

Табло CLXIV. Медалиони с антропоморфни и зооморфни изображения – Тип Н (5-7).

Табло CLXV. Медалиони с врязана украса – Тип L (1-3).

1

2

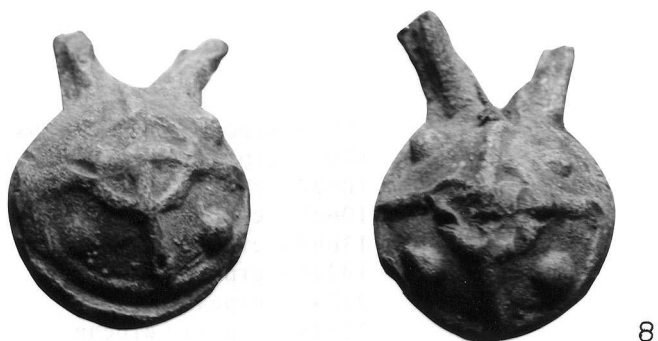
3

Табло CLXVI. Медалиони с полусферична форма – Тип М I (1–3).

Табло CLXVII. Медалиони с полусферична форма – Тип М I (4–7).

8

9

10

Табло CLXVIII. Медалиони с полусферична форма – Тип М I (8-10).

13

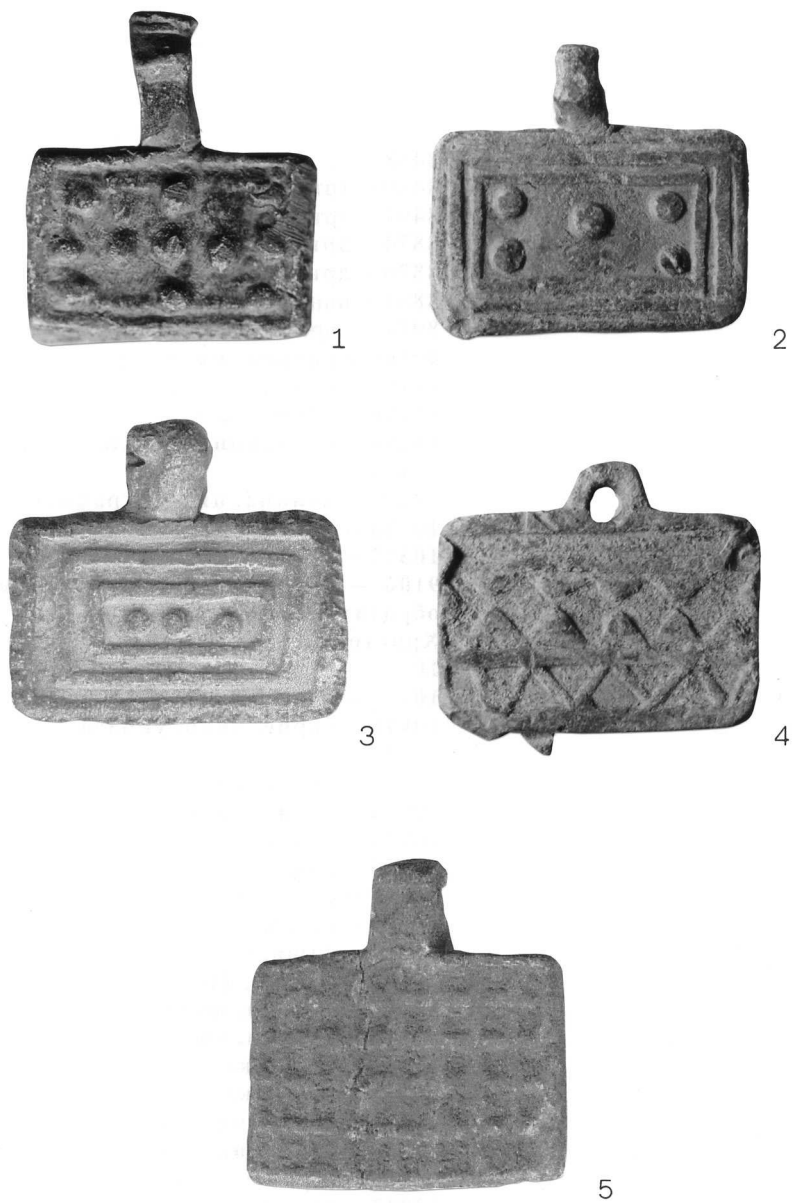
14

15

Табло CLXIX. Медалиони с полусферична форма – Тип М I (13–15).

Табло CLXX. Медалиони с четириъгълна форма – Тип М II (1-5).

6

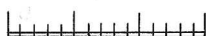
7

8

9

Табло CLXXI. Медалиони с четириъгълна форма – Тип М II (6-9).

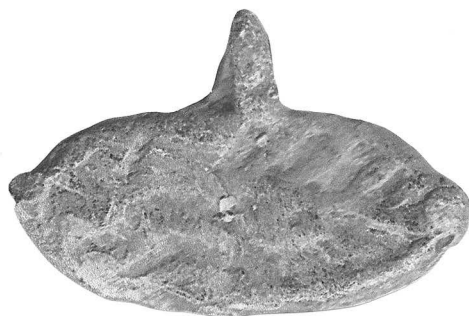
Табло CLXXII. Медалиони с четириъгълна форма – Тип М II (10–12).

1

2

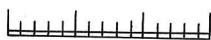
3

Табло CLXXIII. Медалиони с елипсовидна форма – Тип М III (1–3).

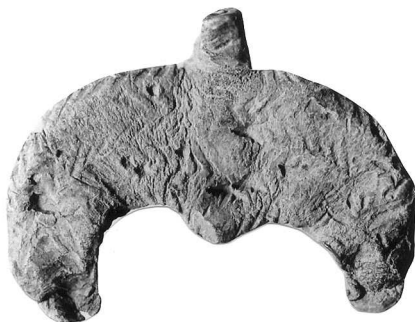
Табло CLXXIV. Луници с два рога – Тип N I (1–4, 10).

Табло CLXXV. Луници с два рога – Тип N I (13, 15–16).

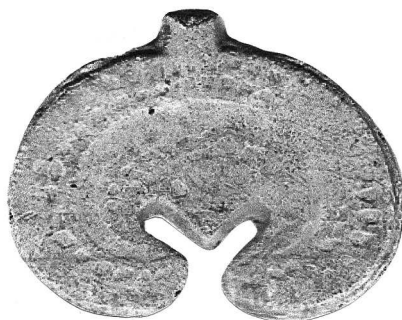
1

2

3

5

Табло CLXXVI. Луници с три рога – Тип N II (1-3, 5).

Стела Дончева
МЕДАЛИОНИ ОТ СРЕДНОВЕКОВНА БЪЛГАРИЯ

•
Формат 70x100/16

Печатни коли 21,25

Книгата е подготвена за печат и отпечатана от:

В. Търново (062) 600 650
e-mail: faber@abv.bg